תלמוד ירושלמי · מפרשים · פני משה על תלמוד ירושלמי · סדר נזיקין

פני משה על תלמוד ירושלמי סנהדרין

רבי משה מרגלית

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פני משה על תלמוד ירושלמי סנהדרין

רבי משה מרגלית

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פני-משה-על-תלמוד-ירושלמי-סנהדרין/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 10
הלכה ג 26
הלכה ד 29
פרק ב 34
הלכה א 34
הלכה ב 39
הלכה ג 40
הלכה ד 42
הלכה ה 43
הלכה ו 46
פרק ג 48
הלכה א 48
הלכה ב 49
הלכה ג 50
הלכה ד 52
הלכה ה 53
הלכה ו 59
הלכה ז 61
הלכה ח 62
הלכה ט 63
הלכה י 69
הלכה יא 70
הלכה יב 70
פרק ד 72
הלכה א 72
הלכה ב 74
הלכה ג 75
הלכה ד 75
הלכה ה 76
הלכה ו 76
הלכה ז 77
הלכה ח 80
הלכה ט 81
פרק ה 82
הלכה א 82
הלכה ב 85
הלכה ג 88
הלכה ד 91
הלכה ה 93
פרק ו 95
הלכה א 95
הלכה ב 96
הלכה ג 96
הלכה ד 98
הלכה ה 98
הלכה ו 99
הלכה ז 101
הלכה ח 102
הלכה ט 103
הלכה י 104
פרק ז 105
הלכה א 105
הלכה ב 108
הלכה ג 109
הלכה ד 110
הלכה ה 110
הלכה ו 117
הלכה ז 122
הלכה ח 125
הלכה ט 127

הלכה י 132
הלכה יא 137
הלכה יב 139
הלכה יג 141
פרק ח 143
הלכה א 143
הלכה ב 144
הלכה ג 146
הלכה ד 147
הלכה ה 148
הלכה ו 148
הלכה ז 151
הלכה ח 151
הלכה ט 153
פרק ט 155
הלכה א 155
הלכה ב 162
הלכה ג 163
הלכה ד 167
הלכה ה 168
הלכה ו 169
הלכה ז 171
פרק י 172
הלכה א 172
הלכה ב 179
הלכה ג 184
הלכה ד 184
הלכה ה 185
הלכה ו 186
הלכה ז 186
הלכה ח 187
פרק יא 188
הלכה א 188
הלכה ב 189
הלכה ג 190
הלכה ד 191
הלכה ה 194
הלכה ו 196

פרק א

הלכה א

מתני' **דיני ממונות**. דהיינו הודאות והלואות:

בשלשה. אפילו הדיוטות דמן התורה אלהים כתיב בפרשה ומשמע מומחין וחכמים הקילו שלא להצריך שלשה מומחין כדי שלא תנעול דלת בפני לווין שמא יכפור הלוה ולא ימצא מומחין לכופו לדין:

אבל גזילות וחובות. וזהו חבלות בג' מומחין דאלהים כתיב בפרק שומרין ג' פעמים ומינה ילפינן לשלשה מומחין:

נזק. אדם שהזיק או שור המועד דמשלמין נזק שלם:

וחצי נזק. שור תם שהזיק ואע"ג דהיינו חבלות איידי דבעי למיתני תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה שאינו משלם כמה שהזיק אלא יותר תני נמי חצי נזק שאינו משלם כמה שהזיק שהרי משלם פחות ואיידי דתני חצי נזק תנא נמי נזק:

ומוציא שם רע. לא מצאתי לבתך בתולים וענשו אותו מאה כסף:

שיש בו דיני נפשות. דאם אמת היה הדבר וזנתה תחתיו וסקלוה ודיני נפשות בעשרים ושלשה הן והלכה כחכמים:

גמ' **מנן תיתי ליה**. דדיני ממונות בשלשה דהא ג' אלהים הכתובים בפרשה בשומרים הוא דכתיבי וזהו גזילות וכן חבלות דמה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו אבל בהודאות והלואות מנא לן:

והיו אלה לכם לחקת משפט. כתיב בפרשת ערי מקלט:

הייתי אומר. לשון קושיא הוא וכלומר דמהאי קרא נימא דהקישן הכתוב לענין שיהא צריך דרישה וחקירה בדיני ממונות כמו בדיני נפשות ולעולם דיני ממונו' בשלשה מנא לן. א"נ הייתי אומר בניחותא היא וכלומר דממשפט ילפינן דדין אחד לכל דיני ממונות והוקשו דיני הודאות והלואות לגזילות וחבלות דבשלשה וכמו דהוקשו דיני ממונות לדיני נפשו' דאפילו דרישה וחקירה בעו מן התורה והך ומנין וכו' דלקמיה ברייתא אחריתא היא וכמו והאי תנא מייתי לה מהכא:

ריבה בה דיין אחד. מדלא כתיב אל השופט:

ואין דורשין תחילות. דלגופיה איצטריך דליבעי מומחין דאלהים לשון גדולה ורבנות:

אין ב"ד שקול. דס"ל דבעינן בית דין נוטה כדי שיתקיים בו הטייה אחרי רבים:

בשנים הכתוב מדבר. קרא דאשר ירשיעון אלהים בשני' הוא מדבר וכדמסיק דאשר ירשיעון מלא כתיב:

וכרבי. ולדברי רבי א"כ ניבעי דיני ממונות בחמשה וכדי שיגמור בב"ד של ג' דהא לדידי' ארבעה כתיבי ואין ב"ד שקול הרי כאן חמשה:

אשכח תני ר' חזקיה. כלומר דבאמת אשכחן ברייתא דתני ר' חזקיה דבעי חמשה וכרבי אתיא:

הרוג על פי מטים. דכתיב אחרי רבים להטות והרוג דקאמר לאו דוקא הוא דהא בדיני ממונות מישתעי אלא כלו' דהואיל ואמרה תורה לנטות בדין ומקשינן לעדים מה עדים שנים דכתיב על פי שנים עדים וגו' אף מטים בדין צריך שיהו שנים מזכין ושנים מחייבין ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי חמשה:

לא הן גזילות הן חבלות. אטו בכלל דיני ממונו' לא הן גזילות הן חבלות ומפני מה חלקן התנא לשנותן בתרתי:

אשכח תני ר"ש בן יוחי. אשכחן ברייתא דתני רשב"י ומפרש לטעמא דהתנא במתני' דאקרא קאי כדכתיב ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ומפרש ברישא דיני ממונות כי תקנה עבד עברי והדר גזילות וחבלות בפרשה ואתא התנא מימר לך כפשוטה דקרייא כמו שהן כתובין במקרא:

ואתייא כר' יוסי בן חלפתא. כלומר דאגב דהתנא שונה כמו שהן כתובין בא להשמיענו פשוטה דקרא ג"כ לענין זה דאשר תשים לפניהם כתיב ומכאן דאין לדיין אלא מה שעיניו רואות וכמו שאמר ר' יוסי בן חלפתא לאלו שבאו לפניו לדון ואמרו לו שידון אותם בדין תורה:

אני איני יודע דין תורה. אלא לפי טענותיכם אני דן אתכם והיודע מחשבות הוא יפרע מאותן האנשי' הטוענין שקר אבל צריך שתקבלו עליכם מה שאני אומר לכם:

לפני מי אתם עומדים. לא לפני אלא לפני מי שאמר והיה העולם דלפני ה' כתיב:

בריך רחמנא דלית אנא חכים מידון. שאיני יכול לדון ואין עלי עונש המשפט וחושך עצמו מן הדין היה ולפיכך אמר כן:

ב"ד חצוף. שעברו על תקנת חכמים:

אפילו שנים שדנו. כלומר אפי' דנו כבר אין דיניהן דין:

תמן תנינן. בפ"ד דבכורות מי שאינו מומחה וראה את הבכור וכו' ישלם מביתו דן את הדין וכו' ומוקי לה ר' בא דמיירי שקבלוהו עליהם ואמרו לו הרי את מקובל עלינו כשלשה צ"ל כדלקמיה דאי לאו הכי הא ר"י ור"ל דאמרי תרווייהו דאפי' שנים שדנו אין דיניהן דין:

מה אנן קיימין. הש"ס מסיק לה להכריח אוקימתא דר' בא בשם ר' אבהו דאי לא תימא הכי קשיא במאי עסקינן דבאיזה הדבר היה הטעות שלו:

אם בשטעה ודנן משיקול הדעת. שלו ואינו מפורש בהדיא הדין דאינו כן אלא דכגון דאיכא פלוגתא וסוגיא דעלמא אזלא כחד ואיהו אזל ועביד כאידך:

בדא מה שעשה עשוי. בתמיה והרי לא קבלו אותו עליהם ואפי' בשנים שדנו ואינם מומחין אין דיניהן דין:

אם בשטעה ודנן דין תורה. כלומר שהטעות היתה במה שמפורש בדין א"כ קשיא בדא ישלם מביתו והא קי"ל טעה בדבר משנה חוזר הדין וצריך זה מי שזיכה אותו להחזיר מידו:

ר' בא וכו'. כלומר אלא ע"כ כדאמר ר' בא בשם ר' אבהו דהכא במאי עסקינן שקבלו אותו עליהם כשלשה ואמרו לו על מנת שתדיננו דין תורה ולפיכך מה שעשה עשוי דהרי קיבלו עליהם דינו והוא טעה בשיקול הדעת וישלם מביתו על שהגיס דעתו לדון יחידי דין תור':

חותם יחידי. כדכתיב הרשום בכתב אמת וזהו חותמו של הקב"ה:

ואמת הדבר. מפני שעשה ע"י המלכה בצבא גדול שלמעלה:

אימתי חותמו של הקב"ה אמת. אימתי חותם בחות' זה אחר שנמלך בב"ד של מעלה:

כל מקום שנאמר ויי' הוא ובית דינו. וכן הוא בברכות פ' הרואה:

ובנין אב שבכולם. שהוא ע"פ מדת הדין כדכתיב:

מהו אמת. ולמה חותמו של הקב"ה אמת:

א"ר בון. שהוא נוטריקון אלהים מלך תמיד:

ר"ל אמר. היינו טעמא דאלף רישיה דאלפא ביתא מ"ם באמצעיתא תי"ו בסופה ורמז היה הוה ויהיה:

ונפק דינא עם ר' בנימין. יצא הדין זכאי עמו:

אתא ר' בא בעי מיטרוף על ר' אמי. רצה להקיש ולהטריח לר' אמי על שדנו ר' יצחק ביחידי ואליף ליה ר' אמי דמומחה שכפה לדון לפניו ודן דינו דין ור' יצחק מומחה הוא:

מדרתא. על שער העיר קסרין:

לגרמיה. בעצמו וביחידי:

כיון דאינון חמו לי. מאחר שהם רואין אותי אני יושב יחידי והן באים מאיליהן לדון לפני הוי כמי שקיבלו אותי עליהן:

ותני כן. דבשקיבלו דן יחידי:

אייתיב גביה. הושיב ר' חייא רבה. תלמיד אחד אצלו שלא יהא יחידי:

ולא כן וכו'. בתוספ' פ"ז ובין בדיני ממונות בין בדיני נפשות ומשני דנימר תלמיד חבר הוה זה כר"א לר' יוחנן שהיה תלמיד חבר שלו ואותו נמנה בפני עצמו הוא:
גזר דין נפק מן דרב לגרמיה. יצא פסק דין מלפניו ודן כשהוא יחידי וכן אלו כולם:
תמן תנינן. פ"ד דבכורו':
כיני מתני' החשוד ליטול שכרו ודן. כלומר שהוא חשוד ליטול השכר בעבור שהוא דן ולאפוקי שכר בטלה דמותר הוא כדלקמיה:
דנסוק תחותי לדיקלא. שיעלה במקומי על הדקל וללקוט פירותיו וזה היה מלאכתו ושכר בטלה כגון זה שרי:
הוה רעי תורין. היה רועה בהמות והיה יודע עדות לאחד ובא זה וביקש שיבא להעיד לו וא"ל תן לי שכר בטלה שלי ותני כן דשכר בטלה מותר בין בדיין בין בעד:
סאב לחד כהן. טימא אותו ולא היה יכול לאכול תרומה שהיא יותר בזול מן החולין:
ואוכליה חולין. ופסק שצריך להאכילו חולין:
סברין. בני הישיבה מימר דמסתברא הוא שיוצאין לו דמי תרומה מתוכם דעכ"פ כפי דמי תרומה צריך זה הכהן לשלם לו:
המבצע. שהוא מחזר אחר הפשרה:
תני ר"א בן יעקב. ודריש להאי קרא לדרשא אחריתא:
מצוה לבצע. כל זמן שהוא יכול:
שנאמר אמת ומשפט שלום. אמת זה ע"פ הדין זכות לזה וחובה לזה ושלום משמע שהוא שלום לשניהם הא כיצד הוי אומר זה ביצוע שהוא מפשר לשניהם:
דן את הדין וכו'. זהו אליבא דר"א בן ר' יוסי הגלילי דקאמר לעיל המבצע חוטא ולא דריש ליה להאי קרא כדדריש ר' יהושע בן קרחה אלא דדריש לה הכי דלאחר שדן את הדין וזכה לזכאי וחייב להחייב משפט שלום הוא שלשניהם עשה טובה לזה שהחזיר לו ממונו ולזה שהוציא הגזילה מתחת ידו:
אמר ר' אבהו משפט משפט אמורין בפרשה. לא תכירו פנים במשפט כי המשפט לאלהים הוא ודרשי' כדוגמת זה הפסוק דכתיב משפט וכתיב שפטו וכלומר דר' אבהו ס"ל כהאי תנא דדריש לה לביצוע ומביא ראיה לדרשיה דעל שני מיני משפט נאמר א' לדין וא' לפשרה כדלעיל דאלו להאי תנא דדריש לה משפט לזה צדקה ושלום לזה א"כ משפט משפט למה לי:
עבדין עובדין כההן תנייא. אם עושין מעשה כהאי תנא דאמר מצוה לבצע:
תני ר"ש בן מנסיא אומר. דפעמים רשאי הוא ופעמי' שאינו רשאי:

פוטר מים. אם באת לפטור המריבה שהיא נמשלת למים ראשית מדון צריך שתפטור אותה קודם שתשא ותתן בדין:
נטוש. הדין ותעשה פשרה קודם שנתגלה לך להיכן הדין והריב נוטה א"נ סיפיה דקרא מידרש דעד שנתגלה לך הדין אתה רשאי לנוטשו ושלא להזדקק לו:
אף הפשרה צריכה הכרע הדעת. דצריך שיכריע בדעתו עם מי הדין נוטה ביותר וכפי הכרעת הדעת בזה יעשה הפשרה:
אחד רך ואחד חזק. שאם היו שניהם חזקים השני היה מסייעו:
הרי שהיה יושב אצל הדיין. והוא אינו מהדיינים כגון תלמיד לפני רבו:
וראה זכות לעני וכו'. והדיין טועה בדין מנין שלא לחלוק לו כבוד וישתוק:
אל תכניס דבריך. ולא תגורו מלשון אוגר בקיץ בן משכיל:
אנא אמרית. כך גזרתי בר"ה שיהא לראובן מאה דינר וכו' א"כ כביכול כאלו שופט ודן את בוראו שעליו לשלם לו לקיים גזירתו:
וליפרט מאותו האיש. הדיין שגרם בעיוות הדין:
יפה כח הפשרה מכח הדין. אם הדין הוא ג"כ בשנים:
ששנים שדנו אין דיניהן דין. ויכולין הבעלי דינין לחזור בהן אבל שנים שפישרו הואיל והפשרה צריכה קנין לעולם ומשקנו אין יכולין לחזור בהן:
ר' מנא אומר בנערה מאורסה פליגי. כלומר מוציא שם רע דקתני לאו בדין של הבעל מיירי וכגון שהוזמו עדיו ויהא הוא נידון לשלם את הקנס דבהא לא פליגי כדלקמן אלא בנערה המאורסה וכלומר בתחילת דין של מוציא שם רע ובדינה הא דפליגי וכגון שבא הבעל להפסיד את כתובתה וטוען פתח פתוח מצאתי ולא להורגה שאין כאן עדים שזנתה תחתיו דאי אנפשות קאתי לא אמר ר"מ בשלשה ובהא פליגי דר"מ קסבר אין חוששין ללעז דנימא שמא מחמת הקול שיצא שבאו לב"ד ישמעו עדים ויבאו להעיד עליה שזנתה תחתיו ועכשיו אין הבעל יודע בהן ותיבעי בתחלה עשרים ושלשה דשמא יבא לידי נפשות להא לא חיישינן והלכך מפסדת כתובתה בג':
ונסקלת בעשרים ושלשה. ואם יבאו עדים אח"כ ויעידו עליה שזנתה תחתיו אז תהא נסקלת בעשרים ושלשה:
וחכמים אומרים מקום שנסקלת. כלומר דקסברי חוששין ללעז ושמא יבאו עדים ותהא נסקלת בכ"ג והלכך מתחלה כ"ג בעינן ושם היא מפסדת כתובתה:
אבל במוציא שם רע. אם הדין הוא על הבעל על שהוציא שם רע וכגון שהביא עדי נפשות והוזמו עדיו כ"ע מודים דמקום שהעדי' נסקלין וכלומר הואיל ובלאו הכי דיני

נפשות איכא בשביל העדים זוממין נידון הבעל ג"כ באותו ב"ד של כ"ג ולוקה ונותן מאה סלע:

הן תנינתה פלגיה. הלא במה ששנינו מפורש במתני' פליגי ואת עביד פלוגתא אחרת מה שלא הוזכר במשנה:

אלא במוציא שם רע פליגי. בדינו של הבעל והוזמו עדיו דר"מ סבר שני דינין הן דדין הבעל בממון הוא ובשלשה ודין העדים הוא בכ"ג ורבנין אמרין מקום וכו' דקסברי דין א' הוא הואיל והוצרכו לכ"ג בשביל העדים שם נידון גם הבעל:

אבל בנערה מאורסה וכו'. אם הדין הוא בתחלה בשביל כתובת' דכ"ע קסברי חיישינן ללעז ומקום שנסקלת אם יבאו עדים אח"כ שם היא מפסדת כתובתה "ונימנית בתחלה בכ"ג. וגרסינן להאי סוגיא בפ"ד דכתובות הלכה ה':

ואתיא דר' מנא כר' זעירא. פלוגתא דר' זעירא ור' אבהו התם בכתובות הוא דפליגי גם כן אם אמרינן דין אחד הוא דין הבעל ודין העדים או שני דינין הן דלר' מנא כ"ע מודי' דדין א' הוא כר' זעירא דהתם ודר"י בר בון כר' אבהו דהתם בפי' האוקימתא:

שור הנסקל כר"מ. לדברי ר"מ דס"ל שני דינין הן דין הבעל והעדים ומהו שנאמר כן גם בשור הנסקל דדינו בכ"ג ואם מועד הוא הבעלים משלמין כופר ואם דין הבעלים בשלשה הוא ודין השור הנסקל בכ"ג:

שור הנסקל כולו ממון הוא. שהרי ממונו של הבעלים הוא ובדין הוא שיהא נידון בשלשה וגזירת הכתוב הוא שיסקל בעשרים ושלשה כדדרשינן לקמן וגם בעליו יומת כמיתת הבעלים כך מיתת השור וא"כ ודאי דחד דינא הוי וגזירת הכתוב שיהא נידון הכל בעשרים ושלשה:

הלכה ב

מתני' **מכות**. מלקות ארבעים:

בשלשה. דכתיב ונגשו אל המשפט ושפטום. הרי כאן שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד:

בעשרים ושלשה. אתיא רשע רשע כתיב הכא והרשיעו את הרשע וכתיב התם אשר הוא רשע למות מה להלן בכ"ג אף כאן בכ"ג:

עיבור החדש. מפרש בגמרא קידוש החדש ואיידי דבעי למיתנא עיבור שנה תנא נמי עיבור חדש:

בשלשה מתחילין. לראות אם יש להושיב ב"ד על כך שנים אמרו לא נשב ולא נראה אם צריכה עיבור או לאו שאין ספק לנו שאינה צריכה עיבור ואחד אומר נשב ונבדוק

בטל יחיד במיעוטו שנים אומרים נשב ונראה אם היא צריכה עיבור ואחד אומר לא נשב הולכין אחר הרוב ומוסיפין עוד כדי לישא וליתן בדבר והרי כאן חמשה שנים אומרים צריכה עיבור ושלשה אומרים אינה צריכה בטלו שנים במיעוטן שלשה אומרים צריכה עיבור ושנים אומרים אינה צריכה הולכין אחר הרוב ומוסיפין עוד שנים כדי שיגמור בשבעה ועושין כמו שגמרו אלו שבעה ובגמרא מפרש הני שלשה וחמשה ושבעה כנגד מי:

ואם גמרו בשלשה מעוברת. והוא שיהא הנשיא עמהן הלכה כרשב"ג:

סמיכת הזקנים. על ראש פר העלם דבר של ציבור ועל שעיר המשתלח דאלו שתי סמיכות שהן בציבור וצריך שלשה מן הסנהדרין לסמוך עליהן. ויש במשמע סמיכת הזקנים גם מינוי הזקנים לדיינות וזה צריך בשלשה שהגדול הסומך והוא צריך שיהא ג"כ סמוך מצרף עוד שנים אחרים עמו וסומך ולשון סמיכה משום דכתיב ויסמוך את ידיו עליו ולאו דבעי למיסמך ידיה עליה אלא בשמא קרי ליה רבי ונותנין לו רשות לדון דיני קנסות ואין סמיכה בחוצה לארץ אלא צריך שיהא הסומך והנסמך שניהם בארץ ישראל ואז יהיה לו רשות לדון דיני קנסות ואפי' בח"ל לפי שסנהדרין נוהגת בין בארץ בין בח"ל והוא שיהיו סמוכים בארץ:

ור' יהודה אומר בחמשה. דכתיב וסמכו שנים זקני שנים ואין ב"ד שקול הוסיף עליהם עוד אחד הרי חמשה:

החליצה. מצות חליצה בשלשה דכתיב ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים מיעוט זקנים שנים ואין ב"ד שקול הוסיף עליהן עוד א' הרי שלשה ושנים אחרים המוסיפים אינו אלא לפרסומי מילתא:

והמיאונין. קטנה יתומה שהשיאוה אמה ואחיה מדעתה ויוצאת במיאון שממאנת בבעלה צריך שיהא בשלשה וביבמות מסקינן הלכה כמ"ד מיאון בשנים:

נטע רבעי. בשנה הרביעית שצריך לחללו על המעות וכן מעשר שני ואם בא לחללן ואין דמיהן ידועין כגון פירות והרקיבו שאין להן שער ידוע:

ההקדשות. אם בא לפדותן צריך שלשה לשומן:

וערכים המטלטלין. הרי שאמר ערכי עלי או ערך פלוני עלי ואין לו מעות ליתן כפי דמים הקצובים בפרשה ובא ליתן מטלטלין צריך שלשה לשום אותן מטלטלין:

ר' יהודה אומר אחד מהן כהן. דכהן כתיב בפרשה ואין הלכה כר' יהודה:

ובקרקעות. אם אין לו מטלטלין ובא ליתן קרקע צריך שישומו עשרה אנשים ואחד מהן כהן לזו הקרקע שיהא כפי ערך שיש עליו ליתן:

ואדם כיוצא בהן. אם אמר דמי עלי או דמי פלוני עלי ששמין אותו כמה הוא שוה לימכר בשוק ונותן דמיו צריך שישומו אותו עשרה ואחד מהן כהן:
דיני נפשות בעשרים ושלשה. כדמפורש במתני' בסוף פרקין:
והרגת את האשה ואת הבהמה. היינו רובע ואיתקש לאשה מה אשה בכ"ג אף הבהמה בכ"ג:
ואומר ואת הבהמה תהרוגו. בנרבע כתיב ואיתקש לאיש:
כמיתת הבעלים. כלומר אם היה חייב מיתה נידון בעשרים ושלשה כן מיתת השור בכ"ג:
כל הקודם להרגן זכה. ואין צריך להביאם לב"ד אלא מיד כשהמיתו את האדם אחד הורג אותן:
רבי עקיבא אומר מיתתן בכ"ג. מפרש התם בגמרא דנחש איכא בינייהו בין ת"ק לר"ע דלת"ק נחש מיתתו בעשרים ושלשה ולר"ע הארי והזאב והדוב והנמר והברדלס מיתתן בעשרים ושלשה אבל נחש כל הקודם להרגו זכה שסילק המזיק מן העולם והלכה כר"ע:
גמ' **ר' אבהו בעי**. אם טעמי' דר' ישמעאל דפליג וס"ל מכות בכ"ג מפני שבדין הוא לפי שלפעמים שמת ממכותיו והרי יש בו דיני נפשות:
שמע כולהון מהדא. טעמא דשלשה וחמשה ושבעה של עיבור השנה מפרש דתיקנו אותם כנגד ברכת כהנים והרמז כמו שבפסוקים אלו נתוספו בכל פסוק לברכה כך תיקנו שיתוספו בכל פעם לפי השנוי במשנה ושיחולו עליהם כל ברכת כהנים ולפיכך לא תקינו שיתחילו באותו מנין שהיו גומרין בו:
שמע כולהון מהדא. דבפסוקים האלה נרמז מנין החלוקין:
מיכן לסנהדרי גדולה של כל ישראל. כלומר מהפסוק דמייתי לקמיה ובכאן רמוז כמנין סנהדרי גדולה דס"ל כמ"ד שבעים:
אית תניי תני שבעים ואחד. היה החשבון ומצרף פסוק דמלכים עם דירמיה וג"כ רמז לסנהדרי גדולה וכת"ק דאמר שבעים ואחד:
שמסרס את ההלכה. בפילפולו ומקיימה:
להביא שני סופרי הדיינים. לרמז שני סופרי הדיינים שהיו בסנהדרין ולפיכך חלקן וכאן כתוב חמשה וכאן כתוב שבעה:
לית כאן עיבור החדש. לא תיתני עיבור החדש במתני' דכשהיו מעברין החדש ביום ל"א לא היו אומרים כלום וממילא הוא מעובר כשלא קדשו מאתמול:
אלא קידוש החדש. כשבאו עדים וקדשוהו בזמנו ביום שלשים היו אומרים מקודש החדש:
אין קידוש החדש פחות מעשרה. לפרסומי מילתא:

חברים. תלמידים חברים ואינם מסנהדרין מהו שיעלו למנין וליכנס לקידוש החדש:
ואעלי. והעלה אותי ר' שמואל בר יצחק במקום שהיו מקדשין החדש ולית אנא ידע אם מעלו יאותי במנין אם לא כדמפרש ואזיל:
פשיטא דלא סליק. כלומר הש"ס מפרש לה וכי בהא שייך לומר ולית אנא ידע הלא היה יכול לראות אם הוא במנין אם לא אלא דפשיטא דלא סליק למניינא מיהו בהא הוה מספקא ליה:
למה. לא העלו אותן למנין אין בגין דהוה חתניה שהיה חתנו של רבי שמואל שהכניס אותו ואין קרובי' מצטרפין לקידוש החדש או דילמ' משום דאין חבירים נכנסין למנין קידוש החדש והיינו דמספקא ליה:
יקרוני. יקראו לפני:
אמרתי שאתה אחד מהן. כלומר אפילו הכל יודעים שאלדד ומידד שנים הן ולא יותר אעפ"כ הייתי אומר שאתה אחד מהן וחשוב כאחד מהן ובודאי ראוי הוא לעבר שנים עם אנשים חשובים כמותך:
ואפילו כן לא עיברוה בההוא יומא. שעכ"פ היה שם אחד שנכס שלא ברשות והפליגו אותו היום בדברי תורה וביום שלאחריו עיברוה:
סנהדרין שראו את ההורג. ראו באחד שהרג את הנפש:
שנים נעשו עדים. ומהשאר לוקחים לדיינים ואלו השנים מעידין בפני השאר:
כולן עדים. הן מאחר שראו כלם כעדים הן ואין עד נעשה דיין ומעידין הן בפני אחרים:
כך חולקים בעדות החדש. אם כלן ראו את החדש:
ויקום חד. השתא מפרש לטעמיה דתניא אידך אמאי מעידין בפני אחרים ויקום חד ויעיד בפני השני שיושב ואח"כ ויקום זה ויתיב זה וכלו' שהרי יכולין שנים מהן להעיד בפני השאר ואפילו בעמידת השנים כאחת לא צריך אלא ויקום חד וכו' ואח"כ ישבו ומשני שאני הכא הואיל וכולן ראו אין עד נעשה דיין:
אזל בעי מידון קומיה. נכנס לפני רב הונא לדון עם בעל דינו וכפר בבעל דינו ואף ע"פ שהיה יודע דרב הונא יודע עדות לחבירו:
בגין דאת ידע דר' הונא אינשא רבה. ואין כבודו לילך ולהעיד לפני ב"ד אחר אתה סומך על זה וכפרת ביה:
מהו דיזיל. ומה תעשה אם ירצה ר' הונא לילך ולהעיד עלך לפני ב"ד אחר:
ועבדין כן. אם יכול אני לסלק עצמי מן הדין כדי ליעשות עד בדבר וא"ל אין ומיד סילק רב הונא לעצמו מן הדין הזה והלך והעיד לפני ב"ד אחר וגרסינן להא בפ' ראוהו ב"ד הלכה א':

תני ר"ש בן יוחי. גרסי' להאי סוגיא בפ"ב דר"ה:
שנים אתה מקדש. שנת היובל מקדשין ב"ד לשם יובל:
ולא חדשים. וס"ל כר"א התם דאמר בין בזמנו בין שלא בזמנו אין מקדשין אותו:
מהו מקודש מקוים. אחר שראו עדים את החדש מקוים הדבר אבל אין מקדשין אותו ממש כמו שמקדשין שנת היובל:
מתחילין מגדול. הגדול שבהן אומר בתחלה כדתנן ראש ב"ד אומר מקודש וכל העם עונין אחריו:
תני לעיבור השנה מתחילין מן הצד. כצ"ל וכן הוא בר"ה:
וההן ביתא דלרע. וזה הבית שלמטה ועל בית הנשיא רמז והם לא נהגו כן:
ולא שמיע. ומתמה וכי לא שמעו דכל הני אמוראי מסכימים לדבר אחד שאמרו בשם ר' יוחנן כן:
וכבר נכנס ר' יוחנן לעיבור השנה והוא היה הקטן שבכולם וצוו לו לומר הרי השנה מקודשת בעיבורה:
אמר הרי השנה מקודשת בעיבורה. דיקדק לומר בעיבורה במפיק ה"א:
ראה לשון שלימדנו בן הנפח. ר' יוחנן קרו ליה בר נפחא ולימדנו במוצא פיו להוציא את הה"א בכח להבין הכוונה שאילו אמר בעיבורה בלא מפיק ה"א אפשר לטעות שאין הכוונה שמעברין אותה השנה בעיבור חדש אחד אלא על סתם עיבור של כל שנה ושנה והן י"א יום שיתירין ימות החמה על ימות הלבנה אבל עכשיו שאמר בעיבורה מפיק ה"א אין הכוונה אלא על עיבור שלה מאות' השנה שהוסיפו לה חכמים חדש אחד:
לעיבור הולכין אחר המינוי. להכניסו למנין עיבור השנה הולכין אחר מי שנתמנה בתחלה מכניסין אותו קודם להאחר שנתמנה אחריו:
לבית הוועד. בבית המדרש לפתוח בהלכה:
הולכין אחר הרגל. מי שהוא מורגל ביותר הוא פותח תחלה וכדמפרש ואזיל:
והוא. וזהו שכל אחד יהיה מדבר במקומו הראוי לו וחותם ועונה אחר מי שפתח בתחלה כגון ר' חנינא הוא היה הראש והרגיל שבכולם היה פותח בהלכה ור"י ור"ל חותמין ועונין אחריו ואח"כ האחרים וכן ר' בא וכו' וכן כולם וכעין דאמרינן בפ' י"נ בישיבה הלך אחר החכמה:
ר' כהנא אימני קומי ר' יעקב בר אחא. אותו סמכו והמנו מקודם שסמכו לר' יעקב ואע"פ כן נכנס ר' יעקב מקודם לר' כהנא למנין עיבור שנה:

אמר אכן. אמר ר' כהנא וכי כן הוא דר' יעקב בר אחא גופיה הוא מרה דשמעתא דאמר לעיל לעיבור הולכין אחר המינוי ולא מקיים ליה שמעתיה שלא היה לו לקבל עליו להיות נכנס מקודם:

הוה קאים מצלו. היה עומד ומתפלל ונכנס רב כהנא ועמד לו מאחוריו להתפלל:

חסל. סיים ר' חייה תפילתו והיה צריך לישב כלומר לעכב ולהמתין מלפסוע אחוריו שלא יעבור לפני רב כהנא לפי שאין עוברין לפני העומד בתפלה והתחיל רב כהנא להאריך בתפלתו לאחר שסיים אמר לו ר' חייא וכי כך אתם נוהגין להאריך ולצער רבכם שהייתי מוכרח להמתין כל כך:

א"ל רבי. אל ירע בעיניך שאני מאריך בתפילה דאנא מבית עלי קאתינא וזכות התפלה יגן עלי להאריך ימים והתפלל עליו ר' חייא וזכה להזקין עד שנעשו צפרניו אדומות כמו של התינוק הזה. אקדמון ליה חד סב בעיבור. הקדימו לפניו זקן א' להכניסו למנין עיבור שנה ואותו זקן לא היה ראוי לכך:

ואעלוניה מן ההוא תרעא דלהון. ולבסוף העלוהו משם ודחפוהו מן השער שלהן ולחוץ שלא היה חכם וראוי לזה:

אמר. ר"ל כן יהא בשכרן כך ראוי להן בשכר שעברו והקדימו לאותו הזקן לפני:

ולא שמיע. ומתמה הש"ס וכי לא שמיע להו מה דאמר ר' יוחנן דאפילו ע"י שלשה רועי בקר עיברו את השנה כדלקמיה ומידי הזקן הזה כאחד מרועי הבקר ולמה דחו אותו:

בכיר ולקיש באדר מינץ. אם הוא אדר צריך שיהא בו חום שיכולין זרע הבכיר והוא השעורה וזרע האפילה שהן החטין לצמוח כאחת:

תור באדר בעדריה צ"ל וכן הוא בר"ה. אם הוא אדר דרך השור למות ממש בעדרו בבקר מחמת צינה ועם כל זה אין הקור מאריך כל היום ובצהרים בטול תאינתא ישלח משכיה צריך לו לילך להיות מיצל בצל התאינה ויפשיט עורו כלומר יתחכך שם מחמת החום:

קדום באדר. אם הוא אדר דרך להיות תשש כח החורף כל כך שאפילו רוח קדים החזקה נושבת יהא פח בלועך הבל החום היוצא מפיך יוצא לנגדו ומחממו:

ואנן חמיין. ואנחנו רואין בשנה זו ואין בו אחד מכל הסימנין הללו וא"כ אין זה אדר אלא שבט ועיברו החכמים אותה השנה על פיהם:

וב"ד הסכים עמהן. עם הרועי בקר בתמיה והרי לא כן אמר ר"ז שצריך שיהו האומרים צריכה השנה לעבר הכל מודין מטעם א' ואלו הרועי בקר זה אומר כך וזה אומר כך ומשני כיון דאלו מודים לאלו הוי כמי שכולן מסכימין מטעם אחד:

וריש לקיש מקפיד על הדא מילתא. ומאי טעמיה שהקפיד כל כך שלא הכניסוהו למנין העיבור וקאמר דחשש על הא דאמר ר' אליעזר דדריש לה מן הכתוב שהוא אחד מכלל העונשין מי שאינו זוכה ליכנס במנין סוד העיבור:

זה המינוי. סמיכות:

הא גביי חדא. הרי אצלי האחת הראשונה שזכיתי לבא לא"י:

טעמא דר"א בר' צדוק. התם בר"ה קאי דאמר אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו שמים וה"ג התם כיון שב"ד שלמעלן רואין שאין ב"ד שלמטה מקדשין אותו הן מקדשין אותו:

קריות. קרונות:

עקרוה. לעיבור השנה שלא יהו קובעים ביהודה אלא בגליל:

אף אהן סימנא. סיימנא הסיום הדבר לקדש את השנה שאחר שקובעין לעיבור אומרין הרי השנה מקודשת בעיבורה כדלעיל ורצו לעקור אף קידוש השנה מיהודה:

אמר לון רבי סימון. וכי אין אנו מניחין ביהודה אפילו זכר בעלמא והלא כבר מצינו שקידשו את השנה בבעלת והיא מיהודה:

הדא בעלת. איידי דאיירי בבעלת דייק הש"ס במקרא דמצינו שפעם מונה אות' מערי יהודה:

ופעם מונה מערי דן. ומוחלפין התיבות כאן וכן צ"ל אלתקא וגבתון ובעלת הרי הן מדן בעלה ועיים ועצם הרי מיהודה וכן הוא ביהושע:

מימר. נימר לתרץ המקראות בתים מיהודה העיר בעצמה היא בגבול יהודה והשדות סביבותיה היו מגבול דן שבשפלה היו גבול יהודה אצל גבול דן כדחשיב התם בערי גבול בני יהודה בשפלה אשתאול וצרעה ואשנה ובני דן כתיב ויהי גבול נחלתם צרעה ואשתאול ועיר שמש:

ר' ירמיה. שאל מלפני ר"ז אם לוד לאו מיהודה הוא:

הפך אפוי. ר' זעירא וראה ר' אחא ור' יודה בן פזי עומדין מאחריו ומלוד היו:

אמר ליה. ר"ז לר' ירמיה איטא. הא עכשיו מה עשית:

עבדתני מבזה רבנן. ואתה ראיתה אותם ולא היה לך לשאול הדבר ממני לפניהם:

על אביב. שלא בישלה התבואה ועדיין אפל הוא וקרא כתיב שמור את חדש האביב שיהא החדש הזה בזמן אביב:

ועל פירות האילן. שלא צמחו פירות האילן שדרכן לצמוח בזמן הפסח:

ועל התקופה. אם תקופת טבת נמשכת עד ששה עשר בניסן ולא יהא הבאת העומר בתקופת ניסן מעברין לדחות את המועדות:

וכשהיה אביב אחת מהן. שמעברין את השנה עליהן היו הכל שמחין שאין חוששין בדחיית הפסח לפי שאין התבואה ראויה ואין איסור חדש נארך עליהן:
על שתים מהן. שלא הגיעו לסימנין הללו מעברין:
וכשהיה יהודה אחת מהן. מן המאוחרות היו הכל שמחין לפי שאין העומר בא למצוה מן המובחר אלא מיהודה והלכך אם בישל ביהודה והיו צריכין לעבר בשביל השתים האחרות כשמגיע זמן העומר כבר יבשו התבואות שביהודה וצריך להביאו משאר ארצות דרך ומלא בעינן ולא הוי מן המובחר:
לא מפני הצינה וכו'. ולא יוכלו עולי רגל לעלות מפכי הדרכים אע"פ כן אין מעברין שבשביל כך לא יחדלו מלבא:
לא מפני הגדיים. שהן דקין אין מעברין עליהן כדי שיגדלו ויעשו מהן פסחים שהרי יכול להקריב קטנים:
ולא מפני הגוזלין. שצריכין להביא לקיני יולדות שבא"י שהרי יכולין להביא בני יונה כשהן קטנים:
ולא מפני החלב. טלאי חלב שהן רכים וקטנים ומביאין גם מהן לקרבן פסח וכולם סעד לשנה. עושין אם היתה צריכה לעבר מפני אחת מהג' דברים שהוזכרו ועל אחת מהן אין מעברין לכתחילה אבל אם היו צריכין גם מפני הגדיים וטלאי חלב וגוזלות מצטרפין לאחד מהן ומעברין:
דמטא זמן ביעורא. הגיע שנת השלישית או ששית לשמיטה והוא זמן הביעור כדתנן פ' בתרא דמ"ש:
ממעטני זיתא. מקום קיבוץ הזיתים ועל שם שבגליל היו זיתים מרובין:
לאחנא בני גלותא דבבל וכו'. צריך להודיע להם עיבור השנה לפי שהיו רחוקים ושידעו קודם הפסח מפני החמץ:
וזימנין דאביבא לא מטא. לפי שאלו הראשונים עושין אותן סעד לשנה לאחד מהג' דברים:
אין מעברין לשנה אא"כ היתה חסירה וכו' וכמה וכו'. ובתוספתא גריס ברישא ר' יהודה ובסיפא ר' יוסי:
אא"כ היתה חסירה רוב החדש. שהיתה התקופה חסירה ששה עשר יום שהן רוב החדש ולקמי' מפרש לה באיזו תקופה קאמר ועד כמה הוא חשבון החסרון:
א"ר שמואל בר נחמן. לפרש דברי הת"ק:
והוא שיקרב העומר סוף ניסן של תקופות. כלומר הא דקאמר ששה עשר יום היינו ביום ששה עשר דוקא שאם תמשך תקופת טבת עד ששה עשר בניסן וששה עשר בכלל וזה

שתקופת ניסן נופלת ביום ששה עשר אז מעברין לפי שיום תקופה גומר והוא נחשב לימי תקופה שעברה ואם לא יהיו מעברין נמצא הקרבת העומר ביום ששה עשר יהיה בתקופה שעברה ואנן בעינן שיהיה בתקופת ניסן והיינו דקאמר שיקרב העומר סוף ניסן ולא סוף ממש הוא אלא כלומר במקצת ניסן של תקופות שצריך יום ששה עשר במקצת תקופת ניסן וכדלקמן סוף תשרי ועל מקצתו קאמר סוף א"נ עכשיו שמעברין חדש אחד יהיה העומר קרב בסוף חדש מיום נפילת התקופה והיינו סוף ניסן של תקופה:

אמר ר' יוסי עד הפסח. ר' יוסי פליג על ר' שמואל ומפרש לדברי ת"ק דה"ק דצריך שלא תהיה התקופה נופלת עד הפסח שהוא ט"ו בניסן ועד בכלל מפני שצריך שיהיה כל הפסח בחדש האביב שהיא תקופ' חדשה וס"ל נמי דיום תקופה גומר והלכך אם נופלת תקופת ניסן ביום ט"ו בניסן אין כל הפסח בתקופת ניסן:

אמר רבי מתניה. לפרש דברי ר' יהודה קאי ודבריו בתקופת תשרי הן דאחד ועשרים יום דקאמר היינו שיחסרו כל האחד ועשרים יום מתקופת תמוז ויהיו נמשכין עד לאחר כ"א יום בחדש תשרי ותקופת תשרי נופלת ביום כ"ב מעברין מפני שצריך שיהא הלולב ניטל בסוף תשרי וכלומר במקצת תשרי של התקופה ואם תפול ביום כ"ב אין כאן לולב בתקופת תשרי ומעברין אבל ביום כ"א אכתי יום כ"א שנוטלין לולב בו בתקופת תשרי הוא והאי מ"ד ס"ל יום תקופה מתחיל:

לא בשביעית. מפני שמאריכין עליהן איסור עבודת קרקע:

ולא במוצאי שביעית. בשמינית מפני שכלה הישן ומאריכין עליהן איסור חדש:

בערבי שביעיות. שמוסיפין עליהן חדש אחד לעבודת קרקע:

הדא דתימר. דאין מעברין בשביעית:

היא שביעית היא שאר שני שבוע. הואיל ומביאין מח"ל שכיחין הן בשביעית ואין חילוק בין שביעית לשאר שני שבוע ומעברין וגרסינן לכולא סוגיא בפ"ו דנדרים הלכה ח':

היה ר"מ אומר הרי הוא אומר וכו'. והתם מסיים לה אין לך מבכר בא"י יותר מבעל שלישה אין לך קל לבכר פירות יותר מבעל שלישה ואע"פ כן לא ביכר אלא מאותו המין של שעורים כדכתיב לחם ביכורים וגו' דמשמע שעכשיו היה מבכר ואימתי הביאו מסתמ' לאחר שקרב העומר הביאו דכתיב ויאכלו ש"מ שקרב העומר והותר החדש וא"כ היתה השנה הזאת צריכה לעבר שהרי כשהגיע ניסן עדיין לא היה רוב אביב שלא ביכרו אלא שעורים ומסתמא פירות האילן נמי לא הוו וקי"ל דעל שנים מהן מעברין ומפני מה לא עיברה אלישע:

והיו קופצים לגרנות. לפי שכלה התבואה והיו צריכין לאכול מן החדש ולפיכך לא עיברה:

מפני הטומאה. כגון שהיו רובן טמאי מתים בסוף אדר וכלת' אפר הפרה ואין יכולין למצוא עכשיו פרה אדומה אין מעברין משום כך ועושין הפסח בטומאה:

כי מרבית העם לא הטהרו. וכתיב התם לעיל ויועץ המלך וגו' לעשות הפסח בחדש השני כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא ולקמן מפרש מאי מפני הטומאה:

אף על פי שעיברו ניסן וכו'. ר' שמעון ס"ל דמעברין מפני הטומאה ואין מעברין אלא אדר והיינו בלא ככתוב כדלקמן:

עישה. על שהשיא יחזקיהו את הצבור לעשות פסח שני ביקש רחמים על עצמו לפי שלא היה מן הדין שהיו רוב טמאין ורובא לא מידחו לפסח שני:

מאן דאמר אין מעברין. יליף מינה דכתיב כי אכלו וגו' כי התפלל יחזקיהו וגו' ולפיכך ביקש רחמים על עצמו שהוא עיבר מפני הטומאה:

מה מקיים בלא ככתוב. מפני מה ביקש רחמים על עצמו:

מפני שעיברו ניסן. שהיה יום ל' של אדר וראוי לקבעו ניסן ואין מעברין אלא אדר ואפי' בדיעבד אינה מעוברת כדקאמר ר"ש לעיל אע"פ שעיברו ניסן אינו מעובר אלא אדר הוא דמעברין ולפיכך ביקש רחמים על עצמו:

ואתייא. האי דאמר מפני הטומאה עיברה כהאי דאמר ר' סימון בפ"ה דסוטה גולגולת ארנן היבוסי מצאו תחת המזבח ונטמאו ולא היה הדבר מזומן להם להטהר עד הפסח:

כתיב כל לבבו וגו' וסיפיה דקרא ולא בטהרת הקדש. ופליגי בה מאי ולא בטהרת הקדש. אפילו כמה עשה לטהרת הקדש. אע"פ שעשה כמה וכמה תקנות לצורך טהרת קדש מ"מ לא יצא ידי חובתו לגמרי לטהרת הקדש:

אפי' כל מעשים טובים שעשה לא יצא כדי טהרת הקדש. כך הגי' בנדרים וכלומר בטהרת הקדש לא עשה כלום וכל לבבו הכין לדרוש בשאר כל מעשים טובים:

מפני צלמי הכשדים שהיו חקוקים בששר. שהיו שם שעשאום לע"ז והיו טרודים למחקם ולבטלן:

ו' דברים וכו'. כדתנן בפ' מקום שנהגו ואיידי דקתני עיבר ניסן וכו' מייתי לה הכא:

אין מעברין קודם ר"ה. אין ב"ד יושבין לעיין בשביל העיבור מקודם ר"ה שלא ישתכח הדבר קודם שיגיעו לעיבור ואתי לזלזולי בחמץ:

מפני הדוחק. שמתפחדין שלא יוכלו לעבר אח"כ מפני העכו"ם:

אינו מעובר. אין מעברין שום חדש אחר אלא אדר:

ניסן לא נתעבר מימיו. לא הוקבע ר"ח ניסן מעולם ביום ל"א לפי שאדר הסמוך לניסן לעולם חסר הוא:

והתנינן אם בא החדש בזמנו. תוספת' היא בפ"ק דר"ה ניסן ר"ה למלכים וכו' ולתרומת שקלים וכו' כיצד לתרומת שקלים כל קרבנות ציבור קריבין באחד בניסן אם בא חדש בזמנו קריבין מן החדש' ואם לאו קריבין מן הישנה וכעין דתנן בפ"ד דשקלים מותר הקטור' וכו' אם בא החדש בזמנו לוקחין אותה מתרומה חדשה מפני שבא' בניסן היו צריכין להביא כל הקרבנו' מתרומה חדשה כדאמרי' בר"ה חדש והביא קרבן מתרומה חדשה וקס"ד דה"ק אם בא החדש בזמנו היינו שלא בא תרומה חדשה אלא עד זמנו שהוא יום שלשים קריבין למחר מן החדשה וכלומר שעל כרחך היו צריכין לעבר החדש ולקבוע ר"ח ניסן ביום ל"א כדי שיקרבו תמיד של שחר וכן הקטורת בא' בניסן מתרומה חדשה ואם לאו שלא בא עדיין מחדשה קריבין מן הישנה לפי שא"א בענין אחר ומיהת שמעינן דלפעמים עושין ר"ח ניסן ביום ל"א ומשני אם בא קאמר אבל באמת מעולם לא בא שלא נזדמן להיות כך לפי שהיו מקדימין להביא שקליהן כדתנן בא' באדר משמיעין על השקלים ומעולם לא נתאחר ובא עד זמנו שיצטרכו לעבר משום זה כדי להקריב מן החדש:

תשרי לא נתעבר. לקבוע ביום ל"א לפי שאלול לעולם חסר:

והתנינן. בפ"י דשביעית השוחט את הפרה וחלקה בר"ה אם היה החדש מעובר משמט דשביעית אינה משמטת אלא בסופה:

אם היה. אבל באמת לא היה שלא נזדמן להיות כך:

וכשקידשו את השנה. תוספתא היא בפ"ד דר"ה ולקמיה פריך מהא אדאמר רב תשרי לא נתעבר מימיו:

ואמר כדברי ר"י בן נורי. דקאמ' התם כולל מלכיות עם קדושת השם ואינו תוקע:

כר"ע. דאמר כולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע:

והתני קידשוהו בראשון ובשני. כלומר הא מברייתא זו שמעינן דעשאו שני ימים ר"ה וקשיא לרב:

ומשני אותה השנה נתקלקלה. אירע להם איזה קילקול וטעות בחשבון ועשו שני ימים:

מהו. כמו ואב"א הוא דמהו בראשון ומהו בשני דקאמר כדר' בא בשם רב שנה ראשונה ושנה שניה וליום השני בשנה הבאה היא ודחי לה הש"ס. והתני ביום הראשון וביום השני אלמא דבשנה אחת היה אלא מחוורתא כדר' זעירא:

קידשוהו קודם זמנו וכו'. כדמפרש לקמיה קודם לזמנו תשעה ועשרים יום לאחר עיבורו בשנים ושלשים יום ואע"פ שקידשוהו ליום זמנו שהוא יום שלשים או עיברוהו ליום העיבור:

יכול יהא מקודש. וא"צ עוד לקדשו:

ת"ל אותם. אותם הן מועדי אשר תקראו אותם במועדם בזמנן ואין אלה שלא קראו בזמנן מועדי:

על הגליות שיצאו. גרסי' התם. שיצאו לעלות לרגל ואינן יכולין להגיע למקומן ולעשות הפסח בזמנו:

והן שהגיעו לנהר פרת. דוקא כשנשמע שכבר הגיעו לגבול ארץ ישראל. את חמי. בתמיה בגליל אין מעברין צריכא למימר דבח"ל אין מעברין ומשני דלהכי קתני בח"ל לפי שבגליל לכתחלה הוא דאין מעברין ובדיעבד מעוברת וקמ"ל דבח"ל אפי' בדיעבד אינה מעוברת:

גבי. אצל ר' יצחק ור' נתן וטל ידיהם:

בחדא כתב לקדושת חנניא. היה משביחו ומזהירו שיחזור בו מחמת קדושתו וחסידותו:

ובחדא כתב גדיים נעשו תישים. ולא תאמר שלא הנחת כמותך בא"י. ובחדא כתב וכו'. להראות לו אח"כ אם לא יקבל דבריהן:

ונחונייין. נחוניא שהיה ראש הגולה בימיו יהיה זורק:

ואוקרון. כיבדם להשלוחים וכן בשניה וכשקרא אגרת השלישו' רצה לבזות אותם ואמרו לו שוב אין אתה יכול לבזות אותנו שכבר נתפרס' מהכבוד שכיבדתנו:

וקרא באורייתא אלה הם מועדי חנניה וא"ל מועדי ה' כתיב אמר לון גבן אצלינו כך הוא כתוב אבל אצליכם אינם אלא מועדי חנניה מאחר שהוא מעבר שנים בח"ל ואינם מוסכמים מהשם:

אזל. חנניה וקבל עליה דרבי לפני ר"י בן בתירא שהיה בנציבין:

אחריהם אחריהם. ראוי לילך ויפה כתב לך שאין ראוי לקבוע שנים בח"ל:

א"ל. וכי לית אנא ידע למי הנחתי שם שאינן חכמים כמותי ומי מודיעני שהן חכמים ויודעים לחשב תקופות ומזלות כמוני ועליהם להביא ראיה שיודעים הן:

מכיון. השיב לו ר"י בן בתירא מכיון דאת אמר שאינם יודעים נחשב ישמעון לך אדרבא מכיון שהם אומרים שיודעים לחשב כמותך להם ישמעון שאין לחשוב ולקבוע בח"ל אלא א"כ נודע לו שבודאי אין כמותו שם:

קם. חנניה א"נ ר"י ב"ב ורכב סוסיא להודיע להגולה זמן קביעות המועדות ע"פ חשבון ארץ ישראל:

הן דמטא מטא. במקום שהיה יכול להגיע הגיע ובמקום שלא הגיע עדין הן נוהגין בקילקול שעושין ע"פ קביעות ח"ל:
כתיב ואל יתר זקני הגולה. ודריש יתר מלשון חשיבות הוא שאמר הקב"ה חביבין עלי ביותר זקני הגולה ואעפ"כ ביותר הוא שחביבה עלי כת קטנה שבארץ ישראל יותר מסנהדרי גדולה שבח"ל:
כתיב החרש והמסגר אלף ואת אמר הכן. כלומר דפריך על הא דדריש חביבה כת קטנה שבא"י וכו' הא זקני הגולה חשיבי טפי כדדריש בגיטין דף פ"ח חרש בשעה שפותחין בדברי תורה הכל נעשו כחרשין ומסגר כיון שסוגרין שוב אין פותחין ואמרי' שם צדקה עשה הקב"ה שהגלה גלות צדקיה ועדיין גליות יכניה קיימת שילמדו תורה לאלו הגולים אחריהם לפי שרוב חכמי התורה מהם היו אלמא זקני הגולה חשובים ביותר:
אילו החבירים. שכלם חכמים היו:
אילו הבולווטין. השרים והחשובים ולרבנן לא קשיא מידי שלא היו חכמים כל כך:
כד הוה מקבל. עדים שראו את החדש בעין טב שהיה שם בית הוועד לקבל עדות החדש ולקדשו:
הוו יודעין. ותזהרו מלהעיד שקר שכמה עדות יוצא מפיכם שעל ידי עדות שלכם אתם גורמין להלקות לאותם המחללין ועושין מלאכה באלו המועדות שנקבעים על פיכם:
כמה שכר בתים יוצא מפיכם. שאף הן תלוין בקביעות החדש אם מלא אם חסר והשוכר ששכר לחדש מפסיד היום שחסר:
ואין כיני. אם באנו לדקדק כן יש לנו לומר דאפי' בדיני נפשות על פי עדותן הן תלוין דבת שלש שנים ויום א' הבא עליה והיא מאורסה הרי זה בסקילה שראויה לביאה היא ואם נמלכו בית דין לעבר החדש עדיין אינה בת ביא' ואינו חייב מיתה ועכשיו כשהעדים מעידים שראו את החדש אין הבית דין יכולים לעברו ונמצא זה נסקל על ידן:
אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי. ודריש לה שהקב"ה מסכים עם הב"ד של מטה שאם היא בת ג' ויום אחד כשהיא נבעלת אין הבתולי' חוזרין ואם נמלכו הב"ד לעבר השנה או החדש כדלעיל הבתולין חוזרין אצלה לאחר שנבעלה דאכתי לא הויא בת ג' שנים ויום אחד ולמדך הכתוב שאף הטבע מסכמת עמהן על פי גזרתו יתעלה ב"ה:
מה טעמיה דרבי שמעון וסמכו זקני שנים. גרסינן כדלקמן דלא דריש כלום מוסמכו:
ובעגלה ערופה מאי טעמיה דר' יהודה. צ"ל זקיניך שנים ושופטך שנים וכו' מאי טעמיה דרבי שמעון זקניך ושופטך שנים וכן הוא בפ' עגלה ערופה:

נראין דברי רבי יהודה בעריפה דלא דריש ויצאו. כלומר דעיקר הלימוד לר' יהוד' מזקניך שנים ושופטיך שנים ואין ב"ד שקול אבל ויצאו לא דריש כלל דלגופיה איצטריך שיהו יוצאין זקיניך ושופטיך ונראין דבריו דאכתי מייתר לן למידרש מזקניך ומשופטיך:

ונראין דברי ר"ש בסמיכה דלא דריש וסמכו. דנמי לגופיה איצטריך וא"כ לית לן למדרש כ"א מזקני שנים:

אין תימר נראין דברי ר' יהודה בערופה וכו'. כלומר דאי תימא דהיינו טעמא דר' יהודה בעריפה דדריש נמי מויצאו כי היכי דדריש התם וסמכו ורבי דקאמר נראין דבריו בזה היינו משום דמסתבר טעמיה דשפיר דרשינן הכא ויצאו דהוה ליה למיכתב ומדדו זקניך וגו' אבל בסמיכה נראין דברי ר"ש דלא דריש וסמכו משום דלאו מיותר הוא אם אתה אומר כן קשיא דאשכח תימר ויצאו שנים וכו' וא"כ שבעה מיבעי ליה לרבי יהודה אלא על כרחך דלא דריש רבי יהודה הכא ויצאו כמו דלא דריש רבי שמעון התם וסמכו ולפיכך הוא דקאמר נראין דבריו בעריפה:

זקניך שהן שופטיך. המיוחדים שבשופטיך והם סנהדרי גדולה:

ושופטיך זה מלך. כדכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ וכ"ג דכתיב ובאת אל הכהן ואל השופט:

לא סמיכה היא סמיכות. ומאי מחדש תנא דברייתא וקאמר דעל המינוי הדיינות קאמר דג"כ בג' הוא וכמה דתמן קורין למנוייה סמיכותא:

נתכרכמו פניו של ר"ש. שהיה סובר שאינו חושב אותו לכלום וא"ל לאו משום זה דייך שאני ובוראיך מכירין כוחך וכלומר מכיר אני בך שכחך גדול הוא ור"מ שהוא יותר זקן ממך אמרתי שישב בתחלה:

לבית הזה. לבית הנשיא ואמרו בתחלה שהנשיא אפי' לדעת ב"ד אינו צריך חזרו והתקינו שלא יהיו סומכין זה בלא זה:

תני בראשונה וכו'. איידי דקאמר בראשונה חשיב נמי להני שהיו נוהגין בראשונה ולפרושי חליצה ומיאונין דמתני':

לא שוהיינא ליה. איני יכול לשהות עמו:

אמר רבי יוחנן הקדש שפדייו. הגי' נשתבשה בכאן ונתחלפה וה"ג בפ"ד ממעשר שני הקדש שפדאו יותר על דמיו תפס את הכל מעשר שני שפדייו יותר על דמיו לא תפס את הכל מה בין הקדש מה בין מעשר שני א"ר אימי שכן אדם מצוי להיות מרבה בהקדשו. והלכך מה שהוסיף יותר על דמיו מדעתו עשה ולאו הקדש טעות הוא:

ר' זעירא בעי קומי ר' אימי נבדק אותו האיש ואמר לא לכך נתכוונתי. מהו:

א"ל לכשיבדוק. כלומר אם בדקוהו הולכין אחר דבריו אבל מסתמא אמרינן מרבה בהקדישו הוא:

ר' יונה בעי כמאן דאמר אינו כנכסיו ברם כמ"ד כנכסיו הוא מה בין מעשר שני. כלומר הניחא למ"ד מעשר שני ממון גבוה הוא ואיכא למימר דאדעתא דהכי לא הוסיף בפדיונו הוא שיהא חל מעשר שני עליו על היותר וטעות הוא אלא למ"ד כנכסיו הוא א"כ מאי איכפת ליה שהרי דין נכסיו עליהן ונימא דהכל לשם פדיון מעשר שני מדעתו הוא דנתן:

א"ר יוסי לא כן כבר איתמר טעמא שכן אדם מצוי להרבות בהקדשו. הא כבר אמרו הטעם דמרבה אדם בהקדישו אבל אין דרכו של אדם להיות מרבה בפדיון מעשר שני להוסיף לו טורח בעלייותיו לירושלים:

א"ר יוחנן הקדש פדייו ולא הוסיף חומש הרי זה פדוי מעשר שני שפדייו ולא הוסיף חומש הרי זה אינו פדוי מה בין הקדש ומה בין מעשר שני אמר רבי הילא הקדש יש לו תובעין מעשר שני אין לו תובעין. בהקדש הגזבר תובעו ליתן החומש ולא הוי יאוש אבל במעשר שני אם לא יתן החומש בשעת פדיונו מי יתבענו ולפיכך התקינו חכמים שלא יהיה פדוי כלל עד שיתן גם החומש:

ר' יונה בעי כמ"ד אינו כנכסיו ברם כנכסיו הוא מה בין הקדש ומה בין מעשר שני. דבשלמא אי אמרינן ממון גבוה אתי לאשתמוטי מן החומש אלא למ"ד ממונו הוא מאי איכפת ליה:

אמר ר' יוסי ולא כבר איתמר טעמא הקדש יש לו תובעין מעשר שני אין לו תובעין. וכלומר דאפ"ה הואיל ואין לו תובעין במעשר שני חיישינן שמא יתיאש מליתן החומש. ע"כ הגירסא התם ונכונה היא:

תני ההקדשות בג'. פיסקא דמתני' היא ובעיא דלקמן אסיפא קאי וה"ג במגילה פ' הקורא עומד ובקרקעות תשעה וכהן עד כדון במקדיש גופה של שדה אמר דמי שדי עלי. והיא הגי' נכונה וכאן נשתבשה אגב שיטפא דלקמן. וכלומר עד כאן שמענו דבקרקעו' תשעה וכהן במקדיש גופה של שדה לבדק הבית שצריך להעריך אותה תשעה וכהן אבל אם אמר דמי שדי עלי מהו אם הוי כערכין המטלטלין שהרי דמים הקדיש או הקדיש קרקע:

נישמעינה וכו' וכי יש ערכין שאינן מטלטלין. כלומר מדקאמר המטלטלין משמע דיש ערכין שאינן מטלטלין ומאי נינהו אי קרקעות הא תני להו בהדיא הכי ה"ל למיתני ערכין של מטלטלין:

ר' יעקב וכו'. ה"ק האומר ערכי עלי ובא הגזבר לסדרו ממה לגבות ממנו אם גובין מקרקע שמין וכו'. האומר. מעתה האומר ערכי עלי וכי אינו הוא כאומר דמי שדי עלי וכלומר

דמאי שנא אם אומר ערכי עלי או דמי ערך שדי עלי שהדין שוה בשניהן אם בא לגבות ממטלטלין בשלשה ומקרקעות בעשרה:

אבל אם אמר וכו'. דוקא באומר דמי שדי עלי אבל האומר הרי עלי מנה להקדש שמין לו לגבות ממנו הסך שהקדיש בשלשה:

לכשיעשיר נידון בהשג יד. כלומר אם אין לו ממה לשלם ממתינין לו לכשיעשיר ועכשיו הוא כנידון בהשג יד:

אין להן איגרת בקורת. כדמפרש ר' יודן שאין להן הכרזה כשרוצין ב"ד למוכרן אין מכריזין עליהן כדקאמר טעמא עבדים שלא יברחו וכן השטרות והמטלטלין שלא יגנבו מהנאספים לראותם כדי ללוקחן. וגרסינן להא פ' אלמנה ניזונת הלכה ו':

לית הדא אמרה. וכי לאו שמע מינה מהכא שהעבדים נפדין בשלשה אם הקדישן ופודן מן ההקדש אין צריך אלא שלשה כשאר מטלטלין כדי שלא לפרסם הדבר וישמעו ויברחו:

א"ל אין. כן הוא הדבר שהעבד נפדה בשלשה:

והתנינן וכו' ואדם כיוצא בהן. וצריך עשרה:

אמר ליה אכין. הוא אדם דהכא בבן חורין מיירי אבל עבד נפדה בשלשה:

חנניה בר שלמיה וכו'. התם בכתובות קאי ואיידי דלעילמייתי לה הכא:

ובעא למיעבד כרבנן. דאמרי התם במתני' שום הדיינין שפחתו או הותירו שתות מכרן בטול כשלא עשו אגרת בקורת:

לא כן לימדתנו משום זקיניך אלא אם עשו אגרת בקורת. דהא זקיניך רבי שמעון בן גמליאל פליג עלייהו ולא לימדתנו בשמו דדוקא אם עשו אגרת ביקורת וה"ה אפילו בלא אגרת ביקורת מכרן קיים דא"כ מה כח ב"ד יפה:

ר' אבהו שאל. מפורש לעיל סוף הלכה א':

השור יסקל וגם בעליו יומת. וכי מה עשו הבעלים:

שותף ליסטים כליסטים. והבעלים כשותף הן שמחזיקין לשור רוצח בביתם ולא רצה לגלות לו טעמו של דבר:

כמיתת בעלים. כלומר לאו יומת ממש הוא אלא יומת להיקישא הוא דאתא להקיש דין מיתת השור לדין מיתת בעלים:

הלכה ג

מתני'. אין דנין לא את השבט. שהודח כולו שם אלא בב"ד של שבעים ואחד דכתיב והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אל שעריך איש ואשה אתה מוציא אל שעריך ואי אתה מוציא את השבט אל שעריך אלא בב"ד הגדול:

ולא את נביא השקר. כדיליף בגמרא:

ולא את כהן גדול. דאמר קרא את הדבר הגדול יביאו אליך דבריו של גדול יביאו אליך ומשה במקום שבעים וחד קאי ודוקא דיני נפשות של שלשה ועשרים אבל דיני ממונות שלו הרי הן בשלשה כשאר כל אדם:

ואין מוציאין שם למלחמת הרשות. כל מלחמה חוץ ממלחמת ז' עממין ומלחמת עמלק קרויה מלחמת הרשות:

אלא ע"פ ב"ד של שבעים ואחד. דכתיב בדוד ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע אחיתופל זה יועץ ובניהו וכן אביו יהוידע בן בניהו דכתיב בקרא זו סנהדרין לפי שהיה מופלא שבכולם וכולם נגררין אחריו:

ואין מוסיפין על העיר. ירושלם שקדושתה גדולה משאר קדושת ארץ ישראל:

העזרות. קדושתה גדולה מקדושת ירושלם ואי אפשר לחדש קידושה אלא בב"ד של ע"א דאמר קרא ככל אשר אני מראה אותך וגו' וכן תעשו לדורות מה משכן קדוש ע"פ משה שהוא במקום סנהדרי גדולה אף לתוספת עיר ועזרות על פי סנהדרי גדולה:

ואין עושין סנהדריות לשבטים וכו'. כדאשכחן במשה דהוא אוקי סנהדראות:

ואין עושין עיר הנדחת וכו'. דכתיב והוצאתם את האיש וגו' ואי אתה מוציא כל העיר לשעריך אלא לשער המיוחד:

בספר. עיר המבדלת בין ארץ ישראל לארץ העמים דכתיב מקרבך ולא מן הספר וטעמא דקרא שמא ישמעו עכו"ם ויבאו ויחריבו את ארץ ישראל לפיכך אין מניחין אותה העיר תל עולם כמשפט עיר הנדחת אלא הורגין את יושביה בלבד:

ולא שלשה. עיירות קרובים זו לזו אבל בשנים ובשלשה מקומות עושין:

גמ' **איתא חמי שנים אין דנים לכ"ש שבט**. אלו שנים דחשיב במתני' נביא שקר וכהן גדול וכלומר דמתמה דאי שבט כפשוטו הוא צריכא למימר דאין דנין אלא בבית דין של ע"א הרי אפילו אלו שהן יחידים הוציאן הכתוב מכלל שאר יחידים שבט כולו לכ"ש:

בנשיא שבטים היא מתני'. וקמ"ל דנשיא שבט הרי הוא ככל השבט וצריך לדונו בבית דין הגדול:

בחורש שבין שני שבטים. בנחלת יער וכיוצא בו שיש בין ב' שבטים ודנין עליה וקמ"ל דאף על גב דדיני ממונות נינהו אפ"ה בבית דין של ע"א כתחלתה של ארץ ישראל שנחלקה על פי בית דין של ע"א:

אמר ר' זירא. טעמא דאין דנין לנביא השקר אלא בב"ד הגדול מפרש:

נאמר כאן זדון. בזקן ממרא כתיב והאיש אשר יעשה בזדון:

אף זדון שנאמר כאן בנביא שקר הכתוב מדבר. כלומר נביא שקר נמי דינו כמו שהכתוב מדבר כאן בזקן ממרא דכתיב ביה וקמת ועלית ווילפינן מיניה דאין המראתו של זקן ממרא אלא בבית דין של שבעים ואחד:

רבי חזקיה. יליף דבר דבר דכתיב בזקן ממרא ועשית ע"פ הדבר:

פיסקא אין מוציאין וכו'. ומפרש טעמא דאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ובנביא ואורים ותומים וסנהדרין של שבעים ואחד ובשתי תודות ובשיר כדתנן בפרק ב' דשבועות:

בתחלה. כשקנה גורן ארנן היבוסי כתיב ויעל דוד בדבר גד שציוה לו להקים המזבח שם הרי כאן על פי מלך ונביא וכתיב בד"ה ויחל שלמה לבנות וגו' בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו אשר הכין במקום דוד בגרן ארנון היבוסי ודריש אשר נראה זה אורים ותומים שעל פי רוח הקדש נאמר לו לבנות שם לדוד אביהו רמז לסנהדרין כמה שנאמר שאל אביך ויגדך זקניך וגו':

השיר מנלן. וקאמר דיליף מפסוקי נחמיה דכתיב ובתודות ובשיר:

וילך אחריהם וגו'. מכאן לבית דין שמהלכין אחר התודות כדכתיב התם לעיל מן המקרא הזה ואעמידה שתי תודות וגו':

מה כתיב מהלכות. כלומר דמה היה לו לכתוב מהלכות ולא תהלוכות כדכתיב אלא שלשון מהלכות משמע על ידי עצמן והילכך כתיב תהלוכות לפי שהיו ניטלות ע"י אחר הנושאן:

מייתי לה דבר תורה. יליף מלך ונביא ואורים ותומים וסנהדרין מן התורה דכתיב וכן תעשו לדורות כמו שהיה במשכן ושיר ותודות הוא דיליף מנחמיה כדלעיל:

כיצד היו מהלכות. כיצד היו נושאין התודות:

ושניהן מקרא אחד דרשו. דכתיב ההולכת למול דמר סבר כנגד מלשון והוא יושב ממלי ומר סבר אחר הראשונה מלשון ממול ערפו שהוא מול הרואה את העורף והוא אחורי הצואר:

נמצא כל מקום ומקום. שהיו מהלכין אינו מתכפר ומתקדש אלא בתודה אחת וכלומר דלהאי מ"ד צ"ל שעל פי הנביא היו שתי תודות שהרי לא היו מקדשין המקומות כ"א בתודה אחת:

יאות דתנינן הפנימית וכו'. דלשניה קרי פנימית שהיא בין הראשונה לבין הב"ד אלא למ"ד זו כנגד זו איזו היא הפנימית:

זו שסמוכה לבית. לבית המקדש והך דמקרבה לחומה קרי לה חיצונה:

על פי נביא נאכלת. דבין למ"ד זו כנגד זו ובין למ"ד זו אחר זו מאי שנא דהפנימית נאכלת והחיצונה נשרפת הא עכ"פ שתי תודות בעינן ולא נתקדשה אחת יותר מחבירתה אלא ע"פ הנביא שהיו שם חגי זכריה ומלאכי ועל פיהם היו עושין הכל ואין טעם בדבר:

תניי תמן. בבבל תנינן חדא ברייתא דאין צריך אורים ותומים דאם נביא יש כאן לאיזה צורך הוא לאורים ותומים שהרי על פי נביא יכולין לעשות הכל:

אשכח תני ר' יהודה. דאף על פי כן צריך אורים ותומים כדתנן התם במתני' ורמיזא בקראי דלעיל:

בונין. גומרין בנין המחיצות מה שרוצין להוסיף ואח"כ מקדישין אותן כדמפרש טעמא לקמיה:

אין רואין את המחיצות כאילו הן עולות. בתמיה וכי אין המחיצות לאחר שקידשו כאילו עולות הן לענין מעילה אי הוו קדשי וא"כ היאך אפשר לבנות בקודש שלא ימעלו בהן ולפיכך סבר בונין ואחר כך מקדישין:

בקשו להוסיף על ההיכל במה מוסיפין. כלומר על העזרות ומשום דשתי תודות דכתיבי בהוספה על העיר כתיב ואותן היו חמץ דכתיב שתי תודות גדולות והן החלות חמץ שבתודה שהן גדולות משל המצה והן נאכלות בעיר ושואל הש"ס אם בהוספה על העזרות מוסיפין ג"כ בחמץ ובמה שנאכל בעזרה ומה הן:

בשתי הלחם. שהן חמץ דכתיב חמץ תיאפנה:

ומקדישין ביום טוב. בתמיה ואחר הי"ט אי אפשר להשהותן דנפסלו בלינה:

אלא בלחם הפנים. השתא הדר ביה דלא מיתוקמא בחמץ בדבר שהוא נאכל בעזרה דוקא אלא בלחם הפנים לאחר שמסלקן מן השלחן ונאכל לכהנים:

ומקדישין בשבת. בתמיה וכן אין מקדישין בלילה:

אלא אמר רבי יוסי בר בון במנחת מאפה. שהוא נאכל בעזרה מקדשין אותה:

ניחא בעלייתן מן הגולה. דמשכחת להו תודות שהקריבו התודה וקדשו החלות אלא בכניסתן לארץ וכלומר בתחלת הבנין במה קדשו התודות:

הבאות מנוב וגבעון. נוב לאו דוקא אלא כלומר שבנוב וגבעון היו מקריבין ומשכחת לה שהקריבו התודה בגבעון בבמה והביאו לחמי התודה לקדש הבנין:
שתי ביצים היו שם. בהר הזיתים והוא בין אחים יפריא פירושו בצעין:
התחתונה והעליונה. והיא לא היתה קדושתה גמורה לפי שלא נתקדשה בכל אלו אלא התחתונה והעליונה לא נתקדשה ובמלך שבעלייתן מן הגולה היו ולא באורים ותומים שלא היו בבית שני:
וחבירים אין אוכלים שם קדשים קלין ומעשר שני. צ"ל וכן הוא בתוספתא:
תלמוד לומר לשבטיך ושבטו וגו'. כלומר דמכאן למדנו דעושין סנהדריות לכל שבט ושבט דלשבטיך ושפטו כתיב ואין עושין אותן אלא ע"פ ב"ד של ע"א כדאשכחן במשה:
תלתא אמורין. פליגי בדבר זה:
אחת עושין שתים אין עושין. הא דקאמר אין עושין עיר הנדחת בספר היינו שאין עושין כמו בשאר הארץ דשם עושין שתים כדקתני במתני' אבל בספר אחת עושין ושתים הוא דאין עושין:
ואחרנא אמר הסמוכות עושין והמפוזרות אין עושין. כלומר דמפרש הא דקתני אין עושין עיר הנדחת בספר ולא שלש ה"ק ובספר אין עושין כמו שעושין בתוך הארץ והיינו דבתוך הארץ אין עושין שלש כשהן סמוכות זו לזו אבל אם הם מפוזרות ורחוקות זו מזו עושין ומינה הא שתים שעושין בתוך הארץ אפי' הן סמוכות עושין ומכ"ש מפוזרות ועלה קאמר דבספר אינו כן דסמוכות הוא דעושין אבל במפוזרות אין עושין וטעמיה דבספר טפי איכא למיחש במפוזרות שלא יתחלקו האויבים לבא מכאן ומכאן עליהם:
מפוזרות אין עושין כל עיקר. אפי' בתוך הארץ חיישינן טפי למפוזרות שמא יפוצו יתחלקו העכו"ם לכאן ולכאן ויבאו לארץ ולהאי מ"ד הא דקתני שתים עושין בתוך הארץ היינו בסמוכות דוקא אבל לא שלש ובספר לדידיה ע"כ דאין עושין כל עיקר דאל"כ מה בין ספר לבין תוך הארץ:
ואית דבעי מימר. ופליג אהני אמוראי דלדידהו עכ"פ במפוזרות חיישינן טפי אלא דמר לא חייש כ"א בספר ומר חייש אפילו בתוך הארץ ואית דבעי מימר איפכא ס"ל דבסמוכות חיישינן טפי שמא יבאו לידי קרחה ויפוצו האויבים ויבאו עליהן:

הלכה ד

מתני' **ומשה על גביהן**. דאמר קרא ונשאו אתך ואת בהדייהו:
ר' יהודה אמר שבעים. דדריש אתך בדומין לך מיוחסין ומנוקים ממום ולא שיהא ישב עמהן בדין ואין הלכה כר' יהודה:

עדה שופטת. עשרה מחייבין ועדה מצלת עשרה מזכין. ושמעינן מינה עשרים שאם יחלקו יהיו עשרה מחייבין ועשרה מזכין:

לא כהטייתך לטובה וכו'. וה"ק קרא לא תהיה אחרי רבים לרעות לחייב על פי אחד שיהיה יותר על המזכין אבל אחרי רבים להטות בשנים אפילו לרעות כשיהיו המחייבין יותר בשנים על המזכין הלכך על כרחך כ"ג בעינן דבציר מעשרה מזכין ליתא למימר דהא כתיב והצילו העדה ותו לא משכחת חובה בבציר משנים עשר:

ואין ב"ד שקול. שאין עושין ב"ד זוגות שאם יחלקו לחצאין הוו להו פלגא ופלגא ולא משכחת לה הטייתך לטובה ע"פ אחד הלכך מוסיפין עליהן עוד אחד והוו להו עשרים ושלשה:

מאה ועשרים. עשרים ושלשה סנהדרי קטנה וג' שורות של כ"ג יושבים לפניהם הרי צ"ב ועשרה בטלנים שהן בטלים מכל מלאכה ויושבים תמיד בבית המדרש הרי ק"ב ושני סופרים לכתוב דברי המזכין ודברי המחייבין ושני חזנים הם שמשי ב"ד להזמין לדין ולהלקות החייב ושני בעלי דינין שאם לא כן את מי הם דנין ושני עדים ושני זוממין שיתייראו העדים להעיד שקר שלא יזומו ושני זוממי זוממין שיתייראו אלו מהן אם נבא להזים העדים יבאו אלו השנים ויזימו אותנו הרי קי"ד ושני גבאים ושלישי לחלק הצדקה שהצדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה הרי קי"ז. ורופא אומן למול תינוקות ולהקיז דם. ולבלר לכתוב ספרים. ומלמד תינוקות. הרי ק"ך:

מאתים ושלשים כדי שרי עשרות. דהיינו כ"ג עשיריות שיהא כל דיין שר של עשרה דבציר משרי עשרה לא אשכחן שררה ואין הלכה כר' נחמיה:

גמ' **נאמר כאן עדה**. ושפטו העדה ונאמר להלן וכו' כדיליף במתני':

אמר ר' סימון נאמר כאן תוך. בברכות פ"ז גרסינן לה מנין שאין מזכירין את השם אלא בעשרה נאמר כאן ונקדשתי בתוך בני ישראל ונאמר להלן ויבאו בני ישראל וגו' בתוך הבאים:

אם מתוך אתה יליף סגין אינון. דכתיבי תוך הבדלו מתוך העדה ועוד כתיב והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' בעדת קרח והרבה מעשרה היו וא"כ אין ללמוד ג"ש דתוך תוך אלא בני ישראל מבני ישראל דהתם גמיר:

תני. בתוספתא ריש פ"ז:

כשירות. שנישאו בהכשר:

היה הוא. הנשאל ומופלא של הב"ד עמו באין לב"ד הסמוך וכלומר אם גם להמופלא היה הספק:

אע"פ שהיתה של ע"א לא היו פחותין מכ"ג. כלומר שהיו נזהרין שלא ישארו שם פחותין מכ"ג תמיד:

ומשם. מלישכת הגזית היו שולחין:

שפוי. שייף ונכנס שייף ויוצא:

היו מושיבין אותו דיין בעירו. משנעשה דיין בעירו מעלין ומושיבין אותו בהר הבית. כן הוא בתוספתא:

מפני כבוד הזקן. ר' צדוק היו מושיבין גם אחיו מימינו:

כמה הן שופטי ישראל. מינוי השררות במדבר:

ה"ג מה טעמא דרבנן. והוא שיהא שם בית דין של עשרים ושלשה וכו' ומה טעמא דרבי נחמיה והוא שיהא שם עשר סנהדריות של שנים עשר שבטים. והיינו מאתים ושלשה וכדי שרי עשרות דקאמר לפי שכל אחד ראוי להיות שר עשרה:

ומשה על גביהן. פיסקא דמתני' היא. ואיידי דקאמר לקמן בענין הזקנים תני נמי להא:

דבר תקנה עשה משה. שלא יבאו לידי מחלוקת:

ר"י ור' נחמיה מתיב תנייא לחברייא. השיב התנא אחד מהן לחבירו על זה והרי עדיין יש לכל א' מאלו רע"ג לטעון שהוא אומר לו אילו כתבתני לוי סילקת גם אנכי הייתי עולה בגורל בן לוי ומפני שלא היו אלא כ"ב אלף פיטקין בן לוי נפסדתי אלא כך עשה כתב על הכ"ב אלף בן לוי וכן על רע"ג בן לוי כנגד אלו הבכורות היתירים ועוד רע"ג כתב עליהן חמשת שקלים ועכשיו אין להם לטעון כלום שהרי גם רע"ג בן לוי היו שם:

הגע עצמך. היאך עשה כן ואם כולם יעלו בידם בן לוי ונמצא אין אחד מהם נותן פדיון והרי לוים לא היו יותר מעשרים ושנים אלף:

מעשה נס היו. שלא עלה ביד כולם בן לוי אלא לכ"ב אלף ורע"ג הנותרי' עלו בידן ה' שקלים:

ומסורגין עלו. בסירוגין אחר שעלו לכמה אלפים בן לוי עלו באמצע אלו ה' שקלים ואח"כ חזרו לעלות בן לוי וכן כלם וכדי שלא יהא להם שום טענה:

על דעתיה דתנא אחורייא. לזה התנא האחר דאמר שכתב על הכ"ב אלף ועל הרע"ג בן לוי א"כ ע"כ לומר דמעשה ניסים היה שלא יעלו ביד כל הבכורים בן לוי אלא על דעתיה דתנא קדמייא שלא היו כ"א כ"ב אלף בן לוי א"כ לא צריך למעשה ניסים:

א"ל. המשיב לרבי שמואל והוא ר' אבהו כדלקמן דלא היא דלכולהון ע"כ מעשה ניסים היו לפי שמסורגין היו צריכין לעלות ולתנא קמא אם לא עלי מסורגין עדיין היה להם לטעון עוד אם אני היה נוטל הפיטק בעוד שהיו פיטקי בן לוי שם הייתי פדוי אלא ודאי במסורגיך עלו ונמצא אף לדברי הת"ק אין להם לטעון כלום:

בכלל חסירין. בחשבון הכלל של הלוים אין אתה מוצא אלא כ"ב אלף וכשאתה רואה בחשבון פרטן נמצא שלשה מאות יתירין וא"כ אמאי לא פדו לאלו הרע"ג בכורו' ולא היה להם ליתן חמשת שקלים:

בכורי כהונה. כלומר בכורי לויה היו ואין קודש של בכור מוציא קודש אחר ודיין להפקיע את עצמן:

כיוצא בו וכו'. כדלעיל:

דכתיב בקע לגלגלת מחצית השקל בשקל הקדש. וכשתחשוב לשש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים ישראל שהיו באותו מנין תמצא חשבון של הכסף מאתים ואחת ככר וי"א מנה שהרי הככר ששים מנה ומנה חמשה ועשרים סלעים שהן שקלים דשקל דאורייתא הוי סלע חשוב ס' פעמים כ"ה תמצא בככר אלף וחמש מאות שקלים שהן שלשת אלפים חצאי שקלים נמצא לשלשת אלפים ישראל ככר כסף לשלש מאות אלף מאת ככר לשש מאות אלף מאתים ככר ועוד לשלשת אלפים איש ככר אחת ולחמש מאות וחמשים איש מאתים וחמשה ושבעים שקלים שהן אחת עשרה מנה. וקרא כתיב וכסף פקודי העדה מאת ככר ואלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל בשקל הקדש א"כ חסרו להן מאת ככר:

אין תעביד קינטרא מאה ליטרן וחד מן חישתא גנב. ואפילו תעשה הככר שהחזיר למאה מנה לכל ככר אף על פי כן חסר כאן הששית שהרי ע"פ החשבון צריך להיות בכל ככר שהחזיר מאה ועשרים מנה וחסרו כאן עשרים מנה לכל ככר שהוא השתות ממאה ועשרים:

ואין תעבידנה שיתין ליטרין פלגא גלב. ופשיטא אם תעשה להככר ששים מנה כסתם ככר א"כ חסרו מאת ככר מן המאתים שהיה צריך:

א"ל משה רבן גזבר נאמן ובקי בחשבון היה. כמו שהשיב לו לקמן שהמנה של קדש כפול הוא ונמצא בכל ככר ק"כ מנים שהן מאתים ככר סתם ולא רצה לגלות לו טעמו של דבר ומהיכן למדנו זה עד לבסוף ובתחלה הקשה לו לפי טעות השאלה שלו מן המקראות דלקמן ולא קיבל ההגמון ודחה אותו עד שאמר לו מקרא דיחזקאל:

אמר ליה. רבן יוחנן בן זכאי הריני משיבך מן המקראות שבפרשה:

והכתיב ונחשת התנופ' שבעים ככר ואלפים וארבע מאות שקל והיידא לון סלקין תשעין ושית ליטרין. והרי תראה להן לאלו אלפים וד' מאות שקל שהן עולין לצ"ו מנה שהרי לכל מאה שקלים ד' מנה לאלפים שמנים מנה לד' מאות י"ו מנים הרי צ"ו מנה שהן ככר וששה ושלשים מנה:

ואיתעביד ליה פרוטרוט. ואעפ"כ אתה רואה שהכתוב מנאן בפרוטרוט אלפים וארבע מאות שקל ולא חשבן לככר והוה ליה למיכתב שבעים ואחת ככר ותשעה מאות שקל אלא ש"מ דהככר של קדש כפול הוא והוא ק"כ מנים וכיון שאין כאן באלפים וד' מאות שקל ככר לא מנאן אלא בפרוטרו':

אמר ליה. ההגמון לרבן יוחנן בן זכאי אעפ"כ אין ראיה מכאן שאני אומר לך משום דלא סליק קינטרא שאינן עולין לככר ואין תימר דהא סליק קינטרא שהרי אנו רואין שעולין הן לככר מ"מ אני אומר פלגא גנב דמצינא למידחי דלהכי לא מנאן הכתוב בככר משום דלא חשיב להו אלא הסך הרב לככרים והן השבעים ככר שהן עשיריות אבל ככר אחד לא חשיב ליה ועשאן כחשבון הפרוטרוט ואני עומד בדיבורי דפלגא גנב:

א"ל. רבן יוחנן בן זכאי הרי אני משיבך מן המקרא הזה:

והכתיב ואת האלף ושבע מאות וחמשה ושבעים עשה ווים לעמודים והיידא לון. והרי אתה רואה אותן שהן עולין לשבעים ואחת מנה שהן ככר ואחת עשרה מנה ואעפ"כ ואת עביד ליה פרוטרוט שלא מנאן הכתוב אלא בפרוטרוט והוה ליה למיכתב ואת הככר ומאתים וחמשה ושבעים שקל והרי כאן אי אתה מוצא חשבון עשיריות של ככרים ואפ"ה לא מנאן הכתוב בככר ש"מ דהככר הוא ק"כ מנים ומכיון שאין כאן ככר לא מנאן אלא בפרוטרוט:

א"ל. ההגמון מכל מקום מצינא למדחי דמשום דלא סליק קינטירא כלום' מפני שאין עולין לחשבון ככרים של עשיריות ושל מאה לא מנאן אלא בפרוטרוט דלא מצינו שחישב הכתוב ככרים אלא של מאה ושל עשיריות ועדיין בדיבורי הראשון אני עומד דפלגא גנב:

א"ל. רבן יוחנן בן זכאי והכתיב וכו' דמן המקרא הזה מפורש הוא דמנה של קדש כפול הוא:

והשקל. המשקל של עשרים גרה הוא עשרים שקלים. ועוד חמשה ועשרים שקלים. ועוד עשרה וחמשה שקל. בין הכל המנה יהיה לכם והרי כאן ששים שקלי' ככתוב והמנה אינה אלא כ"ה שקלים אלא ש"מ דמנה של קדש כפול הוא והוא חמשים שקלים ועוד הוסיפו על המשקלות בימי יחזקאל שתות מלבר שהן עשרה על חמשים והרי כאן ס' שקלים:

ככרו של הקב"ה. מכאן אתה למד שככר של קדש כפול היה ובו ק"כ מנים ומאת הככר של קדש שהחזיר הן מאתים של חול שקיבל ועכשיו צריך אתה להודות שמשה רבינו גיזבר נאמן ובקי בחשבון היה:

הדרן עלך דיני ממונות

פרק ב

הלכה א

מתני' **כהן גדול דן ודנין אותו**. איידי דקבעי למיתני מלך לא דן ולא דנין אותו תנא נמי כ"ג דן ודנין אותו:

אינו יוצא אחר המטה. דילמא אתי למינגע מתוך טרדתו ורחמנא אמר ועל כל נפשות מת לא יבא:

אלא הן ניכסין והוא נגלה. כיון שיצאו נושאי המטה מן הרחוב ונתכסו הוא נגלה ונכנס בתוכו אבל כל זמן שהן נגלין ונראין באותו הרחוב הוא נכסה ואינו נכנס לתוכן:

ויוצא עמהן עד פתח העיר. לפי שבעיר מצוין מבואות ויכול להתכסות מהן אבל חוץ לעיר ליכא היכירא:

שנאמר ומן המקדש לא יצא. ר' יהודה דריש ומן המקדש לא יצא כל עיקר ור"מ דריש ומקדושתו לא יצא כלומר יזהר שלא יבא לידי מגע ובתוך העיר שיש מבואות איכא היכירא ומזדהר ור' יהודא סבר אגב מרריה דילמא מיקרי ואתי ונגע והלכה כר' יהודה:

גמ' **ניחא דן**. דזהו כבודו:

דנין אותו. אמאי הא זילותא לגביה דאזל לבי דינא:

אלא וימנה ליה אנטלר. מורשה אחד שילך לדין בשבילו ומשני הגע עצמך שמא נפלה לו שבועה מתוך טענתו ואנטלר בשבועה בתמיה וכי היאך אפשר להאנטלר לישבע תחתיו:

דיני ממונות שלו. של הכהן גדול בכמה הוא אם בעשרים ושלשה וכדתנן בפ"ק אין דנין את הכהן גדול אלא בבית דין של שבעים ואחד דהתם בדיני נפשות הוא דמיירי והשתא בי דיני ממונות שלו מי אמרינן דעל כל פנים בעשרים ושלשה הוא:

נישמעינה מן הדא. דתני בתוספ' סוף פ"ב:

אין מלך יושב בסנהדרין מפני החשד. שלא יהו חושדין אותו שמטה הדין הוא ואין לחלוק עליו דכתיב לא תענה על ריב לא תענה על רב:

ולא בעיבור מפני החשד. שלא יהו חושדין אותו שרוצה בעיבור שנה משום אפסניא ממון שהוא מחלק לחיילותיו לשנה ונוח לו בשנים מעוברות:

שאין כבוד המלך. כלומר לכ"ג שכבודו כמלך ואין כבוד לו לישב בחבורה קטנה של שבעה:

תא חמי. דמהכא נפשטה הבעיא דאם בשבעה אין כבודו לישב עמהם לא כ"ש דאין כבודו לדון לפני שלשה הדא אמרה דדיני ממונות שלו בעשרי' ושלשה הוא:

אף אהרן בקדושתו. וכן זרעו אחריו ואע"פ שחטא כשמלקין אותו והרי הוא כאחיך אין מעבירין אותו מגדולתו:

כ"ג שחטא מלקין אותו. בשלשה וכן הוא בפ"ג דהוריות בהדיא וגרסינן שם לכל הסוגיא:

נמצאת עלייתו. דתימא מפני חשיבותו יהא נידון בעשרים ושלשה אבל ירידתו הוא שמתבזה בפני רבים:

מה מחזרין ליה. אם מחזירין אותו אח"כ לגדולתו:

משה. לשון שבועה הוא וכלומר בשבועה במשה דאין מחזרין ליה דהוא קטל לון ופשיטא שאין מחזירין אותו לנשיאותו ובהוריות כתוב מוטב וט"ס הוא. וכך היה דרכו של ר' חגיי לישבע בלשון הזה כמו שתמצא פ"ק דמגילה הלכה י"ב מתקינין לו כהן אחר תחתיו מה מייחדין ליה עימיה א"ר חגיי משה דיינון מייחדין ליה עימיה דו קטל ליה וכן הוא בהוריות לקמן בפ' הנזכר. ובפ"ק דיומא כתוב משם וט"ס הוא. וכן בפ"ד דמגילה הלכה י' אמר ר' חגיי כלום אמרו אין מסתכלין לא מפני הסיע הדעת משה דאנא מסתכל ולא מסע דעתי:

שמע ר' יודן נשייא וכעס. על ר"ל שדרש כן:

שלח גנתון. גונדא חיל שלח לתפסו:

טרפון. בקשו לטורפו וברח לאיזה מגדל שהיה שם ואית דאמרין בכפר חיטייא נחבא:

לבית וועדא. לבה"מ:

א"ל. ר' יהודה הנשיא לר' יוחנן למה לית מרי אמר לן מילה דאורייתא:

שרי. התחיל ר' יוחנן לטפח באחת מידיו:

ובחדא טפחין. וכי ביד אחת מטפחין:

אמר ליה לאו אין לא בן לקיש לא. וכן הוא בהורית. כלומר שהשיב לו יודע אני שאין מטפחין באחת יד אבל אני עושה לרמז שחסר לי יד אחת והוא בן לקיש ואם אין כאן בן לקיש לא אוכל לומר בדברי תורה ולא כלום:

א"ל אלא אנו מפתחה. שאל לו ר' יהודא הנשיא אלא היכן הוא סגור. ומפתחה לשון סגי נהור הוא:

עתיד לך. תכין לך איזה חידוש בדברי תורה שהנשיא יוצא לקראתך:

נפק לקדמון ואמר. יצא ר"ל לקראתם ואמר דוגמא שלכם דומה לבוראכם הוא שהקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו נגלה על עמו ולפדותן:

וכל דרגון דידיה. המרכבה שלו:

ומה חמית מימר הא מילתא. נשא שחטא מלקין אותו:

מה אתון סברין מה. וכי מה אתם סבורין בדבר שבשביל היראה והפחד בפניכם אהיה בוש וירא והייתי מונע מלומר דבר בלימוד התורה דהא אמר ר' שמואל ודריש ליה אקרא דאין חוששין בכיוצא זה מפני הכבוד והיראה:

אל בני כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע מעבירין עם ה'. עם ה' מעבירין אותו ומפרסמין ואין חוששין מפני היראה והכבוד:

למעלן למעלן מקנה שפה. סוגיא זו עיקרה בהוריות פ"ג על מתני' דהתם כהן גדול פורס מלמטן וההדיוט מלמעלן. ופליגי בה דר' לעזר בשם כהנא דלמעלן דקאמר למעלן מקנה שפה מקמי שפה דקי"ל על אביו ואמו צריך לקרוע השפה העליונה ופלוגתא היא לקמן בשאר כל המתים וההדיוט היא שהוא קורע מקמי שפה ולמטן דכ"ג למטה מקמי שפה ואינו קורע שפה העליונה אבל לא למטה ממש ור' יוחנן סבר למטה ממש כנגד רגליו:

גו איסטרטא. כשהיה עדיין בתוך הרחוב שמע שמת ואמר שישלחו אחרי בגדי השבת הטובים שלו והביאו וקרע אותם על שמועה זו:

ר' יוחנן פליג על ר' יודן בתרתין. חדא הא דלקמן דס"ל לר' יהודה שצריך לקרוע על כל המתים מקמי שפה ואידך הא דאמר ר' יהודה בהוריות לקמן באותו הפ' דאין קורעין על הרב אלא כל שרוב תלמידו ממנו ור' יוחנן לא היה רוב תלמידו מר' חנינא כדאמר התם וכן גרסי' להא בפ"ג דמ"ק הלכה ח':

ואתייא דר' לעזר בשם כהנא. דאמר למעלן למעלה מקמי שפה כר' יהודה דלקמן דלא מחלק בזה בין אביו ואמו לשאר המתים:

ופריך הש"ס ואין כר' יהודה א"כ כהן גדול לא יפרוס כל עיקר דהא ר' יהודה הוא דאמר כל קרע שאינו מבדיל קמי שפה ה"ז קרע של תיפלות ולא כלום הוא ולר' לעזר הא קאמר דלמטן דכהן גדול למטה מקמי שפה הוא:

לא אתייא דא אלא על אביו ואמו כר"מ. לא מיתוקמא המתני' לפירושא דר' לעזר ברישא ובסיפא אלא באביו ובאמו ואליבא דר"מ דס"ל באביו ובאמו הוא דצריך להבדיל מקמי שפה והלכך מפרש לה למעלן דכהן הדיוט למעלן מקמי שפה הוא ולקמיה פריך דאכתי בכהן גדול קשיא ומשני לה:

מאי כדון. השתא בכהן גדול היכי מיתוקמא ומשני חומר הוא בכהן גדול שאינו מבדיל בקנה שפה צ"ל וכן הגי' במ"ק. ולפי הגי' דכאן ודהוריות יש לפרש ג"כ בענין זה ובלשון תמיהא שאני כ"ג דקדושתו תמורה ויהא הוא מבדיל קמי שפה כהדיוט בתמיה והילכך כר"מ מיתוקמא ובאביו ואמו וכ"ג שאני:

כ"ג מקריב אונן ולא אוכל וכו'. פלוגתייהו בתוספתא דזבחים פ' י"א. ומפרש ואזיל במאי פליגי:

בין ר"מ לר"ש חדא. דלר"ש כששמע שמת לו מת והוא בתוך העבודה אז גומר כל העבודה שבידו אבל אם לא התחיל בעבודה לא וכן לאחר שגמר אותה העבודה שוב אינו מקריב ואלו לר"מ מקריב אפילו בתחלה:

בין ר' יודה לר"ש חדא. דלר' יודה מקריב כל אותו יום ולר"ש אחר שגמר עבודה שהיתה בידו שוב אינו מקריב:

בין ר"מ לר' יודה הכנסה. דלר"מ ס"ל דוקא אם לא יצא מן המקדש מקריב אפי' בתחלה אבל אם יצא אינו נכנס ור' יהודה סבר כל אותו היום ואע"פ שלא היה במקדש נכנס לכתחילה ומקריב:

ר' יעקב בן דסאי. אומר מפסיק ביניהון אם הוא צריך להפסיק בתוך העבודה איכא בינייהו בין לר"מ ור"ש:

ר' מאיר אומר היה בפנים היה יוצא היה בחוץ לא היה נכנס. כצ"ל וכן הוא בהוריות. כלומר דר"מ ס"ל אפילו בששמע כשהיה בפנים ועבודה בידו צריך להפסיק ויצא ומכ"ש אם. היה בחוץ לא הי' נכנס ולא קתני לה אלא איידי דר' יהודה דלקמיה:

ר' יהודה אומר היה בפנים היה נכנס. כלומר כל אותו היום דקאמר אם הוא בפנים נכנס לעבודה ומקריב אפילו לכתחלה אבל מודה הוא לר"מ שאם היה בחוץ לא היה נכנס ור"ש ס"ל דא"צ להפסיק אם הוא עומד בתוך העבודה. לר' יעקב ר' יהודה היינו ר"מ אליבא דת"ק ור"מ מחמיר אליביה דאפילו להפסיק צריך:

ר' יוסי בר' בון בשם ר' הונא מתניתא לריש לקיש. תני ליה האי ברייתא דלקמיה לפני ריש לקיש דמסייע ליה לר' יעקב בן דסאי ואליבא דר' יהודה:

ומן המקדש לא יצא וכו'. ברייתא היא בסיפרא פ' אמור:

עמהן. עם נושאי המטה אין יוצא בשוה אבל יוצא הוא אחריהן כדאמר במתני':

שנאמר ומן המקדש לא יצא אינו יוצא כל עיקר. הכי מסיים לה התם ודייקינן אינו יוצא כל עיקר הא אם יצא לא היה חוזר והיינו כר' יעקב אליבא דר' יהודה:

אין אנינה אלא למת בלבד. אין לשון אנינה אלא על מת כדכתיב ואנו ואבלו פתחיה בישעיה ג' וכתיב התם מתיך בחרב יפולו וגבורתך במלחמה:

והכתיב ואנו הדייגים ואבלו כל משליכי ביאור חכה. שם י"ט ועל יאור מצרים נאמר וכתיב ואנו:

כיני מתני'. כן מיבעי ליה למיתני שאין אנינת טומאה לענין שאינו אוכל בקדשים כדין אונן וכברייתא דלקמן אלא למת בלבד כלומר ביום המיתה ולאפוקי יום שמועה קרובה או ליקוט עצמות דאין דינם כיום המיתה לפי שיום המיתה תופס גם לילו עמו מדבריהם ואסור לאכול בקדשים בלילה מדרבנן אבל יום שמועה וליקוט עצמות טובל ואוכל בקדשים לערב. גרסינן להא דפסחים פ"ח:

עד שעת קבורה. וכל זמן שלא נקבר אסור לאכול בקדשים:

אשכחת אמר. כשתמצא לומר לדברי רבי קולא וחומרא איכא וכן לרבנן כדמפרש ואזיל:

מה מפקה ביניהון. מאי בינייהו ולענין מאי איכא קולא וחומרא:

מת ונקבר בשעתו. מיד לדברי רבנן אסור כל אותו היום ולדעתיה דרבי אינו אסור אלא עד שעה שנקבר ובהא חומרא לרבנן וקולא לרבי:

מת ונקבר לאחר ג' ימים. הוי איפכא חומרא לרבי וקולא לרבנן דלדידהו אינו אסור אלא כל אותו היום מיתה בלבד:

תרוייהון אמרין. דבכה"ג מודה רבי לחכמים שאינו אסור אלא אותו היום בלבד ולא פליג רבי אלא לקולא היכא דנקבר מיד:

כהדא דתני. דס"ל לרבי אנינות לילה מדבריהם הוא ביום המיתה:

שהרי אמרו. בפ"ח דפסחים אונן טובל ואוכל בפסחו לערב אבל לא בקדשים מפני שאנינות לילה דרבנן והעמידו דבריהם במקום עשה דאכילת קדשים אבל לא במקום כרת דאכילת פסח:

והרי אנינות תורה. ובפסחים גריס והרי אנינות יום עשו אותה תורה. והיינו הך וכלומר הרי שמענו דאנינות יום היא דעשו אותה מן התורה ואי אמרת בשלמא דרבי לא פליג היכא דיום קבורה אישתהי ולא היה ביום המיתה שפיר הוא דשמעינן לרבי דיום המיתה עצמו אינו תופס לילו אלא מדבריהם והלכך ביום הקבורה ס"ל נמי כרבנן דאינו תופס לילו כלל ואפילו מדבריהם לפי שהיום עצמו אינו אסור אלא מדרבנן וכדאמרן דמודה ר' לרבנן בכה"ג שלא היה יום קבורה ביום המיתה ולא פליג אלא בנקבר מיד דס"ל דאינו אסור לאחר קבורה אלא מדרבנן וכן בלילו ולרבנן כל היום מדאורייתא הוא ולילו הוא מדרבנן אלא אי אמרת דביום הקבורה נמי אית ליה לרבי דאסור וא"כ תופס הוא לילו עכ"פ מדרבנן והשתא יום המיתה דחמירא הוא אליבא דכ"ע אם כן לרבי על כרחך דתופס לילו מדאורייתא הוא והיכי קאמר במתני' אונן טובל ואוכל פסחו לערב ושמעינן לרבי דכהאי מתני' ס"ל:

תיפתר בשנקבר בדמדומי חמה. כלומר דר"י בר' בון מדחי לעולם אימא לך דרבי ס"ל יום הקבורה אסור הוא ומדרבנן וכן תופס לילו עמו מדרבנן ודקשיא לך הא דאמר רבי תדע שאין אנינות לילה מן התורה לאו בעלמא קאמר דתשמע מינה דס"ל לרבי אין אנינות בלילה מדברי תורה אפילו בליל של יום המיתה לא היא אלא דמיירי שנקבר ביום שלאחריו ונקבר עם שקיעת החמה וה"ק רבי אין אנינות בלילה זו מד"ת מאחר שאינה לילה של יום המיתה וקמ"ל דאע"ג דיום קבורה הוא אפ"ה אינו אלא מדרבנן ומוקי. לה להמתניתין נמי דמיירי שנקבר עם דמדומי חמה בליל י"ד ע"י עממין ולאו בלילה של יום המיתה אלא ביום שלאחריו והואיל ומדרבנן הוא אוכל את פסחו ועיקר רבותא דקמ"ל דלא תימא יום הקבורה כיום המיתה הוא והואיל והלילה כיום קבורה הוא ליתסר בפסח קמ"ל דיום קבורה גופיה מדרבנן הוא ולעולם פליג רבי ביום הקבורה וסבירא ליה דעכ"פ מדרבנן הוא דאסור ותופס לילו עמו:

הלכה ב

מתני' **וכשהוא מנחם את אחרים**. דבמת שאינו שלו כ"ע מודים דיכול הוא לילך דלא טריד ולא אתי למנגע וכשחוזרין מן הקברות ועומדין בשורה לנחם האבלים וכל העם עוברין זה אחר זה ומנחמין האבל שעומד במעמדו וכל אחד אומרי לו תתנחם מן השמים: **והממונה**. הוא הסגן שהוא ממונה לעבוד עבודה תחתיו אם יארע פסול בכ"ג ממצעו בינו לבין העם שהוא הולך לימין כ"ג וכל העם משמאלו ונמצא כ"ג באמצע:

אנו כפרתך. בנו תתכפר אתה ואנחנו תחתיך לכל הראוי לבא עליך:

התברכו מן השמים. ותהיו נצולין מן הפורענות:

וכשמברין אותו. לפי שאבל אסור לאכול סעודה ראשונה משלו וקרוביו ואוהביו מאכילין אותו:

מסובין על הארץ. הן מצירין ומתאבלין בצערו והוא מיסב בכבוד על הספסל:

גמ' **הדא אמרה ספסל אין בו משום כפיית המיטה**. כלומר שאינו צריך לכופו משום כפיית המטה ואינו חושש כשהוא יושב על הספסל דהא קתני והוא מיסב על הספסל ופשיטא הוא דכהן גדול חייב בכפיית המיטה כשאר כל האבלים אלא לאו שמע מינה דאין חוששין בספסל:

תני. באבל רבתי פ"י וגרסינן לכל הסוגיא בפרק מי שמתו הלכה ב':

סמוך לקריאת שמע. בענין שאין יכולין לקברו קודם זמן קריאת שמע:

והתנינן. בפרק מי שמתו קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו וכו' אלמא דסמוך לזמן ק"ש הוציאו:

תיפתר וכו'. שהיו סבורין דיש עדיין עונה וזמן לקברו מקודם ק"ש ולא מצאו זמן אח"כ שנתאחרו ונתעכבו בקבורתו:

תני. בתוספתא דברכות פ"ב וגריס התם הסופד וכל העוסקין וכו':

והתנינן אם יכולין להתחיל ולגמור. עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו לקרות והאמרת דאפילו בתוך ההספד מפסיקין לק"ש:

מתני'. בהספד של יום הראשון ומה דתני בתוספתא מפסיקין ביום שני הוא:

תני ר' יהודה וכו'. בתוספתא שם:

הרואין פנים. עומדין בשורה פנימית ורואין פני האבל שעובר לפניהן:

והדא דתנינן וכו' כמשנה הראשונה. כדלקמיה דבראשונה היו משפחות עוברות והאבלים עומדין וכצ"ל והא דתנינן הפנימין פטורין והחיצונין חייבין כמשנה אחרונה צ"ל:

דסופפתה. שם מקום ובפ' מי שמתו גריס דתוספאה:

הלכה ג

מתני' **מלך לא דן ולא דנין אותו**. ודוקא מלכי ישראל שאינם נשמעים לדברי חכמים אבל למלכי בית דוד דנין ודנין אותן שנאמר בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט:

אין שומעין לו. דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול וגנאי הוא לו שיחלוץ ותרוק בפניו והואיל ואינו חולץ אינו מיבם וכן הלכה:

נושא המלך וכו'. ואין הלכה כר' יהודה:

גמ' **ואת אמר הכין**. דהא משמע דהאי עושה משפט שהיה הוא בעצמו דן וכדדרשינן בפ"ק משפט וצדקה:

אמור מעתה וכו'. ולא משני מידי:

כאלו עשה צדקה. אף עם החייב וכדאמר בפ"ק:

מלפניך משפטי יצא. ואין אחרים דנין אותו:

נמצאת פוגם בכבוד המלך. שגם ליבם אינו כבודו להקים על שם אחיו:

ותהיין צרורות וגו'. שאפילו אחרי מות דוד אסורות לכל:

מקלעתן וכו'. דס"ל שהיו מותרות לו לפי שאניסות היו מאבשלום אלא שאסר על עצמו במותר לו:

אסורות ממש היו. לו כדאמר מפני שנשתמש בהן הדיוט:

ומה כלי הדיוט וכו'. שהרי אינו מייבם:

זו רצפה פילגש שאול וזהו נשי אדוניך:

ואביגיל ובת שבע. זהו בית אדוניך וכלומר שהנביא רמז לו שאינו מוכיחו על דבר ליקוחי בת שבע כי בהיתר לקחה כדדרשינן ואת אשתו לקחת לך לאשה ליקוחין יש לך בה מפני שאוריה מורד במלכות היה והרי היא לך בהיתר כמו שלקחת אביגיל אחרי מות נבל ולא נכשלת בה מקודם וכך היא לך בת שבע וזה ההיתרי גרם לך מפני שנתתי לך בית אדוניך ומלך אתה אלא מדוע וגו' ואותו הרגת בחרב בני עמון וזהו עיקר התוכחה לדוד:

שלשה בנים היו לחצרון וכו'. איידי דמייתי לקמן מילתיה דנבל דריש להני קראי:

ואת כלובי. זהו כלב כדכתיב וכלב בן חלרון וממנו יצא נבל דכתיב והוא כלובי וכדלקמן שהיה נבל מתגאה שאין משפחתו פגומה והוא מן הבן השלישי לחצרון כמו שלדעתו משפחות משני בנים הראשונים פגומים הן וכדמפרש ואזיל:

הוא ירחמאל קדמוי. דברי נבל הן כדלקמן כלומר שהרי ירחמאל הבן הראשון אלא שפגם בעצמו שנשא אשה גויה להתעטר ביפיה ובכבודה שבת מלך היתה כדכתיב שם ותהי וגו' ודריש היא אם אונס על שם שהכניסה אנינה לתוך ביתו שלא היה לו לקחת אותה:

ורם. זהו הבן השני לחצרון וכתיב שם ורם הוליד את עמינדב וגו' ושלמון הוליד את בעז והרי בעז נשא את רות. כך היה במחשבת נבל שגם זו כפגם היא ולא ידע מואבי ולא מואבית:

הא נבל אתי מן דכלובי. כלומר דברי נבל הם כך אמר הרי נבל דאתי מן דכלובי השלישי לחצרון ואין במשפחתו שום פגם כדמסיק אמר נבל לית בישראל בר טבין סגין אין בישראל בן טובים יותר ממני:

מישראל. כלומר שכלנו מישראל אנחנו ולא נתערב זר במשפחתינו:

הדא הוא דכתיב וכו'. כמו שהכתוב מעיד שבא מכלב:

וישמע. דוד וגו' וישלח דוד עשרה נערים וגו' ואמרתם כה לחי לקיומא. יהי רצון שתתקיימו לשנה הבאה:

נעשו מחנה. וינוחו קדריש וכן אמר בהאי תלמודא בסוף פרק קמא דעירובין ודריש מכאן למחנה שהיא עשרה וכלומר שכולם כאחד כוונתם היה בשביל כבוד דוד וטובתו:

ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש את חרבו וגו' ואח"כ ויחגור גם דוד את חרבו:

אפחין במילין. הפיחם בדברי רוח:

גילת שוקה וכו'. נתגלה שוקה והלכו לאורה בשורק כלומר לאור תאותה:

ותפגוש אותם דריש שפגעה בגופן ממש שנעשו בעלי קריין כולם מחמת שהסתכלו ביפיה:

ודוד אמר וגו'. אם אשאיר מכל אשר לו עד אור הבקר משתין בקיר זהו הכלב ומה עסקיה להזכירו אלא כך אמר אפילו על הכלב ומשלו איני חס שלא ישתייר שום זכר ממנו:

עדיין מוניטה דמרן שאול קיים. מטבע שלו ועדיין לא יצא טבעך בעולם:

ואני אמתך מלמד וכו'. אמתך דריש שאמרה איני ראויה אלא להיות אמתך:

וכי רואין כתמין בלילה. והלא צריך להבחין המראה אם הוא טמא או טהור:

פיקפוקי דברים היו שם. שיצאת בדברים של רמז וחידודין:

הוה עבר פרשתא. היה דורש את הפרשה ואמר רבי זעירא להחבירים שיכנסו לשמוע קולו דר' לוי דורש שאי אפשר שהוא מוציא הפרשה בלא ריבוון בלא חידוש:

עאל ואמר לון לא. נכנס אחד ושמע שהוא עוסק בפ' זו ואמר להם לא יש חידוש בדברים שאלו דברי אגדה הן:

ושמע ר' זעירא ואמר להן. אעפ"כ דאף באגדתא יש לדרוש כמה חידושים וכדדריש לקמיה:

כד תיפוק פיקפוקתך. כשיצא הקול מה שאתה רוצה לעשות אי נמי כשיתפרסם שמך בעולם ותקום למלכות יהו אומרים עליך שופך דמים אתה בחנם וזהו לפוקה והשתא דריש ולמכשול לב דמיותר הוא אלא דקאי על הדבר השני שתבעה לתשמיש ולמכשול עון קאמרה:

אתה עומד להיכשל וכו'. ולמכשול בוי"ו קדריש:

עתידה רובה מן הדה מייתי. עתיד שיבא לך מכשול גדול מזה ולא תיקח לך עוד מכשול זה עם זה:

ולשפך דם חנם וכו' ומה שאתה אומר כל המקלל וכו'. כבר אמרתי לך שעדיין מחוסר כסא אתה ואין דינו כמורד במלכות:

מלמד שפקרה עצמה. הפקירה עצמה בדבר זה שאמרה וזכרת את אמתך לרמז לו שאחרי מות בעלה יקחנה לאשה:

בכל קרייא. בכל הפסוקים שבפרשה כתוב אביגיל מלא וכאן אביגל חסר:

מבוא בדמים. תרתי משמע:

הלכה ד

מתני' **אינו יוצא מפתח פלטרין שלו**. דגנאי הוא למלך להראות עגמת נפשו לפני העם:

לא היה הדבר אלא לפייס. את העם כדי שיכירו שלא בעצתו הרג יואב את אבנר ואין הלכה כר' יהודה:

דרגש. מטה של מזל העומדת בבית ונקראת דרגש:
גמ' **הדא אמרה דרגש יש בו משום כפיית המטה**. לשון שאלה הוא אם ש"מ ממתני' דאף דרגש יש בו משום כפיית המטה צריך לכופו ולפיכך מיסב עליו וקאמר דלא היא אלא דהמלך אינו חייב בכפיית המטה ומיסב על הדרגש משום דאין צריך לכוף את הדרגש:
אית תניי תני הנשים מהלכות תחלה. אחרי המת ללותו ואיידי דדריש לקמן שהיה דוד מפייס את העם ויוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים דריש נמי להא כדכתי' וידעו כל העם וכל ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר וכל העם לרבות הנשים:
שלא יהו מביטין בנשים. אם יהיו מהלכין אחריהן:
והכתיב והמלך וגו'. וסיפיה דהתם וידע כל העם וגו' והעם אלו הנשים דמשמע דהנשים הלכו בתחלה:
מאן דהוה מפייס נשייא. אחר שהיה מפייס להנשים היה מפייס להאנשים וכו' וכלומר שהיה יוצא ונכנס מתוך אלו לתוך אלו ואין ללמוד מכאן מי הם ההולכין בתחלה:
כתיב ויסב דוד לברך את ביתו וגו' ותצא מיכל בת שאול לקראת דוד ותאמר מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום וגו' כהגלות נגלות אחד הריקים מהו אחד הריקים. זה ארכסטם. ארכי ליסטן הרק שברקים:
היום נגלה כבוד בית אבא. שהיו צנועין ביותר כדלקמיה והיום השני קדריש:
משלשל ציבחר. משלשל בגדיו מעט ומסלק מעט כדי הצורך:
אמר. דוד ארור הוא הנוגע בגוף הצנוע הזה כמו דהוא אמר ליה וכו':
ותחס. צניעותיך גרמה שאחוס עליך:
עמם אכבדה. אני אכבד אותן שאת קראת אותן אמהות ואינן אלא אימהות וצדקות יותר ממך:
אלא שגעת כעגלה ומתה. בלידתה והיינו עד יום מותה:
מפני מה ביזה עצמו על המצות. לעיני כל מפני שהיו מביטין בארון ומתים כדמצינו באנשי בית שמש ונהג דוד בזיון בעצמו לכפר על העון הזה וכדי שילמדו ממנו לנהוג כבוד בארון:
בשעה שהעלתי בארון. ונהגתי בזיון בעצמי לכבוד התורה:
בשעה שהחזירוני למלכותי. ולא עשיתי נקמה בשמעי בן גרא:
כן הות נפשי עלי. חשוב בעיני כתינוק הזה שיורד ממעי אמו ואינו יודע בגדולות:

הלכה ה

מתני' **ומוציא למלחמת הרשות**. מלחמת שאר כל האומות חוץ ממלחמת עמלק ומלחמת שבעה עממין:

על פי בית דין של שבעים ואחד. כדתנן בפ"ק והכא תני דאף על גב דיש רשות למלך כדחשיב במתני' מ"מ במלחמת הרשות צריך ע"פ ב"ד של שבעים ואחד:
ופורץ. גדר של אחרים לעשות לו דרך ללכת לכרמו ולשדהו:
אין לה שיעור. אלא כפי מה שהוא צריך:
חלק בראש. חלק היפה בורר לו ראשון ונוטל מחצה מכל הבוזה ואוצרות מלכים הכל למלך:
גמ' **דכתיב על פיו יצאו וגו'**. ואף על גב דמשמעות הכתוב על אלעזר הוא מ"מ דריש מהוא דכתיב בתריה דדרשינן הוא זה מלך שעל פיו ועל פי סנהדרין מוציאין למלחמת הרשות:
ופורץ לעשות לו דרך וכו' וכל העם בוזזין ונותנין לפניו והוא נוטל חלק בראש. דכתיב נהגו לפני המקנה ויאמרו זה שלל דוד ומסתמא חלקו היפה נהגו לפניהם:
הוא היה עם דוד באפם דמים פסיק הוא בד"ה והפלשתים נאספו שם למלחמה ותהי חלקת שדה מלאה שעורים וגו' ודריש לה לקמן במה שנסתפק דוד בהלכה והיה צריך לשאול כדכתיב התם ויתאו דוד ויאמר מי ישקני מים וגו':
בחקל סומקתה. פס דמים כמשמעו שהיתה שדה מלאה עדשים והן אדומים וכדלקמן עדשים היו וכו':
שמשם נפסקו דמים. ר' שמואל ס"ל כהאי מ"ד לקמן דשתי שדות היו ודריש אפס דמים ששם נפסקו הדמים ועל שם דפשטו ליה שאינו צריך ליתן דמים כדלקמן:
עדשין היו. כדכתיב בשמואל אלא שהיו יפים והיתה ענבה שלהן שוים כשל שעורים:
ר' לוי. דריש לשתי מקראות אלו על הפלשתים עצמן:
נמוכין כעדשים. על שם שנטמנו שם לארוב על ישראל א"נ שבאו זקופין לנצח את דוד ואח"כ כשנצח דוד אותן הלכו להן הנשארים נופלים ונמוכין:
כתוב אחד אומר השתא דריש לאלו ב' כתובים כפי סברת הני דלקמן:
שנה אחת היתה. מעשה כי הוה בשנה אחת הוה והיו שם שתי שדות דהוו מיטמרי בהו פלשתים של עדשים ושל שעורין ורצה לשרוף אותן והלכה זו נסתפקה לו כדדריש לקמן מן ויתאו דוד וגו' הלכה נצרכה לו ומפרש ואזיל מאי דמסתפקא ליה:
פשיטא ליה לאביד וליתן דמים. כלומר דהא ודאי פשיטא הוה ליה דאם הוא מאבד בשדות ושורפן מפני פיקוח נפש ומשלם הדמים לבעלים מותר הוא:
דילמא פשיטא ליה לאבוד שלא ליתן דמים. בתמיה כלומר אלא דהא הוה מספקא ליה שמא יפשטו לו דהואיל ופיקוח נפש הוא אין צריך לשלם הדמים כשהוא מאבדן:

איזה מהן יאבד ואיזה מהן יתן דמים. כלומר ואם דצריך ליתן דמים וא"כ אין רצונו לאבד אלא אחת מהן מאחר דמן הדין הוא דצריך לשלם מיהו אכתי הוה מספקא לאיזה מהן הוא דיאבד ויתן הדמים מפני שיש סברא לכאן ולכאן דאלא של עדשים מאכל אדם הן ואין לאבדן ומוטב לאבד לשל שעורין דמאכל בהמה הן ואיכא נמי למימר לאידך גיסא דמוטב לאבד של עדשים דאין חייבת בחלה ואין עומר בא ממנה והני ספקות כולהו דהוה מספקא ליה:

שדה אחת. מעשה כי הוה בשדה אחת הוה ובשתי שנים שנה אחת היה המעשה בשל עדשים ושניה בשל שעורין:

היה למד משל אשתקד. היה לו ללמוד ממה דפשטו ליה בשל אשתקד ולמה הוצרך לשאול בשנה שניה אלא דאין למדין משנה לחבירתה דשמא אשתקד התירו שהיה מפני פיקוח נפש ביותר מכמו שהוא עכשיו א"נ דאין למדין חיבור של שעורין משל עדשים או איפכא כדלעיל:

וכתוב אחד אומר. בשמואל ויתיצב בתוך החלקה ויצילה אלא מלמד שלא שרפוה מאחר שאמרו לו דבעלמא אסור להציל עצמו בממון חבירו והחזירה לבעליה והיתה חביבה עליו כמליאה כרכום וכתוב ויצילה אבעלים קאי:

הלכה נצרכה לו. הא דאמרן לעיל:

שאין הלכה מתבררת פחות משלשה. שישמעו וידקדקו בדברי חכמים המשיבין לו:

שתקבע הלכה על שמו. של זה המוסר עצמו על דברי תורה לפי שאין אומרים הלכ' משמו:

קבעה מסכת לדורות. דאמרינהו משמיה דגמרא ולא משמיהו ומהו הלכה ופורץ לעשות לו דרך כדפשטו ליה. א"נ יש לפרש כפשוטו דאינהו פשעו ליה דמותר הוא מפני שהמלך פורץ לעשות לו דרך ולא אבה דוד לשתותם דלא קביל עליו לעשות כן ושתקבע הלכה על שמו שהוא עשה מעשה זו וכדאמר לעיל מלמד שהחזירה לבעליה כ"א קבעה לדורות להמלך שירצה לעשות פורץ לעשות לו דרך:

בר קפרא אמר. מים ממש ביקש לניסוך המים:

והיתר במה היה. שעדיין לא נאסרו שכל ימי נוב וגבעון הותרו הבמות:

ואחד מכניס צלוחית של ניסוך המים בטהרה. שלא יהיה נוגע בהרוגים:

מסייע לר' חייא בר בא. דאמר הלכה נצרכה לו ויסך לשון מסכת דקבעה מס' לדורות:

הילכות שבוים נצרכה לו. בדיני השבוים במלחמת הרשות אם יש בהן שבוים מז' עממין אם מותר להחיותן ופשטו ליה מושבית שביו דמותר ומי ישקני מבור קדריש ומלשון בור השבי ושאל לחכמים שהיו בבית לחם:

בנין בית המקדש נתאוה. לידע מקומו ומבור בית לחם קדריש כדכתיב עד אמצא מקום וגו' הנה שמענוה באפרתה והיא לבית לחם כדכתיב ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם:

הלכה ו

מתני' **לא ירבה לו נשים אלא י"ח**. כדדריש בגמרא שהרי דוד היו לו שש נשים וקאמר ליה נביא ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה כהנה קמא שית ובתרא שית הרי י"ח:

מרבה הוא לו. יותר מי"ח ובלבד וכו' וג' מחלוקת בדבר ת"ק סבר נושא י"ח ואפי' פרוצו' ויותר מי"ח לא ישא ואפי' כשרות שכך היא גזירת הכתוב ור"י סבר נושא י"ח ואפי' פרוצות ויותר מי"ח פרוצות לא ישא אבל כשרות והגונות ישא יותר כמו שירצה ופליג את"ק בחדא ור"ש סבר אפי' אחת והיא פרוצה לא ישא וכשירות והגונות לא ישא יותר מי"ח ופליג את"ק בחדא ואר"י בתרתי והלכה כת"ק:

אלא כדי מרכבתו. סוסים בטלני' ופנוים לא ירבה לו ואפי' א' אסור אבל כדי רכבו ופרשיו להלחם באויביו מותר:

אפסניא. שכר חיילות הנכנסים ויוצאין עמו כל השנה:

וכותב לו ס"ת לשמו. חוץ מהס"ת שחייב הוא כל אדם מישראל להיות לו ס"ת ואותו מונח הוא בבית גנזיו אבל ס"ת שכותב לשמו כשהוא מלך נכנס ויוצא עמו תמיד:

מיסב. על השלחן:

ואין משתמשין בשרביטו. ולא באחד מכל כלי תשמישו:

כשהוא מסתפר. כשמגלח שער ראשו:

גמ' **על שם הששי יתרעם לעגלה**. וזה היה בחברון כדכתיב ויולדו לדוד בנים בחברון וכו' וקחשיב שם שש נשים ואח"כ במעשה בת שבע כתיב תמן ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה:

ויעקר דוד את כל הרכב. בהכותו את הדרעזר כתיב ויותר ממנו מאה רכב כדי צרכו:

של שנה זו בלבד. בכל שנה מרבה כסף וזהב כדי ליתן אפסנייא לשנה זו ולא לשנה אחרת:

שלשה דברים וכו'. במדרש קהלת דריש להעל הפסוק ולשאול אמרתי מהלל ושם גריס והוללתים וערבבתים:

אשכח תימר וכו' חדא. אמרו דבר אחד שחטא בדבר דמר סבר לזנות ממש ומר סבר שנתחתן בהם ועבר על לא תתחתן ומר סבר שהחטיאו אותו ממש אלו נשים נכריות ור' יוסי הוא דפליג על כלן וס"ל דלשם שמים נתכוון ולא נתחתן בהן בגיותן אלא גיירן והכניסן תחת כנפי השכינה:

בטלנים היו. שלא היה מלחמה בימיו ובכה"ג אסור:

וההדיוט מותר בכולן. בהני לא ירבה דלא אסרה תורה אלא למלך דלו כתיב בכלהו:

וכתיב ויתן וגו'. כלומר דחשיב מה שאמר שעבר על כל אלו:

אבני עשר אמות וכו'. ולא היו יכולין לגנבן:

ומה טעם אין כסף נחשב. אפילו הכלים למשקל עשו של זהב שהרי אין כסף נחשב בימי שלמה והלכך לא חששו ג"כ לגניבה:

כתיב ולשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זו עושה. וה"ג במדרש שם אמר הקב"ה ולשמחה מה זו עושה מה עטרה זו בראשך:

רד מכסאי. לפי שכתוב בו וישב שלמה על כסא ה':

מלכא יתיב על בסיליון דידיה. על כסא כבודו ואת אומר אני קהלת הייתי מלך:

ואית דאמרין קניא. ובמדרש ילמדנו פ' אחרי מות גריס קודייה. כוז לשתות בו:

אית דאמרין קושרתיה. קערתו ולשון ערבי הוא א"נ כפוקושייר"א בלע"ז:

שלא יהא ניאות. שלא יתנאה ומגיהין אותו מספר העזרה אשר היה מונח שם וצריך שיהיה ע"פ ב"ד הגדול להיות מגיהין ממנו:

הדיוט. שאין מוטל עליו צרכי צבור לכ"ש:

על כיסלו. כסא שלו:

כולן נשרפין לפניו. לכבודו ושלא ישתמשו בהן:

אותניתיה. פירש במוסף הערוך בגד פשתן בלשון יוני. ול"נ בגד מלוכלך ומאוס ומעושן. כקיטור הכבשן תרגומו כתננא דאתונא וצוה להשים עליו לגין והוא מלשון גולתיה הגלימא יפה שלו:

בחלוקא דכיתנא. בלא מלבוש ע"ג והיה כמו מלבוש של פשתן וציוה לו ללבוש של הצמר:

מי נפק. כשהיה ר' יוחנן רוצה לצאת אמר ליה ר' יודה נשיא אייתי עטעמה. מלה מורכבת היא מלשון עטא וטעם בדניאל כלומר שא"ל הבא עצה וטעם באיזה דבר אשר דברו ביניהם והקפיד ר' יוחנן על זה ועל שאמר לו בזה הלשון וא"ל שלח ואייתי לך מנחם טלמא איש אחד שהיה שם שהיו רגילין לשאול ממנו והוא יתן לך העצה ובמדרש קהלת מצאתי בפסוק ברבות הטובה רבו אוכליה:

שאלון למנחם טלמיא מהו הדין וכו'. וסיים דכתיב ותורת חסד על לשונה שצריך הת"ח ליזהר בלשונו היאך לדבר ובתורת חסד ויפוי:

מי נפק. כשיצא ר' יוחנן ראה לר' חנינא שהיה בוקע עצים בעצמו:

א"ל אם לא היה לך מי שישמשך לא היה לך לקבל עליך התמנות הדיינות שאין לדיין לעשות מלאכה ולהתבזות בפני הרואים:

תירגם יוסי מעוני. לזה הפסוק דלקמיה בכנסת טבריה ונרמז בו התוכחה לכלם כדחשיב:

למה לית אתון לעין באורייתא. וכי לא יהבית לכון כ"ד מתנות ע"מ שתחזיקו בתורתי:

לכם אמרתי. שתשגיחו בדבר המשפט הזה שיתנו לכהנים ואתם בעצמיכם גוזלין אותם:

אפשר כל. מה שאני שואל ממני הוא משיב לי:

כבת כן אמה ועל שם שקלקלו הבנים מבזה את אמם:

כדור וכו'. לפי הדור הוא הנשיא וכן לפי הנשיא הוא הדור:

כהנא אמר כן. וכהנא היה דורש כן לפי הגנה כך הוא הגנן:

א"ל. לא די לו שביזה אותי פעם א' שלא בפני אלא אף בפני וזה שלש פעמים כדור וכו' כנשיא וכו' כגנה וכו':

כאמה בתה. ומה תאמר בפסוק הזה דמשמע דמעשה האם גרם להבת:

פשטין יציאה מיציאה. כלומר דבאמת לאה יצאנית היתה אבל לא לומר דבר גנאי עליה אלא לפי שהיתה יצאנית גרמה לדינה שתהא יצאנית ואף היא לא נתכונה אלא לצאת ולראו' בבנות הארץ:

את הוא רבהון דיהודאי. נתכוון לקנתרו:

אשים אין כתיב. דהוה משמע שמרצון הקב"ה הוא להשים המלך אלא תשים דאת שוי מלך בעצמך:

פרק ג

הלכה א

מתני' **דיני ממונות בשלשה זה בורר לו אחד**. אם אחד מהבעלי דינין בורר לו דיין אחד וכן השני בורר לו דיין אחד הרי שני הבעלי דינים ביחד בוררים להן עוד דיין שלישי שמתוך כך יצא הדין אמת לאמיתו דסבר החייב הרי אני בעצמי ביררתי האחד ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך והדיין השלישי בעצמו נוח לו להפך בזכות שניהן מפני ששניהן ביררו אותו:

וחכמים אומרים שני הדיינים בוררים להן עוד אחד. בלא דעת הבעלי דינין שמתוך כך הוא שיצא הדין לאמיתו והלכה כחכמים:

גמ' **שמותך שביררו מרדף זכותו**. כלומר שכל אחד מבעלי הדינין חושב בעצמו מתוך שבירתי לזה הדיין ודאי יהא מרדף זכותי בכל מה שיכול נמצאו צייתי הבעלי דינים:

מ"ט דר' מאיר. דקסבר דצריך דעת בעלי הדינין כדי שיתבררו שלשתן מדעת אחת כלומר בהסכמה אחת משניהם שהרי על שנים הראשונים כבר הסכימו שניהם להיות כל אחד בורר לו דיין אחד ועכשיו שניהם מסכימים על השליש ונמצא השלישי מהפך בזכות שניהן ויצא הדין לאמיתו:

מ"ט דרבנן. דלא בעו דעת בעלי דינין:

לאו כולא מינך מבחר וכו'. כלומר דא"כ אין לדבר סוף שאם ירצה א' מבעלי דינין לומר נבחור לזה השליש יאמר לו חבירו לא כל המיינך שאתה תבחר לזה לקחת אותו לשליש ושאתרצה ג"כ אני אלא צריך שנבחור שנינו ביחד ונקח אותו בהסכמת שנינו ביחד וכן יאמר זה אם יאמר הוא על אחר ויהיה הדבר קשה שיבררו להם אחד בדעת אחת לפיכך מניחין הדבר לדעת הדיינים:

וקשיא על דרבנן. קס"ד דלרבנן לא מהני לעולם דעת בעלי הדינין על השלישי כ"א דעת הדיינים הלכך מקשי הגע מצמך אם אחר שביררו הדיינים להשלישי מת אחד מאלו שני הדיינים וכשיברור זה הבעל דין שמת הדיין שלו לדיין אחר לא נמצא שעכשיו ע"כ הדיין השלישי מדעת שני הבעלי דינין הוא שהרי הדיין החדש לא בירר אותו ובודאי אין לדחותו מאחר שכבר הוברר לדיון שלישי ואף אם לא יסכים עליו זה הדיין החדש וא"כ צריך שיסכימו שני בעלי הדין עליו והרי תמצא עכשיו ששלשתן מתבררין מדעת אחת של הבעלי הדינין:

הלכה ב

מתני' **זה פוסל דיינו של זה**. יכול הוא לומר לו לא אדון לפני הדיין שביררת:

בזמן שמביא עליהן ראיה. שזה מביא ראיה על דיין שבירר זה לפסלו. אבל אם הם כשרים או מומחין. ה"ק אבל אם היו כשרים שאינן לא קרובים ולא פסולין מפיסול אחר אע"פ שהם יושבי קרנות נעשו כמומחין מפי ב"ד ואינו יכול לפסלן והלכה כחכמים:

גמ' **הא דיינו לא**. כלומר אבל דיין שלו אחר שביררו אין יכול לחזור בו ולומר פסול הוא:

בערכאות שבסוריא. והדיוטות הן בהא הוא דקאמר ר' מאיר דפוסל דיינו של זה:

הא בדיני תורה. כלומר בדייני מומחה שדנים דין תורה לא פליג ר"מ:

ר' יוחנן אמר אפי' במומחין. קאמר ר"מ דיכול לפוסלו:

היך אמרין. מילתא באנפי נפשה היא וכלומר דהכי אמרו משמיה דר' יוחנן א"נ דמייתי ראיה כמו שאמרו משמיה דר' יוחנן לקמיה דאפילו מומחה אינו יכול לכוף לבעל דין זה אם אינו מתרצה לו מאחר שחבירו ביררו:

הוה להון דין. והם היו באנטוכיא ור' יוחנן היה בטבריא ואמר אחד לחבירו אני מקבל עלי מה שיאמר ר' יוחנן בדין זה ושמע ר' יוחנן ואמר לא כל הימנו של זה לכוף לבעל דינו שיבא לכאן לפני אלא ישמעו הב"ד טענותיהם שם באנטוכיא ואם יצטרכו לשאול בדין יכתבו הב"ד וישלחו המעשה לרבנן דכאן:

זה אומר בטבריא. שני בעלי דינין שנתעצמו בדבר זה אומר נלך לדון בטבריא וזה אומר נלך לציפורי שומעין לזה שאומר בטברי' ששם הוא בית דין היותר גדול מבציפורי ולקמן מפרש לה:

לעולם זה פוסל וזה מביא. בתמיה ואדברי ר"מ במתני' פריך וכי לעולם מה שזה מביא אחד ובורר לו יהא זה פוסלו וא"כ אין לדבר סוף. בטפילה שנו. כלומר בב"ד הטפל ואינו עיקר וכר"ל דלעיל דיושבי קרנות הן ויכול זה לומר לא תברור מאנשים כאלה ובפני דיין כזה איני רוצה לדון:

והאי. וקאמר הש"ס הא דאמר ר' לעזר זה אומר בטבריא וזה אומר בציפורי שומעין לזה שאומר בטבריא דוקא אם אילו היו יושבין במשכנא בעיר א' א"נ לשון מדה הוא במשך אחד והרחק אחד לשתיהם בשוה כגון שהיו לכאן ולכאן ז' מלין או ט' מילין לכאן ולכאן אבל אם היה טבריא יותר רחוקה להן מציפורי אינו יכול לכוף את חבירו לילך עמו למקום רחוק ואפי' הוא ב"ד יותר גדול:

ואת שמע מינה. דלעיר אחרת הוא דאין יכול לכופו לילך לב"ד הגדול אם הוא יותר רחוק אבל בעיר אחת ויש שם שתי בתי דינין א' גדול וא' קטן שומעין לזה שאמר נדון בב"ד הגדול:

הלכה ג

מתני' **זה פוסל עדיו של זה**. פלוגתייהו בהביא אחד שתי כתי עדים בדבר והלה טוען על השתי כיתות שפסולים הן ר"מ אומר שומען לו לפי שזה לא היה מביא עדים אחר עדים על ענין אחד אלא ודאי יודע הוא שיש בהן כת שאינה כשרה לעדות ומספק שאין אנו יודעין איזה מהן כשירה ואיזו מהן פסולה צריך זה להביא ראיה על הכשרים וחכמים סברי אין אנו חוששין אם הביא זה שתי כתי עדים שלא עשה אלא לחזק טענותיו ואין צריך לברר הדבר ע"פ כל השתי כתות. והלכך אין שומעין לזה עד שיברר שהן פסולין והלכה כחכמים:

גמ' **כיני מתניתא עדו**. כן צריך למיתני לדברי ר"מ שפוסל לעד אחד של זה הא שני עדיו אין זה יכול לפוסלן:

אפילו עדיו. אפילו הן שנים יכול זה לומר פסולין הן והבא לך עדים אחרים כדלקמן:

דתני. בתוספתא פרק ששי. ונשתבש בהעתקה וה"ג התם לעולם מוסיפין הדיינין עד שיגמר הדין לעולם העדים יכולין לחזור בהן עד שיגמור הדין לעולם מביא עדיותיו לב"ד עד שיגמר הדין. ובספרי דפוס כתוב שם אין העדי' יכולין לחזור וט"ס הוא. וכלומר שהעדים עד שלא נחקרה עדותן יכולין לחזור בהן כדאמר בתוספתא התם לקמן וכן הבע"ד מביא עדיותיו כפי שיש לו עד שיגמור הדין נגמר הדין אין יכולין לחזור בהן ולומר יש לי עדים אחרים ושמעינן מיהת דכל זמן שלא נגמר הדין מביא זה עדיותיו כפי שהוא רוצה והיינו סייעתא לר' יוחנן דיכול הוא לפוסלן אפי' לשני עדיו שהרי יש לזה להביא עדים אחרים כל זמן שלא נגמר הדין:

מודה ר' יוחנן. שאם אין לבעל דינו עדות אחרים אלא הן שאין זה יכול לפסלן דהשתא נוגע בעדות הוא:

והוא ואחד מן השוק. אם יש עוד אחד מן השוק שאומר כדבריו על העדים מצטרפין לפסול עדות זה ולקמיה פריך עלה:

ואין עד אחד זוקקו לשבועה מכל מקום. האי פירכא גם על דברי ר"ל קאי דקאמר לעד אחד יכול הוא לפוסלו ואמאי הא אכתי נוגע בעדות הוא שאע"פ שאין עד אחד מחייבו ממון מכל מקום זוקקו לשבוע הוא והוא בא לפוסלו שלא להעיד עליו ולחייבו שבועה ופשיטא הוא דלר' יוחנן קשיא טפי אלא דר' חנינה פריך דלדברי ר' זעירא אכתי קשיא ואפילו אם עד אחד הוא שרוצה לפסלו:

אמר רבי זעירא. הא לא קשיא דהכא מיירי שפוסלו מחמת שהוא אומרו קרוב הוא ואין ראוי להעיד:

דפסול הוא שצריך לפסלו בב"ד. כלומר אם אומר עליו איזה פסול אחר בזה צריך עדות ממש ולפני ב"ד אבל במה שאומר עליו קרוב הוא גילוי מילתא בעלמא הוא ואין צריך להעיד בפני ב"ד על זה הלכך לאו נוגע בעדות מיקרי:

שלשה כגמר דין. ארישא דתוספתא דאייתי לעיל קאי בענין מוסיפין הדיינין דקתני התם עד כמה מוסיפין אין פחות משנים יוסיפו הדיינין אם אמרו זכאי זכאי אם אמרו חייב חייב אחד אומר זכאי ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין שעד עכשיו ב"ד שקול אחד אומר זכאי ואחד אומר חייב וא' אומר איני יודע יוסיפו הדיינין שעד עכשיו לא הוסיפו אלא אחד לעולם מוסיפין הדיינין עד שיגמר הדין ע"כ. וט"ס יש כאן ובחלוקה אחרונה

כצ"ל א' אומר זכאי ואחד אומר חייב ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין שעד עכשיו לא הוסיפו אלא אחד ופירושה שאם מאלו השנים הנוספין אחד אומר כך או כך ואחד אומר איני יודע א"כ עדיין צריך להוסיף שהרי לעולם אין מוסיפין פחות משני' וכאן שא' אומר איני יודע לא הוסיפו עד עכשיו אלא אחד והשתא קאמ' רב עלה דלא שנו דמוסיפין אלא דוקא אם מעיקרא היה אחד אומר זכאי ואחד אומר חייב ואחד אומר איני יודע וכשהוסיפו שנים אמר אחד מהן זכאי או חייב ואחד אמר איני יודע דהאי הוספה לאו כלום היא דאין כאן אלא אחד וצריך עוד להוסיף אבל אם מעיקרא היו שנים מזכין או מחייבין וכשהוסיפו אמר אחד זכאי ואחד אמר איני יודע הרי יש כאן ג' לדעת א' והוי כג"ד ושוב אין מוסיפין עליהן אלא הולכין אחר הרוב:

הלכה ד

מתני' **נאמן עלי אבא**. בין להיות עד או להיות דיין אע"פ שהוא פסול מן התורה לא לזכות ולא לחובה כדנפקא לן מלא יומתו אבות על בנים:

נאמנין עלי ג' רועי בקר. לדון דאלו לעדות רועי בקר כשירין הן:

ר"מ אומר יכול לחזור בו. אפי' לאחר גמר דין:

אינו יכול לחזור בו. לאחר גמר דין בלבד הוא דפליגי רבנן עליה דר"מ דאלו קודם גמר דין מודים חכמים לר"מ דיכול לחזור בו ואם קנו מידו שמקבל עליו עדות איש פלוני או דינו של איש פלוני אפילו קודם גמר דין אין יכול לחזור בו שאין לאחר קנין כלום וכן הלכה:

דור לי בחיי ראשך. נדור לי בחיי ראשך ואתן לך מה שאתה תובע ואצ"ל ומחול לך מה שיש לי בידך ונדר לו או קנו מידו אע"פ שעדיין לא נדר אינו יכול לחזור בו כדברי חכמים וכן הלכה:

גמ' **א"ל נאמן עלי אביך קיבל עליו בפני שנים**. ולא בפני ב"ד בזה לכ"ע יכול הוא לחזור בו אבל משקיבל עליו בפני ב"ד של שלשה הוא דאמרי חכמים אין יכול לחזור בו:

שמואל אמר. לפרושי פלוגתא דמתני' קאי הא דפליג ר"מ דוקא בשלא נטל מזה ונתן לזה והיינו לפני גמר דין וכל זמן שלא נטל מזה ונתן לזה קרי ליה לפני גמר דין אבל נטל מזה ונתן לזה והיינו לאחר גמר דין אינו יכול הוא לחזור בו כצ"ל וכלומר דבהא ל"פ ואפי' ר"מ מודה דאין יכול לחזור בו:

רבי יוחנן ור"ל אמרי. אפי' לאחר גמר דין וכשנטל מזה ונתן לזה פליגי וס"ל לר"מ דיכול הוא לחזור בו:

קיטה. תוספתא היא ברישׁ פ' חמישי ואסיפא דמתני' קאי וה"ג התם היה חייב לחבירו שבועה ואמר דור לי בחיי ראשך בקיטא במקטייורא דנקיט יכול לחזור עליו עד שיקבל עליו שבועה בפני הדיין דברי ר"מ וחכמים אומרים אין יכול לחזור בו. וכלומר שקיבל עליו שידור לו בבגד זה במקטורן זה שתופס בידו ואפילו אין זה נדר כמו חיי ראשו סברי חכמים דאין יכול לחזור בו מאחר שקיבל עליו להתחייב בנדר זה. קיטא הוא בגד וכן אמר בהאי תלמודא בפ"ק דסוכה תלה בה קיטיות כשרה בגדים המצוירין:

בשאמר לו יאמר לי אביך ואין לי עמך עסק. מחלוקת דר"מ וחכמים במחול לך והתובע הוא שאמר לו אם יאמר לי אביך שהדבר כן שוב אין לי עסק עמך ואיני תובע עמך כלום:

אבל אם אמר לו יאמר לי אביך. שכדבריך כן הוא כלומר שהנתבע הוא שאמר אני מקבל עלי ליתן לך מה שאתה תובע ממני אין זה כלום:

עילא. משום דאמרינן אין זה אלא שעילא הוא מבקש והיה רוצה להודות לו כלומר שהוא רוצה שזה יודה לו לפיכך אמר לו כן שסומך על אביו אבל לא גמר בדעתו ליתן לו ע"י עדות אביו:

ואפילו א"ל וכו'. דמאי שנא דהא ברישא נמי עכ"פ לעדות אביו של זה הוא מקבל ולא מצינו לעדות יוצא מפי קרוב ואפ"ה אמרת דמהני והה"ד בסיפא אם א"ל ואני מקבל עלי:

הלכה ה

מתני' **אלו הן הפסולין**. לדון ולהעיד:

המשחק בקוביא. לפי שאינו מתעסק בישובו של עולם ואסור לאדם שיתעסק בעולמו אלא או בתורה וגמילות חסדים או בסחורה ואומנות שיש בהן ישובו של עולם:

והמלוה ברבית. מלוה הבאה ברבית דאחד המלוה ואחד הלוה שניהן פסולין דקי"ל דשניהם עוברין בלא תעשה כדתנן בסוף א"נ ואף על גב דהתם תנן דהערב והעדי' ג"כ עוברים בלא תשימון מכל מקום לא תשימון לאינשי למלוה ולוה משמע להו:

ומפריחי יונים. אית דמפרשי מין ממיני השחוק אם תקדים יונתך ליונתי אתן לך כך וכך. ואית דמפרשי שמגדל יונה מלומדת להביא יונים אחרים לבית בעלה בעל כרחן ויש בהן גזל מפני דרכי שלום אבל לא גזל גמור דלא זכה בהן בעל השובך דממילא קאתי ורבו להתם:

וסוחרי שביעות. עושין סחורה בפירות שביעית והתורה אמרה והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ולא לסחורה:

א"ר שמעון. התם בגמרא מפרש לה לדברי ר"ש הכי בתחילה היו קורין אותן אוספי שביעית כלומר אוספי פירות שביעית לעצמן והיו פסולין כמו הסוחרי פירות שביעי'

משרבו האנסין השואלים מנת המלך כך וכך כורין תבואה בכל שנה והיו צריכין לאסוף תבואה של שביעית לפרוע ממנה מנת המלך חזרו לומר סוחרי פירות שביעית בלבד הם פסולין אבל אוספי פירות שביעית לתת למלך כשרים לעדות כיון שאין אוספין לאצור לעצמן:

בזמן שאין להן אומנות אלא הוא. אמשחקי בקוביא קאי שאע"פ שאין בהן גזל אפי' מדבריהם פסולין הן לפי שאין מתעסקין בישוב העולם ואין בהן יראת שמים ודוקא שאין להן אומנות ומלאכה אחרת אלא הוא והלכה כר' יהודה דכל מקום שאמר אימתי אינו אלא לפרש דברי חכמים:

גמ' **המשחק בקוביא וכו'**. תוס' פ"ה:

בפסיפסן. שברי עצים:

בקליפי אגוזים ורמונים. אע"פ שאינן עשוין לכך:

עד שישבר פסיפסיו ויבדק. שלא יעשה עוד ויחזור בו חזרה גמורה דאפי' בחנם לא עבדי. וחסר כאן וה"ג בתוספתא המלוה ברבית אין יכול לחזור בו עד שיקרע שטרותיו. וכן הוא בפ"ק דר"ה וגרסינן להסוגיא התם עד ודר"מ כר' ליעזר:

ויבדק. אם חוזר בו חזרה גמורה דאפי' לעובדי כוכבים לא מוזפי:

הממרה. מרגיז אותן להלחם זה עם זה:

פגימיו. דפין שמזרז אותן בהן:

חזרה גמורה. להאי לישנא דמין שחוק הוא הויא חזרה גמורה דאפי' בחנם לא עבדי ולאידך לישנא דגזל הוא כדפרישי' במתני' מקבלי עלייהו דאפי' במדבר לא עבדי:

ויבדק. שחוזר חזרה גמורה ושוב אינו נושא ונותן בפירות שביעית:

שתי שביעיות. צריך שיעברו ושיבדק בהן:

חזרת ממון. דוקא שצריך לחלק לעניים מה שאסף מהן ולא מהני חזרת דברים שאומר שלא יוסיף לעשות עוד:

והחמסנין. דיהבי דמי בעל כרחן דבעלים ופסלינהו רבנן:

והגזלנין. לאו גזלנין ממש דפסולין מן התורה הן אלא בהני דאית בהו גזל מפני דרכי שלום בלבד כגון מציאת חרש שוטה וקטן וכיוצא בהן:

ובלבד ברועה בהמה דקה. רועין שאמרו בבהמה דקה אמרו לפי שהן עשוין להשתמט ורצים לשדות אחרות אבל גסה אפשר לשומרה:

מאן תנא מפריחי יונים. דפסולין הן:

ר' ליעזר היא דתנינן תמן. בפ"ב דעדיות שלש' דברים אמרו לפני ר"ע שנים משום ר' אליעזר יוצאת אשה בעיר של זהב ומפריחי יונים פסולין לעדות ומתני' דר"ה כר' אליעזר היא כדאמר התם וכדלקמן:

עוד הדא דסנהדרין כר"א. אם מתני' דהכא נמי אליבא דר"א מתנינן לה:

א"ל דברי הכל היא. כדמפרש ואזיל:

הכא. כלומר בר"ה ואגב דגריס ליה הכי שם נקיט לה נמי הכא כן כדרך הש"ס הזה דהכא בר"ה הוא דאמר ר' יוסי דאליבא דר"א מיתניא דכל עדותו של ר"א הוא לענין עדות נפשות כדמסיק:

יודעין היינו. בלאו עדותו של ר"א שפסול הוא מעדות ממון דחשוד על ממון הוא:

מה בא להעיד. ר' אליעזר אלא דכשם שפסול הוא לעדות ממון כך פסול לעדי נפשות דלא תימא נפשות חמירא ליה ולא חשדינן ליה. קמ"ל ועדות החדש כדין עדות נפשות הוא דלאו לעדות ממון קמסהדי והלכך מוקי למתני' דר"ה כר"א דס"ל פסול הוא לכל עדות שבעולם אבל הכא בסנהדרין דבעדות ממון מיירי דברי הכל היא:

דתנינן. והא דתנינן התם בסיפא דמתני' זה הכלל כל עדות שאין אשה כשרה לה אף הן אינן כשרין לה דמשמע אבל עדות שהאשה כשרין לה כגון להעיד לאשה שמת בעלה וכן על סוטה שנטמאת שלא תשתה וכן בעגלה ערופה ראיתי את ההורג שלא יהיו עורפין דבכל אלו האשה כשרה להעיד אף הן כשרין לה ומני היא הסיפא דמתני':

ומאן תניתה רבנן. היא דאלו לר"א פסולין הן לשאר עדיות כמו מפריחי יונים דקתני אליביה ברישא דאפי' עדות דלאו ממון הוא פסול:

רבנן כר"א מודין ליה ופליגי עלוהי. ומתמה הש"ס אי רבנן מודו ליה או פליגי עליה וכלומר דהא מכיון דמוקמית לרישא דמתני' דהתם כר"א שמע מינה דפליגי רבנן עליה וסבירא להו דלא מיפסל אלא לעדות ממון וא"כ היכי מוקמת לה לסיפא דמתני' כרבנן רישא כר"א וסיפא כרבנן בתמי' ועוד דלרבנן דפליגי עליה לא מצינן לאוקמי הסיפא אליבייהו כלל דהיכא קתני זה הכלל כל עדות שהאשה כשירה וכו' הא איכא עדות נפשות שאין האשה כשרה לה והן כשרין לה:

ר' יונה בשם רב הונא. לא תוקמי הסיפא כרבנן אלא כולה מתני' כר"א דמודה ר"א דפסולי עדות מדרבנן אלו כשירין הן לאלו עדיות הואיל והאשה כשרה לה ולא הוסיף בעדותו אלא בעדות דלאו ממון וגם האשה אינה כשירה לה:

ואתייא איליין פלוגתא. דר"א ודרבנן כאיליין פלוגתא דר"מ ורבנן דלקמיה:

דתני. בתוספתא דמכות סוף פ"ק:

פסול מכל עדיות שבתורה. אפי' לא הוזם אלא בעדות ממון פסול הוא גם לעדות נפשות ולא אמרי' דנפשות חמירא ליה ולא אתי למישקר:

אין פסול אלא מאותה עדות בלבד. מענין של אותה עדות והוא לממון אבל לא נפשות דחמירא ליה וכרבנן ור' מאיר ס"ל כר"א:

רבי שמעון אומר וכו'. השתא מהדר לפרושי סיפא דהתוספתא דמכלתין דלעיל:

היך עבידא. היאך אנו יודעין זה ובאיזה ענין אמר ר' יהודה לחלק בין יש לו אומנות אחרת או לא:

היה יושב וכו'. בזה דוקא אמר אם יש לו מלאכה אחרת הוא דכשר ואם לאו פסול וכלומר לזה כיוון ר' יהודה לפוסלו דהא כל שני שבוע יושב ובטל הוא וא"כ אין לו מלאכה אחרת בכל זמן אלא זו של עבירה ופסול אבל אם היה עוסק במלאכתו בכל זמן אע"פ שאין עמו מלאכה אחרת עכשיו בשביעית כשר הואיל שאינו עוסק כל ימיו במלאכת עבירה דבשאר שני שבוע עוסק במלאכתו הוא:

הלכה כר' יודה דמתניתא. דאם אין לו אומנות אחרת פסול:

איקלס ר' בא. נתקלס ושבח היא לו דאמר שמעתתא משום ר' אבהו והוא הוי זעיר מיניה:

תני ר' חייא לחומרא. הא דפירשו לעיל לדברי ר' יהודה לחלק בין עסוק במלאכתו בשאר שני שבוע או לא ור' חייא לא תני הכי אלא לחומרא כדמפרש ואזיל היך עבידא וכו' דאפי' עוסק במלאכתו כל שני שבוע ובשביעית הוא פושט את ידו לישא וליתן בפירותיה לעולם פסול הוא ואע"פ שיש לו מלאכה אחרת:

לא בדא וכו' תמן וכו'. חדא קושיא היא ובפ"ד דשביעית גרסינן לה וכל הסוגיא ומקצתה בפ"ז שם והתם שייכא האי קושיא ואגב תני לה הכא דהתם תנן שדה שנתקוצה תזרע במוצאי שביעית שניטייבה שנחרשה שתי פעמים בשביעית כדמפרש לקמן שבשעת האונס מיירי שהתירו להם חכמים לחרוש פעם א' ולזרעה בשביעית כדי לפרוע מנת המלך ומפני שזה חרשה שתי פעמים קנסוהו חכמים ולא תזרע במוצאי שביעית ופריך התם מעיקרא ולא בדא אמר ר' בא הלכה כר' יודה דפסול הוא בזמן שאין לו אומנות אחרת ולר' חייא לעולם פסול הוא אלמא דלא התירו חכמים שום פעם לעשות מלאכה ולישא וליתן בפירות שביעית ואמאי קתני שניטייבה דוקא:

תמן. מסקנת הקושיא היא דהתם קלסו לר' בא דאמר שמעתתא משמיה דזעיר מיניה אלמא דכן הלכה וא"כ אוף הכא כן. ומשני רבי יוסי בר' בון תמן שאסרו בשאין המלכות אונסת ברם הכא במתני' דשביעית בשהמלכות אונסת מיירי ולפיכך התירו חכמים לחרוש פעם אחת:

כשהיתה המלכות אונסת. לפרוע המס הורי רבי ינאי שיהו חורשין חרישה הראשונה שרגילין בכל שנה לחרוש בשביעית ולזרעה שיהא להם ממה לפרוע מס המלך:
חד מומר לעכו"ם הוה איעבר בשמיטותא. היה עובר בשביעית והיו היהודים חורשין בשדה:
חמתון. רמיין קובעתיהו. שכשראו אותו התחילו להשליך כלי המחריש' מעל פני החרישה ולכסותם שלא יראה אותם חורשין ויוכלו להשמיט עצמן ממס המלך שיאמרו אין להם ממה שיפרעו והוא ראה אותן עושין כן. קובע מלשון צנה ומגן וקובע ישימו עליך סביב ביחזקאל כ"ג:
אמר לון האסטו. לשון מקרא הוא בדניאל ג' ענה נבוכדנצר ואמר להון הצדא ופירושו וכי כן הדבר ואמת הוא:
שרה מרדה. התחילו אתם למרוד ולא לפרוע מס המלך והתחילו אתם להשליך ולהסתיר כדי להשמט מהמס א"נ רמיון קובעתיה שהרימו הגדר סביב השדה בכדי שלא יוכלו להכנס שם הרוצין לחרוש כדי שלא יהו חורשין בשביעית ועל זה אמר המומר אתם מתחילין למרוד במלך שלא לחרוש ולא תפרעו מנת המלך ועיקר:
קשיתה קומי רבי אבהו. על הא דהתיר ר' ינאי לחרוש בשביעית ולא כן אמר זעירא וכו' דנמנו דעל התורה כולה לא יעבור אם הוא ברבים כדמפרש ואזיל:
הדא דתימר. מסקנת הקושיא היא [דחוץ משלשה אלו] (דבשלשה אלו) אמר יעבור ואל יהרג דוקא בצינעה ואם הוא בינו לבין עצמו אבל ברבים ובפרהסיא אפי' על מצוה קלה אל ישמע לו כגון פפוס ולוליינוס דמס' תענית שאפי' על דבר קל שנתנו להם מים לשתות בכלי זכוכית צבועה שם עכו"ם בתוכה ולא קיבלו מהן וקדשו השם על זה והיכי עביד ר' ינאי הכי להתיר ברבים:
אמרי. שאני הכא דלא התכוונו משום גזירת שמד עליהן שיחרושו בשביעית ולעבור על התורה אלא בשביל הנאתן נתכוונו כדי להגבות ארנונין והמס מהן ובכה"ג מותר בשאר כל התורה:
עשרה. אם הוא בפני עשרה מישראל אל יעבור אפי' על מצוה קלה ויקדש שם שמים כדכתיב ונקדשתי וגו' וילפינן בפ"ק דעשרה הן:
חמוניה פרי. ראו אותו שהיה רץ אחר החמור בשבת שכפוהו עכו"ם להיות מחמר אחריו:
הורון למפי. הורה להם לאפות לחם בשביל ראש החיל וחיילות שלו בשבת:
ולא כן וכו'. כדלעיל ומשני שלא נתכוונו אלא להנאת עצמן לאכול פת חמה:

עכו"ם מהו שיהו מצוין על קידוש השם. לפי שמוזהרין על עכו"ם הן ואם אומרים לו עבור ואל תיהרג אם מצוה עליו לקדש את השם:

לדבר הזה יסלח ה' לעבדך. בבא אדוני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחויתי בית רמון. ונעמן קבל עליו שלא לעבוד עכו"ם והודה לו אלישע ואמר לו לך לשלום ש"מ סאינן מצוין על קידוש השם:

הוה מחיט. היה תופר בגדים אצל עכו"ם אחד ברומי ונתן לו בשר נבלה וא"ל אם תקטול אותי ואיני אוכל בשר נבלה:

מאן מודע לך. מי הודיע לך הדבר ואני לא באתי אלא לנסות אותך ואם היית אוכל הייתי הורגך אם יהודי צריך להיות יהודי או ארמאי ארמאי:

שמע מיליהון דרבנן. דאמרי לעיל דבצנעא יעבור ואל יהרג בשאר עבירות:

מיכל הוה בהדא. וכן הוא בשביעית. היה אוכל והיה נהרג ולטובתו היה שלא שמע זה:

טייב בזמן הזה מהו. התם קאי דבשדה שניטייבה קנסוהו רבנן שלא תזרע במוצאי שביעית ובעי אם גזירת חכמים עדיין במקומה עומדת ואפי' בזמן הזה:

בטל הדין בטל גזירתא. כלומר שבזמן הזה בטל זה הדין מפני שבטלה גזירת חכמים בענין זה וכעין דאמר בשביעית דלא גזרו אלא על הגדר שהוא יכול לעמוד בו:

ר' יוסי סבר מימר. דלא היא דלעולם הגזירה שגזרו חכמים באותה הזמן במקומה עומדת עד שיעמוד ב"ד אחר ויבטלה ואין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ומנין:

ודכוותה. דפליגי ר' ירמיה ור' יוסי בהא:

משיתנם לתוך כליו. זוכה הוא ואע"פ דלכתחלה אסור ללקט פירותיו בשביעית דהפקר לכל הן אם ליקט ונתן לתוך כליו זכה:

ר' יוסי. פליג דלא זכה דבטעות הוא דסבר דאינון דידיה אבל לי' אינון דידיה דרחמנא אפקרינהו:

פרוקלא. שם שר אחד:

בע"ז פ"ג שאל פרוקלוס בן פילוספוס את ר"ג:

הורי מפקא נחתומין בשוקא. שיוציאו הנחתומין את הלחם בשוק בשבת למכור לחיילותיו מפני האונס:

דנוה. שם מקום והם הורו לאפות חמץ בפסח לעובדי כוכבים מפני האונס וכדאמרי' לעיל דלהנאת עצמן מותר מפני האונס בשאר עבירות:

אני פי מלך שמור. איידי דאיירי לעיל בקידוש השם מביא להאי דרשה שדרשו רבותינו ז"ל על חנניה מישאל ועזריה מה שהשיבו לנבוכדנצר:

ועל דברת שבועת אלהים. ודריש על דברת לא יהיה לך ושבועת על שום לא תשא:
כד כד הזה נבוא. הכי גריס לה במדרש חזית בפסוק יונתי בחגוי הסלע ונוטריקון של נבוכדנצר הוא וכדאמר התם דדריש תיבת למלכא נבוכדנצר בשאר דברים אתה למלכא במסים ובארנוניות אבל לדבר הזה ככד הריק ומשמיע קול וכנבוא לשון נבח ככלב הזה:
ההוא גברא וההן כלבא שניהן שוין. אצלינו ואין אנו שומעין לך:
הלכה כר' יהודה. דאם יש לו אומנות אחרת ה"ז כשר:

הלכה ו

מתני' **ובעל אחותו**. משום דבעל כאשתו דכתיב ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב דודתך היא והלא אשת דודו היא מכלל דאשה כבעלה:
ואגיסו. בעל אחות אשתו:
הן ובניהן וחתניהן. ודוקא בנים ובנות שיש להן מאשה זו קרובתו אבל בנים ובנות שיש להן מאשה אחרת אינן חשובין קרובין:
וחורגו לבדו. בן אשתו מאיש אחר הוא לבדו חשוב קרוב אבל בן חורגו וחתן חורגו לא. ומיהו אשת חורגו לא יעיד לה דאשה כבעלה. והאחי' זה עם זה בין מן האב בין מן האם הרי הם ראשון בראשון ובניהם זה עם זה שני בשני ובני בניהם זה עם זה שלישי בשלישי ולעולם שלישי בראשון כשר ואצ"ל שלישי בשני אבל שני בשני ואצ"ל שני בראשון שניהם פסולין וכדרך שאתה מונה בזכרים כך אתה מונה בנקבות וכל שאתה פסול לאיש כך אתה פסול לאשתו וכל שאתה פסול לאשה כך אתה פסול לבעלה:
אבל משנה ראשונה דודו ובן דודו. ואין הלכה כמשנה ראשונה:
וכל הראוי ליורשו. אינו ממשנה הראשונה ותשלום משנת ר"ע הוא:
היה קרוב ונתרחק. כגון חתנו שמתה אשתו קודם שראה עדות זו כשר:
ר' יהודה אומר וכו'. ואין הלכה כר' יהודה:
גמ' מכיון דתנינן אחיו וקתני הן ובניהן א"כ בן אחי פסול לי ואני לו שאני אחי אביו והשתא מה צורכא למיתני אחי אביו:
לומר בנו וחתנו של חתן. ומשני לאשמעינן בנו וחתנו של אחי האב דאע"ג דאיהו גופיה אתי מכללא דאחיו ובנו מ"מ בנו וחתנו לא הוי ידעינן ואשמעינן נמי דאפי' חתנו של חתן פסול דאי חתנו ממש של אחי האב היינו בנו דהא בעל כאשתו אלא חתנו של בנו או של חתנו ונקט חתנו של חתן לרבותא דאפילו חתן חתנו פסול ולא אמרינן איפלוג דרא ומכ"ש חתן בנו:

מכיון דתנינן אחי אביו למה לי למיתני אחי אמו דהא קתני אחיו לחוד ובין אח מן האב ובין אח מן האם בכלל א"כ כי קתני אחי אביו נמי הוה ידעינן דגם אחי אמו פסול:

לומר בנו וחתנו של חתן אחי אמו. כדלעיל וכלומר דודאי לגופי' לא איצטריך אלא כולא מתני' דקתני מילתא דאתיא מכללא משום בניהן וחתניהן קתני לה ואגב אורחא אשמועינן דחתנו היינו חתן בנו או חתן חתנו וקמ"ל נמי דדורות הבאות מכח קורבת האם כמו הבאות מכח קורבת האב הן:

מכיון דתנינן בעל אחותו. וקתני הן ובניהן וא"כ בעל אחותו פסול לי ולבני והיינו בעל אחות אביו ולמה לי תו למיתני בעל אחות אביו:

לומר בנו וחתנו וכו'. דאע"ג דאיהו גופיה הוה נפקא מכללא מ"מ משום בנו וחתן בנו וחתן חתנו איצטריך:

מכיון דתנינן בעל אחות אביו וכו'. כדלעיל וקמ"ל דקורבת האם כקורבת האב הוו לכל הני דורות ואף לענין בעל כאשתו:

והתנינן חורגו לבדו. קס"ד לאפוקי אשתו קאמר ומסיק הקושיא רב אמר וכו' כלומר דאיהו הוא דפריך לה אם חתן חמותו אסור דהא קתני וחמיו וחתנו וקי"ל אשה כבעלה וא"כ גם חתן חמותו אסור לו להעיד וקס"ד דאפילו חתנה שיש לה מבעלה הראשון וכגון יעקב שנשא רחל ויש לו בת מאשה אחרת וכן לרחל בת מבעלה הראשון ולקח ראובן את בת יעקב ושמעון את בת רחל והוי ליה שמעון חתן חמותו של ראובן ונשיהם אינן אלא חורגות זו לזו והרי איתפלג כל כך ואפ"ה אמרת דשמעון פסול הוא לראובן וכן הוא לו וא"כ מכ"ש דבעל חרגתו יהיה אסור לו דלא איתפלג מכח קורבת אשתו כמו אלו ואמאי קתני חורגו לבדו דמשמע אבל לאשתו כשר הוא וכן לבעל חרגתו:

תיפתר. ומשני דלא היא ולא כדקס"ד דאפילו בחתן חמותו שיש לה מבעלה הראשון מיירי אלא תיפתר דביש לה בנים וחתנים ממנו מחמיו שלו הוא וכלומר דלמ"ד דחורגו לבדו דקאמר במתני' לאפוקי אשתו היא א"כ בן וחתן חמותו נמי מפרשינן דוקא בבנים וחתנים שיש לה מבעלה שהוא חמיו ולדידיה אמרינן בחורגו וחרגתו בעל כאשתו ואשה כבעלה ולקמן בעי לה ומסיק לה:

אגיסו. דקתני במתני':

אית תנייי תני דגיסו יש לו בנים וחתנים גם כן לענין פסול דכמו שהוא פסול לו כך בניו וחתניו פסולין. ואית תנייי תני אין לו בנים וחתנים. לפסול אלא דגיסו דקתני לבדו הוא ומפרש הש"ס דלא פליגי דמ"ד יש לו בנים וחתנים לאסור היינו ממנה מאחות אשתו ומ"ד דאין בנים וחתנים בכלל איסור היינו ממקום אחר באלו שיש לו מאשה אחרת:

רב נפק למיתרי משכון לר"ח רבה. הלך לתור איזה מקום שכונה בשביל ר"ח רבה ובא למקום אחד ומצאו לר' יוחנן דיושב ומסתפק בזה אם חורגו לבדו דתנינן לאפוקי אשתו וכן לבעל חרגתו כשר הוא או דנימא גם בדין זה אשה כבעלה ובעל כאשתו:

וקמת. המסקנא ביניהם דאמרינן בחורגו אשה כבעלה ובעל כאשתו ולבדו דקתני במתני' להוציא בניו וחתניו קאמר:

דור שלישי מהו שיהא מותר באשת ראשון. אם מותר השלישי להעיד לאשת הראשון וכן איפכא כדמפרש ואזיל אם משה מותר להעיד לאשת פנחס שהוא השלישי ואם אמרינן בראשון בשלישי אשה כבעלה:

מקבלין דור שני ודור שלישי מדוחק. ע"פ הדחק מכשרינן בדור שני בראשון בשני וכן בראשון בשלישי דוקא אם הוא ע"י הדחק כשר:

ר' יוחנן אמר. אפילו מריוח שלא בשעת הדחק כשרין הן:

כהדא. אמתני' קאי היה קרוב ונתרחק כשר כהדא עובדא דגיסו דרב הונא היה לו דין עם אחד וגיסו של רב הונא קרוב ונתרחק הוה והלכך אמר כל מה דאמר רב הונא מקבל אני עלי מפני שכשר לדון לי הוא:

שמע רב הונא ואמר. ג"כ כזה שהוא כשר לו:

יודע אני כשם שאמרו מלמעלן. כלומר דפשיטא הוא כשם שאמרו דין זה בדור שהוא מלמעלן כגון שמתה בתו דבהכי איירי מתני' מדפליג ר' יהודה ואמר אפי' מתה בתו וכו' אלמא דבדור מלמעלה שהיה חתנו ונתרחק ס"ל לת"ק דכשר א"כ ודאי כך אמרו בדור מלמטן בתרי גיסי ומתה אשתו של א' מהן דקרוב ונתרחק הוא וכשר:

הלכה ז

מתני' **האוהב והשונא**. סיומא דדברי רבי יהודה הוא:

איזהו האוהב זה שושבינו. שהי' רעהו בימי חופתו פסול כל ימי החופה:

לא נחשדו ישראל על כך. להעיד שקר משום איבה ואהבה וכן הלכה ודוקא בעדות פליגי רבנן עליה אבל בדין מודו רבנן דפסול לו לדון דאי רחים עליה אינו רואה לו חובה ואי סני ליה לא מצי לאפוכי בזכותיה:

גמ' **בשבעת ימי המשתה שנו**. לא ביום החופה בלבד אלא בכל שבעת ימי המשתה שושבינו מיקרי ופסול לו וכן לאפוקי מכאן ואילך דלא:

הלכה ח

מתני' **ומאיימין עליהן**. מודיעים להם שהשוכרים עדי שקר הן עצמן מבזין אותן וקורין להם רשעים כדמצינו בנבות והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו והיא עצמה קראה להן בני בליעל:

ומוציאין אותן לחוץ. ובנוסחת הבבלי מוציאין את כל האדם ולפי נוסחא דהכא מוציאין אותן אעדים קאי ולומר דבודקין כל אחד בפני עצמו:

הוא אמר לי. הלוה אמר לי:

לא אמר כלום. דעביד אינש דאמר פלוני נושה בי כדי שלא יחזיקוהו עשיר:

בפנינו הודה לו. שהיו שניהם בפנינו ולהודות לו נתכון להיות לו עדים בדבר:

גמ' **אם היה מתכוין**. הא דתנן אם אמר הוא אמר לי לאו כלום הוא דוקא אמירה בעלמא דעביד אינש הכי אבל אם אומר שבדרך הודאה גמורה אמר כן ונתכוין למסור לו עדות שיהא עד בדבר עדותן קיימת:

כיצד דנין. כיצד סדר הדין ותוספתא היא בפ"ו:

מי בעל דברים. שהוא התובע ויש לו דיני דברים על חבירו הוא יגש בתחלה אליכם:

יגיש ראיותיו. מדלא כתיב יבא קדרישו:

ביבמה מי מרדף אחרי מי. אם הוא צריך לילך אחריה במקום שהיא או היא צריכה לילך למקומו:

ועלתה יבמתו השערה. משמע שהיא רודפת אחריו וצריכה שתלך למקומו:

יפה לימדני ר' אלעזר. מן המקרא הזה:

והדיין מכריע. כלומר הדיין שותק ושומע טענותיהם ומכריע הדין לפי הטענות ור' סימון ס"ל צריך הדיין לשנות טענותיהן זה אומר כך וזה אומר כך שלא יחשבו שלא השגיח בדבריהם וכדמצינו גבי שלמה המלך:

כד הוה חמי סהדו בכוונא. כשהיה רואה שהן מכוונין ממש בעדותן כלשון זה כך לשון זה:

הוה חקר. היה נותן דעתו לחקור ביותר אחרי עדותן שמא בעצה א' כיוונו ולמדו לשונם לשקר:

וכד הוה חמי. וכמו שראה בדעתו כך היה מכוון באמת שאחרי שחקר אחריהן ולישא וליתן בדברים עמם מצא שכדבריו כן הוא שלמדו לשונם לכוין בדבריהם ושקר היה:

מיקל לדיינא. היה מבזה לאותו הדיין שפותח בעצמו לומר להבעל דין אם מקבל עליו עד אחד שהביא חבירו משום דהוי כעורכי הדיינין אלא יאמרו הן בעצמן הבעלי דינין מה שצריך כל א' לטעון ויאמר זה הלא עד אחד הוא:

ולא הוה ידע ליה. לגמור הדברים ולא היו מסודרין בפיו אז פתח לו שמא כך דעתך לומר:
המכמין עדיו אחורי הגדר. לשמוע מה שיודה לו חבירו לו עשה כלום שיכול זה לומר משטה הייתי בך מפני שלא ראיתי עדים בדבר:
כהדא. עובדא דאחד היה משגיח ורצה לאכול על הסעודה שעשה חבירו ובתוך כך אמר לו בעל הסעודה תן לי מה שאתה חייב לי והושיבו לו הן אני אתן לך לאחר שקמו מלאכול א"ל איני חייב לך כלום:
אית לי סהדין. שהודית לי וא"ל לא אמרתי כן אלא בשביל שלא רציתי לערבב סעודתך והייתי גם אני רוצה לאכול עמך:
ואמר הדא דאמר רבי יוחנן. היינו דר' יוחנן דכל היכא דיש לזה אמתלא על שהודה אין בהודאתו כלום וכמו הכמין זה עדים אחורי הגדר הוא:

הלכה ט

מתני' היו מכניסין את השני דבשעת בדיקת הראשון לא היה שם כדתנן במתניתין דלעיל:
יוסיפו הדיינין. שנים ונמצאו יש כאן חמשה ונושאין ונותנין בדבר. גמ' שעירים. ולקח את שני השעירים כתיב מיעוט שעירים וכו' שוין במראה ובקומה ובדמים וכל אלו ברייתות בספר' וספרי הן וגרסינן מקצת הסוגיא בפ"ו דיומא וכל הסוגיא לקמן בפ' שבועת העדות:
והכתיב ועמדו שני האנשים אשר להם הריב. ומעתה נדרוש ג"כ שיהו שני בעלי הדינין שוין במדרגתן והא קרא לא משמע הכי דכתי' לא תטה וגו' וא"כ הוא דן עם חבירו שאינו גר ואינו יתום אלא שני מופנה הוא לג"ש דאשה וקטן פסול לדון:
ונאמר להלן וישארו שני אנשים. במחנה ובסנהדרין כתיב:
ולא מעידה. לשון שאילה הוא אם אשה פסולה נמי להעיד:
ונאמר להלן. על פי שנים עדים יקום דבר:
אף כאן על פי שני עדים. כלומר דאף כאן בעדים הכתוב מדבר דועמדו שני האנשים בעדים זוממין משתעי וכתיב אנשים ולא נשים והשתא לא איצטריך ג"ש דפסולה לדון דממילא נפקא לן דמכיון דפסולה להעיד פסולה לדון כדתנן בפ' בא סימן כל הכשר לדון כשר להעיד:
א"כ מה ת"ל שני. כלומר דנהי דשני איצטריך לג"ש ללמוד דבעדים הכתוב מדבר מ"מ בהאי קרא גם בבעלי דינין משתעי כדכתיב אשר להם הריב וא"כ שני אבעלי דינין נמי קאי דלא מפקינן קרא ממשמעותיה לגמרי ולענין מאי נאמר שני עליהן שהרי שלשה ג"כ באין לדין:

שלא יהא אחד עומד וכו'. שיהיו שניהם שוין לפניך:
אף הנידונין וכו'. דאע"ג דאם רצה להושיב את שניהן מושיב מיהו בשעה שמקבלין דינן והיינו שעת גמר דין שאומרים להן אתה זכאי אתה חייב צריכין הן לעמוד דקרא בבעלי דינין נמי איירי:
לא יומתו אבות בעדות בנים. האחין שהן שתי אבות לא יומתו בעדות ביניהם וקרא דכתיב אבות לשון רבים באחין משתעי ולפי שהן קרובין מן הכל:
מיכן שלא יהו עדים קרובין של נידונין כ"ע לומר. וכן הוא בשבועות:
ומנין שלא יהו עדים קרובים זה לזה הגע עצמך שאם הוזם אחד מהן וכו' כצ"ל. דהכא שייכא להא ובספרי הדפוס נתחלפו השיטות:
אם את אומר כן. שיהו העדים קרובים זה לזה לא נמצא שיהיה האחד נהרג על פיו של השני קרובו שהרי עדותו עמו גרס לו שיהרג ואי לאו דאסהיד עמיה לא הוה מיקטיל דהא עד שיזומו שניהן בעינן:
ומניין שלא יהו העדים קרובים של דיינין הגע עצמך שאם הוזמו לא מפיהם נהרגין. שהרי הדיינים מקבלין הזמה עליהן ונמצאו נהרגין על פי קרוביהן:
ומניין שלא יהו הדיינין קרובין וכו'. וקאמר דמהקישא אתיא:
עד כדון כר' עקיבא זו דברי ר"ע דדריש לה מקרא דלא יומתו בהאי ברייתא דלעיל:
כר' ישמעאל. אבל ר' ישמעאל דריש לה מדרשא אחריתי. ול"צ לגרוס מנין וכן לא איתא בשבועות:
שלא יהא העדה לא קרובי מכה וכו'. כדמפרש לה ר' יוסי שאם אתה אומר כן שיהו קרובין למוכה נמצאת אומר שב"ד בעצמן הן גואלי הדם וקרא כתיב ושפטו העדה בין המכה ובין גואל הדם והשתא נפקא לן ג"כ שלא יהו קרובי מכה שמסתמא הן יהפכו בזכותו וכתיב ושפטו העדה והצילו העדה מה עדה השופטת צריך שלא יהו קרובי המוכה אף עדה המצלת לא יהו קרובי המכה ומיכן שלא יהו הדיינין כלן קרובי הנידונין:
ומנין שלא יהו העדים וכו'. כדלעיל:
בכשרים ולא בפסולין. מתני' דפ' שבועת העדות היא ואגב דגריס התם לפרשה גריס אלה נמי הכא ומייתי לכל הסוגיא:
יצא פסול שאין בעדותו כלום. ואם לא הגיד אינו חייב:
בפני ב"ד. קתני התם דאינן חייבין עד שישביע עליהן בפני ב"ד ולהוציא נמי עד אחד שאין הגדה שלו בפני ב"ד מהני לחיוב ממון:
בשאמרו לו הרי את מקובל עלינו כשנים. דמהני עדותו לחיוב ממון:
יכול יהא חייב. בקרבן שבועה אם לא הגיד:

ת"ל והוא ראה או ידע אם לא יגיד וגו' את שהוא כשר לעדות מן התורה. והן שני עדים יצא עד אחד שאין כשר מן התורה להעיד בלבדו ואפי' קבלוהו עליהם כשנים פטור:
שלא בפני ב"ד. קתני התם לחכמים דלעולם אינו חייב דמקום כשהוא מגיר משלם זה ממון בעינן. יצא חוץ לב"ד שאין הגדתו מחייבו ממון לזה ויכול הוא לחזור מדבריו בב"ד:
ומנין לשני עדים. דוקא הא קרא והוא עד כתיב:
ת"ל והוא עד הרי כאן שנים וכר' ישמעאל. והכי גרסינן לה בשבועות:
הרי הוא בכלל שנים. הרי משמעות הכתוב שהן שנים עד שיפרוט לך הכתוב שהוא עד אחד כדכתיב לא יקום עד אחד באיש ומדפרט הכתוב כאן אחד ש"מ דבכל מקום שנאמר עד סתם שנים במשמע:
אשכח תני ר' ישמעאל שני עדים. כצ"ל וכן הוא בשבועות. כלומר עד כאן מצינו מדרשת ר' ישמעאל דדוקא בשני עדים הוא דחייבינן בשבועת העדות:
עד א' מהו לחייב עליו משום שבועת ביטוי. דנהי דמשבועת עדות פטור הוא שאין בהגדתו לחיוב ממון כלום מיהו הא קא מיבעיא לן אם הוא חייב קרבן שבועה משום שבועת ביטוי לשעבר שכפר בזה שהשביעו וכגון ששגג בקרבן כדין שבועת ביטוי לשעבר שאומר יודע אני ששבועה זו אסורה אבל א"י שחייבין עליה קרבן:
איפשר לומר. בתמי' ה"ז אחר ראוי לצרפו עמו לענין עדות ואם יכפור גם האחר ראוי הוא לצרפו לענין חיוב שבועת העדות והיאך את מחייבו משום שבועת ביטוי הא שבועת הביטוי אינה נוהגת אלא בשבועה שאין הדיינין משביעין אותה:
קרוב. שאין שייך כלל בשבועת העדות מהו שיהא חייב בכפירתו משום שבועת ביטוי:
ייבא כהדא וכו'. מסקנת הבעיא היא כלומר מי נימא דפשטינן לה מדשמואל דאמר בעינן בשבועת ביטוי מילתא דאיתא בלשעבר ובלהבא ואם אמר שבועה שנתן פלוני לפלוני ונמצא שלא נתן פטור מאחר שאין בידו לבא שאינו יכול לומר השבועה להבא שבועה שיתן פלוני לפלוני אין בידו נמי לשעבר דמילתא דליתא בלהבא ליתא בלשעבר וה"נ הרי אינו יכול להשביעו להבא לכשיהיה יודע לו עדות וא"כ ליתא נמי בלשעבר:
או כהדא וכו'. או דילמא כדרב דס"ל דלא קפדינן בשבוע' ביטוי אלא דליהוי מילתא דאיתיה בלאו והן אבל בלהבא לא קפדינן כדאמר על האי מתני' דלקמן:
אמר לו. לש"ח היכן שורי וכפר בו וא"ל איני יודע מה את סח והוא שמת או נשבר וכו' דתנן בסוף דשבועות דפטור משבועת הפקדון הואיל ולא כפר ממון בשבועה זו דבלאו הכי ש"ח פטור מכולן ואמר רב עלה דפטור משום שבועת הפקדון אבל חייב הוא משום

שבועת ביטוי ואע"ג דליתי' בלהבא שהרי אין בידו לשבע אם ימות או לא ימות וה"נ אע"ג דליתיה בלהבא יהא חייב משום שבועת ביטוי ולא איפשיטא עד לקמן:

ר' יוחנן. פליג אדרב גבי שבועת הפקדון דמאחר שמצוה על הנפקד לפייסו להמפקיד שאע"פ דמדינא פטור הוא מ"מ מצוה שיפייסו על שנאבד ממונו על ידו וכיון דמפייסו לזה שוב אינו חייב משום שבועת ביטוי שכפר בו בתחלה:

על דעתיה דרב אינו מצוה להפיסו. וכי לא מודה רב דעכ"פ מצוה עליו לפייסו:

מפייסו על האמת ואינו מפייסו על השקר. כלומר ודאי דמצוה לפייסו אלא דיכול הוא לפייס אותו על האמת אשר אתו שהפקדון נאבד ממנו ואינו חייב בדבר ומפייסו בכל מה שיכול אבל אינו יכול לפייסו על השקר שכפר בו בתחילה ונשבע לשקר דבזה לא שייך פיוס והלכך חייב משום שבועת ביטוי:

תני ר' ישמעאל ונשא עונו קרבן. כלומר דר' ישמעאל כרב ס"ל דאף דבמקום דלא שייכא שבועה דאיתי' בדידיה כגון בשבועת הפקדון דלעיל מיחייב משום שבועת ביטוי וכן נמי לענין בעיא דלעיל קרוב מהו שיהא חייב משום שבועת ביטוי והשתא פשיט לה מדר' ישמעאל דונשא עונו כתיב מכל מקום בעי קרבן לכפרה ואם אינו חייב משום שבועת עדות דלאו בר הגדה הוא מיחייב הוא משום שבועת ביטוי:

מנן ליה בית דין. כלומר בכה"ג דלאו בר הגדה הוא וליכא למילף דבמקום שהוא מגיד חבירו משלם ממון בעינן כדילפינן לעיל ומנין שעכ"פ שיכפור בפני ב"ד בעינן:

ילפין אגדה אגדה. כתיב הכא אם לא יגיד וכתיב בזקן ממרא והגידו לך את דבר המשפט מה להלן ב"ד אף כאן בית דין:

כהדא. השתא מהדר הש"ס לעניינא דהכא ואמתני' קאי ואח"כ מכניסין את השני וקאמר דדין צירוף העדות בפלוגתא דתנאי הוא א"נ אהא דקאמר לעיל אחד ראוי לצרפו וכו' קאי:

אא"כ ראוי שניהן כאחת. את העדות:

בעדי בכורה. שמעידין ששמעו מאביו שאמר זה פלוני בני בכור הוא דמצטרפין זה עם זה ואפי' לא שמעו שניהן כאחד דמילתא דעבידא לגלויי היא:

ובעדי חזקה. שמעידין שאכל שלש שנים שהשדה בחזקת שהיא שלו מצטרפין אפילו זה מעיד שאכל שלש ראשונות של שמיטה וזה מעיד על שלש אחרונות משום דאחד קרקע מסהדי חזקה מעלייתא:

אף בעדי סימנין כן. כשמעידין על ב' שערות מצטרפין כדמפרש ואזיל:

מה דפשיטא. כלומר בהא ודאי פשיטא לן כשאחד אומר בגבו ואחד אומר בגפו דאמרינן במס' נידה שתי שערות שאמרו אפילו א' בגבה ואחד בכריסו אחד ע"ג קשרי אצבעותיו של יד והיינו בגפו דקאמר הכא וא' ע"ג קשרי אצבעותיו של רגל גבה וכריסה שתיהן במקום הערוה וגבו הוא למעלה במקום התפוח והשתא קאמר כשזה מעיד על ב' שערות בגבו וזה מעיד על ב' שערות בגפו שהן קשרי אצבעות ולא כלום הוא דהוי חצי עדות שאין על שתי שערות של מקום אחד כ"א עד אחד:

אחד אומר ראיתי שערה וכו'. כלומר ופשיטא כשזה מעיד על שערה אחת בגבה וזה על שערה אחת בכריסה דלאו כלום הוא דהוי חצי עדות וחצי דבר:

כ"ש גבו וגפו. בשאחד מעיד על שערה אחת בגבו ואחד על שערה אחת בגפו דכ"ש דלאו כלום הוא דכיון דהן רחוקין זו מזו נלמד במכ"ש מגבו וכריסו דלאו עדות הוי:

שנים אומרים ראינו שערה אחת בגבו ושנים אומרים ראינו שערה אחת בכריסו. דעדות שלם הוא אלא שחצי דבר הוא שאין כל כת וכת מעידה אלא על שערה אחת בזה פליגי ר' יוסי ורב הושעיה:

מאן דמר פסול כמעיד על חצי סימן. דכיון דכל כת על חצי סימן היא דמעידה אינן מצטרפין:

ומאן דמר כשר. ס"ל דלאו חצי סימן הוא דבכל אחד מן המקומות שמעידין אני אומר שמא נשרו והיתה שם עוד שערה אחת בתחלה:

ר' בא אומר דברי הכל כשר. דהואיל וכל אחד מעיד על סימן שלם אע"ג דחצי עדות הוא מצטרפין ולר' בא דבר שלם וחצי עדות עדיפא ליה ולא דמי לדלעיל אחד אומר ב' שערות בגבו ואחד אומר שתי שערות בגפו דשאני הכא הואיל ובמקומות הסמוכין הן מעידין כמקום אחד הוא:

ר' חגיי. סבירא ליה דברי הכל פסול דלדידיה עדיפא ליה חצי דבר ועדות שלם מדבר שלם וחצי עדות והלכך אפי' מאן דמכשר לעיל מודה הכא דפסול:

ר' יוסי אמר במחלוקת. כמו דפליגי לעיל רב יוסי ורב הושעיה בחצי דבר ועדות שלם כן נמי פליגי בדבר שלם וחצי עדות:

אמר רבי יוסי לר' חגיי צ"ל וכן הוא בסוט' ובשבועות ובעיקר הסוגיא גירסא דהכא היא עיקר ובסוטה ובשבועות נשתבשה הגירסא:

הא רבי יודן אמר דכוותי. ומה טעמא בהא:

ועל רביה אנא פליג. אר' יוסי גופיה הוא דקאמר עלך אנא פליג שאתה רבו ומכ"ש עליו ומה אתה מביא ראיה ממנו:

יאות אמר ר' חגיי. דד"ה מודים בזה שאין מצטרפין דמה אילו שטר שחתום בארבעה עדים עליו:

זה מעיד על שנים וזה מעיד על שנים וקרא עליו ערעור. כלומר שלאחר שקרא על השטר ערער לומר שהוא מזויף ובאו עדים לקיים ולהעיד על חתימתן וא' מעיד על שנים מהן והשני על שנים האחרים:

שמא כלום הוא ואין כל חתימה צריך שני עדים. בתמיה כלומר דהא ודאי לא כלום הוא ואפי' כל א' מעיד על השנים מהחתומים אין זה כלום דצריך שני עדים על כל חתימה והכא ליכא אלא עד אחד על כל השנים:

והכא. וכן ה"נ צריך שני עדים על כל סימן וסימן ואפילו למאן דמכשר לעיל ביש ב' עדים על כל סימן הכא מודה הוא דפסול:

שמע לה משני חזקה. צ"ל וכן הוא שם. משני חזקה הוא דיליף דאין מצטרפין דכמו גבי חזקה אלו א' מעיד וכו' דלאו כלום הוא משום דכל חזקה וחזקה דמשלש שנים רצופות צריך שני עדים וליכא וה"נ כן:

כהדא. אפלוגתא דר' יהושע בן קרחה ורבנן דלעיל קאי דתליא בהא דלקמן:

אין שומעין מן העדים לקבל עדותן אא"כ באו להעיד שניהן כאחת:

ולכשיבא שני. אפי' למחר שומעין את דבריו:

הא ר"ש בן יקים. הוא יודע:

אמר יקום לעיל. כלומר דסמכיה ואמר יהא למעלה במדרגה:

כיון דסלק. לאחר שסמכו שאל לו אם שמע הלכה כר' נתן. א"ל זה שמעתי שמודה הוא ר"י בן קרחה לר' נתן א"ל ולהדא צורכא וכי לזה הוצרכתי לשאול פשיטא דמודה לו שהרי אפי' עיקר ראיית העדים ס"ל לר"י בן קרחה דאין צריך שיראו כאחד ומכ"ש בהגדת עדותן דלא בעינן שיעידו כאחד:

ולא אתכוון וכו'. עכשיו יודע אני שלא נתכוון ר"י ב"ח לומר שר' שמעון בן יקים יודע מזה אלא כדי להעלותו ולסמכו שהיה יודע דגברא רבא הוא בלאו הכי ראוי לכך:

ועבדין ליה גזר דין. כותבין פסק דין ע"פ אותן עדות כשקיבל שלא בפניו ולשיבא ויערער ערעורו קיים ואם יש לו עדות להכחישן יבא ויכחיש וכלומר שלא הפסיד בזה כלום במה שקבלו שלא בפניו:

מקבלין העדות בלא בעל דין. מאחר ששלחו אחריו ג"פ ולא בא וכותבין הפסק דין:

כהדא. עובדא כהנא נפטר ושבק לר' יאשיה שהוא היה יורשו והיה לו איזה דין עם אחד וקיבל ר' אלעזר העדים שהיו יודעין בזכות של ר' יאשיה שלא בפניו וזיכה לו ושלא בפני הבעל דין האחר ג"כ היה:

ולא עוד אלא דשבק ספרים. מילתא אחריתא היא דאסיק בהאי עובדא ולא עוד זאת עשה ר' אלעזר אלא דגם זו שמענו מעובדא דידיה דזה כהנא הנפטר הניח ספרים וכתב ר"א לירתוי דידיה דהוא ר' יאשיה ובחוץ לארץ היה דאין לך להוציא הספרים מכאן לפי שהספרים שזכתה בהן ארץ ישראל אין מוציאין אותן ח"ל. אם כתב. בתחלה ע"מ להוציאן ח"ל מוציא. לעובדא את שאיל לי. הלכה למעשה שיש לך ספרים ואתה רוצה להוציאן וא"ל לא להלכה למעשה אלא לידע הדין והורע בעיני ר' זעירא דלא אמר ליה לעובדא והיה צריך להשיב לו ובשביל לידע מהו היה אומר בזה הדין ועכשיו דהשיב לא לאו לעובדא לא חש להשיבו. ר' ירמיה היה לו דין עם אחד. וקבלו העדות שלא בפניו ונתחייב בדין והיה מצטער על זה איפשר דהדין כך שמקבלין עדות שלא בפניו ולחייבו. לא עלון בפירקא. בדרשה בבה"מ בההוא יומא ודחק ר' הונא ונכנס ומצא לר' ירמיה שיושב ומצטער לידע דין זה אם מקבלין שלא בפניו ואפי' היה הבעל דין עמהן בתוך העיר וא"צ לשלוח אחריו והשיב לו ר' הונא ראיתי כן דעתון דרבנן דעבדי הכי:

הלכה י

מתני' **גמרו את הדבר**. לפסק דין:

היו מכניסין אותן. לבעלי דינין שלאחר ששמעו טענותיהן היו מוציאין אותן לחוץ כדי שישאו ויתנו בדבר ולא ישמעו הבעלי דינין מי מחייב מי מזכה:

גמ' **כופין את המחייב שיכתוב זכאי**. כופין אותו לחתום עמהן על זכאי מאחר שחבירו רבו עליו:

המחייב כותב מחייב כלומר כותבין בפסק דין כל הדעות החולקין פ' ופ' היו מחייבין ופ' ופ' מזכין ורבו אלו על אלו לזכות לזה ולחוב לזה וממילא שמעינן לר"ל דאין כופין לזה שחבירו רבו עליו לחתום עמהן:

מתני' פליגא על ר"ל מנין וכו'. דלדידיה שכותבין מי המחייבין ומי המזכין א"כ כהולך רכיל הוא:

מה עבד לה ר' יוחנן. כלומר מ"ט דר' יוחנן דקאמר דכופין אותו להסכים ולחתום עמהן לא יכתבו אלא סתם כדי שלא יהא כהולך רכיל כדמשמע במתני' ואזלא כר' יוחנן אלא טעמא דס"ל כופין בעי הש"ס:

דלא יהא מאן דהוא מימר וכו'. אם לא יחתום עמהן חיישינן שמא אחד מהן שזיכה והוא לא חתם על פסק זה יאמר כמה הייתי רוצה לזכות לזה ולא הניחו חבירי שרבו עלי והלכך כופין אותו שיחתום עמהן כדי שלא יהא לו פתחון פה מלומר כן והא דקאמ'

כופין את המחייב כלומר המחייב לזה וזיכה לזה שלא יאמר לא היה דעתי אלא לזכות לאותו פלוני:

דלא ייתי חורן וכו'. לפי שזה שחביריו רבו. עליו הוא מקפיד בזה שיכתבו דעתו בפירוש מפני שהוא אומר לא יבא אחר ויראה שהדין עמי והוא סובר ג"כ כוותי ויאמר מה זה אף זה הפלוני דיין היה שם ואף הוא טעה בדין ואין רצוני שיאמרו עלי טועה הייתי:

הלכה יא

מתני' **כל זמן שהוא מביא ראיה**. זה שנתחייב בדין ומביא ראיה לזכותו סותר את הדין וחוזר הדין אף על פי שכבר נגמר:

מה יעשה. לזה שלא מצא הראיה אלא לאחר שלשים אלא לעולם הוא סותר והלכה כרשב"ג:

גמ' **אמר ר' הושעיה תמן שאיפשר להן להוסיף**. כלומר דלר' הושעיה הוי קשי' ליה מתני' דקתני כל ראיות שיש לך וכו' דמשמע שזה טוען יש לי ראיות לזכותו ואומרים לו הביאם מיכן עד שלשים יום ואם לא הביא גומרין הדין ושוב אין יכול לסותרו ואמאי ליהוי האי מילתא כמו שהיו מסופקים בדין ותנן לעיל דאפילו א' אומר איני יודע יוסיפו הדיינין וה"נ לא יגמרו הדין עד שיוסיפו הדיינין וישאו ויתנו בדבר והלכך בעי לשנויי דהתם מיירי בשאיפשר להן להוסיף ומוסיפין עד ע"א ודנין אלו כנגד אלו וכו' כדתנן בפ"ה דהוא הדין לענין דיני ממונות כן אבל הכא מיירי שאי איפשר להן להוסיף עוד שאין כאן דיינין יותר או שכבר הוסיפו עד כמה שיכולין להוסיף:

רבי יוחנן ור"ל תריהון אמרין. דלא היא אפי' הכא באיפשר להן להוסיף מיירי וכלומר דמעיקרא ל"ק ולא מידי דלא דמי להתם שמסופק אחד מהן בעיקר הדין והרי יש כאן מחצה על מחצה ואחד אומר איני יודע והלכך יוסיפו הדיינין אבל הכא מכיון שאין כאן ספק בעיקר הדין אלא שזה טוען יש לו ראיה לסתור הדין סבירא ליה להת"ק דנותנין לו זמן ואח"כ גומרין הדין ושוב אינו יכול לסתרו ורשב"ג סבירא ליה דלעולם סותר הוא. ולא קמה מילתיה דר' אושעיא דלא דמיא כלל לדהתם:

הלכה יב

מתני' **אמרו לו הבא עדים**. לזכותך או ראיה בשטר:

הרי זה אינה כלום. שהרי זה סתם טענותיו ואמר אין לי וחיישינן שמא זייף או שכר עדי שקר:

אמר רשב"ג וכו'. ואין הלכה כרשב"ג בזה:

קרבו איש פלוני ופלוני והעידוני. בהא אפי' רשב"ג מודה דכיון שהיה יודע בהן ואמר אין לי ודאי שקרן הוא ודוקא בכה"ג שהיו עדים עמו כאן והראיה אצלו אבל אם באו לו עדים ממדינת הים או שהיו ראיות של אביו מופקדין אצל אחרים והביאו לו יכול הוא לסתור מפני שיכול לטעון ולומר זה שאמרתי אין לי מפני שלא היו מצוין אצלי:

אפונדתו. אזור חלול א"נ מלבוש הסמוך לבשרו:

גמ' **תלתא אמורין**. פליגי בהאי דינא דמתני' היכא דאמר אין לי עדים וראיה:

חד אמר כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין. כלומר דפסק כרשב"ג והא דלא קאמר הלכה כרשב"ג משום דבמילתיה גופיה איכא לספוקי היכי ס"ל אם לעולם הוא סותר או דוקא עד שלשים כדס"ל לאידך מ"ד הלכך קאמר דכל זמן שמביא ראיה סותר את הדין דמה יעשה שלא היה יודע שיש לו:

וחד אמר. דהדין בזה דלא יכול לסתור הדין אלא עד שלשים יום ואליבא דרבי שמעון בן גמליאל פליגי הני אמוראי:

וחד אמר. הדין בזה דלעולם אין סותר מאחר שאמר אין לי עד שיביא ראיה שלא היה יודע בה כל עיקר ומפני כך אמר אין לי כגון שהיו שטרות של אביו מופקדו' אצל אחרים וכיוצא בזה כדפרישי' במתני':

והתנינן אמר רשב"ג וכו'. על האי מ"ד פריך דס"ל אליבא דרשב"ג דאינו סותר אלא עד שלשים והא רשב"ג קאמר מה יעשה שלא היה יודע וא"כ כל זמן שיכול לטעון שלא ידע עד עכשיו יכול לסתור הוא אליביה:

ר' לא ור' זירא. פליגי בהאי דינא היכא דהביא ראיה שלא היה יודע בה כל עיקר וכהאי חד מ"ד דיכול לסתור בכה"ג ועד כמה סותר הוא:

עד שיבטל ראיותיו. בפני ב"ד וכל זמן שלא ביטל יכול הוא לסתור מכיון שהביא ראיה שלא היה יודע בה כל עיקר:

עד שיכפר בראיותיו. א"צ לבטל אלא מכיון שכפר בראיותיו ואמר אין לי ראיה כלל לא בידי ולא ביד אחרים שוב אינו יכול לסתור:

אדיין את לזו. עדיין אתה מסופק בדבר הלא כבר אמרתי לך כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין:

ולמה תרין עובדין. ואמאי מסתפקא ליה לר' לעזר בשניי' הלא כבר מיפשט ליה בקמייתא וקאמר דהך דר' לוי עדיין לא עשה הפסק דין אלא שנגמר הדין היה ולא הספיק להוציא מבעל דינו עד שהביא זה ראיה ובההיא דר' אבמכיס כבר הוציאו ממנו והיה סבור דבכה"ג אין סותרין ופשיט ליה ר' יוחנן דלעולם סותרין ואפי' לאחר שפרע כבר:

אשר הדיינין. שטר שכתוב בו הנפק ואין מכירין לא חתימת ידי העדים ולא חתימת הדיינין:
מהו שיהא צריך ב"ד. אם צריך שיתקיים כל החתימות שבשטר לפני הב"ד כמו בתחלת קיום השטר שצריך ב"ד ושיתקיימו כתב ידי העדים או חתימת הדיינין או דילמא כיון דמקוים הוא לא חיישינן לזיוף:
ר' הושעיה ורב בניי. פליגי אליבא דשמואל חד אמר דהכי אמר שמואל דצריך שיתקיים והקיום הוא או בכתב ידי עדים או בכתב ידי הדיינין וח"א דהכי אמר שמואל אפי' בקיום כתב א' מהעדים ובכתיבת דיין א' סגי דס"ל עד ודיין מצטרפין בקיום:
הדרן עלך זה בורר

פרק ד

הלכה א

מתני' **אחד דיני ממונות**. בדרישה וחקירה. שחוקרין את העדים:
שנאמר משפט אחד יהיה לכם. ובדיני נפשות כתיב ודרשת וחקרת וזהו דין תורה אבל אמרו חכמים בדיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין אא"כ נראה להב"ד שהדין מרומה. ודרישה וחקירה היא השאלה בענין עצמו כגון כמה הלוהו ומתי הלוהו ובאיזה ענין הלוהו ובאיזה מקום הלוהו ויש מין אחר מן השאלה שנקראת בדיקה ואינה בענין עצמו כגון מה היה לבוש בכלים שחורים או בלבנים עומד היה או יושב בשעה שהלוהו:
מה בין דיני ממונות וכו'. דאע"ג דשוין בדרישה וחקירה מן התורה מ"מ לענין מילי דתליא בזכות וחובה אין להשוותם דלא שייך בדיני ממונות:
פותחין. במשא ומתן של הדין:
גמ' **בשביל לחוס על ממון ישראל אמרו היאך וכו'**. כלומר אע"ג דמן התורה בעי דרישה וחקירה בדיני ממונות חכמים הם שאמרו דלא בעי דרישה וחקירה ואפי' השאלה דתנן בפ' דלעיל אומרים לו האיך אתה יודע שזה חייב לזה לא הוי אלא מטעם בשביל לחוס על ממון ישראל:
היך עבדין עובדא. אם בענין דרישה וחקירה בד"מ:
כר' יוחנן. דאף השאלה זו לא אמרו אלא לחוס על ממון ישראל שלא לחייבו בלי שום שאלה אפי' כזו היאך אתה יודע וכו' אבל דרישה וחקירה לא בענין שלא תנעול דלת בפני לוין:

חד אמר. דבעינן דרישה וחקירה. דכתיב ודרשת וחקרת וכתיב משפט אחד יהיה לכם:
וחד אמר. דלא בעינן דכתיב צדק צדק תרדוף דמשמע דאין צריך לחקור כל כך:
הא כיצד. קשו קראי אהדדי:
אם אתה רואה הדין שיצא לאמיתו חקרהו. כלומר אם נראה לך שיש בדין זה איזה רמאות ומחמת שתחקור תבא האמת ויצא הדין לאמיתו חקרהו ואם לאו שאינו נראה לך שהוא דין מרומה צדקהו וחתוך הדין בלי חקירה ודרישה:
שהדין מכוונה. שהם מכוונים ממש בלשון אחד היה חוקר שמא לקחו עצה ביניהם להעיד על זה:
וכד הוה חמי הכין. וכמו שראה כן בדבריהם שכיוונו כאחד בעצה וכן היה מכוון באמת ומצא כפי החשש שלו וגרסי' לה בפ' דלעיל הלכה ח':
כיצד פותחין לזכות. בדיני נפשות אומרין להעדים היאך אפשר זה שזה הרג את הנפש ומי יאמר שכדבריכם כן הוא:
אין כיני. אם כן הוא שהב"ד אומרים להעדים איפשר וכו' א"כ קשה דלפעמים יגרמו הב"ד קילקול הדין מתוך דבריהם כדמסיק הקושיא:
אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות. דתנן בפ' דלקמן שמשתקין אותו ובתוספתא פ"ט פלוגתא דר' יוסי ברבי יהודה ורבנן היא דת"ק סבר העד אין מלמד עליו לא זכות ולא חובה רבי יוסי ב"ר יהודה אומר מלמד זכות ואין מלמד חובה והשתא פריך אליבא דר' יוסי ב"ר יהודה דס"ל דאם העד מלמד זכות שומעין לו:
ובא חבירו וסייעו. ג"כ ללמד עליו זכות:
ויש כאן סיוע. כלומר דנמצא כאן לסיוע לזכות לזה שהרי שני עדים מלמדין עליו זכות ואם אתה אומר כן שהדיינים אומרים להעדים אין אנו מאמינים לכם שזה הרג את הנפש:
לא נמצאת חב לדיינים. כלומר דהשתא חוב קילקול הדין עליהם שאיפשר מחמת שאמרו כן בתחלה להעדי' וכי היאך איפשר זה להאמין מה שאתם מעידים על זה חזרו בהן העדים ועושין כל טצדקאות שבעולם להפך בזכותו ואע"פ ששקר הוא וא"כ החוב מוטל על הדיינים שהן גרמו לכך:
ויש עדים לשקרן. בתמיה וכלומר לזה אין אנו חוששין דאם שקר הוא באותו טענה שמהפך בזכותו אלא דזה ודאי הרג את הנפש תו ליכא למיחש שיבאו אח"כ ויעידו על שקר או שיהיה להם איזה סיוע בדבריהם ואם יהיה א"כ האמת הוא כך ושוב אין כחן חוב על הדיינין:

לדון את השרץ. מתוך פילפולו ולטהרו ולחזור ולטמאו להראות פנים לכאן ולכאן עד ק' פעמים:
אין יכול לפתוח בזכות. ואין מושיבין אותו בסנהדרין שאין בו כח לפתוח בזכות:
מה אם הנחש שממית. אדם ובהמה ומרבה טומא' בעולם טהור הוא כשמת שאינו בכלל שמנה שרצים:
עכבר. שהוא משמנה שרצים המטמאין במותם:
או חילוף. דנילף מק"ו שיהא הנחש טמא:
התיב ר' פינחס. דהאי ק"ו פריכא הוא דאיכא למימר עקרב יוכיח שממית וטהור הוא:
אשכח תני אמר. מצינו לתנא א' שאומר הוא נחש הוא עקרב וכלומר דאין כאן יוכיח דעקרב גופיה נלמד ק"ו מעכבר כמו דיכולין ללמוד בנחש:
לא הוה ירע מורייה. לא ידע כלום להורות כהלכה ופילפול של הבל היה לו:
קטוע מטורא דסיני הוה. כלו' שלא קבל לחלקו בתורה כלום מהר סיני דכל הנשמות היו שם וקבל כל א' חלקו בתורה כדכתיב אשר ישנו פה ואשר איננו פה:

הלכה ב

מתני' **מטין על פי אחד**. מטין את הדין על פי המרובין על פי דיין אחד כגון שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב או איפכא:
ועל פי שנים לחוב. אין מטין לחוב עד שירבו המחייבין בשנים על המזכין כדדרשינן בפ"ק מלא תהיה אחרי רבים לרעות ובדיני ממונות לא מיתוקמא דמה שהוא רעה לזה זכות לזה:
גמ' **אילו ניתנה התורה חתוכה**. בפסק הלכה בלא נטיית דעת לכאן ולכאן:
לא היתה לרגל עמידה. לא היה קיום לעולם דהתורה צריך שתהיה נדרשת פנים לכאן ולכאן כדלקמיה ואלו ואלו דברי אלהים חיים הן. ואיידי דקתני במתני' מטין מייתי להאי דרשא הכא:
מה טעם וידבר ה' אל משה. ואמר לו כל הדינים התלוים בכל פרשה ופרשה והדרשות הנוטות לכאן ולכאן:
הודיעני היאך ההלכה. שלא יהיה בה ספק וא"ל זה אי אפשר אלא אחרי רבים להטות וכו' מפנו שהתורה צריך שתהיה נדרשת במ"ט פנים לכאן ולכאן ואם אני מגלה לך ההלכה שוב לא תהיה נדרשת בהרבה פנים:
מזוקק שבעתים. שבעה פעמים שבעה:
ואומר מישרים. אהבוך. עיקר אהבת התורה לעשות לה מישרים ע"י דעות הנוטים לכאן ולכאן ואחר כך מיישרים אותו ע"פ הרוב:

הלכה ג

מתני' **מחזירין**. סותרין את הדין לאחר שגמרוהו וידעו שטעו מחזירין את הדבר בין לזכות בין לחובה:

ואין מחזירין לחובה. כדדריש בגמרא:

גמ' **צדיק אל תהרוג**. שנצטדק בדין אע"פ שבאמת אינו נקי הוא:

ונקי אל תהרוג. נקי משמע מן החטא ואע"פ שנתחייב בדין:

כי לא אצדיק רשע. אדלעיל קאי אע"פ שיצא מבית דינך זכאי ואי אתה רשאי להחזירו יהא דינו מסור לשמים:

אמר ליה רבי יוסי לא שנייא. לפעמי' יש שאין חילוק בין לזכות בין לחובה ואפילו לחובה מחזירין אותו כדמפרש ואזיל:

אלא אפי' נזדכה. אפי' יצא מב"ד זכאי אם הוא בטעות שזיכו אותו ע"י טעות גמור שטעו בדבר המפורש בתורה מחזירין אותו וגומרין דינו לחובה:

רבי אמי בעא קומי רבי יוחנן אפי' נואף ונואפת. אם בנואף ונואפת מצינו ג"כ שיש דבר שפעמים מחזירין אותו לחובה אפילו כבר נזדכה ופעמים אין מחזירין אותו:

איתקלף מרקועך. נקלף וניטל הטלאי והחיבור שלך דמאי שנא דגם בנואף ונואפת מצינו כן דאם טעו בבא על הערוה ממש טעו' המפורש בתורה הוא ומחזירין אותו לחובה ואם טעו בהעראה ובשלא כדרכה אין מחזירין אותו ויש לך ללמוד דבר מדבר. מרקוע לשון כולאי ונעלות בלות ומטלאות תרגומו בלץ ומרקעין:

הלכה ד

מתני' **הכל מלמדין**. ואפילו התלמידים היושבין לפני הדיינין ולא נתמנו ב"ד על כך:

המלמד חובה. דיין שהתחיל תחלה להביא ראיות לחובה יכול לחזור בו וללמד לזכות:

גמ' **ובלבד שלא יהו מחוסרין לומר וכו'**. כלומר דמתני' איירי שאינן מחוסרין כ"א לומר איש פלוני אתה זכאי או לומר אתה חייב ובהא אמרו דהמלמד חובה הוא דיכול לחזור וללמד זכות אבל המלמד זכות אין יכול לחזור וללמד חובה דהואיל ושעת גמר דין הוא וכבר זיכהו אינו יכול לחזור בו:

אבל אם היו מחוסרין במשא ומתן. שעדיין במשא ומתן של הדין הם ואינם מושווים בדעתם זה אומר כה וזה אומר כה ומחוסרין הם בהשוות הדעות:

לא בדא. איירי המתני' דהואיל ועדיין שעת משא ומתן היא ולא גמר בדעתו לזכות יכול לחזור בו ללמד חובה:

אפילו מחוסרין במשא ומתן. איירי המתני' וכלומר דרישא המלמד חובה מלמד זכות אפי' מחוסרין במשא ומתן הוא דבזה לעולם חוזר ועלה קאמר אבל המלמד זכות אין

יכול לחזור וללמד חובה היינו בשעת משא ומתן כדי שיהא מחזר אחרי ראיות לדבריו ושמא ימצא חיזוק לזכות אבל בשעת גמר דין שכבר בקש ולא מצא ונודע לו עכשיו שטעה יכול לחזור בו וללמד חובה:

הלכה ה

מתני' **דנין ביום וגומרין בלילה**. דכתיב ושפטו את העם בכל עת וכתיב. והיה ביום הנחילו את בניו הא כיצד יום לתחילת הדין ולילה לגמר דין:

דיני נפשות דנין ביום וגומרין ביום. דכתיב והוקע אותם לה' נגד השמש:

גמ' **מנלן**. דגמר דין בלילה דכתיב ושפטו את העם בכל עת:

ואית קרי לשעבר. וכי היאך נלמוד מן המקרא הזה על גמר דין דנימא דלא כתבה התורה האי קרא אלא מה שכבר עבר שהרי תחלת דין עיקר המשפט הוא ואמאי נוקי ושפטו אגמר דין הוא דכתיב:

כיני מתני'. כן בעי למתני' דמנלן שאם טעו ודנו בלילה אפילו לתחילת דין שדיניהם דין ת"ל ושפטו את העם בכל עת:

הא אמירה. הא ודאי פירושא היא ושפיר קאמרת ודוגמתו בפרק הגוזל עצים הלכה א':

הלכה ו

מתני' **גומרין בו ביום לזכות**. אם זיכוהו ביום ראשון פוסקין את דינו מיד והולך לו אבל אם לא היו יכולין לזכותו ביום ראשון אין פוסקין את דינו לחובה אלא מלינין את דינו למחר שמא ימצאו בלילה זכות:

לפיכך אין דנין וכו'. שהרי אם יתחייב אין יכולין לגמרו למחר שאין מיתת ב"ד דוחה שבת וי"ט כדדריש לה בגמרא ולשהותו עד אחר השבת אי אפשר דמשנגמר הדין איכא עינוי הדין ושלא יגמרו הדין עד אחר השבת ג"כ אי אפשר דשמא בתוך כך יהא נשכח טעם המחייבין והמזכין מלבם:

גמ' **תני**. בתוספתא פ"ט והבאתי לעיל בהלכה א':

ועד לא ימנה בנפש למות. ודריש לה בנפש העומד למות לא יענה כלל בין לזכות בין לחובה:

ת"ל והוא לא יענה. בקרא לא כתיבא הכי אלא כלומר דאף הוא לא יענה כלל בדין רשע למות:

ר"ל אמר פעמים שאדם רואה וכו'. כלומר דסברא היא ולא בעי קרא שלא יענה לזכות לפי שלפעמים מתפחד שמא יגמר הדין לחובה ויביא זה עדים להזימן ושמא יזדמם ומפליג הוא בדברים ללמד זכות עליו שלא יזדמם וימות ונמצא כנוגע בדבר הוא:

ומנין שצריכין שני ימים וכו'. על אין דנין בע"ש קאי ולפי שצריך לגמור דינו למחר ואי אפשר ומנין שיהא ההריגה דוקא ביום הסמוך וליגמר דיניה למחר ויהרג אחר השבת ולא מסיק לה השתא עד לבתר ומפסיק בדין ע"ש והדר מסיק לה:

אסור לדון דיני ממונות בערב שבת. מפני שטרודין להכין צרכי שבת:

והדא מתני' פליגא. דדוקא דיני נפשות קתני וכן תני ר"ח בהדיא כן דדנין דיני ממונות בערב שבת:

אמרי. כאן להלכה כאן למעשה. ובכתובות פ"ד הלכה א' גריס כאן להלכה כאן לדבר תורה והיינו הך וכלומר דמשנתינו איירי מד"ת דאין דנין דיני נפשות ודייקינן אבל דיני ממונות דנין וכן הא דתני ר"ח מד"ת קאמר דדנין והא דאמר רבי אבהו אסור לדון בערב שבת מדרבנן ולמעשה דאסור לכתחלה הוא אבל אם עבר ודן דינו דין:

וידונו אותו. השתא מסיק להאי מנין דלעיל דאמאי אין דנין בערב שבת דאי משום שאי אפשר להורגו למחר יגמר דינו למחר ויהרג אחר השבת:

דינו משתקע. לשהותו עד אחר השבת והוי עינוי הדין:

ריש לקיש בעי. ואמאי לא יהרג בשבת נילף לרציחת מצוה שתהא דוחה את השבת מק"ו מעבודה:

מעם מזבחי תקחנו למות. שאם היה כהן רוצח ורוצה לעבוד עבודה מביאין אותו לב"ד ולדונו שבת שהיא נדחית מפני העבודה אינו דין שתהא רציחת מצוה דוחה אותה:

מיכן. מקרא דלקמיה למדנו שאין מיתת בית דין דוחה את השבת:

נאמר כאן בכל מושבותיכם. לא תבערו אש בכל מושבותיכם ונאמר להלן בפרשת רוצחים גבי מיתת ב"ד:

אף כאן בבית דין הכתוב מדבר. ואמר רחמנא לא תבערו:

הלכה ז

מתני' **מן הצד**. מן הקטן שבהם כדדריש בגמרא:

הכל כשרין לדון. אפילו גר אם אמו מישראל כשר לדון לישראל וכן ממזר כשר לדון דיני ממונות כדאמר בגמרא:

ואין הכל כשירין לדון דיני נפשות. דכתיב והקל מעליך ונשאו אתך בדומין לך מה משה רבינו מיוחס אף ב"ד מיוחסין:

גמ' **שלא תענה אחר הרב אלא קודם לרב**. ומכאן למדו לומר דדיני נפשות מתחילין מן הצד שאם הרב והוא המופלא שבב"ד יאמר מקודם שוב אין לחלוק עליו דלא תענה על רב והלכך מתחילין מן הצד:

שלא תענה קודם לרב אלא אחר הרב. רבי יוסי בן חנינא פליג אלימודיה דרבי וס"ל דקרא לאו בדיני נפשות מיירי אלא בדיני ממונות ואיפכא ילפינן מכאן דעל למעלה וקודם משמע וכלומר דקרא הכי קאמר שלא תהיה עונה דעתך מקודם לרב אלא הרב יענה בתחלה ומכאן שבדיני ממונות מתחילין מן הגדול ובדיני נפשות דמתחילין מן הצד ילפינן מקרא אחרינא כדלקמן:

לא תענה אפילו אחר מאה. כלומר דרב כרבי ס"ל דלא תענה אח"כ משמע שלא יחלוק על הרב אם כבר אמר דעתו ומכאן הוא דלמד דבדיני נפשות מתחילין מן הצד ומייתי ראיה מדרשת ר' פינחם דדריש לא תענה אפילו אחר מאה והיינו שאפילו יש כאן מאה דיינים כולהו בלא תענה קאי שלא יאמרו דעתן אלא מקודם לרב דאם יאמר הרב מקודם שוב אין לאחד מהן לחלוק עליו וש"מ כדרשת רבי. ומאה דנקט לאו דוקא דלא מצינו בית דין יותר מע"א אלא כלומר אפילו הן הרבה הרב צריך שיאמר באחרונה:

דינינו כדיניהן. שהם ג"כ נוהגין להתחיל בדיני נפשות מן הצד כדיליף לקמיה וכלומר דלהאי מ"ד לא בעינן למילף להא מקרא דסברא היא שלא יחלוקו על הגדול ועוד שאחר שהוא שומע דברי כולן ויש מטין לכאן ולכאן הוא מכריע שהרי מצינו שאף בדיניה' נוהגין כן:

אין דינינו כדיניהם. לא נהגו כן אלא דגזירת הכתוב הוא אצלינו:

מאן דאמר דינינו כדיניהן ניחא. הני קראי דלקמי' ויאמר יהודה מה בצע וכו' שאע"פ שהוא לא היה הגדול שבאחין התחיל בתחלה וזה היה קודם מתן תורה ש"מ שסברא בעלמא הוא שאין מתחילין בדיני נפשות מן הגדול וכן ויאמר ממוכן והוא האחרון שבכולן והוא התחיל בתחלה אלא למ"ד אין דינינו כדיניהן שהם לא נהגו כן ואין ללמוד לזה מן הסברא מה מקיים הני קראי:

ראו דברי יהודה. הא לא קשיא דבאמת אחרים התחילו ואמרו מקודם דעתם אלא שראו דברי יהודה והוטב בעיניהם לפיכך נכתבו דבריו וכן לדברי ממוכן:

ומנין שמתחילין בדיני נפשות מן הצד. לר' יוסי בן חנינה דלעיל הוא דשואל דלא מפרש לקרא לא תענה על רב בדיני נפשות וכן להאי מאן דאמר שאין דינינו כדיניהן אלא דמקרא ילפינן והילכך נטר לה הש"ס עד הכא:

חגרו איש חרבו. ואח"כ ויחגור גם הוא חרבו וכדשמואל הזקן שישבו בדין עליו וכדאמר לעיל בפ"ק:

אף בפסול משפחה. אם בית דין רוצין לפסול אחד מחמת פיסול משפח' דכדיני נפשות דמיא:

הכל כשרין. הכל לאתויי מאי וקאמר רבי יהודה אפי' ממזירין כשרין לדיני ממונות:
ר' יהודה אומר. ועוד אמר ר' יהודה לקולא אין מדקדקין ביין נסך שאין להחמיר בו אלא דוקא במידי שהוא דרך ניסוך ולאפוקי בדברים שאין דרך ניסוך בכך אם אירע כיוצא בדבר אין מדקדקין להחמיר ולאסור:
בריבו. למעוטי אתא בריבו אי אתה מטה לחובה על פי א' אלא בשנים אבל אתה מטה דינו של שור הנסקל לחובה על פי אחד דלא תימא הואיל ושור הנסקל דינו בעשרים ושלשה כדיני נפשות לכל מילי משוינן ליה קמ"ל וכר' אבהו בשם ר' יוחנן דלכל מילי לאו כדיני נפשות אלא כדיני ממונות משוינן ליה:
ובלבד. כלומר לא תטעה בזה אלא ובלבד שיהא דינו של שור הנסקל בכל הדברים שיש בין דיני ממונות לדיני נפשות לדיני ממונות מדמינן ליה כ"א בהאי מילתא לחודיה דדינו בעשרים ושלשה משום דמהוקשא ילפינן כמיתת הבעלים כך מיתת השור אבל בכל מילי ילפינן מדגלי לן קרא בדין נוטה דמטין בדינו ע"פ אחד הה"ד בכל החלוקים שבין דיני ממונות לדיני נפשות כדיני ממונות הוא:
כמה אינון. חילוקי הדינים שבין דיני ממונות לבין דיני נפשות:
אנן תנינן. בכל המשניות הללו:
תשע. דאע"ג דעשרה דברים נשנו משום דאין הכל כשרים בדיני נפשות ועשרים ושלשה חדא היא דטעמא דמפקינן פסולין מדיני נפשות משום דסנהדרין של כ"ג בעינן וכתיב בהו בסנהדרין ונשאו אתך בדומין לך מיוחסין כמותך:
הי דאינון תרתי אחרנייתא. דמוסיף ר' חייא:
ולא לדיני נפשות. משום דסתמן אינם רחמנים שלא היו להן צער גידול בנים:
ושלא הביא שתי שערות. אע"פ שעדיין לא נראו בו סימני סריס:
ויושב בדינו של שור. דגבי שור לא חיישינן ואכל הני קאי כדאמרינן דבכל מילי דין שור הנסקל כדיני ממונות הוא מלבד שיהא נידון בכ"ג:
והי דאינון תרתי אחרנייתא. חדא הא דמוסיף ר' אבהו אף פחות מבן עשרים ואידך מאי הוא:
ואין דנין שני דיני נפשות ביום אחד. כדתנן לקמן פ' נגמר הדין אין דנין שנים ביום אחד אם הם של שתי מיתות או בשתי עבירות אפי' הם במיתה אחת:
ואפי' נואף ונואפת. אם הן בשתי מיתות וכגון בבת כהן ובועלה שהיא בשריפה והוא בחנק:

הלכה ח

מתני' **סנהדר**'. אפילו של כ"ג:

היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה. ואמר קרא שררך אגן הסהר. שררך זו סנהדרין שהיא יושבת בטיבורו של עולם אגן שהיא מגינה על כל העולם כולו הסהר שהיא דומה לסהר שיושבין בעיגול ובעיגול שלימה אין יושבין לפי שצריכין בעלי הדין והעדים ליכנס ולדבר בפני כולן שיהו כולן רואין את העדים ומדקדקין בדבריהם ולא שיהו פני העדים לשורה זו ואחוריהם לשורה זו:

שלשה היו. כדי שיהו שני עדים על דברי המזכין ושני עדים על דברי המחייבין ואין הלכה כר' יהודה:

ושלש שורות. וכל שורה של כ"ג תלמידי חכמים יושבין לפניהן שמא יחלוקו הדיינים ולא יהיה רוב להטות וצריך להוסיף שנים שנים עד ע"א ולעולם אין מוסיפין יותר מע"א הלכך צריך להושיב לפניהם מ"ח להשלמת שבעים ואחד ולאו אורח ארעא לעשות שורות לתלמידים של כ"ד שתהא מרובה משל דיינין ולא לעשות שורות קטנות ולא שתים של כ"ג ואחד של שנים תלמידים הלכך עבדינן ג' שורות:

וכל אחד ואחד מכיר את מקומו. לפי שכסדר חכמתן היו מושיבין אותם שורה ראשונה קרובה לסנהדרין ושורה שניה למטה הימנה ושלישית למטה הימנה ובכל שורה ושורה יושבין בה לפי מעלתן בחכמה ולפיכך היה כל אחד צריך להכיר את מקומו:

צרכו לסמוך. כגון שמת אחד מן הדיינים או שהיו צריכין להוסיף על מנינן סומכין מן השורה הראשונה שהם גדולים מכולן וסומכין הגדול שבה והראשון שבשורה שניה בא ויושב בסוף שורה הראשונה והראשון שבשלישי' בא ויושב בסוף שורה שניה:

ובוררין להן עוד אחד מן הקהל ומושיבין אותו בשלישית. ולא שיבואו מן הקהל לראשונה לפי שהקטן מן התלמידים בשורות הוא גדול מן הגדול שבקהל:

ולא היה יושב. זה שנברר מן הקהל במקומו של ראשון ראש בשורה שלישית אלא במקום שהוא ראוי לו בסוף השורה וכדאמרן לפי שכל בני השורות נמשכין איש איש למעלה ממקומו וממלאין זה מקומו של זה והקטן שבדיינים הוא גדול מן הגדול שבתלמידים בשורה הראשונה והקטן שבראשונה גדול מן הגדול שבשניה וכן בשלישית הלכך כי ניידי כולהו ניידי:

גמ' **נאמר כאן עדה וכו**'. לעיל בפ"ק ילפינן מהאי דסנהדרי קטנה כ"ג הן כדקאמר התם ושפטו העדה והצילו העדה וכו' ומנין לעדה שהיא עשרה נאמר כאן עדה וכו' ומשום דאיירי במתני' בשורות של כ"ג מייתי לה הכא:

מייתי לה רב ממתני'. לפרש הא דתנינן צרכו לסמוך סומכין מן הראשונה ויושב בסוף הדיינים והראשון שבשורה שניה בא לו ויושב בסוף שורה ראשונה וכדפרישית במתניתין וקאמר רב לאתויי טעמא ממתני' דלקמיה הוי זנב לאריות וכו' וכלומר שלא יאמר זה עד האידנא הוה יתיבנא ברישא והשתא מותיבנא בדנבי וכהאי מתלא אמר הוי ראש לשועלים ולא זנב לאריות והלכך מושיבין לו לא כדבריך ולא כמשל הזה שאתה אומר אלא כהמשנה שאומרת הוי זנב לאריות ולא ראש לשועלים:

דתנינן. כלומר היינו דתנינן צרכו לסמוך סומכין מראשונה וכו' ושלא יוכל זה לטעון נגדם:

הלכה ט

מתני' **כיצד מאיימין**. שלא יעידו עדות שקר:

מאומד. שהדעת נוטה כן שזה הרגו כדמפרש בגמרא:

ומשמועה וכו'. אע"ג דגם בדיני ממונות לאו כלום הוא כדתנן בפרק דלעיל מ"מ אמרינן להו הכי להרבות בדברים ולאיים עליהן:

דיני ממונות. אם העיד שקר נותן ממון לזה שנפסד על ידו ומתכפר לו:

דבר אחר דמי אחיך. לפרש קרא בדבר אחר ולאו מן האיום הוא:

לפיכך נברא אדם יחידי. כל זה אומרים להן לפיכך נברא אדם יחידי להראותך שמאדם אחד נתיישב מלואו של עולם:

ושלא יהו המינין אומרין וכו'. וכל אחד ברא את שלו:

בחותם אחד. ברזל שהצורה חקוקה בו:

בחותמו של אדם הראשון. הוא צורת מין האדם:

בשבילו נברא העולם. כלומר חשוב אני כעולם מלא לא אטרוד את עצמי מן העולם בעבירה אחת וימשוך ממנה:

מה לנו ולצרה הזאת. להכניס ראשינו בדאגה הזאת ואפי' על האמת:

מה לנו לחוב. להיות מתחייבים בדמו של זה נוח לנו לעמוד באם לא יגיד:

הלא כבר נאמר ובאבוד רשעים רנה. אם רשע הוא אין כאן עונש כלל:

גמ' **כיצד מאומד**. שמא כך ראיתם ולא תאמרו וכו' וכהאי עובדא דשמעון בן שטח ואמר לו אין דמך מסור בידי שאע"פ שהיה שם עוד אחד שראה עמו מ"מ לא ראו גוף המעשה אלא מאומד הוא:

שלא יהו מתגרות זו בזו. אבא גדול מאביך:

אנו בני צדיק. לפיכך אנו צדיקים ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כמו אתם בני הרשעים שמן הרשע יצאתם:

שנאמר תתהפך כחומר חותם. לאחר מיתתו של אדם מתהפך חותם שלו לחומר ויתיצבו כמו לבוש בתחיית המתים וקרי ליה חותם ש"מ בחותם הן טבועין:
שלא יהא אדם קופץ וכו'. ולא יהיו מכירין אותו:
מראה ודעת מפני הגזלנין. מראה כדאמרן ודעת שאם יהא להן דעת אחת יודע מה בלב חבירו ויחפש מצפוניו ולוקח ממונו:
וקול מפני הערוה. שאף בלילה לא תתחלף האשה לבעלה. אפי' תינתא או חיטתא לא דמיא לחבירתה. אין תאנה וחיטה של שדה ואילן זה דומין לשל אחר ומפני זה הטעם שלא יאמר כל אחד זה שלי הוא:
למצוה. לקדושת שבת:
מי פתי יסור הנה זה אדם וחוה. מקמיה דהאי קרא כתיב שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת וזה ג"כ נדרש על אדם וחוה שלאחר שהכין כל צרכיהן בראן אלא מי פתי וגו' מי פתאן לזה לאכול מן העץ הדעת חסר לב האשה שהיא חסר לב אמרו לו:
מה הרינה. דמשמע רנה הידועה מדלא כתיב רנה והלכך דריש הריני וכלומר הריני זו הנאמר במקום אחר באבוד רשעים רנה והיינו רנה לעולם כדכתיב בטוב צדיק תעלוץ קריה ובאבד רשעי' רנה ומסיים הש"ס לדרוש הפסוק דרנה אקריה קאי אבל הקב"ה בעצמו אינו שמח במפלת הרשעים וכן הוא אומר בצאת לפני החלוץ ואומרים אהודו לה' כי לעולם חסדו ולא נאמר בהודאה זו כי טוב ללמדך שאף מפלת הרשעים אינה שמחה לפני המקום דטוב טוב היו אם היו חוזרין בתשובה לפניו יתברך:
הדרן עלך א' דיני ממונות

פרק ה

הלכה א

מתני' **היו בודקין אותו**. לאחר שאיימו עליהן היו בודקין כל עד ועד בפני עצמו בשבע חקירות וילפינן להו משבעה לשונות שנאמרו בתורה בחייבי מיתות ב"ד בעיר הנדחת כתיב ודרשת וחקרת ושאלת היטב הרי כאן שלשה דושאלת אינו מן המנין עד דכתב היטב בהדיה אבל ודרשת בלא היטב משמע דרישה מעליא ומושאלת למדו ממנה בדיקות וגבי יחיד בע"ז כתיב והוגד לך ושמעת ודרשת היטב הא תרי הרי כאן חמשה ובעדים זוממין כתיב ודרשו השופטים היטב הא שנים אחרים וילפינן ליתן את האמור של זה בזה הרי כאן שבעה:
באיזו שבוע. של יובל:

באיזו שנה. של שבוע:
באיזה יום. של שבת:
באיזו שעה באיזה מקום. וכל שבע חקירות הללו מביאות אותן לידי הזמה ושמא אין עדים להזימן לכל היום ויש עדים להזימן לאותה שעה:
ר' יוסי אומר. אין צריך אלא שלשה חקירות באיזה יום באיזו שעה באיזה מקום דבהני תלת יכולין לבא לידי הזמה ואין הלכה כר' יוסי אלא אפי' אמרו העדים אמש הרגו או היום הרגו בודקין אותן בכל שבע חקירות כדי שתטרוף דעתן עליהן ויודו אם יש פסול בעדותן:
מכירין אתם אותו. שזה הוא שעשה ואם התריתם בו שלא יעשה ואין זו מן החקירות שמביאות לידי הזמה שיהו העדים נהרגין על זה אלא כשאר בדיקות הן ולעשות העדות מוכחשת אם לא יאמר האחד כדברי חבירו להיות עדותן בטילה וכן אם אמרו שניהם אין אנו מכירין אותו או לא התרינו בו ה"ז עדותן בטילה והוא והן פטורין:
העובד ע"א. אם העידו על העובד ע"א:
שואלין אותן את מי עבד. לפעור או למרקוליס:
ובמה עבד. באיזו עבודה בזבוח או בהשתחויה:
גמ' **ולא תנינן**. בכלל החקירות באיזה יובל וטעמא לפי שאין הדבר מצוי שיהרג ביובל זה והעדים לא יבאו להעיד עד היובל האחר:
וקיימנוה. להאי ברייתא דר"ש בן יוחאי דמיירי בשנת החמשים שזה היובל נכנס וזה יוצא ושפיר שייך לשאול ולחקור גם על היובל ולהוסיף בחקירות ואע"ג דחוקרין באיזו שבוע וכו' כדי שתטרוף דעת עליהן:
ודרשת וחקרת וגו'. והרי כאן שבעה תיבות ללמד על שבע חקירות:
לא תהא קרא אזיל. לא תהיה כקורא והולך ומונה את כל המקרא הזה דלא מכאן למדנו לשבע חקירות דא"כ תחשוב ותמנה גם הדבר ויהיו שמנה אלא מכאן הוא דלמדנו:
ודרשת וחקרת ושאלת היטב. הרי כאן ארבעה ושמעת ושאלת היטב עוד שלשה הרי כאן שבעה ומנין ליתן את האמור של זה בזה דילפינן היטב היטב לג"ש:
ליתן כל אחת שמועה שאלה דרישה וחקירה. כלומר כמאן דכתיבי כולהו בחדא ושדי שמועה ושאלה להכא ודרישה וחקירה ושאלה להכא והיטב היטב והרי כאן שבעה:
ר' יצחק מקשי לה. הוה קשיא ליה על אותן שבע חקירות שאמרו ולמדו מקרא דהא זימנין דלא צריכי להו שהרי אם היו תופסין ברוצח אחד מטבריא או מאיזה מקום ואומרי' עכשיו הוא שראינו שזה נהרג וזה ההורג וכי מנין לזה שבע חקירות דאין לנו

לשאול לא באיזה יום ומכ"ש אינך שהרי בשעה זו אומרים שהרג והא שבע חקירות מקרא הוא דילפינן:

איסי אמר כל זמן וכו'. כלומר דאיסי מפרש דלא תיקשי דאע"ג דהאומרים עכשיו הרגו לזה מ"מ חוקרין אותן בכל שבע חקירות דגזירת הכתוב הוא דכל זמן שיכולין העדים להזדמם מכח החקירות הללו על אותה עדות אין ההורג נהרג על פיהן ואפי' אומרים עכשיו הרגו אם אינם יודעים באיזו שבוע הוא או שנה וחדש אין עדותן כלום שהן החקירות שהזמה תלויה בהן ולעולם חוקרין אותן בהן:

מכירין אתם אותו. ובעי הש"ס אם צריכין ג"כ להכיר את ההרוג אם עובד כוכבים היה או ישראל היה ואם גם על זה שואלין אותן:

נישמעינה מן הדא דאמר ר' יוחנן. אם נהרג בין טבריא לציפורי חזקה שישראל היה לפי שרוב ישראל מצוין שם אלמא דאין צריך לשאול אותן על זה אלא בכלל עדותן הוא דאם מעידין על זה שהרג את הנפש פשיטא דעל שהרג לישראל מעידין והיינו דקאמר ר' יוחנן דסומכין על חזקה דאי תימא שחוקרין אחר זה א"כ חזקה למה לי הא אנן על סהדותייהו סמכינן:

מניין להתרייה. מן התורה ולקמן יליף לה מקראי ואיידי דאיירי בהני קראה מייתי לה להא דר' שמואל בר נחמן דדריש על האי קרא ואיש אשר יקח את אחותו וגו' וראה את ערותה וגו' חסד הוא ומהאי קרא ג"כ ילפינן להתראה דאטו בראייה תליא מילתא אלא עד שיראוהו טעמו של דבר ואגב דריש לחסד הוא וגרסי' לה ביבמות פ' י"א הלכה א':

חסד עשיתי עם הראשונים. שהתרתי להם לישא את האחות דלא סגי בלאו הכי ועל שם עולם חסד יבנה:

תני ר"ש בן יוחי אומר וכו'. מכאן להתראה מן התורה דיומת המת כתיב וכי המת מת אלא ללמדך שצריך להתרות בו ולהודיעו באיזו מיתה הוא מת אם יעבור ויעשה זאת:

בערמה. משמע שיערימוה ויחכמוהו להודיעו באיזו מיתה הוא מת:

היתה מיתתו בחמור' והן לא התרו בו אלא בקלה בהא פשיטא לן דלכ"ע לאו התראה היא מפני שיכול לומר אילו הייתי יודע שהוא עון חמור ומיתתו חמורה כל כך לא הייתי עושה לדבר הזה אלא הא דקמיבעיא לן אם מיתתו קלה היא והם התרו בו בחמורה אי אמרינן דקלה בחמורה מישך שייכא או לא וקאמר הש"ס דעל דעתיה דר' יודן דדריש בערמה שיערימוהו א"כ מאחר שהתרו בו בחמורה כבר הערימוהו אותו לידע שחייב אפילו חמורה וקבל עליו ומכ"ש שקיבל עליו התלה:

היו מתרין בו ושותק וכו'. תוספתא היא בפ' י"א:

נישמעינה מן הדא ויהיו בני ישראל וגו'. ברייתא בספרי היא:
במה היא מיתתו בסקילה. כלומר דר' חייה בר גמדא שאל אם הלכה כהאי תנא דאמר לעיל עד שיודיעוהו באיזה מיתה הוא מת א"כ קשיא לן מקושש שהרי מיתתו במה היתה בסקילה והרי לא ידעו מיתתו במה עד שפירש להם מפי הגבור' והיאך היו מתרין בו:
נישמעינה מן הדא. ובריייתא בסיפרא דקתני בהדיא יודעין היו שמקושש חייב מיתה וכו'. אלמא דלא בעינן עד שיודיעוהו באיזה מיתה דאל"כ אפילו חיוב מיתה גופה הוה להו לספוקי שהרי התראתן לאו התראה היתה:
אשכח תני ר' חייא הוצא את המקלל וכו'. כלומר דדחי לה הש"ס דמהתם לא שמעינן מידי דאיכא למימר במקושש הוראת שעה היתה כמו במקלל דע"כ בו צריך אתה לומר לכ"ע דהוראת שעה היתה שהרי לא היו יודעים אם חייב מיתה הוא אם לאו וכדדריש לה בהאי ברייתא דסיפרא יודעים היו במקושש שחייב מיתה אבל לא היו יודעים באיזה מיתה שנאמר כי לא פורש מה יעשה לו ובמקלל הוא אומר לפרוש להם על פי ה' מלמד שלא היו יודעים אם חייב מיתה או לאו וכי היכי דאמרינן במקלל דהוראת שעה היתה ה"נ במקושש ולעולם עד שיודיעוהו באיזה מיתה:
את מי עבד. קתני במתני' ובעי הש"ס דודאי השאלה את מי עבד לאיזה ע"ז היא לפעור או למרקוליס אלא במה עבד מהו השאלה אם נאמר דכך הוא אם בעבודתה עבדה שפער עצמו לפעור וזרק אבן למרקוליס או בעבודה גבוה שהוא אחת מארבע עבודות זיבוח וקיטור וניסוך והשתחויה ונשמע מינה דבאלו עבודות אינו חייב הואיל ואין דרכה בכך או דילמא דבמה עבד באיזו עבודה מד' עבודות אע"פ שאין דרכה בכך חייב:
נישמעינה מן הדא דקתני מעשה שבאו שנים וכו'. אלמא דבאחד מד' עבודות נמי חייב שהרי לא היו יודעין לומר עבודתה וקבלו עדותן:
דנין אותו בשתיהן וכו'. כמו וליטעמיך הוא שהרי כאן לא היו יודעין כלל לאיזה ע"ז ועל כרחך בכה"ג ודאי לאו כלום הוא דהא את מי עבד צריכין לידע אלא דהא דקבלו עדותן כדי למצא לו זכות ובאיזה מהן שיהא מזדכה פוטרין אותו ונפקא מינה שאם יבאו אח"כ ויעידו איזה ע"ז היתה לאו כלום הוא שכבר דנו אותו בשתיהן ויצא מב"ד ושוב אין מחזירין אותו וכדדריש בפ' דלעיל מוצדיק אל תהרוג:

הלכה ב

מתני'. בן זכאי. רבן יוחנן בן זכאי ובאותה שעה תלמיד יושב לפני רבו היה לכך קורהו בן זכאי:

בעוקצי תאינים. שהיו מעידין אותו שהרגו תחת תאנה ובדקן תאנה זו עוקציה דקים או גסים:

אחד אומר איני יודע עדותן בטילה. דשוב אי אתה יכול להזימן באותה חקירה וכל זמן שאי אפשר לקיים תורת הזמה באחד מן העדים כל העדות בטלה ואפילו הן מאה דאין העדים נעשין זוממין עד שיזומו כולן:

בדיקות. אפילו אמרו כולן אין יודעין ראויה להתקיים בהן מצות הזמה דאין הזמה תלויה אלא בחקירה לומר עמנו הייתם באותה שעה במקום אחר:

בזמן שהן מכחישין זה את זה. אפילו היו שלשה ושנים מהן כיוונו עדותן והשלישי מכחיש אותן עדותן בטילה וכל עדות בטילה הוא והן פטורין:

גמ' **במה לקטן**. כך היה בודקן במה לקטן זה בשבת והם העידו עליו ושאלן אם בעוקציהן לקטן וכיצד אכלן אם בגלעיניהן:

תמן תנינן. בפ"ג דנזיר הלכה ז' ואיתא להאי סוגיא התם וביבמות פ' בתרא הלכה ה':

ואלו מעידין שנזר חמש. באותה שעה שאתם אומרים שנזר שתים והוא שותק או שאמר איני יודע:

יש בכלל חמש שתים. ויהא נזיר שתים:

בכלל נחלקו. כדמפרש לקמן כלל קרי ליה היכא דאחת אומר' שתים ואחת אומרת חמש ששתיהן תפסו כלל הדבר ופרט או מונה קרי היכא דא' אומרת א' ב' וא' אומרת עוד ג' וד' וה':

אבל בפרט כל עמא מודו נחלקה העדות. דהוי הכחשה וביבמות ובנזיר איפכא הוא דגרסי' התם אבל בפרט כ"ע מודים שיש בכלל חמש שתים. דמודו ב"ש דלא הוי הכחשה דכי אמר אידך ג' ד' וה' לא מיעט שלא נדר א' וב' אלא דמוסיפין על הראשונה ואומרים שעוד נזר ג' ד' וה':

ור' יוחנן אומר במונה. והיינו פרט מחלוקת אבל בכלל וכו' וביבמות ובנזיר גריס אבל בכלל כל עמא מודו נחלקה העדות אין כאן נזירות:

והידינו. ואיזה הוא כלל ואיזהו מונה ופרט:

כלל. זה אומר שתים וזה אומר שלש ומונה נקרא שמונין בפרטות זה אומר א' וב' וזה אומר עוד ג' וד' וה':

רב אמר הכחיש עדות בתוך עדות. הכחשת העדים שהן בגופה של עדות לא בטלה העדות וכדמסיק לקמן דבב' כתי עדים קאמר:

ד"ה הכחיש עדות לאחר עדות. הכחשה דלאחר שנעשה הדבר ולאו בגופה של עדות הוא כ"ע מודים דלא בטלה העדות כדמפרש ואזיל:

חיילי' דר' יוחנן מהדא. וביבמות ובנזיר גרסי' ר' יוחנן כדעתיה לטעמיה הוא דאזיל:
דאמר ר' בא בשם ר' יוחנן הוחזק המונה. אם מעידין שהוחזק המונה בפניהם כלומר שראו המלוה מונה מעות ליד הלוה:
זה אומר וכו'. כלומר ואם בכת אחת וזה אומר מן הכיס מנה ואחד אומר מן הצרור מקישורי מעות שלו מנה דהוי הכחשה בגופה של עדות בזה אף רב מודה שבטלה העדות דכיון דכת אחת הן ואחד מהן ודאי שקרן הוא שוב אין כאן עדות:
מה פליגין. לא נחלקו אלא בב' כיתי עדים אחת אומרת וכו' והכחשה דבגופה של עדות היא סבירא ליה לר' יוחנן דאף בב' כיתות בטלה העדות:
וכרב. ולדעתיה דרב לא בטלה העדות דכיון דב' כתי עדים הן אמרינן דכת א' אמת הן אומרין ועל כל פנים יש כאן עדות שלם שזה לוה מזה:
אחת אומרת לתוך חיקו מנה וכו' דברי הכל הכחיש עדות לאחר עדות לא בטלה העדות.
כצ"ל וכן הוא ביבמות. דהכחשה לא הוי אלא לאיזו כלי מנה הלוה אח"כ להמעות והוי הכחשה לאחר גופה של עדות וד"ה לא בטלה העדות:
אחד אומר בסייף הרגו וכו'. כלומר וכי היכי דפליגי בדיני ממונות כן נמי פליגי בדיני נפשות דבכת אחת כ"ע מודים דבטלה העדות בהכחשה בגופה של עדות ובב' כיתי עדים הוא דפליגי:
אחת אומרת לצפון נטה. הרוצח אחר שהרגו ואחת אומרת לדרום הוי הכחשה לאחר גופה של עדות וד"ה לא בטלה העדות:
חייליה דרב. סייעתי' דרב דסבירא ליה דאפילו בגופה של עדות לא הוי הכחשה בב' כתי עדים:
מהדא דתנינן תמן. ביבמות אחת אומרת מת ואחת אומרת נהרג ר"מ אומר הואיל והן מכחישות זו את זו לא ינשאו ר' יודה ור"ש אומרים הואיל וזו וזו מודות שאינו קיים הרי אלו ינשאו וס"ל לרב הלכה כר' יודה ור' שמעון דאמרי דלא הוי הכחשה הואיל ומודות שאינו קיים והא נמי כב' כיתי עדים דמי שהרי האמינה התורה בעדות זו אפי' עד אחד ואפי' אשה וא"כ הה"ד נמי בב' כתי עדים אחת אומרת במקל הרגו ואחת אומרת בסייף הרגו הואיל ואלו ואלו אומרים שהרגו לא הוי הכחשה דבענין שהרגו לא איכפת לן ועדותן קיימת:
ולא שמיע ליה. ודחי לה הש"ס דליכא סייעתא מהתם לרב דכי לא שמיעא ליה הא דאמר ר' אלעזר התם לעיל על האי מתני' דר' יהודה ורבי שמעון גופייהו מודו בעדים דבכה"ג הוי הכחשה כדמפרש ואזיל מה בין עדים ובין צרה:

לא עשו דברי צרה בחבירתה כלום. שאני צרה דאין דבריה לגבי חבירתה כלום לאוסרה ובריש דהתם נמי באחת אומרת מת ואחת אומרת לא מת זו שאומרת מת תנשא ותנטל כתובתה דאין דברי הצרה שאומרת לא מת לגבה כלום ולא האמינו חכמים לדבריה לאסור חבירתה ואלו בעדים בכה"ג אחת אומרת מת ואחת אומרת לא מת הוו תרי לגבי תרי והוי הכחשה והלכך לא גמרינן עדים מצרה:

אין אמרה. אם רבי אלעזר הוא דאמרה ממני קיבל לזה:

מתני'. דהכא פליגא על רב דקתני אפילו בבדיקות בזמן שמכחישין זה את זה עדותן בטילה:

פתר לה רב. דמתני' בעד בעד מיירי ובכת אחת הא אמרינן דמודה רב. דעדותן בטילה:

אפי' יפתר. לא היא דאפי' יפרש רב למתני' כת בכת בשתי כתות עדות מכחישות זו את זו נמי ל"ק דשנייא היא בדיני נפשות דמהדרינן אזכותא ומבטלינן לעדות בהכחשה כל דהו דכתיב צדק צדק תרדוף מצוה על הב"ד שיהפכו בזכות:

הלכה ג

מתני' **שזה ידע בעיבורו של חדש**. זה שאמר בשנים ידע שהחדש שעבר מלא היה ויום ראשון דר"ח שהוא יום שלשים מחדש שעבר היה ודוקא עד חצות החדש אבל מכאן ואילך כגון שאחד אומר בי"ו בחדש ואחד אומר בי"ז בחדש עדותן בטילה שחזקה אין עובר חצי החדש עד שכל העולם יודעין אימתי היה ראש החדש:

עדותן בטילה. דבתרי עיבורי לא טעו אינשי:

עדותן קיימת. דטעו אינשי בהכי:

ר' יהודה אומר קיימת. דעביד אינש דטעה כולי האי ואין הלכה כר' יהודה:

שבחמש חמה במזרח. ממקום זריחת החמה עד אמצע הרקיע קרוי מזרח ומאמצע הרקיע עד מקום השקיעה קרוי מערב:

גמ' **עד היכא**. תלינן בטעות שלא ידע בעיבורו של חדש:

עד רוב החדש. ולא עד בכלל כדפרישית במתני':

כגון העירנין הללו. בני עירוניות והכפרים שאינן יודעין בעיבורו של חדש תולין בהן שטעו בזה:

אינן כלום. כלומר לאו דוקא עירנין אלא בין בני עיירות ובין בני כרכין תולין בהן שטעו ואין תולין אלא עד רובו של חדש א"נ אינן כלום על מנהג אותן עירנין קאמר שאין מנהגן יפה במה שאין מדקדקין לידע בעיבור חדש עד רובו של חדש והשתא שייך שפיר כגון אנא דבתריה:

כגון אנא. כלומר אני מדקדק לידע אפילו בתחלת החדש ומימי לא התפללתי מוסף של ר"ח אם לא הייתי יודע יום האחד של החדש על נכון:

ר"מ אומר. בפסחים קאי וסוגיא זו כתובה התם בפ"ק אפלוגתא דר"מ ור' יהודה דמתני' שם ר"מ אומר אוכלין כל חמש ושורפין בתחילת שש ר' יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ומפרש לה במאי פליגי ר"מ סבר משש שעות ולמעלה מדבריהן הוא שאסור לאכול חמץ וכדדריש לקמן דלא מרבינן מקרא אלא שעה אחת קודם שקיעת החמה והלכך לא עבדי רבנן הרחקה כולי האי הואיל ועיקר איסור אכילת חמץ אחר חצות מדבריהן הוא דאסור:

דברי תורה. והואיל ומן התורה אסור הוא עבדו ביה רבנן הרחקה דאין אוכלין כל חמש ולקמן פריך עלה:

אך ביום הראשון. תשביתו שאור מבתיכם כי כל אוכל חמץ וגו' זה חמשה עשר כדכתיב שבעת ימים שאור לא ימצא וגו':

יכול משתחשך. דאין ביעורו אלא משתחשך בארבעה עשר ויהא אוכל חמץ עד הלילה:

ת"ל אך חלק. הא כיצד ליתן שעה אחת קודם שקיעת החמה שיבערנו ומכאן ואילך קאי באיסור אכילת חמץ והיינו ביום הראשון כלומר סמוך ליום הראשון תשביתו:

אך ביום הראשון זה ארבעה עשר. ר' יהודה ס"ל הראשון דמעיקרא משמע כד"א הראשון אדם תולד:

ת"ל אך חלק. חוציהו חציו לחמץ וחציו למצה אך חץ הוא בגימטריא דאח"ס בט"ע גי"ף דכ"ץ הח' במקום האל"ף והצ' במקום הכ':

מחלפת שיטת ר"מ תמן אמר אך לרבות. כלומר בפסחים דדריש אך לרבות לאסור חמץ בי"ד שעה אחת קודם שקיעת החמה:

וכא אמר אך למעט. בפ"ק דביצה דפליגי ר' יהודה ור"מ במכשירי אוכל נפש בי"ט דר' יהודה מתיר ולר"מ אסור כסתם מתני' דפ"ה דביצה ופ"ק דמגילה אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד ומפרש בהאי תלמודא בפ"ק דביצה דלר' יהודה דמתיר אף מכשירי אוכל נפש מרקידין בי"ט ולמאן דאסר מפרש התם דכתיב אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם אך הוא לבדו הרי אילו מיעוטין שלא יקצור ולא יטחון ולא ירקיד בי"ט אלמא דאך למעט היא:

מיעוטו שאינו בחמץ. צ"ל וכן הוא בפסחים. כלומר ה"נ מיעוט הוא דממעטינן כוליה יום ארבעה עשר מאיסור חמץ דלא תימא יום הראשון ארבעה עשר הוא לכך כתיב אך דאינו אסור אלא מקצתו ובשעה אחת קודם שקיעת החמה סגי:

רבי מאיר אומר לא תאכל עליו חמץ על אכילתו. השתא מפרש לה דקרא דלא תאכל עליו חמץ מיתרצא לתרווייהו דמר דריש להאי קרא כטעמיה ומר כטעמיה דלר"מ דסבירא ליה דאחר חצות אינו אסור מן התורה דריש להאי דכתיב גבי פסח לא תאכל עליו חמץ בשעת אכילתו הוא דהקפידה התורה דאלו בשעת עשיית הפסח לא נאסר חמץ ור' יהודה סבר בשעת עשייתו קאמר קרא לא תאכל עליו חמץ שהוא אחר חצות שהוא זמן להכשר שחיטת הפסח:

ר' יודן אית ליה עשה ולא תעשה וכו'. כלומר דהש"ס מתרץ דלא תיקשי הא לר' יהודה דדריש לה מקרא דרך דמן התורה אסור באכילת חמץ מאחר חצות א"כ קרא דלא תאכל עליו חמץ גבי פסח למה לי דבשלמא לר"מ לא קשיא למה לי האי קרא הא איהו נמי דריש ליה מאך לאסור שעה אחת קודם שקיעת החמה ועליו דריש על אכילתו וא"כ ממילא נפקא משום דאיכא לתרוצי אליבא דר"מ דאי לאו קרא דלא תאכל עליו חמץ לא הוי דרשינן מאך לאסור שעה אחת קודם ש"ה משום דה"א אך איצטריך לאסור משתחשך גופיה דאי לאו אך לא הוה ידעינן כלל דמשתחשך אסור דהא לדידיה יום הראשון חמשה עשר הוא והשתא דכתיב האי קרא דלא תאכל עליו דריש לה יכול משתחשך סגי ת"ל אך חלק אלא לר' יהודה דקאמר יום הראשון זה ארבעה עשר ואי לאו אך הוי אסרינן כל היום ומיהו מחצות ולמעלה שפיר נפקא לן דאסור וא"כ לדידיה קשיא הלכך מפרש לה דגם לר' יהודה לא תיקשי דקרא איצטריך ליתן עשה ול"ת על אכילת חמץ בשעת הפסח וכלומר משעת עשיית הפסח עד אחר שבעת ימים עובר בעשה ול"ת על אכילתו כמו דעובר בעשה ול"ת על ביעורו וכדמפרש ואזיל:

ולא תעשה על אכילתו לא תאכל עליו חמץ. כצ"ל וכן הוא בפסחים:

שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם. וקאי בעשה דתשביתו משעת זמן עשיית הפסח כדדריש לעיל וילפינן נמי דבאותו הזמן קאי ג"כ בל"ת על ביעורו כתיב הכא שבעת ימים מצות תאכלו וגו' וכתיב שבעת ימים לא ימצא מה התם גבי עשה דתשביתו אחר חצות הוא בכלל אף כאן גבי לא תעשה:

הא ר' מאיר אמר. חסר כאן מן גדר לגדר קמא עד גדר לגדר בתרא. וה"ג בפסחים הא ר' מאיר אמר משש שעות ולמעלן מדבריהם שביעית אסורה משום גדר ששית למה משום גדר ויש גדר לגדר אלא שעה ששית מתחלפת בשביעית היא ר' יהודה אומר מחמש ולמעלן מדבריהן ששית אסורה משום גדר חמישית למה משום גדר ויש גדר לגדר אלא שחמישית מתחלפת בשביעית. כלומר דהשתא מפרש לה טעמא דפלוגתייהו במתני' התם דלר"מ דסבירא ליה אוכלין כל חמש דאסרו בששית והרי שביעית גופה גזירת

חכמים היא לדידיה וא"כ ששית גזרה לגזרה היא וקאמר משום דאדם טועה בשעה ושלא יתחלף לו בין ששית לשביעית אסרו גם בששית וכן לר' יהודה טעמא דאסרו בחמישית אע"ג דששית גופה הוא מדבריהן משום דסבירא ליה דאדם טועה שתי שעות:

מחלפה שיטת ר' יהודה תמן אמר. גבי עדות במתני' דהכא דאין חמישית מתחלפת בשביעית דהא מודה הוא באחד אומר בחמש וא' אומר בשבע דעדותן בטלה כדקתני במתני' דאע"ג דס"ל אדם טועה בשתי שעות ובא' אומר בג' וא' אומר בה' עדותן קיימת מכל מקום בין חמש לשבע לא טעו אינשי כדמפרש טעמא במתני' ואמאי קאמר הכא גבי חמץ דטעו אינשי בין חמש לשבע:

תמן. בחמץ הדבר מסור לכל וגם לנשים והן עצילות וחיישינן דלא אתו למיטעי אפי' בין חמש לשבע אבל הכא בעדות הדבר מסור לבית דין שחוקרין ודורשין אותן והן זריזין כלומר העדים זריזין ביותר שלא לטעות בכך לפי שיודעין שסופן להדרש ולהחקר בב"ד:

ר' יוסי ב"ר בון אמר. בלאו הכי ל"ק דתמן בעדות א' אומר בחמש בתחילת חמש הוא וא' אומר בשבע בסוף שבע הוא והוו שלש שעות והלכך אע"ג דס"ל לר' יהודה אדם טועה בכך כדקאמר ברישא אחד אומר בשלש וא' אומר בחמש עדותן קיימת דאפילו תימא דרישא בענינא דסיפא מיתפרשא ובאחד אומר בתחלת שלש ואחד אומר סוף חמש סבירא להו נמי דטעו ועדותן קיימת מ"מ כיון דבסיפא איכא היכירא טובא לא טעו והוי הכחשה אבל הכא גבי חמץ סוף חמישית תחילת שביעית כלומר אי שרית להו למיכל בחמש חיישי' דאתו למיכל בסוף חמישית ובין סוף חמש לתחילת שבע ליכא היכירא כדתני לקמיה דבתחלת חמש הוא דחמה במזרח ובסוף שבע הוא דחמה במערב וא"כ אתו למיטעי בין סוף חמש ותחילת שבע ותחילת שבע כבר אסור הוא מדאורייתא ומשום סוף חמש אמרו רבנן דלא יאכל כל חמש ולא הוי גזירה לגזירה דסוף חמש איכא טעמא רבא דלא למיכל וכולא חמש חדא היא:

ותני כן. דמתחלת חמש לבין סוף שבע דוקא הוא דליכא למיטעי:

הלכה ד

מתני' **נמצאו דבריהן מכוונין**. ומעתה צריכין לישא וליתן בדבר פותחין לזכות ואומרין לו אם לא עברת אל תירא:

אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות. וכ"ש אם אמר חובה משתקין אותו דכתיב ועד לא יענה בין לזכות בין לחובה:

או אחד מן התלמידים. היושבים לפני הדיינים יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו דכתיב אחד לא יענה בנפש למות ודרשינן דעל אחד מן התלמידים קאי ולמות הוא דלא יענה הא לזכות עונה:

ולא היה יורד משם כל היום. אפי' אין ממש בדבריו שלא תהיה עלייתו ירידה לו מפני הבושה ואם יש ממש בדבריו אינו יורד משם לעולם:

מעבירין דינו למחר. משום דבעי הלנת דין:

ומזדוגין זוגות זוגות. בבתיהן או בשוק ונושאין ונותנין בדבר:

גמ' **תני**. בתוספתא פ"ט:

וחזני הכנסת מחזרין אחריהן ואומרים איש פלוני. קוראין אותו בשם פלוני ופלוני היאך דעתך והוא משיב מחייב הייתי וכו':

למד תחלה. למוד דבריך כבתחלה וכן הוא בתוספתא דכל זמן שאינו בשעת גמר דין אינו יכול לחזור וללמד חובה:

תני. שם:

טעה א' מן הדיינין. ושכח דעתו שאמר אתמול:

אם היה מזכה. מן המזכין אתמול סופרי הדיינין מזכירין אותו ואם היה מן המחייבין אין סופרי הדיינין מזכירין אותו אלא אומרין לו סתם למד דבריך כבתחילה ואם יחזור לזכות יחזור בו:

מפני מה כותב דברי המזכה. טעמו ודבריו מפני מה כותבין דאי משום לידע מי הוא המזכה יכתבו פלוני זיכה ותו לא:

מפני המחייב. באמת דברי המזכין לא צריך לכתוב אלא משום דכותבין דברי המחייבין כותבין ג"כ דברי המזכין ודברי המחייבין מיבעי למיכתב כדמפרש ואזיל לטעמא:

שמא תטרוף דעתו. שמא ישכח להטעם דחייביה אתמול:

ואין חליף מילא. ואם יחלוף הדבר בטעם אחר לחובה יאמרו לו אתמול מזה הטעם אמרת לחובה ולא אמרת של עכשיו ומאחר שהוא טעם חדש א"כ צריכא שני ימים כצ"ל ונמצא דינו משתקע כלומר דלהאי טעמא בתרא מיבעי ליה השתא הלנת דין והיינו צריכה שני ימים להלין דינו עוד עד למחר ונמצא הדין משתקע ושמא יחזור בו הלילה וילמד זכות:

מפני המזכה. גופיה צריך לכתוב דבריו כדי שלא יאמרו שנים לטעם אחד משני מקראות ואין מונין להם אלא אחד לפי שאין טעם אחד יוצא משני מקראות:

הלכה ה

מתני' **אם מצאו לו זכות**. למחר פטרוהו:

ואם לאו עומדין על המניין. כמה מזכין וכמה מחייבין:

שנים עשר מחייבין ואחד עשר מזכין. והטייתך לרעה ע"פ אחד ליתא הלכך יוסיפו הדיינין:

ואפילו כ"ב מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע. דהאי דאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי ואין דנין דיני נפשות בפחות מעשרים ושלשה הלכך יוסיפו הדיינים:

שנים שנים. אם נתחלקו השנים שהוסיפו זה לכאן וזה לכאן דאכתי ליכא הטייה לא לטובה ע"פ אחד ולא לרעה ע"פ שנים צריך להוסיף עוד שנים וכן עד שבעים ואחד:

עד שיראה אחד מן המחייבין את דברי המזכין. דאיכא הטייה לטובה על פי אחד וה"ה אם יראה אחד מן המזכין את דברי המחייבין דהוו להו שלשים ושבעה מחייבין ואיכא הטייה לרעה על פי שנים דבשעת גמר דין קיימא לן דאף המלמד זכות יכול לחזור וללמד חובה והא דתנן הכי משום דלישנא מעליא נקט ותנא אזכות קא מהדר:

גמ' **תני**. בתוספתא פ"ט ופלוגתא דר' יוסי בר' יהודה ורבנן היא התם והש"ס מקצר כדרכו וה"ג התם אמר א' מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מקבלין אותו בסבר פנים יפות ומעלין ומושיבין אותו עמהן הוא שאמר יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו חובה משתקין אותו בנזיפה העד אין מלמד עליו לא זכות ולא חובה רבי יוסי בר' יהודה אומר מלמד זכות ואין מלמד חובה. והשתא קאמר הכא לדברי ר' יוסי בר' יהודה דלזכות שומעין לו ואם א' מן העדים מלמד עליו זכות ובא חבירו וסייעו בדבר ללמד זכות אם הדין הוא בעדים כמו בהתלמידים לת"ק שמעלין ומושיבין אותו ביניהן ואם תימצי לומר מושיבין וממנין גם את העד המלמד זכות את מי ממנין לראשון שפתח ללמד זכות או להשני שסייעו דהוא גרם להיות כאן ב' עדים המלמדין זכות או לשניהן וכן אם היו שלשה:

נישמעינה מהדא דר' יוחנן. דאמר אם הוא מלמד על עצמו זכות ונזדכה באלו הטענות ע"פ עצמו אפ"ה אין מושיבין אותו לדיין אלא הב"ד הן שדנין ע"פ הזכות שלימד:

הרי שנזדכה ע"פ עצמו. כלומר הרי למדנו בנזדכה ע"פ עצמו שאין מושיבין אותו דיין ומעתה נלמד גם להעד דאי אמרת דמושיבין אותו דיין ונמצא עד ודיין הוא דהא אין כאן עדים אחרים בדבר ולא מצינו עד המעיד שנעשה דיין:

אומרים בדיני ממונות נזדקן הדין זקן. ועמוק דין זה וצריך להמתין בו:

למה מוסיפין דיינין. כלומר לענין מאי אמרו מוסיפין דיינין והיאך הוא הדין אחר שהוסיפו ואדיני ממונות קאי כדתנן בפ' זה בורר שאם אחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין ואיידי דאיירי במתני' בהוספה מייתי לה הכא:

שאם היו שנים מן הראשונים מזכין. ואחד אומר איני יודע והוצרכו להוסיף עוד שנים:

ואחד מן האחרונים. כלומר ועכשיו זה מסכים עמהן שלאחר שהוסיפו היה אחד מן האחרונים ג"כ אומר זכאי כמו השנים הראשונים והאחד מן האחרונים אמר איני יודע:

ליגמר הדין בשלשה. בזה אומרין שיגמור הדין בשלשה דמאחר שיש כאן רוב גומרין הדין על פיהם ולא אמרינן דכיון דהאחד אומר איני יודע כמאן דליתי' דמי וא"כ יוסיפו עוד שנים כבתחלה הא ליתא דבתחלה לא היו אלא שנים בדיעה אחת ולא היו יכולין לגמור הדין בשנים אבל היכא דיש כאן שלשה המסכימין בדיעה אחת גומרין הדין ע"פ הרוב בין שאמר השני מהאחרונים חייב בין שאומר איני יודע גומרין על פי השלשה:

ר' לא. פליג דס"ל מכיון שהוסיפו עוד שנים ונראה הדין לגמור בארבע' והשתא דאחד מן האחרונים אומר איני יודע איהו נמי כמאן דליתיה דמי ואין כאן אלא שלשה אין גומרין אותו בשלשה אלא יוסיפו עוד שנים אחרים:

א"ר יוסי ותשמע מינה. כלומר דין י פלוגתייהו דפליגי הכא נוכל לפשוט ממה דאמרינן בשביעית פ"י ר' בא בשם רבנין דתמן שלשה שדנו ומת אחד מהן חותמין בשנים וכותבין אע"פ וכו' כדי שלא לטעות לומר שבשנים ישבו לדון אלמא אע"ג דהשתא אין כאן שלשה מכל מקום כיון שנגמר הדין בשלשה שהסכימו לדעת אחת או ע"פ הרוב אין אומרין שיוסיפו עכשיו אחד מכיון דאינן אלא שנים ה"נ כן דמכיון דיש כאן רוב לדעה אחת גומרין הדין על פיהם ושוב אין מוסיפין וש"מ כת"ק ולא כר' אילא. א"נ ותשמע מינה דתלמד מכאן מדברי הת"ק דקאמר גומרין בג' ואע"פ שהיה נראה אחר ההוספה ליגמר בד' כן נמי אמרינן בג' שדנו ומת א' מהן וכו' וכדאמרינן בשביעית:

מתני' אמרה כן. כרבנן דתמן דקתני התם גבי פרוזבול מוסרני לכם הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה והדייני' חותמין למטה או העדים ש"מ שאף על פי שבתחלה מסר דבריו לפני הבית דין סגי בחתימת שנים מכיון שאמר לפני הב"ד ה"נ בשלשה שדנו כן:

ולמדין מידת הדין מפרוזבול. בתמיה דילמא שאני פרוזבול דאינו אלא מסירת דברים בעלמא אבל היאך נלמד דין ממש בדיני ממונות מהתם:

אשכח. מצינו דתני בברייתא דלמדין שאר דיני ממונות מפרוזבול:

לא ראה. אמתני' קאי דקתני דנין אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבין את דברי המזכין ואם לא ראה מאי דיניה:
והלא זכאי הוא. דכל זמן שלא חייבוהו הרי הוא בחזקתו זכאי:
ולמה דנין אלו כנגד אלו. וליפטרוהו מעיקרא כשרואין שהן שקולין ואין הכרע בדבר ולמה הצריכו לדון אלו כנגד אלו:
שלא יראה דין זה יוצא מעמעם. שלא יראו ב"ד יוצאין כשהן מעמעמין ומעורבבין בדין זה וגנאי הוא שלא ידעו לגמור הדין לפיכך דנין אלו עם אלו אולי יראה אחד מהן לדברי המזכין:
הדרן עלך היו בודקין

פרק ו

הלכה א

מתני' **נגמר הדין**. לחובה:
מוציאין אותו ולסקלו. איידי דסקילה רישא דכולהו ד' מיתות היא מפרש מילה דידה ברישא:
חוץ לבית דין. רחוק מבית דין:
שנאמר הוצא את המקלל. אלמא לאו במקום הוועד קטלוהו:
והסודרין בידו. להניף והוא סימן להחזירם:
והסוס. אדם רוכב הסוס מתרחק ממנו מזה שהסודרין בידו מלא עיניו ובלבד שיוכל לראותו אם יניף בסודרין:
והסוס. רוכב הסוס רץ אחר המנהיגין אותו ומעמידן עד שיחקרו בית דין טעמו של זה:
ובלבד שיש ממש בדבריו. קצת ראיה הדומה לזכות ואם אין ממש בדבריו פעם ראשונה ושניה בלבד מחזירין אותו שמא מחמת בעתותא נסתתמו טענותיו ואולי תתישב דעתו עליו ויזכה בטענותיו יתר על כן אין מחזירין אותו ומוסרין לו שני תלמידי חכמים שיעיינו אם יש ממש בדבריו שאז מחזירין אותו ארבעה וחמשה פעמים:
גמ' **מתניתא**. דקתני בכל הנסקלין חוץ לב"ד ועובד ע"ז נמי בכלל:
או כרבי או כרבנן. דלקמן ובעיר של נכרים מיירי דאל"כ עובד ע"ז סוקלין אותו בשער שנמצא בו ועבד אליבא דרבי ואליבא דרבנן בשער שנידון בו אבל בעיר של נכרים הכל מודים בה כדתניא בתוספתא פ"י ומייתי לה בהאי תלמודא בכתובות פ"ד הלכה ה' העובד ע"ז סוקלין אותו במקום שעבד ואם היתה עיר של נכרי' סוקלין אותו על פתח בית דין:

דתני. דפליגי רבי ורבנן בעובד ע"ז. בשעריך. ביחיד העובד ע"ז כתיב כי ימצא בקרבך באחד שעריך וגו' וכתיב והוצאת את האיש ההוא וגו' אל שעריך ודריש רבי שעריך האמור למטה משעריך האמור למעלה מה להלן ודאי בשער שנמצאו ועבדו בו קאמר אף שעריך האמור למטה ששם סוקלין אותן ורבנן דרשי איפכא שעריך האמור למעלה נמי אחר שהביאו אותן לפני הב"ד הוא ויליף משעריך האמור למטה דמסתמא בשער שנידון בו קאמר:

בתחלה. פעם ראשונה ושניה אפי' אין ממש בדבריו שומעין לו:

אמרי והוא שיש בדבריו אחרונים ממש. לפרושי מתני' קאמר וכלומר דלא תיקשי לר' יוחנן ממתני' דקתני ובלבד שיש ממש בדבריו דהתם בדבריו אחרונים מיירי אחר פעם ראשונה ושניה:

כן אנו אומרים. אם נאמר כן אפשר אם לא היה נשתתק היה לו ללמד על עצמו זכות:

הא שאלתא דחמרא. שאלת חמורים היא זו דאם נשתתק נשתתק והרי לא אמר כלום:

אלא כיני. אלא כך היא השאלה אם אמר יש לי ללמד על עצמי זכות ואח"כ נשתתק ולא הספיק לומר מה הוא הזכות אם אנו אומרים אפשר אם לא נשתתק היה ממש בדבריו וללמד הזכות על עצמו וצריך לסתור את את הדין ולהביא דיינין אחרים:

א"ר יוחנן הא אמירה. הא ודאי יש לאומרה ולהסתפק בזה ודוגמתו תמצא לעיל פ' הגוזל עצים בהל"א:

הלכה ב

מתני' **ופלוני ופלוני עדיו**. שעבר עבירה פלונית בזמן פלוני ובמקום פלוני דילמא איכא אינשי דמזמי להו:

גמ' **תני שור שהיה יוצא ליסקל וכו'**. גרסינן לה לעיל בב"ק פ' שור שנגח ד' וה' הלכ' ח' ושם פירשתי עם השייך לדין זה ע"ש:

הלכה ג

מתני' **רחוק מבית הסקילה עשר אמות אומרים לו התודה**. דקרוב לשם שמא תטרוף דעתו ולא יכול להתודות:

ותן לו תודה. אע"ג דאין אדם נהרג על פי עצמו הריגת עכן הוראת שעה היתה:

וכזאת וכזאת עשיתי. מפרש בגמרא שהודה שמעל עוד בחרמים בימי משה:

שהוא מוזמם. שעדיו הן שקרים:

כדי לנקות עצמן. מן הבריות ויוציאו לעז על הדיינים ועל העדים ואין הלכה כר' יהודה:

מה. זה אנו מבקש ממך הודאה אחת ואתה מוסיף בעצמך אחרת. וכדי לדחות אותו על שאמר לו תן תודה ותיפטר מפני שלא אמרתי לך כן אלא על הודאה זו והרי אתה בעצמך הודית כזאת וכזאת:

גמ' אסקין ניבזין ביניכון תעלו הגורלות והפילו ביניכם:

פניטוס. מלה לעז היא סוף דבר שיתפוס אחד מכם:

ולא עוד וכו'. הרי אינו אלא ל' או מ' יום שנפטר משה רבך וכבר שכחת מה שלימוד אותך על פי שנים עדים יקום דבר והתחלת להיות טועה בדין:

בדיני נפשות בטלו כ"ש בדיני ממונות. כלומר בגורל הראשון שנעשה והיה בדיני נפשות ואם בראשון בטל מכ"ש בגורלות שיעשו אח"כ אף שהן דיני ממונות:

שים נא כבוד. בשביל כבוד השם תעשה ואיני מבקש ממך אלא הודאה תן לה' תודה ותיפטר:

מהו אמנה קושטא. זהו הודאה על חרם של עכשיו שאמת הוא שעברתי ועוד אנכי חטאתי וגו' מכבר כדמסיק:

בארבעה חרמים. כזאת תרתי וכזאת ארבע:

ומנין שכיפר לו וידויו שנאמר ובני זרח וגו'. וכדמסיק כלם חמשה כתיב ומפרש מקודם דנאמר ונרמז שם עכן:

ביעשה מעשה זמרי. בן סלוא ועבר גם על עריות:

הימן. דכתיב שם זה עכן על שם שהאמין על עצמו ואמר אמנה וגו':

כולם חמשה. מנינא למה לי אלא שכולם חמשה שוין הם לעולם הבא:

להחזירו אי אפשר. אע"פ שגם העדים חזרו בהן ונתנו טעם לדבריהן כעובדא דבן שמעון בן שטח לקמן:

אם לא הרגתי עד זומם. להוציא מלבן של צדוקים שהיו אומרים אין עד זומם נהרג עד שיהרג הנידון שנא' נפש תחת נפש וחכמים דחו לדרשה שלהן כדאמר פ"ק דמכות:

כאילו שפכת דם נקי שהרי אמרו חכמים אין העדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהן:

שמעון בן שטח היו ידיו חמומות. על שם שהיה מתחמם ומוסר עצמו לדון לאלו שמנים נשים המכשפות כדלקמן בפרקין ונתקלאו קרוביהן של הנשים ובאו כת ליצנים ושקרנים ונתנו עצה להעיד על בנו שהרג את הנפש:

מי נפק. כשיצא ליהרג אמרו העדים לשמעון בן שטח מרי שקרנים אנחנו ורצה להחזיר לבנו והוא לא רצה:

אמרין אנן ידעינן דהוא גברא חסידא. ואם ילך ויעיד עלינו יאמינו לו ואדונינו דוד יצוה להמיתנו אלא נקדים עצמינו ונעיד עליו שהוא עשה כן:

הוא שדוד אמר. אחר שנודע לו בשקר היה:
מחרב אוריה. מעונש אוריה שהכיתיו בחרב בני עמון:
מכלבו של חסיד. שלא יהיה לי עונש על זה שנהרג בחנם בעדות שקר דכלבה:
הב דעתך. שתשתוק בדבר ואם לאו אנחנו שנים ונאמנים עליך ואין אתה נאמן עלינו להעיד בב"ד:

הלכה ד

מתני' **מפשיטין את בגדיו**. דכתיב ורגמו אותו ולא כסותו:
מכסין אותו מלפניו. פרק א':
ואין האשה נסקלת ערומה. אלא בחלוק א' והלכה כחכמים:
גמ' מחלפא שיטת ר"י. האי סוגיא הכא הוא דשייכא ובספרי הדפוס נתחלפו הסוגיות מהלכה להלכה:
תמן. בפ"ק דסוטה אומר אם היה שערה נאה לא היה סותר אלמא חייש להרהור' והכא אומר הכן דהאשה נסקלת ערומה:
הכא. שאני דהרי מכל מקום למיתה אזלה וליכא למיחש בה אבל התם שמא תימצא טהורה ויתגרו בה פרחי כהונה:
מחלפה שיטת רבנן. אכתי דרבנן אדרבנן קשיא:
וכא. בסוטה אמרין הכין דסותר את שערה ומגלה את לבה:
ברור לו מיתה יפה. שלא לבזות אותה דתרתי לא עבדינן מיתה ובושה ובזיונא טפי לה מניחא דגופה אבל בסוטה ונוסרו כל הנשים כתיב ומצוה לביישה ואפי' היא טהורה למען תהיינה כל הנשים לוקחות מוסר ממנה שתהיינה צנועות ולא יביאו עצמן לידי חשד. וסוגיא זו כתובה בסוטה שם הלכה ה':

הלכה ה

מתני' **בית הסקילה היה גבוה שתי קומות**. ומשם מפילו לארץ:
הופכו על מתניו. שכשהוא מושכב פרקדן והוא על פניו מגונה יותר. ועוד שאם לא מת השני נוטל את האבן ונותנה על לבו:
גמ' **תניא וכמלא קומתו של נופל הרי חמשה**. כלומר שלאחר שמעלין אותו לבית הסקילה שהיא גבוה שתי קומות וקומה שלו הרי שלשה ונמצא כשמפילו משם לארץ שתי קומות הרי בין הכל ה':

ובבור של נזקין את אומר עד עשרה טפחים. יש בו כדי להמית כדתנן בפ"ה דב"ק ואם כן לא בעינן כולי האי ומשני דלא דומה נופל מדעת דבעי טפי לפי שכשיודע שמפילין אותו אינו נבהל כל כך כמו הנופל שלא מדעת דהתם ובעשר' טפחים סגי:

אילין דחבטין תורא בחייליה. שמשליכין השור בבית מטבחיי' בכח כשרוצין לשוחטו אפ"ה אין חוששין לכלום משום ריסוק איברים וטעמא דאמיד בנפשי' שיודע שרוצין להפילו והוי כנופל מדעת:

בחייכון שרוניה. התירו אותו מקישורו ונראה אם יכול להלוך ולא נתרסקו אבריו והתירו אותו ועמד וברח משם:

ומנין שטעון דחיה. קודם:

ומנין שטעון שתי דחיות. שאם נהפך על לבו שדוחפו והופכו על מתניו:

ת"ל יירה. מדלא כתיב ירה ירה:

הלכה ו

מתני' **המגדף**. מברך את השם:

והעובד ע"ז. דנמי כופר בעיקר הוא כמגדף וכתיב והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו' את ה' הוא מגדף ואותה פרשה בע"ז היא מדברה והלכה כחכמים:

ואין דנין שנים ביום אחד. בב"ד אחד משום דלא מצו להפוכי בזכותא דכל חד וחד אלא תלייתן של נשים הללו הוראת שעה היתה שהשעה הוצרכה לכך שהיו בנות ישראל פרוצות בכשפים ותלאן לפרסומי מילתא ודן את כולן ביום אחד מפני קרוביהן שלא יתקשרו להצילן:

גמ' **מה מגדף שנסקל נתלה**. דכת' כי קללת אלהים תלוי מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם אף אני אביא לשאר כל הנסקלין שיהו נתלין:

אף אני ארבה שאר כל הפושטין ידיהן בעיקר. ואין לנו לרבות אלא עובד ע"ז שהוא כמגדף:

אית תניי יהודה בן טבאי נשיא. סוגיא זו כתובה בפ"ב דחגיגה ושם יותר באורך על המתני' דקתני התם הראשו' היו נשיאים ושניים להם אבות בתי דינין ממתני' שמענו דיהודה בן טבאי היה נשיא שהוא הראשון שבזוג ואית תניי דמחליף ותני ששמעון בן שטח היה נשיא:

והוון בני ירושלם. הש"ס מקצר בכאן והתם גריס יהודה בן טבאי הוון בני ירושלם בעון ממנותיה נשיא בירושלם ערק ואזל לאלכסנדריא והוו בני ירושלם כותבין וכו' וקאמר התם דחזר ונתמנה לנשיא:

עובדא דאשקלון. דלקמן מסייע ליה:
ולא אתגמל חסד. לא נהגו בו כבוד כראוי ובאותו פעם מית בר מעיין מוכס והיה רשע ובטלו כל העם ממלאכתן לילך ולגמול חסד עם זה והיה זה התלמיד חבירו בוכה ומצטער אם ח"ו אין לשונאי ישראל כלום בשכרן:
לא תבזה בני מרך. ואל תהרהר אחריו חלילה שהכל בצדק ובמשפט שזה הרשע עשה איזה מצוה וקבל בזה שכרו וזה הצדיק עשה עבירה אחת וקיבל בזה עונשו:
חס. ליה שיעבור עבירה גמורה:
עבד אריסטון. עשה סעודה לשר החיל עם עבדיו ולא באו ואמר יבאו עניים ויאכלו דבלאו הכי יתקלקל:
ואיכא דאמרי שהיה מהלך בדרך והוה תחת שחיו ככר לחם אחד ונפל ולקח עני אחד ושתק ולא רצה לביישו:
וחמא. והראהו עוד לזה בחלום שאותו תלמיד מתענג בדשן נפשו וזה הרשע בר מעיין מוכס חסר כל ונפשו ברעה תתמוגג ונראה שעומד על שפת הנהר ורוצה להגיע למים להשיב נפשו ואינו מגיע וכל זה לדמיון אשר אין לנפשו מנוחה והשקט לא יוכל:
וחמא. ועוד הראו לו למרים בת עלי בצלים שהיא נתלית בחיטי דדיה. עטיניו מלאו חלב תרגומו בזיהוי אתמלאו חלבא:
ואית דאמרין וכו'. וחסר כאן והתם גריס אמר לון למא דא כן אמרו ליה דהות ציימא ומפרסמא ואית דאמרין דהוות ציימה חד יומא ומקזה לה תריי. כלומר על יום אחד שהיה מתענה היתה מתענגת ומרבת באכילה ושתייה נגד. שני ימים:
עד אימת כדין. יהא עונשה:
ומה הוא סורחניה. כל כך ואמרו לו על שקיבל על עצמו ואם יתמנו אותו לנשיא יהרוג לכל המכשפות המצויות והן עכשיו נתמנה לנשיא ואינו משגיח על אלו שבמערת אשקלון שמחבלין את העולם בכשפים לך ואמור לו זה שעכ"פ יתקן זה:
ולית הוא מהימנתי. לא יאמין אותי:
ואין. ואם לא יאמין לך תעשה מופת זה בפניו ותוציא עיניך ממך עכשיו ויבא העין אל ידך ועשה כן ואמרו לו שאח"כ יחזור אותה והחזיר והיתה שוה לחבירתה כבראשונה וזה האות והמופת תעשה בפני שמעון בן שטח ויאמין בך והלך וסיפר לו ורצה לעשות הסימן לפניו ואמר לא צריך יודע אני שאיש חסיד אתה ואינך משקר ובאמת שלא קבלתי עלי הנדר הזה בפי אלא בלבי הייתי חושב כך וכן אעשה היום והיה יום גשם והלך ולקח שמונים בחורים לבושין נקיים שהיו מטמיניך מלבושיהן בכדים וקדרות חדשות ונתן

להם הסימן אם אני מצפצף פעם אחת תלבישו עצמיכם ובפעם השני תכנסו למערה ותעשו כמו שעשו אח"כ:

אוים אוים. מלשון שלהן פתחו לי משלכם אני ומכשף כמותכן:

חדא אמרה מה דאמרה. בכישוף והביאה פת וכו':

מה אית בך עבד. ומה יכולת יש בידך לעשות:

אית בי עבד אנא צפר וכו'. שישמחו ומשמחין אתכן:

לון אנן בעיין. להם אנו רוצין וכו':

ויטלטלינה מארעא. שכשמגביהין אותן מן הארץ שוב אין בהן כח לעשות כישוף ואינן מצליחין במה שעושין ולקח לכולן ותלן היינו דתנינן על מעשה זו אמרו שמנים נשים תלה וכו' מפני שהשעה צריכה לכך:

הלכה ז

מתני' **כיצד תולין אותו משקעין**. נועצין את הקורה בארץ:

והעץ יוצא ממנה. כמין יתד היה יוצא מן הקורה סמוך לראשה:

ומקיף שתי ידיו. סומך זו אצל זו. כמו לתרום מן המוקף:

ותולה אותו. בידיו:

ר' יוסי אומר קורה מוטה על הכותל. לא היתה נעוצה בארץ אלא ראשה אחר על הארץ וראשה אחד מוטה ונסמוך על הכותל וטעמא דר' יוסי לפי שהעץ שנתלה עליו נקבר עמו ואמרה תורה כי קבר תקברנו מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר תלישה וקבורה ורבנן הך תלישה לאו כלום ולא מיעטה התורה אלא שלא יהא עץ מחובר מעיקרו והלכה כחכמים:

נמצא שם שמים מתחלל. שמזכירין שזה בירכו:

גמ' **זה חומר במחלל מבמגדף**. מחלל שם שמים חמור ממנו לענין דאמר לקמן שבמגדף עובר בלא תלין ובמחלל שם שמים מצינו שבני שאול שהיו נהרגין מפני חילול השם והיו נתלין זמן רב כדלקמן:

וזה חומר במגדף מבמחלל. שהמגדף נסקל ונתלה כדקתני במתניתין משא"כ במחלל:

כתיב ויתנם יהושע. איידי דאיירי בהאי ענינא דריש ליה לקראי דגבעונים וסוגיא זו כתובה פ' עשרה יוחסין הלכה א':

ניחא לעדה. שנתנם לחוטבי עצים ולשואבי מים:

ולמזבח ה'. מאי היא:

אלא שתלאן יהושע בריפיון. ולמזבח ה' רמז הוא עד שיבא דוד שעתיד לבנות המזבח לבית הבחירה ועל שם שדוד בנה היסודות כדאמרינן בסוכה בשעה שכרה דוד השיתין וכו' והוא יקרב או ירחק אתכם:

ולמה ריחקן עד שם. דכתיב ויהי רעב בימי דוד וגו' ובדק בשנים הללו למצא העון לתלות בו ולא מצא עד ששאל באורים ותומים וכדלקמן:

אשר משפטו פעלו. שהוא עושה משפט ופעלו כאחת שתבע משפטן של הגבעונים ומזכיר ג"כ טובה ופעולתו של שאול דכתיב אל שאול ואל בית הדמים:

שלא עשיתם עמו חסד. שלא נספד כהלכה:

ומה אתון בעון. לכפרה בשביל זה:

דילמא בהתין. שמא מתביישין הן קצתם מפני קצתם ליטול כסף בפניהם ולקח לכל אחד בפני עצמו לפייסו ולא נתפייס והדא הוא דכתיב אין לי כסף וזהב ולא כתיב אין לנו:

שלשה מתנות טובות. והן עיקרי ויסודי המדות טובות:

ואף עזרא בא. וחזר ורחקן דכתיב והנתיני' יושבים בעופל. היו נבדלים ממחנה ישראל להיות עם בפני עצמן א"נ עופל דריש לשון אופל ובמחשך מעשיהם שהם מרוחקים ממדות ישראל:

זה עובד העיר יעבדוהו. הנתינים שהן עובדי העיר שניתנו לחוטבי עצים ולשואבי מים ישארו בעבדותן ובריחוקן ויאבידוהו מכל שבטי ישראל:

ויקח המלך את שני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול וגו' ואת חמשת בני מיכל. והא כתיב ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד ואת אמר אכן:

כל שהמזבת קולטו הרי הוא שלו. לחיים:

שהיתה אומרת הצור תמים פעלו. צדקה את הדין והיינו דכתיב ותטהו לה אל הצור מתחלת קציר עד נתך מים עליהם וגו' שזהו בכלל צידוק הדין שהיו תולין זמן רב מתחלת קציר עד נתך המים ונשתנית עליהן מדת הדין מפני קידוש השם:

גדול הוא קידוש השם מחילול השם בחילול השם כתיב לא תלון וגו' ובקידוש השם כתיב ויהיו תלוים וגו'. כצ"ל וכן הוא בעשרה יוחסין:

הלכה ח

מתני' **בזמן שאדם מצטער**. שפורענות בא עליו בעונו:

מה הלשון אומרת. באיזה לשון שכינה קובלת ומנודדת עליו:

קליני. איני קל מראשי:

גמ' **אנן תנינן**. במתני' קליני ואית תנא תני קל אני ומפרש דלא פליגי במשמעות הענין אלא בלישנא בעלמא:

מאן דאמר קליני לית הוא אלא קליל. כלומר להאי מ"ד אין זה אלא לשון קל ממש וה"ק קל איני אלא כבד עלי הדבר ומאן דאמר קל אני אין קל הזה משמעות קל ממש ואינו אלא לשון נטול וכלומר כבד כדכתיב כובד האבן וניטל החול ומתפרש כפשוטו כבד אני:

מתניתא. דלעיל:

דלא כר"מ. לפי הדרשה דדריש הכא:

דאמר אף המגדף עובר בלא תעשה. כלומר מתני' דלעיל דאמרה דאף המגדף אם לן על העץ עובר בל"ת עליו כדדריש ואם לן וכו' מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם וא"כ לתנא דמתני' האי קללת למגדף הוא דאתא וזה דלא כר"מ דאיהו דריש קללת קל לית כדאמר במתני' קל איני ולדידיה לית לן למידרש דקרא במגדף איירי:

הלכה ט

מתני' **ולא זו בלבד**. עובר בלא תעשה אם הלינו:

אלא כל המלין יכו'. דקבור תקברנו כתיב ודרשינן ריבויא לכל המלין את מתו בחנם:

ולא היו קוברין אותן בקברות אבותיהן. לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק:

אלא שתי קברות היו מתוקנין לבית דין. לפי שאין קוברין מי שנתחייב מיתה חמורה אצל מי שנתחייב מיתה קלה והלכתא גמירא לה שנים ולא ארבעה:

גמ' **אין בו משום ליקוט עצמות**. לענין שיהא צריך להתאבל עליהן דקי"ל המלקט עצמות אביו ואמו ה"ז מתאבל עליהן כל היום כולו אבל הכא כיון דמעבירו בארון הוא לקברו במקום אחר אין בו משום ליקוט עצמות ממש. וגרסינן להא בפ"ת דפסחים ובפ"ק דמ"ק:

הדא דתימר בארון שיש. דבהא לא הוי כליקוט עצמות ממש משום דבארון של שיש מתקיים ביותר אבל בארון של עץ כיון דעשוי לירקב הוי כמלקט עצמות לקברן במקום אחר ומתאבל עליהן:

ר' יוסי. פליג דאפי' המעביר בארון של עץ כיון דלא ליקט ממש אין בו משום דין ליקוט עצמות:

אלא איזהו ליקוט עצמות. חסר כאן וה"ג שם איזהו ליקוט עצמות מעבירין באיפקרסין ממקום למקום ותני כן ליקוט עצמות מלקט עצם עצם משיתעכל הבשר:

א"ר חגיי. התם גרסינן מקודם תני אין שמועה לליקוט עצמות. אם לא היה שם אלא ששמע שליקטו עצמות אביו אין לו דין יום שמועה להתאבל עליהן א"ר חגיי והוא ששמע למחר. בהא הוא דאין לו דין יום שמועה קרובה אבל אם שמע בו ביום שליקטו יש שמועה לליקוט עצמות והוי כמו שהוא שם ומתאבל עליהן:

ניקומכי. שם חכם:

אין שיעור לליקוט עצמות. ואפי' כל שהוא מתאבל עליהן:
לקרוע ולהתאבל כר' אחא. לענין זה הירי כר' אחא לחומרא דבארון של עץ הוי כליקוט עצמות לקרוע ולהתאבל עליהן:
ולא ליטמות כר' יוסי. כלומר דלענין שלא ליטמות להן אם כהן הוא דקי"ל לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסור והמלקט עצמות אביו ואמו אינו מטמא להן:
כר' יוסי. כלומר אפי' לר' יוסי דאף ר' יוסי לא אמר דבארון של עץ לא הוי לליקוט מצמות אלא לקולא שלא להתאבל ולקרוע אבל לחומרא מודה דאינו מטמא להן:
ליקוטי עצמות כשמועתן. כדין שמועה קרובה דכל דיני אבלות עליו וכן נמי בליקוט עצמות כל דיני אבילות עליו באותו יום. א"נ כשמועין ממש כלומר כדין ליקוט כך דין שמועין וכר' חגיי לעיל דבו ביום יש שמועה לליקוט עצמות:
קילוסין. שבח להקב"ה שהוא ממית ומחיה וכיוצא בהן מדברי כבושים:

הלכה י

מתני' **נתעכל הבשר**. כבר נתכפר לו במיתתו ובבזיונו:
במקומן. בקברות אבותיהן:
ולא היו מתאבלין. שאין מתאבלין על הרוגי ב"ד שאבילות חלה משיסתום הגולל ובאותו שעה אין מתאבלין עליהן שלא נגמרה כפרתן עד שיתעכל הבשר והואיל ואדחי האבילות אדחי:
שאין אנינה אלא בלב. ואינו נראה וניכר:
גמ' **תני**. ברייתא זו הובאה במ"ק שם על המתני' מלקט אדם עצמות אביו וכו' ומפרש דבראשונה כך היו נוהגין:
במהמורות. בשוחות עמוקות בלא ארון כדי שיתעכל הבשר:
בארזים. בארון של ארזים:
ולמחר היה שמת. כלומר ששוב אינו מראה סימן אבילות אלא אדרבא נוח להן לאבותיו שאחר שנתעכל הבשר ינוחו מן הדין:
ולא עוד. אמתני' מהדר דקתני לעיל לא היו קוברין אותן בקברות אבותיהן ולא עוד אלא שחייבי הרוגי ב"ד לא היו קוברין אותן אלא בפני עצמן הנסקלין עם הנשרפין באחת והנהרגין עם הנחנקין באחרת אבל לא הנסקלין עם הנהרגין:
הוא שדוד אומר. לרמז שיש לאלו קברות בפני עצמן ולאלו קברות בפני עצמן ולפיכך חלקן בשתים ודריש חטאים על הנסקלין ונשרפין שהן עונש על חטא שאינו עסק נפשות ואנשי דמים על הנהרגין מחמת רציחה והנחנקין דדמיא להו:

מטתיה אונס. אירעו אבל שהלך לו חד ינוקיה ונכנסו ר' יונה ור' יוסי להראות לו פנים ולנחמו ומחמת אימתו עליהן לא רצו לפתוח בדברי תורה לפניו וא"ל ישגחו רבנן לומר דבר אחד מד"ת והשיבו ישגיח רבינו לומר לנו איזה דבר:

רשות שלמטן. השלטון והממשלה:

ואומר. לאחר שדנו בדין עיר הנדחת כתיב למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמך לומר שבזכות שתדונו דין אמת תזכו למדת רחמים ורחמך:

הדרן עלך נגמר הדין

פרק ז

הלכה א

מתני' **ארבע מיתות**. סקילה שריפה הרג וחנק. דוקא נקט סידרא סקילה חמורה משריפה ושתיהן מהרג ושלשתן מחנק ונפקא אינה למי שנתחייב שתי מיתות דקי"ל נידון בחמורה:

ר"ש אומר שריפה וכו'. ואין הלכה כר"ש:

זו מצות הנסקלין. מה דמפורש בפרק דלעיל ומשום דבעי למיתני מצות הנשרפין והנהרג' והנחנקין הדר ונקיט להאי:

גמ' **ולרשות**. להמלכות לא ניתן לו לדון אלא בדין הרג בלבד:

נאמר כאן נקימה. נקם ינקם:

חנק לית משכח ליה. אי אתה מוצא בפירוש בתורה:

אמרת. מכאן למדו דמיתה סתם בכל מקום אינה אלא חנק לפי שתלו חכמים בהקלה:

ר"ש דריש. השתא מפרש לטעם פלוגתייהו:

כל שם בת כהן בשריפה. אחת ארוסה ואחת נשואה ומדהוציא הכתוב לארוסה בת כהן לדונה בשריפה ולא סקילה כארוסה בת ישראל ש"מ ששריפה חמורה:

ורבנן אמרין כל שם ארוסה בסקילה. אחת בת ישראל ואחת בת כהן ואין שריפה לבת כהן אלא בנשואה ומדהוציא הכתוב לארוסה בת כהן מכלל נשואה לסקילה ש"מ שסקילה חמורה:

ר"ש דריש. השתא קאמר מאי דמהדרי להו חד לחבריה ומפרש נמי טעמא למילתיה דר"ש דקאמר כל שם בת כהן בשריפה דמנא ליה דגם נשואה בת כהן בשריפה דהא לטעמא דידיה דשריפה חמורה וניתנה לבת כהן א"כ דייך שתאמר דארוסה דחמירא בשריפה היא אבל לא נשואה והלכך דריש וקאמר דאי לא תימא הכי אלא דנשואה בת כהן דאקילא מארוסה כמו שמצינו בבת ישראל דנשואה קילא ואם כן הוא דיינו שנאמר

דנשואה בת כהן תהא בסקילה דקילא משריפה דלעולם בת כהן חמירא היא מבת ישראל וכמו דהחמירה התורה בארוסה בת כהן מארוסה בת ישראל כן נאמר ונחמיר בנשואה ומעתה קשה ג"כ דמנא לן דנשואה בת ישראל בחנק היא דילמא בהרג היא דקילא יותר לדידי והייכי דדריש ופריך להו דעל כרחך דאחת ארוסה ואחת נשואה בת כהן יצאת לשריפה דאי לאו הכי קשיא נימא ק"ו כדמסיק:

היקלה בנשואה שתהא בסקילה. כדפרישית דלפי דבריהם קאמר וכלומר דאי לא תימא הכי כדקאמינ' א"כ דיינו שנאמר שתהא נשואה בת כהן בסקילה ומעתה גם בבת ישראל נימא דהיקילה תורה בארוסה יותר מבת כהן שהרי בסקילה היא ולדידי קילא משריפה אינו דין שנקל עליה גם בנשואה ושתהא בהריגה דקילא מחנק לדידי אלא על כרחך דאחת ארוסה ואחת נשואה בת כהן בשריפה היא ושוב לא מצינו למילף לבת ישראל מידי:

רבנן דרשי וכו'. כלומר דמהדרו ליה איפכא דלדבריך לפי שאתה דורש איכא למידק איפכא לדידן ומה ארוסה בת ישראל שהחמירה בה התורה לדונה בסקילה ומעתה נאמר דנשואה בת ישראל דקילא דיינו שנאמר בה שתהא בשריפה דאנן סבירא לן דשריפה קילא מסקילה ומעתה נאמר גם בבת כהן דאין נשואה בשריפה דהא ארוסה בת כהן קילא היא ואינה אלא בשריפה וא"כ גם נשואה בת כהן נקל עליה ואינה אלא בחניקה דהיא אחר. מיתת שריפה וא"כ אין לדבר סוף דכשאתה דורש כן א"כ נקשי איפכא ונלמוד מק"ו דבת כהן קילא היא בתמי' אלא ע"כ דנשואה בת כהן היא דיצאת לשריפה דהיא חמירה מבת ישראל דאינה אלא בחנק וארוסה דחמירה לעולם בסקילה היא בין בבת כהן בין בבת ישראל ואין לך להשיב כלום:

כל מיתה שהיא למטה ממיתת אביה בשריפה. את אביה קא דריש ואליבא דרבנן דקסברי נשואה יצאת לשריפה ולא ארוסה וה"ק כל שהיא למטה ממיתת אביה וכלומר אם היתה בת ישראל ודין מיתתה היא למטה ממה שהיתה אם זינתה עם אביה דאז היה דינה בשריפה ועכשיו למטה היא דאינה אלא בחנק בהא הוא דבת כהן בשריפה וממילא שמעינן דבת כהן הנשואה היא שדינה בשריפה:

כשהיא אצל אביה. וכלומר אבל אם היא ארוסה ועדיין אצל אביה היא לא נשתנית מיתתה מבת ישראל אלא דינה כמוה דעם אביה זינתה בשריפה היא ואם עם חמיה זינתה בסקילה כדין שאר בת ישראל דבתו בשריפה וכלתו בסקילה:

את אביה וכו'. וכלומר דכן מצינו שדרש ר' אלעזר הכי וכדאמרן דלמעט ארוסה בת כהן משריפה אלא דינה כשאר בת ישראל עם אביה בשריפה ועם חמיה בסקולה:

היא. למעוטי בועלה וזוממיה הוא דאתא דלא בועלה ולא זוממיה בשריפה אלא בחנק:
כיוצא בהן בשריפה. תוספתא היא בסוף מכלתין ואהעדים זוממין קאי וה"ג שם כל הזוממין ובועלין מקדימין לאותו מיתה אם לסקילה סקילה אם לשריפה שריפה בד"א שהוא כיוצא בהן באותה מיתה כיוצא בהן בסקילה הוא והן בסקילה כיוצא בהן בשריפה הוא והן בשריפה כיוצא בהן בחנק היא בשריפה והן בחנק. ובסוף מכילתין הכא גריס כיוצא בהן בחנק הוא והן בחנק כלומר דוקא במקום שהבועל הוא כיוצא בהן באותו מיתה שהיא נתחייבה נתחייב גם הוא אם לסקילה אם לשריפה בכה"ג גם העדים זוממין מקדימין לאותה מיתה אבל אם הוא כיוצא בו שהבועל בחנק ואינו באותו מית' שהיא נתחייבה כגון בת כהן גם הזוממין מקדימין למיתתו ולא למיתתה והוא בשריפה והן בחנק. ולגי' הש"ס דסוף מכלתין הוא והן בחנק אבועל ואעדים זוממין קאי וכן צריך לגרוס גם כאן:
רבנן דרשי וכו'. טעמייהו בפלוגתא דחנק חמור או סייף חמור מפרש והכי קאמרי רבנן לר"ש לדידך דסבירא לך דחנק חמור מסייף א"כ קשה באנשי עיר הנדחת דאמרה תורה מיתתן בסייף כדכתיב הכה תכה את יושבי העיר ההוא לפי חרב ואמאי הרי הן ככל עובדי עכו"ם שדינן בסקילה:
יצאו לידון בקלה שבמיתות בשריפה. כלומר אם כן היה מן הדין לומר שאם נוציאם לדונם במיתה קלה דייך שיצאו לידון בקלה ובשריפה:
לא דייך שאת מוציאה לידון בקלה וכו'. וכלומר והשתא אי תימא דחנק חמור מסייף קשה דלא דייך שאתה מוציאן מן הדין הזה וממעט אותן מהקלה מבסקילה והיא שריפה אלא שאתה ממעט ומוציאן גם מהקלה מהשריפה והיא חנק בתמיה דייך שהיה לך לומר בהן בחנק ולא בקלה שבקלות לדידך שהיא בסייף אלא ודאי מדמצינו דנתנה להן התורה סייף ולא חנק ש"מ סייף חמור:
ר"ש דריש נביא השקר וכו'. ר"ש משיב להן עד שאתם משיבין מעיר הנדחת אשיב לכם מנביא השקר שדינו בחנק וא"כ אי ס"ד סייף חמיר תיקשי ג"כ הלא בכלל עובדי עכו"ם הוא כדכתיב כי יקום בקרבך נביא וגו' נלכה אחרי אלהים אחרים וגו' ולא דייך שאתה מוציאו משריפה שהיא חמורה והי' בדין שתוציאנו לקלה והיא סקילה ואתה מוציאו מדין הסקילה ועוד תוציאנו גם מהריגה בתמיה הא סייף חמיר לדידכו ומ"ט תדיננו בקלה שבקלות אלא ש"מ חנק חמיר:

מחלף. דרשת דרבי שמעון ורבנן ולא דרשי שאת רוצה להוציאן אלא שאת מוציאן באמת קאמרי והלכך מחליף להו דמר דריש מעיר הנדחת ורבנן הוא דמהדרי מנביא שקר ואיפכא קאמרי מדרשה קמייתא:

יצא לידון בקלה שבמיתות בשריפה. כלומר דבדין היה שיצא לידון בקלה מן הסקילה והיא שריפה:

לא דייך וכו'. וכלומר מדחזינן דאמרה התורה לידון אותו בחנק ש"מ דרצתה התורה באמת לדונו בקלה שבקלות דאי בקלה מן הסקילה לבד היה לו לדונו בשריפה אלא ודאי דרצתה התורה דוקא בקלה שבכולן ואי ס"ד חנק חמור מסייף היה לו לדונו בקלה שהיא בסייף אלא שמע מינה סייף חמיר:

ור' שמעון הוא דדרש מעיר הנדחת נמי כה"ג:

היו בשריפה. כלומר בדין היה שיהיו בשריפה כדלעיל:

יצאו לידון בקלה וכו'. בדין היה כך שיהיו נידונין בסקילה וכלומר דמדחזינן דצותה התורה לדונן בסייף ואי ס"ד דלא הקפידה התורה אלא בקלה מן היותר חמורה א"כ היה לדונם בסקילה שהיא קלה מן השריפה אלא ודאי שרצתה התורה לדונם בקלה שבכולן וכיון שכן ע"כ לא דייך אלא שאתה אומר שתוציאן לידון בקלה מכולן והוא הריגה וש"מ חנק חמיר:

הלכה ב

מתני' **היו משקעין אותו**. שלא יתהפך אנה ואנה ותפול הפתילה על בשרו:

קשה לתוך הרכה. קשה מבפנים לחנוק ורכה מבחוץ להגן על בשרו בשעת חנקו כדמפרש בגמרא שאם בקשה לחוד ימות בשעת חניקה:

את הפתילה. פתילה של אבר ומתיך לתוך פיו:

וחומרת. מלשון חמרמרו מעי כווצת. ושריפת נשמה וגוף קיים ילפינן שריפה שריפה ימבני אהרן שנאמר בהו יבכו את השריפה ולא נשרפו גופתם דוישאו בכותנותם כתיב והכא נמי מתקיימת מצות שריפה אע"פ שאינו נשרף אלא בני מעיו בלבד והכי עדיף טפי דכתיב ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה:

אף הוא אם מת בידם. כלומר אם מת בידם על ידי חניקתם קודם זריקת הפתילה לא היו מקיימים מצות שריפה לפיכך לא היו חונקין אותו אלא פותחין את פיו בצבת ואין הלכה כר' יהודה:

מפני שלא היה ב"ד שבאותו שעה בקי. צדוקין היו שאין להם ג"ש אלא קרא כמשמעו:

מתני' **ונותנין סודרין קשה לתוך הרכה**. שלא לנוולו אם היו חונקין אותו בקשה לבד:

גמ' **ויתן קשה בפני עצמו**. ולמה הוצרכו לכורכו בתוך סודר הרכה:
אמרי שלא ימות. מחמת הקשה בשעת החניקה ולא יקיימו מצות שריפה:
שכן מצינו. סמך לדבר שכשסתם חזקיהו מימי גיחון העליון כדאמר בפ' מקום שנהגו לא היה סותם בדבר קשה וחזק בתחלה שאין הקשה יכול לעמוד נגד הקשה והמים החזקים אלא סתמן במנים דקין וה"נ כורכין לתוך הרכה שהוא מגין על הקשה שלא יתגבר החניקה וימות תחת ידם:
בפתילה של בעץ. בדיל:
מהו בפתילה של בעץ. הרי אין הבדיל לבדו ניתך מהר כל כך:
אבר וקסטיטרון אבר עם הבדיל מעורבין יחד. את הבדיל ואת העופרת. תרגום ירושלמי ית קסטרא וית אברא:
אתיא כמאן דאמר. לאו מ"ד ממש דלא מצינו דפליגי בה ומתני' לתרוייהו קתני אלא כלומר להא דאמר במתני' מדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו שפיר אתיא האי פירושא דפתילה של אברי היתה דשייכא בה זריקה אבל למאי דאמר ומסיים יורדת לתוך מעיו היה לנו לפרש דמתני' בפתילה של נפט מיירי דשייכא שפיר יורדת לתוך מעיו דאלו פתילה של אבר אינה יורדת מהר למטה כל כך ושורפת חכו וגרונו בתחלה:
קודם לארבעים שנה וכו'. גרסינן לה בפ"ק הלכה א' ובימי שמעון בן שטח ביטלו דיני ממונות גרסינן וע"ש:
ואין עדות לתינוק. כדמסיק דבאותו שעה בן עשר שנים היה:
כד הוה מהלך וכו'. איידי דקאמר כמה היה באותו שעה שראה מסיים כמה היה בשעה שהלך עם רבו:
ותני כן. שהיה מהלך עם רבו ביחד ובזמן שנתגדל ודן לפני חכמים היה:

הלכה ג

מתני'. סדן. עבה תקוע בארץ כמות של נפחים:
אין מיתה מנוולת מזו. ובגמרא מפרש מאי דאהדר להו ר' יהודה והלכה כחכמים:
גמ' **מודה ר' יהודה שאין מיתה מנוולת מזו**. אלא דטעמיה דחוקת העובד כוכבים היא ואמרה תורה ובחוקותיהם לא תלכו וטעמייהו דרבנן דלאו מיניהו גמרינן אלא דסייף באורייתא כתיבא כדדריש בריש פרקין נאמר כאן נקימה וכו' וכדלקמן:
ותני כן. אמילתייהו דרבנן קאי דחרב באורייתא כתיבא:
יטלינו מבין האגפיים. מבין כתיפיו:

הבער' הבער' עריפ' עריפה. כלומר לענין זה למדנו ג"ש מעגלה ערופה מה הבערה שנאמר שם במול עורף הוא דכתיבא בה עריפה אף כאן מול העורף ולא מבין האגפיים והיינו מן הצואר כדאמרינן בחולין מול הרואה את העורף:

עריפה עריפה. כלומר והתם מנלן דמול העורף הוא גמרינן עריפה עריפה מחטאת העוף דכתיב בה ומלק את ראשו ממול ערפו מה להלן התזת הראש וכו' והדר גמרינן הבערה הבערה:

הלכה ד

גמ' **חנק לית משכח**. בהדיא בתורה אמרת וכו' כדלעיל בהלכה א':

לא מפני שהיא קלה. ר' יונתן כר"ש סבירא לי' דחנק חמור מסייף ולא מפני שהיא קלה מכולן קאמר אלא כל מקום שאמרו חנק היינו טעמא מפני שכל מיתה סתם אי אתה רשאי למשוך ולהחמיר במיתות החמורות והן שריפה סקילה אלא להקל ודייך שתקל ותתלה אותו במיתת חנק ולא בסייף הקלה מכולן:

תמן את אומר. משנה פ"ג דזבים מפשילין בחבלים הזב עם הטהור יכולין להיות יחדיו גודלין בחבלים ואפילו שניהם מצד אחד וחכמים אומרים עד שיהיה זה מושך הילך וזה מושך הילך זה עומד למזרח ומושך אליו וזה עומד למערב ומושך אליו דבכה"ג אינם נשענין זה על זה:

וכא את אומר זה מושך אצלו. ואמאי שני תנא בלישניה והוה ליה למינקט ה"נ זה מושך הילך וזה מושך הילך:

וא"ל תמן. שפיר שייכא לישנא דהילך דזה עומד מלפניו וזה מלאחריו כדפרישית אבל הכא מצדו הן עומדין ושייכא שפיר. לישנ' דאצלו זה מושך לצד זה וזה מושך לצד זה:

הלכה ה

מתני' **אילו הן הנסקלין**. אית מינייהו דכתיב בהו סקילה בהדי' והנך דלא כתיבא בהו סקיל' כתיב בהו דמיהם בם וכל מקום שנאמר דמיו בו דמיהם בם אינו אלא סקילה דילפינן מאוב וידעוני דכתיב באבן ירגמו אותם דמיהם בם:

והנותן מזרעו למולך. קסבר האי תנא מולך לאו ע"ז הוא אלא חק עכו"ם בעלמא הוא מדתני ע"ז ותני מולך:

והמקלל אביו ואמו. חמור ממכה הוא משום דאיכא תרתי קלון אביו ואמו ומוציא שם שמים לבעלה דהא תנן אינן חייב עד שיקללם בשם:

והמסית. את היחידים:

והמדיח. עיר הנדחת:

והמכשף. דכתיב מכשפה לא תחיה וסמך ליה כל שוכב עם בהמה מות יומת מה שוכב עם בהמה בסקילה אף מכשף בסקילה:

מתני' **הבא על האם**. בשוגג חייב עליה שתי חטאות דבכולהו עריות כתיב בהו כרת וכתיב בהו חילוק חטאות ואפילו בגוף אחד וכן הלכה:

גמ' **לכן צריכה ב' העלם אחד**. לאו הכא קאי אלא על מתני' דריש כריתות דקתני התם להני דחשיב להו במתני' הבא על האם ועל אשת אב וכו' ומפרש לה אגב למתני' דהתם והדר מהדר למתני' דהכא כדרך ש"ס הזה:

בהעלם אחד. הא דמני התם לשלשים ושש כריתות בתורה להכי אתא מניינא לאשמועינן שאם עשאן כולן בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת:

אבל בשני העלמות שכן אפי' באשה אחת בא עליה וחזר ובא עליה חייב על כל א' וא' גרסינן. ול"ג בהעלם אחת וכלומר דאלו בשני העלמות אפי' בערוה אחת משכחת לה חלוקי חטאות דהעלמו' מחלקין אפי' בגוף אחד. ולגי' הספר יש לפרש דה"ק דאלו בשני העלמות אפי' בגוף אחד הוי כמו בגופות מחולקי' בהעלם אחת דחייב על כל אחת ואחת ועיקרא דמילת' דקמ"ל במתני' דכריתות דגופין מחולקין וכן שמות מחולקין מחלקין לחטאות אפי' בהעלם אחת וכדלקמן:

מתניתא באשה אחת שיש לה שמות הרבה. כלומר ממתניתין דהכא לא שמעינן אלא דשמות מחולקין מחלקין לחטאות כדקתני הבא על האם חייב עליה משום אם ומשום אשת אב:

אבל אם היו נשים הרבה והעלימות הרבה בהעלם אחד הוא. כלומר אלא הא דמיבעי לי דאם יש כאן גופין מחולקין והן שם אחד כגון חמש נשים נידות וכן להעלמות מחולקות באשה אחת אם כמו בהעלם אחד הוא ואינן מחלקין לחטאות או דילמא מחלקין כמו דשמות מחולקין מחלקין:

א"ל לכן צריכה בהעלם אחד. הא עיקרא דמתני' דכריתות דתני מנינא להכי הוא דצריכא דאשמועינן אפי' עשאן כולם בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת וש"מ דטעמא דגופין מחולקין מחלקין לחטאות וממילא שמעינן דהעלמות מחלקות אפי' באשה אחת:

דאיתפלגון. וכן שמעינן מפלוגתא דר' יוחנן ור"ל דכ"ע סבירא להו דהעלמות מחולקות מחלקין לחטאות:

הוא בהעלם אחד. הבא על הערוה ביאות הרבה והוא לא נודע לו בנתיים אבל היא היתה לה ידיעה בנתיים ועשתה בחמשה העלמות:

הוא מביא קרבן אחד. על כל הביאות כיון דבהעלם אחד היו והיא מביאה על כל העלם והעלם דמחלקות הן:

כשם שאינו מביא וכו'. דס"ל שניהם שוין בחילוק העלמות בעינן ועכ"פ שמעינן דתרוייהו ס"ל דהעלמות מחלקין:

שלא תאמר. אסוקי מילתא דר' הילל בן פזי הוא דקאמר לכן צריכה מתני' דכריתות שלא תאמר יעשו גופין מחולקין משם אחד ובהעלם אחת או העלמות הרבה בגוף אחד כמו בהעלם אחד בגוף ושם אחד ואינו חייב אלא אחת לפום כן צריך מימר מתני' דהתם למנינא לאשמועינן דחייב על כל אחת ואחת:

תני ר' ישמעאל כן. הך מילתא גרסינן לה בשבת בפ' כלל גדול והתם קאי דלעיל מינה קאמר דבר אחד שיצא מן הכלל לצורך אינו חולקו אם יצא מן הכלל לאיזה צורך דבר ללמוד לא יצא לחלקו ושלא לצורך חולק אם לא ללמוד איזה דבר לחלק הוא דיצא. שני דברים שיצאו מן הכלל אינן חולקין. אין מלמדין על הכלל לחלק דהוי שני כתובים ואין מלמדין. וכר' ישמעאל חולקין ולר' ישמעאל ס"ל דאף הן חולקין ועלה מייתי הא דתני ר' ישמעאל ואגב דלקמן דדריש לחלק בעריות מייתי לה הכא:

והלא הניחוש והעינון בכלל. מכשפים היו ולמה יצאו מן הכלל:

לחלוק על הכלל. ללמד חילוקי לאוין על הכלל כולו ולחייב על כל אחת ואחת בפני עצמו כדחשיב קוסם קסמים וגו':

כלל בהיכרת ופרט בהיכרת מקום שנאמר כרת על הכלל ויצא דבר אחד בפרט ונאמר בו כרת כגון בפרשת עריות דכתיב כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות וגו' ופרט לך הכתוב באחותו דכתיב בפ' קדושים ואיש אשר יקח את אחותו וגו' ונכרתו לעיני בני עמם ופליגי בהאי מילתא לקמיה:

מילתיה דר' יוחנן אמרה כלל ופרט הוא. שמענו בשם ר' יוחנן דאמר דכל כי האי גוונא כלל ופרט הוא ולאו דאמרינן אין בכלל אלא במה שבפרט דהאי דרשה לא שייכא הכא ועוד דלאו כלל ופרט הסמוכין הן אלא כעין מידה דיצא מן הכלל דרשינן דהפרט יצא ללמד על הכלל כולו ולחלק דמה אחותו חייבין עליה כרת בפני עצמה אף כל העריות כלן אם עשאן בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת:

והכתיב ערות אחות אמך וגו'. ולמה יצא זה הלא כבר נאמר בפרשת עריות:

לידון בעריה. ללמד שחייב בהעראה כדכתיב התם כי את שארו הערה וגו':

והכתיב ואיש אשר ישכב את אשה דוה. ולמה יצאת ופרט בה הכתוב העראה תיפוק ליה מקרא דלעיל ערות אחות אמך דהא אמרת דכה"ג ללמד על הכלל כולו יצא:

לידון בעריה. ללמד גם כן על הראה שלא תאמר דאין אנו למדין נדה משאר עריות דאין חייבין עליה אלא משום טומאת ערוה ולא דמי להנך ומהו דתימא דלא נעשה בה המערה כגומר קמ"ל:

והכתיב ואיש אשר ישכב את דדתו וגו'. וכבר נאמר בפ' עריות דדתך היא:

לידון בעירי. כדכתיב התם חטאם ישאו ערירים ימותו. הווין בלא ולד. שלא יהיה להן ולד כלל:

וכל אתר דאת אמר ערירים ימותו. אפילו היה להם קוברין את בניהם ולכך נאמרו שתיהן ללמד מזה על זה:

למעט אשת אחיו מאמו. מעירי:

מה דודו שנ' להלן באחי אביו מאביו. דמשפחת האב הם הקרובי' לגאולה:

אף אשת אחיו לימדה מדודתו. כלומר מעיקרא ילפינן דודתו מג"ש דבאשת אחי אביו מן האב הכתוב מדבר והדר ילפינן אשת אחיו דכתיב בתרה ואיש אשר יקח את אשת אחיו וגו' דג"כ באשת אחיו מאביו הכתוב מדבר והילכך ממעטינן אשת אחיו מאמו מעירי:

עד כדון כר"ע. זו דברי ר"ע דלמדין דודתו מג"ש ואשת אחיו מדודתו:

כר' ישמעאל. אבל לר' ישמעאל אשכחן דדריש מקרא אחרינא למעוטי אשת אחיו מאמו דכתיב נדה היא כדלקמיה:

אף אשת אחיו. דמיירי קרא הכא בגוונא דלפעמים יש לה היתר לאחר איסורה וזהו באשת אחיו מן האב דאם אין לו בנים מותרת להתייבם:

והא ר' יוחנן מקשי לה. אמילתי' דר' יוחנן דלעיל קאי דדריש לכך יצאת כרת באחותו לחלק וקאמר הש"ס דלהאי מילתא ר' יוחנן גופיה מקשי עלה הא לא איצטריך וכדמפרש ואזיל מנן תיתי ליה וקאמר דנפקא לן כדאמר ר' אבהו בשם ר' לעזר ולקמיה מתרץ לה:

שני לאוין וכרת אחד. מקום שאתה מוצא שיש בו שני לאוין וכרת אחד לאוין חולקין את הכרת ליתן לכל לאו ולאו כרת בפני עצמו ואם עשה שתיהן חלוק חטאות ביניהן כדמפרש ואזיל לקראי דמפטם וסך בשמן המשחה:

לאוין חולקין את הכרת. וחסר כאן עד ועוד מן הדא וה"ג בפ' כלל גדול בתריה מה עבד לה ר' יוחנן. כלומר דהשתא מאי מתרץ לה ר' יוחנן למה לי כרת באחותו לחלק הרי יש בעריות חילוקי לאוין וכל מקום שיש חלוקי לאוין אפי' אין כאן אלא כרת אחת חלוק חטאת ביניהן. ומשני התם באנשים הכתוב מדבר ובאת אחותו ללמד על כל הנשים. אי מהאי קרא לא הוי ידעינן כרת אלא על האנשים ויצאת כרת באחותו ללמד אף על הנשים לחלק. והדר פריך ולית לר' אלעזר כן. ללמד על הנשים. אית לי' לא תקרבו אחד האיש

ואחד האשה במשמע ומה עבד לה ר' יוחנן פתר לה ואינו מחוור ועוד מן הדא שמואל בר אבא וכו' כדהכא. וכלומר פתר לה ותירץ להאי קרא אבל אינו מחוור ובלאו הכי עוד קשה לדברי רבי יוחנן דאמר יצאת כרת באחותו לחלק א"כ קשיא כדבעא שמואל בר אבא:

ויצאו שלמים ויחלקו על כל הקדשים בטומאה. דבשלמים כתיב בפ' צו והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה וגו' והלא שלמים בכלל כל הקדשים היו וכתיב בפ' אמור אמור אליהם לדורותיכם כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לה' וטומאתו עליו ונכרתה וגו' ודרשינן האי אשר יקרב אשר יאכל הוא דאי לנגיעה לא מצינו כרת בנגיעה ולמה נאמר אשר יקרב לומר שאין חייבין עליו משום טומאה עד אשר יוכשר ליקרב ושמעינן מיהת דיצאו שלמים ללמד ואמאי לא נדרוש ה"נ כו דיצאו שלמים ללמד. לחלק על כל הקדשים שאם אכלן בטומאה בשוגג לחייב על כל אחת ואחת ואנן לא תנן הכי כדלקמן:

א"ל. משלמים לא קשיא דלצורך דבר אחר יצאו ללמד מה שלמים קדשי המזבח אף כל קדשי המזבח יצאו קדשי בדק הבית שאין חייבין עליהן משום פיגול נותר וטמא וכלומר דהא דאין חייבין עליהן משום טומאה מהכא הוא דנפקא לן ולית לן למילף לחלק על כלל כולו:

ולא מתניתא היא. סיומא דמילתיה דר' זעירא היא שהשיב לו לצורך יצאו ועוד וכי לא תני במתני' דריש פ"ד דמעילה קדשי המזבח מצטרפין וכו' מכיון שהן מצטרפין אינן חולקין כצ"ל כלומר דאי ס"ד דחילוק לאוין וחטאות ביניהן א"כ לא היה להן להצטרף זה עם זה ומכיון דמצטרפין הן ש"מ דאין חילוק חטאת ביניהן:

אמר ר' חנינא מאי ראיה מייתית מהאי מתני' וכן היא צריכה ליה דהיא גופה קשיא והכי מיבעיא ליה לשמואל בר אבא דאמאי מצטרפין הן ויחלוקו ולא יצטרפו דנימא דקרא אתא ללמד על חילוק חטאת ביניהם ולא יצטרפו זה עם זה:

כלל בעשה. מקום שאתה מוצא שהכלל נאמר בעשה ואח"כ פרע לך הכתוב את הפרט בלא תעשה כדלקמן פליגי בה אם אמרינן בכה"ג כלל ופרט הוא כדמפרש ואזיל ולענין מאי:

מילתי' דר' לעזר אמרה. מדברי ר' אלעזר שמענו דאית ליה כלל ופרט הוא לענין דאמרינן דיצא הפרט ללמד על הכלל כולו דר' לעזר ס"ל דלוקין על חרישה בשביעית וכדקאמר טעמא שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור יצאו מן הכלל להקיש וללמד על הכלל כולו דדבר שהוא עבודה בארץ או באילן לוקין עליהן:

מה עבד לה ר' יוחנן. ומ"ט אמר אין לוקין:
שני דברים הן. לא תזרע ולא תזמור:
ושני דברים שיצאו מן הכלל חלוקין. בתמיה דאית לי' כהאי מ"ד דאמר התם ובפ' כלל גדול והבאתי לעיל דשני דברים שיצאו אין מלמדין על הכלל לענין לחלק ואכתי לא מסיק טעמייהו הכא עד לקמיה:
על דעתיה דר' אלעזר אינן חולקין. ושואל הש"ס אם ר"א מודה בהא דאין שני דברים שיצאו מלמדין על הכלל לחלק דכשני כתובין הן או דפליג וס"ל כתני ר' ישמעאל לעיל דחולקין וקאמר הש"ס ואית ליה לר"א נמי כת"ק דר' ישמעאל דאין חולקין אלא דשאני ליה בין לחלק ובין להקיש דלענין ללמד על הכלל ולחלק שיהא חייב על כל א' וא' אין אנו למדין משני דברים שיצאו הא ללמד על הכלל לענין להקיש להפרט כדאמר מה הפרט מפורש שמיוחדין מהן עבודה בארץ וכו' בהא ס"ל דמלמדין:
על דעתי' דר' יוחנן אינן מלמדין. וכי ס"ל לר' יוחנן דאפי' לענין להקיש אינן מלמדין:
שנייה היא. בעלמא ס"ל דמלמדין ושאני הכא שהכלל הוא בעשה ושבתה הארץ והפרט בלא תעשה ואין עשה מלמד על ל"ת וכן ל"ת אין מלמד על עשה:
על דעתיה דר' אלעזר עשה מלמד וכו'. ובפ' כלל גדול גריס אמר ר' אלעזר ועשה מלמד על לא תעשה ואין לא תעשה מלמד על עשה. ובלשון תמיה מיתפרשא וכן הכא וכלומר וכי עשה מלמד כאן על ל"ת דבשלמא אם היה הפרט בעשה והכלל בלא תעשה שפיר קאמרת דאין העשה דקילא מלמד על לא תעשה דחמירא אבל היאך אנו אומרים דהפרט דהוא בלא תעשה כמו כאן אינו מלמד על עשה דקילא מיניה בתמיה. ובריש פ"ח דכלאים איתא ג"כ להאי סוגיא ולא גריס להא מידי:
על דעתי' דר' יוחנן ניחא. דפשיטא לן דמותר לחפור בשדהו בשביעית בורות שיחין ומערות דהא אפי' חרישה שהיא לצורך הקרקע קאמר דאינה אסורה מן התורה:
על דעתיה דר' אלעזר. דאמר חרישה אסורה מה"ת מהו לחפור בה בורות שיחין ומערות מי אמרינן דכל עבודה בקרקע אסור או דילמא דלמדין אנו מן הפרט דדוקא דומיא דהני שהן עבודה לצורך הקרקע הוא דאסור:
כשם שאין מלמדין וכו'. כלומר דהש"ס מהדר דאדרבה לר' אלעזר טפי פשיטא לן דמותר דאלו לר' יוחנן איכא למיפרך דכשם שאין מלמדין מן הפרט לענין איסור דלא קאי בלא תעשה על החרישה כך לענין היתר חפירת בורות לא ילמדו דאימר ושבתה הארץ הקפידה התורה כל שהוא עושה בארץ ואפ"ה אמרת דלר' יוחנן מותר ומכ"ש לר' אלעזר דכשם שמלמדין לענין איסור כך ילמדו לענין היתר:

א"ר בא וכו'. ר' בא פליג אהא דקאמר טעמיה דר' יוחנן דאין לוקין על החרישה משום דהכלל בעשה והפרט בל"ת אלא דטעמיה דבהדיא גילתה לנו התורה במקומו דעל שאר עבודת הקרקע בעשה הוא דעובר ואינן בל"ת:

שש שנים תזרע שדך. ומשמע ולא בשביעית ושש שנים וכו' וא"כ הוי לאו הבא מכח עשה והוי עשה ולגופיה לא איצטריך דהא כתיב שדך לא תזרע וגו' וא"ת לעבור עליו בעשה ול"ת הא כבר כתיב עשה ושבתה הארץ אלא ללמדך דעל שאר עבודת קרקע דאינו עובר עליהן אלא בעשה וכן אמר רבי ירמיה דעובר בעשה:

רבי יוסי אומר אפילו בעשה אין בו. לחרישה ולשאר עבודת קרקע ואין איסור אלא מדבריהן:

והכתיב מלא. כלומר סתם ומקרא מלא הוא:

לענין לא תעשה שבו. המפורש בקרא לא תזרע ולא תזמר ולעבור עליו בעשה ולא תעשה:

יהו לוקין. ובכלאים ובכלל גדול גרסינן יכול יהו לוקין על תוספות. ובריייתא היא ופליגי בפירושה דר' יוחנן מפרש לשיטתיה דיכול יהו לוקין על החרישה וקרי לה תוספת על המפורש בכתוב ואסיקו לה לפטורא ורבי אלעזר מפרש דעל איסור הנשנה בשני פרקים ראשונים דמסכת שביעית קאי ובתוספת שביעית ממש מיירי התם וקאמר דאין לוקין עליהן:

הרי. כמו וכו' כדמסיים אית תניי וכו':

אית תניי תני ושש שנים וכו'. כלומר דמדייק האי קרא ולמדין דאינו עובר אלא בעשה לשאר עבודת קרקע ומסייעא לר' יוחנן:

ואית תניי. דמדייק קרא דשדך לא תזרע וגו' ודוקא בשביעית ולא בתוספת וכן נמי ס"ל למידק מהאי קרא ללמד על הכלל ומסייע לר' אלעזר:

מתניתא פליגא על רבי לעזר. צ"ל וכן הוא בכלאים ובפ' כלל גדול וטעות דמוכח הוא כאן:

מתניתא. ברייתא בסיפרי השמר בלא תעשה ופן בלא תעשה דכתיב השמר לך פן תעלה עולותיך וגו':

וכתיב. בתריה כי אם במקום וגו' שם תעלה ושם תעשה ודרשינן לתעשה זו השחיט' והזריקה והרי זה לעבור עליהן בעשה בחוץ דשם תעלה וגו' ולא במקום אחר והוי לאו הבא מכלל עשה והקישן בכתוב אחד מה העליה שהיא בעשה ובל"ת דכתיב השמר פן תעלה אף לשחיטה וזריקה שהן בעשה לעבור עליהן גם בלא תעשה:

בגין דכתיב. טעמא דהקישן הכתוב בחד קרא הא לא הקישן. הכתוב לא הוי ידעינן דקאי על שחיטה וזריקה בל"ת ואמאי נימא דבא פרט העשה ומלמד על לא תעשה מה בעשה שחיטה וזריקה בכלל אף בלא תעשה כן אלא ש"מ דאין עשה מלמד על ל"ת ואין ל"ת מלמד על עשה ודלא כר"א:

מה עבד לה ר' יוחנן. בכלאים לא גרסינן להא דלר' יוחנן ניחא והאי שינויא לא איצטריך אלא לר"א ולגי' דכלל גדול ודהכא יש לפרש דר' יוחנן אליבא דרבי אלעזר הוא דמשני לה דאיצטריך שם תעלה ושם תעשה שלא תאמר וכו':

כמה דתימר גבי שבת וכו' אינו חיוב אלא אחת. דכולן מעין מלאכה אחת הן ודכוותה שחט והעלה בחוץ אינו חייב אלא אחת לפום כן צריך מימר שם תעלה ושם תעשה לחייבו על השחיטה בפני עצמה ועל העלייה בפני עצמה:

זומר כנוטע. דעל ידי שכורת הענפים הן מתגדלין ביותר:

על דעתיה דכהנא חייב שתים. דנוטע חייב משום זורע וזומר לאו בכלל נוטע וחייב עליו בפני עצמו:

על דעתי' דר' זעירא אינו חייב אלא אחת. קס"ד דר' זעירא זומר כנוטע וכן נוטע כזומר ואינו משום זורע קאמר ואם נטע וזמר חדא הוא דמיחייב ודחי לה הש"ס כלום אמר ר"ז אלא זומר כנוטע הוי ודילמא נוטע נמי כזומר ואין בו משום זורע בתמיה:

להחמיר על עצמה. ולהתחייב אף בזומר וכי משום שיצאת זמירה להחמיר את פוטרו לנוטע משום זורע אלא הוי לא שנייא וכו' דלכ"ע חייב שתים דנוטע משום זורע הוא:

הלכה ו

בין מן האירוסין. דכיון שקדשה אשתו היא דכתיב ואיש כי יקח אשה משעת לקיחה נקראת אשתו והך קיחה קדושין הן דגמר קיחה קיחה משדה עפרון:

גמ' **אזהרה לבא על האם מנין וכו'**. עונש למיתת ב"ד מנין:

מות יומתו שניהם דמיהם בם. וגמרינן מאוב וידעוני דכל מקום שנאמר דמיהם בם בסקילה הוא:

הבא על כלתו וכו' עונש. דבסקילה מנין:

ואיש אשר ישכב את כלתו וגו' מות יומתו וגו' דמיהם בם. תניתה הכא. לכל הני דקאמר חייב שתים ותנינן נמי להני בכריתות ופריך ניחא בכריתות דשם בשוגג מיירי ומני לכולהו משום חילוק חטאות אלא אית לך מימר הכא בסנהדרין דבחייבי מיתות מיירי דנסקל וחוזר ונסקל בתמיה ולענין מאי קאמר חייב שתים:

להתרייה איתאמרת. לענין התראה נשנית שצריך להתרות בו משום איזה איסור שהוא עובר ואם התרו בו משום אם או התרו בו משום אשת אב לוקה כלומר חייב מיתה הוא ונלקה ונלכד במיתתו ולענין זה הוא דקתני חייב עליו משום אם ומשום אשת אב:

ויתרו בו משום אשת איש. ואמאי לא קחשיב גבי אם דחייב ג"כ משום אשת איש ולענין אם התרו בו משום אשת איש דחייב:

תיפתר בפנויה. שמת בעלה:

תמן. בבבל תנינן להאי ברייתא:

אם לא היתה אמו ראויה לאביו. כגון שהיתה מחייבי לאוין וקסבר דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין ולא קרינן בה אשת אב בהא הוא דאמרי' לר' יהודה דאינו חייב אלא אחת משום אם בלבד:

הא אם היתה אמו ראויה לאביו. מודה ר' יהודה דחייב שתים:

לא שנייא. היא לר' יהודה דלעולם פליג וס"ל דאינו חייב אלא אחת כדקאמר במתני':

טעמא דר' יוחנן. אליבא דר' יהודה דאמך היא כתיב מיעוטא משום אמו לבד אתה מחייבו ואורע כל הפרשה לאם בלבד והלכך אין חילוק אליביה בין אם היתה ראויה לאביו או לא:

מה ראה ר' יוחנן לתפוש את האם ולהניח את אשת האב. כלומר מה ראה למידרש אליבא דר' יהודה היא דכתיבא גבי אם למיעוטא דאינו חייב משום אשת האב והא גבי אשת אב נמי היא כתיבא ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא ומעתה נדרוש היא למיעוטא דמשום אשת אב אתה מחייבו ולא משום אם וא"כ קשו קראי אהדדי:

א"ל דהוא סבר כר' ישמעאל. ואליבי' דרשינן לקמן מהיא דכתיבא גבי ערות אביך לחייבו על אשת אב אפילו לאחר מיתה ולא נפקא לן למיעוטא:

דר' ישמעאל דרש ערות אביך בזכר הכתוב מדבר כצ"ל. כלומר רישא דקרא דכתי' ערות אביך וערות אמך לא תגלה דריש לי' ערות אביך ממש ולא משתעי האי קרא באשת אב אלא בזכר וכדמפרש ואזיל לחייבו על אביו בשתים משום ערות אביך ומשום את זכר לא תשכב וגו' וערות אשת אביך דבתריה היינו אשת אב וכדמסיק ואזיל לקמן לדרשת ר' ישמעאל:

דתני. כן דהבא על אביו חייב שתים:

וניתני. בכריתות שלשים ושבע כריתות דקתני התם הבא על הזכר והשתא לדידך ניתני הבא על אביו דחייב עליו שתים:

כל שם זכר אחד. כלומר דהא כבר חשיב התם לענין כריתות לשם זכר ובא על אביו היינו זכר ואי עביד לכולהו בהדדי שם זכר אחד הוא אבל באמת בא על אביו מיחייב עוד א' משום ערות אביך:

ערות אשת אביך באשת אביך הכתוב מדבר. סיומא דדרשה דברייתא היא וכלומר דקרא דבתריה הוא דמישתעי באשת אב ושאינה עמו לאזהרה:

ערות אמך. דכתיבא ברישא דקרא זו אמו שהיא אשת אביו כלומר פשטיה דקרא בהכי מישתעי ואי לא הוי כתיב אלא ערות אמך לא תגלה לא הוי ידעינן אלא אמו שהיא אשת אביו:

אמו שאינה אשת אביו. אלא אנוסת אביו מנין להכי הדר כתיב אמך היא לא תגלה ערותה להביא אמו אנוסת אביו:

מה עבד לה ר' עקיבא גרסינן. והגירסא משובשת כאן ביותר ואגב שיטפא דלקמן היא והכא לר"ע הוא דשייך למיפרך דאיהו דריש לקמיה ערות אביך לאו באביך ממש אלא באשת אב הכתוב תדבר ולדידיה למה לי קרא דבתרי' ערות אשת אביך לא תגלה:

פתר לה לאחר מיתה. ללמד על אשת אב שחייב עליה אפילו לאחר מיתת האב והלכך הדר כתבי' רחמנא:

ולית לר' ישמעאל. כן צ"ל. כלומר ומנין לדידיה למידרש לאשת אב לאחר מיתה הא אליביה גופא איצעריך לאזהרה לאשת אב וקאמר דלר' ישמעאל נפקא ליה לאחר מיתה מדכתיב בקרא דאשת אב ערות אביך היא דמיותר אלא למידרש דלעולם ערות אביך היא ולא שנייא בין בחיי האב בין לאחר מיתה:

ר' עקיבא דרש ערות אביך באשת אב הכתוב מדבר כצ"ל. השתא מייתי דרשת רבי עקיבא דפליג על רבי ישמעאל וס"ל דרישא דקרא לאו באביך ממש אלא באשת אב הכתוב מדבר וערות אמך וכו' כדלעיל אי הוה כתב לחודיה לא שמענו אלא באמו שהיא אשת אביו והדר כתב רחמנא אמך היא לא תגלה ערותה ללמד על אמו אנוסת אביו:

מה עבד לה ר' ישמעאל. כלומר דהניחא לר"ע דדריש להאי קרא דבאישות משתעי וערות אביך זו אשת אב וא"כ שפיר הוא דאיצטריך למיכתב אמך היא לא תגלה ערותה ללמד על אמו אנוסת אביו דאי מערות אמך לא תגלה לחוד ה"א דדוקא באמו שהיא אשת אביו הזהירה התורה אלא לר' ישמעאל דלדידי' לא איירי האי קרא באישות כלל מהיכי תיתי לן לומר דבאמו שהיא אשת אביו דוקא מישתעי דאיצטריך למיהדר ולמיכתב אמך היא וגו' ללמד על אמו שאינה אשת אביו:

פתר לה לאחר מיתה. כלומר דבאמת לא דריש ר' ישמעאל הכי ללמד על אמו שאינה אשת אביו דלא איצטריך אלא ללמד על אמו דאפי' לאחר מיתת האב מוזהר עליה דאי לא הדר כתבה הוי אמינא דלא הקפידה התורה אלא בחיי אביו דוקא ובריית דלעיל ערות אשת אביך וכו' ערות אמך כר"ע היא:

ולית ליה לר"ע כן. וכי לית ליה לר"ע דאיצטריך אמך היא לא תגלה ערותה למידרש על אמו אפי' לאחר מיתת האב והשתא מנא ליה למידרש על אמו שאינה אשת אביו:

ערות אביך וערות אמך מה אביך וכו'. כלומר דמהדר הש"ס איך הכי נמי דלר"ע איצטריך ג"כ למידרש לאמו לאחר מיתת אב ואמו שאינה אשת אביו נפקא ליה מהקישא דערות אביך וערות אמך מה אביך כל שהוא אביך וכלומר כל שהיא ערות אביך והיינו באשת אב דהא לר"ע האי ערות אביך באשת אב הכתוב מדבר ולעולם אשת אביך הקפידה התורה בין לעונש בין לאזהרה כדלקמן דנפקא ליה מג"ש אף אמך כל שהיא אמך ואפי' אינה אשת אביך בין לעונש בין לאזהרה. והשתא היינו דקאמר לעיל ר' זעירא אליבא דר' יוחנן דמפרש טעמיה דר' יהודה משום דכתיב ערות אמך היא למיעוט' ולא קשיא מהיא דכתיב גבי אשת אב ערות אביך היא משום דסבר לה כר' ישמעאל ולדידיה איצטריך ערות אביך היא ללמד על אשת אב לאחר מיתה כדאמרן אליבא דר' ישמעאל ולא נפקא לן האי היא למיעוטא:

לא מסתברא דדריש אהן קרייא אלא ר' יודה וכו'. כלומר דדחי לה הש"ס להא דר' זעירא דאדרבה איפכא מסתברא דהא אליבא דר' יהודה קיימינן ולדידיה ע"כ דמסתברא דכדרשת ר"ע ס"ל דערות אביך לאו בזכר מישתעי אלא באשת אב הכתוב מדבר דהא ר' יהודה לית ליה אמו שהיא אשת אביו לחייבו בשתים אלא משום אמו בלבד ועל כרחך דנפקא ליה מדכתיב אמך היא והשתא לא מייתר לן בהאי קרא מידי דהא דכתיב ערות אמך לא תגלה אמך היא וגו' תרווייהו איצטריכו חד למילף לגופה לאזהרה לאמו וחד למיעוטא דלא תימא הואיל והאי קרא באישות משתעי ליחייביה תרתי אאמו משום אמו ומשום אשת אביו קמ"ל והשת' ערות אשת אביך דקרא דבתריה ללמד על אשת אב לאחר מיתה דהא לאזהרה לאשת אב גופה לא איצטריך דנפקא לן מערות אביך מרישא דקרא ולאמו שאינה אשת אביו לאזהרה נמי לא איצטריך דהא לר' יהודה לית ליה אמו שהיא אשת אביו וכלומר דמכיון דמפרש לקרא דאמו דאין אתה מחייבו אלא משום אמו א"כ ממילא שמעת מינה דלעולם חייב הוא על אמו ולא תליא כלל אם היא אשת אביו או לא ועוד מכיון דלר' יהודה רישא דקרא ערות אביך באשת אב מישתעי א"כ משמע בין אשת אב שהיא אמו בין אינה אמו ומעתה ערות אמך לא תגלה ע"כ לאמו שאינה אשת

אביו אתא והיא דכתיבא בהאי קרא למיעוטא כדאמרן כי איצטריך לן למילף אליבא דרבי יהודה לעונש על אמו שאינה אשת אביו ובהא דצריך מידרוש אליביה כדדרשינן אליבא דר"ע מהקישא דערות אביך וערות אמך מה אביך וכו' כדלעיל דמה אשת אב כל שהיא אשת אביך שוין לעונש ולאזהרה אף אמך כל שהיא אמך שוין לעונש ולאזהרה ועיקרא דהאי מילתא מג"ש הוא דנפקא לן כדלקמיה שמעינן מיהת דטפי ניחא לן למימר דסברת ר' יהודה כדרשת ר"ע הוא דאזלא ולא כדרשת ר' ישמעאל:

הדא אמרה למדין ג"ש אפילו מופנה מצד אחד. דהא לדידך דאמרת דילפינן מהקישא דערות אביך וערות אמך וערות אביך גופיה מנלן דבאשת אב הכתוב מדבר דילמא בערות אביך ממש ולא שייכא הקישא לענין עונש דהא לא כתיבא לעונש בהדיא גבי ערות אביך ועל כרחך דאג"ש סמכת כדדריש לה בתורת כהנים אתה אומר אשת אביך או אינו אלא ערות אביך ממש נאמר כאן ערות אביך לא תגלה ונאמר להלן ערות אביו גלה מה להלן באישות הכתוב מדבר אף כאן באישות הכתוב מדבר והדר ילפת לה מהקישא דמה באשת אביך הנאמר באזהרה ונאמר בעונש אף בערות אמך הנאמר באזהרה ואמו שאינה אשת אביו ג"כ בכלל וכדלעיל אף בעונש כן והאי ג"ש לאו מופנה אלא מצד אחד הוא דערות אביו גלה דגבי עונש הוא מיותר אבל באזהרה איצטריך לגופיה ושמעת מינה דג"ש דמופנה מצד אחד למדין ממנה:

לית דא פשיטא על דר"ע. והא לדרשת ר"ע קיימינן ומאי פשטת אליביה לג"ש דמופנה מצד אחד הא שמעינן לר"ע בעלמא דס"ל דאפי' לג"ש שאינה מופנה כל עיקר למדין הימנה ופשיטא אם מופנה מצד אחד:

מהו שהוא חייב עליה משום אשת איש. אף משום אשת איש:

תא חמי. מאי קמיבעיא ליה:

בנה לא כל שכן. וכי משום שבנה הוא אזיל ליה האיסור דאשת איש:

התיב ר' יוסי. על הא דמתמה תא חמי וכו' דהרי חורגה קתני בהדיא במתני' דחייב עליה משום אשת האב ומשום אשת איש ובנה אינו חייב עליה משום אשת איש דלא קתני אלא משום האם ומשום אשת האב ואילו משום אשת איש לא קחשיב:

דתני. תניא נמי הכי דאף בשאר כל העריות כן דהיכא דאיכא איסור תמור ואיסור קל אין את תופסו אלא משום איסור חמור כגון חמותו ואשת איש דאתה תופסו משום איסור חמותו וכן כלתו ואחותו וה"נ גבי אמו ואשת איש אין איסור אשת איש חל על איסור אמו:

מבריחו מן החמורה ומקנתרו בקלה לית יכיל. כלומר לחייבו באיסור הקל שהוא משום אשת איש ולהבריחו מן החמורה כגון חמותו וכלתו ואחותו וכה"ג ודאי לית אתה יכיל דזיקת החמורה היא שעליו אלא דאמרינן דמתחייב במיתה החמורה וכן אם הוא בשוגג מתחייב משום איסור החמור ולא אתי איסור הקל וחל עליו:

דתני. בתוספתא פ"י:

ומשום בת אשת אביו. דכתיב ערות בת אשת אביך מולד' אביך אחותך היא וגו' וקסבר דלהכי לא כתבה התורה ערות אחותך לא תגלה לחוד למידרש לחייבו על אחותו אף משום בת אשת אביו:

אינו חייב עליה אלא משום שם אחד בלבד. אחותו והא דכתיב בת אשת אביך דרשינן אם היא מאשת אביך הראויה לו לקידושין פרט לאחותו מן השפחה ונכרית:

וכן הבא על כלתו. ויש עליה שם אחר כגון שהוא בחיי בנו ויש עליה איסור אשת איש דאתה תופסו משום כלתו וכברייתא דלעיל והאי תנא פליג על תנא דמתני' דקתני הבא על כלתו חייב עליה משום כלתו ומשום אשת איש:

אתייא דר' יוסי בר' יהודה. במה דאינו מחייב על אחותו אלא משום שם א' בלבד:

כשיטת ר' יהודה אביו. במתני' דאינו מחייבו אלא משום שם אחד ומשום שם ראשון שראוי לתופסו והוא שם אמו וכן לר' יוסי בר' יהודה משום שם אחותו:

חזר ר' ירמיה וכו'. דהדר ביה ר' יוחנן וקאמר דלית לר' יוסי בר' יהודה בשיטת אביו ודלא דמי דאפי' תימא במתניתין כרבנן ס"ל דשאני התם דכל אחד בלא שם חבירו איסור בפני עצמו הוא דהא מצינו אשת אביו בלא אמו וכן איפכא ומודה הוא דחייב שתים אבל הכא וכי מצינו בת אשת אביו לאיסור אם היא לאו אחותו הרי הוא מותר בה דאחות חורגתו היא ולא נאמר באחותו בת אשת אביך אלא לדרשה כדלעיל והכי דריש לה בת"כ:

הלכה ז

מתני' **הבא על הזכר ועל הבהמה**. הא דהדר נקט ליה התנא הכא הבא על הזכר משום דבאזהרת הנשכב להזכר ולבהמה מחד קרא נפקא לן לחד תנא כדאמר בגמרא לר' ישמעאל מלא יהיה קדש הלכך נקט ליה הכא:

תקלה. מכשול עון:

דבר אחר וכו'. וחסה התורה על כבוד הבריות:

גמ' **את יליף דמיהם בם**. כלומר ומנלן דבסקילה משום דאת יליף בג"ש דמיהם בם מדמיהם בם הנאמר באוב וידעוני וכתיב בהו באבן ירגמו אותם:

עד כדון כר"ע. זו דברי ר"ע דיליף מהאי קרא גופיה אזהרה לנשכב:

כרבי ישמעאל. אבל ר' ישמעאל דריש לאזהרה מלא יהיה קדש בבני ישראל ואף הנשכב במשמע:

כרת לנשכב כר' ישמעאל מנין. דהא איהו לא דריש לנשכב מקרא דכתיב בפרשת עריות: **ונאמר להלן וגם קדש היה בארץ**. עשו ככל התועבות הגוים וגו' ואתה למד קדש מקדש וקדש מתועבה דהוי כאלו כתיב תועבה בלא יהיה קדש דיליף מקדש דהתם דכתיב ככל התועבות הגוים ואף הנשכב במשמע והדר ילפינן תועבה מתועבה דכתיב גבי משכב זכר תועבה היא וכתיב התם כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו וגו':

מתניתא אמרה כן. תניא בברייתא בהדיא הכי דילפינן תועבה דכתיבא גבי כרת כמתועבה דהתם דשניהם במשמע כמו דשניהם בעונש:

עד כדון כר"ע. ולמדנו לר"ע אזהרה וכרת גם לנשכב כדלקמיה:

כרבי ישמעאל. לר' ישמעאל אזהרה לנשכב מנא לן:

רבי ישמעאל מן אתריה ור"ע מן אתריה. ר' ישמעאל יליף אזהרה לנשכב לבהמה מלא יהיה קדש דילפינן מקדש היה בארץ דכל התועבות במשמע כי היכי דיליף מהתם לנשכב בזכר וכן ר"ע דריש אזהרה לנשכב לבהמה מהאי קרא גופיה דלא תתן שכיבתך קרינן כי היכי דדריש גבי נשכב לזכר:

כרת לנשכב על דעתי' דרבי ישמעאל לית משכח. דאין אתה יכול לדרוש מתועבה דקדש לענין כרת כהאי דדריש לעיל גבי נשכב לזכר דשאני התם דכתיב תועבה במשכב זכר גופיה וגמרינן מכל אשר יעשה מכל התועבות וגו' אבל גבי בהמה לא כתיב בה תועבה בגופה הלכך אין אתה מוצא לדרוש מכאן אליביה דבשלמ' לר"ע הואיל דכתיבא בהאי פרשה לא תתן שכבתך וגו' קאי כל אשר יעשה וגו' אכולהו אבל לר' ישמעאל לא כתיב נשכב התם:

עונש לנשכב בין על דעתי' דר' ישמעאל בין על דר"ע לית משכח. דהא לא כתיב אלא ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה וגו' ואי אפשר למידרש אליבא דרבי עקיבא כדדריש גבי זכר דאשר יתן בבהמה כתיב ואין אתה מוצא לדרוש מכאן אלא כדלקמיה מדכתי' וזובח לאלהים יחרם וכתיב לעיל מיניה כל שוכב עם בהמה מות יומת ואם אינו ענין לשוכב דלא איצטריך דהא כתיב ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת תנהו ענין לנשכב והקישו הכתוב לזובח וגו' מה זה בסקילה וכרת וכו' ונפקא לן עונש לתרוייהו וכרת אליבא דר' ישמעאל:

מה מפקא מביניהון. מאי בינייהו בהני דרשות:

שכב את הזכר ונשכב ממנו על דעתיה דר' ישמעאל חייב שתים ועל דעתיה דר"ע אינו חייב אלא אחת. כצ"ל וחלופי טעות דמוכח הן דלר' ישמעאל נפקא ליה מתרי קראי ולר"ע מחד קרא:

שכב את הבהמה וכו' חייב שתים. הואיל דלענין עונש לנשכב לתרוייהו מתרי קראי נפקי:

שכב וכו' חייב שתים. לכולי עלמא:

לא עשו בו קטן כגדול. כדמפרש ר' אלעזר דאינו מתחייב עליה כלומר על השכיבה משום משכב זכר עד שתהא הביאה עם הנשכב שהוא בן שלש שנים ויום אחד והא דנקט בת משום דמביאת בת שלש שנים ויום אחד יליף לה דפחות מכאן אינה ביאה להתחייב להגדול הבא עליה וכשהיא בת שלש ויום אחד מתחייב וההי"ד לענין משכב זכר:

מה ראה ר' ישמעאל ור' עקיבא ליחלק בזכר ובהמה. דמר דריש לה מהאי קרא לכרת ואזהרה לנשכב ומר דריש מהאי קרא ומה ראו לחלוק כאן יותר משאר כל העריות למצוא להן דרשות ממקום אחר ולא אמרינן דאחד השוכב ואחד הנשכב בכלל כדאמרינן בכל העריות:

שבכל העריות כתוב בהן שאר בשר. כלומר דשאר בשר דכתיבא בפרשת עריות איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו וגו' הא לא שייכא אלא על העריות דשאר בשר ועליהן הוא דשייך לומר דאחד השוכב ואחד הנשכב בכלל קירוב שאר בשר ועל שניהם נאמרה אזהרה וכרת בפרשה אבל זכר ובהמה אין דרכן בקירוב שאר בשר ולא הוו בכלל שאר בשר הכתוב במקרא ועל השוכב הוא דנאמרה בהדיא בפרשה אבל הנשכב לא הוי ידעינן אי לאו מהני קראי דדרשי:

הרי נדה. דאין איסור' משום קורבה דשאר בשר ולא קאי שאר בשר הכתוב בפרשה עליה ונחלקו עליה בתמיה כלומר דהא לא מצינו דנחלקו עליה למצוא דרש ממקום אחר על הנשכב אלא שניהם במשמע כשאר כל העריות:

מכיון דכתיב קריבה קריבה. מכיון דכתיב הכא אל כל שאר בשרו לא תקרבו וגו' וכתיב בנדה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב וגו' ילפינן קריבה קריבה וכמי שכולהם כאן וכו' כמאן דכתיבא שאר בשר בה ונכלל נדה בקרא דריש הפרשה:

ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב וגו'. כתיב וכלומר דר' חייא בר אדא פריך דהא לא תקרב כתיב דמשמע דלא נאמר' אזהרה אלא עליו ואכתי מנלן אזהרה עליה ואפי' אי ילפת קריבה קריבה נימא דבהדיא לאו הזהירה התורה אלא עליו מדכתי' לא תקרב והתם לא תקרבו כתיב:

היא בל תקרב היא בל תגלה. כלומר דמשני מדמצינו גבי עונש דכתיב ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגו' והיא גלתה את מקור דמיה למדנו מכאן דהיא ג"כ בכלל הא דכתיב באזהרה לגלות ערותה ומוזהרת על בל תגלה כמו דהוא מוזהר על בל תקרב והיינו בל תקרב והיינו בל תגלה:

את יליף הריגה מהריגה סקילה מסקילה. כלומר דמכאן למדנו דגם הרובע לבהמה דשניהם בסקילה דנאמר כאן ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת ואת הבהמה תהרוגו וכתיב ואשה אשר תעמוד וגו' והרגת את האשה וגו' וילפינן הריגה דרובע מהריגה דאשה ואת הבהמה מה הריגה דהכא בסקילה אף הריגה דהתם בסקיל' והכא גופה מנלן דילפינן דמיהם בם מדמיהם בם דאוב וידעוני:

ר' בא בר ממל בעי. אמתני' קאי דקתני לפי שבאת לאדם תקלה על ידיה לפיכך אמר הכתוב תסקל ומשמע דוקא היכא דאיכא תקלה הגע עצמך שבא עליה שוגג שכסבור מותר הוא ואין כאן תקלה ואפ"ה היא נסקלת על ידו ואע"פ שהוא פטור ועל כרחך דאקלון קפדינן שעכ"פ קלון איכא שעשה מעשה מגונה ואמאי קתני תקלה במתני':

ר' שמעון בעי. אי אמרת דתקלה דוקא נקט הגע עצמך שאם חרש בה בשבת במזיד הרי הוא נסקל על ידה ויש כאן תקלה ואפ"ה היא ודאי פטורה:

לית לך אלא כהדא דאמר ר' שמואל וכו' כלומר אלא ודאי דמתני' דקתני תקלה היינו דוקא תקלה בכה"ג דאיכא תקלה וקלון ובהא הוא דצותה התורה שגם הבהמה תסקל שהיא גרמה לו וכעין דדריש רב שמואל בר יצחק דלמען יכרת כתיב לשון יחיד ומקלל הע"ז שגרמה להם כאדם המקלל ואומר ישתחקו עצמותיו של פלוני שהוא גרם לבנו שיצא לתרבות רעה וזה לא שייך אלא במזיד וה"נ דוקא במזיד אמרינן שתסקל ול"ק נמי מחרש בה בשבת דתקלה וקלון בעינן וליכא:

הלכה ח

מתני' **עד שיפרש את השם**. המיוחד של ד' אותיות ואינו חייב עד שיברך השם בשם שנאמר ונוקב שם השם בנקבו שם שינקוב השם בשם:

בכל יום. כל זמן שהיו נושאין ונותנין בבדיקת העדים היו דנין עמהן ובודקין אותן בכינוי היאך אמר אם כך אמר יכה יוסי את יוסי והאי כינוי לאו כינוי השם קאמר אלא כלומר שהב"ד מכנין בדבריהן כאדם המקלל ותולה באחר וזהו קרי כינוי בלשון חכמים ובלשון מקרא כי לא ידעתי אכנה. ולהכי נקט יוסי את יוסי דאיכא ד' אותיות כשם בן ד' אותיות ומשום דחשבונו של יוסי בגימטריא אלהי"ם:

נגמר הדין. ובאו ב"ד לומר חייב הוא לא היו יכולין להרגו על פי עדות זו ששמעו שהרי לא שמעו מפיהם אלא קללת כינוי:

אלא מוציאין את כל האדם לחוץ. דגנאי הוא להשמיע ברכת השם לרבים:

וקורעין ולא מאחין. עולמית איחוי אלכסנדרית והיא תפירה שאין הקריעה ניכרת אבל שאר תפירות מותר:

אף אני כמוהו. שמעתי. ואינו צריך להזכיר ברכת השם בשם:

והשלישי. אם היה כאן עד שלישי צריך גם הוא שיאמר כן:

גמ' **וכר' ישמעאל**. ולדברי ר' ישמעאל דקאמר בדיינים הכתוב מדבר דנקראו אלהים מדכתיב ונקרב בעל הבית אל האלהים:

אתיא בק"ו. פלוגתא דר' ישמעאל ור"ע במכילתא פ' משפטים ושם גריס ר"ע אומר בדיינין הכתוב מדבר:

אם על הכינוין הרי הוא ענוש כרת. דיקלל אלהיו כתיב:

מאן דאמר על הכינוים אזהרה וכרת יליף לה אזהרה מאלהים לא תקלל דכתיבא אזהרה גבי כינוי ועוד יליף ליה כרת מדכתיב איש איש וגו' ונשא חטאו בכרת וכתיב אלהיו:

ועל שם המיוחד במיתה וכרת. דכתיב ונוקב וגו' ואיש איש וגו' וקסבר דאלהיו אדלעיל על שם המיוחד הוא דקאי ונשא חטאו דבכרת ועל הכינוים באזהרה לחוד:

זאת אומרת שדנין מספק. ממתני' דקתני בכל יום היו דנין בכינוי ואע"פ שעדיין לא שמעו מהעדים שהעידו על ברכת השם המיוחד היו דנין אם כך הוא ואם יאמרו העדים אח"כ כזה חייב הוא:

היך עבידא. כלומר לענין מאי קאמרת זאת אומרת ולאיזה דין אתה רוצה ללמוד מזה:

פלוני הרג את הנפש. קס"ד דשמעו קלא בעלמא פלוני הרג את הנפש תופסין אותו ויהא בידון אם כך היה יהא מתחייב בכך עד שיבאו עדיו ויעידו ויוגמר דינו:

ותפסין בר נשא בשוקא. בתמיה ומבזין ליה על קול בעלמא:

אלא כיני. אנו שומעין ממתני' אם יש עדים שהרג את הנפש אע"פ שעדיין לא חקרו ודרשו להעדים תופסין אותו עד שיבאו עדים לפני הב"ד ובודקין אותו:

ואמרין ליה גדף. אמתני' פריך דקתני אמור מה ששמעת בפירוש וכי אומרין להעד שיגדף את השם:

אלא אותו השם. כלומר בפירוש דקאמר ה"ק שיאמר העד אותו השם שאמרת לפניכם והוא שם המיוחד אותו ביקר ובו בירך בשם הזה וזה בירך דעד שיברך השם בשם:

ואין העדים צריכין לקרוע. ולהכי נקט במתניתין הדיינין קורעין שאין העדים צריכין לקרוע עוד הפעם שכבר קרעו בשעה ששמעו ממנו:

שדינן דין. שהרי הדיינין עומדין קאמר:
את ש"מ שית. מהאי דינא דמתני':
כהאי דאמר רב שמואל בר יצחק. שדנין מספק:
שומע מפי שומע. שהרי הדיינין שומעין מן העד ששמע לברכת השם:
השני אומר אף אני כמוהו. כשר אף בשאר עדות דאלו פסול הוא לא הוי קטלינן לגברא אף על גב דהכא לא אפשר בענין אחר:
מכיון שהיו יודעין. העדים משעה ראשונה וכלומר באותו שעה ששמטו היו צריכין לקרוע והלכך אינן צריכין לקרוע עכשיו:
מקשי. על הא דאמרינן שומע מפי שומע צריך לקרוע והא תנינן בפרק דלעיל הכרוז יוצא לפניו וכו' על שעבר עבירה פלונית וכו' ואם מגדף הוא א"כ צריך שיאמרו זה הפלוני בירך את השם ונמצאו יהו כל השומעים צריכין לקרוע בתמיה:
שמענו שומע מפי שומע וכו'. כלומר דמשני לא שמענו אלא השומע מפי השומע הראשון אבל לא שמענו שהשומע השלישי יהא צריך לקרוע:
שמעינן. וכי שמעינן וכו' בתמיה:
מהו לקרוע על קללת הגוי גרסינן. וכן הוא בפ' אלו מגלחין וה"ג התם על קללת השם מנין ויהי כשמוע המלך חזקיהו וגו' מהו לקרוע על קללת העכו"ם מאן דאמר רבשקה עכו"ם היה קורעין שהרי קרעו על שחירף וגידף:
אני ה' אלהי כל בשר וגו'. ואלהי כל האומות הוא ואם שומעין גידוף מהם צריך לקרוע:
בזמן הזה. שאנו בגלות ומצוי הוא בעו"ה ואם אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים כדאמר משרבו הגדפנים פסקו מלקרוע:
מהו לקרוע על הכינוים. ולא גרסינן בזמן הזה והכי איתא התם:
נישמעינה וכו'. שהי' ר"ל מהלך בדרך ופגע בכותי א' שהיה מגדף ובתחילה היה קורע עד שנלאה וירד מן החמור ונתן לו מכה באגרוף על לבו של הכותי וא"ל בר כותי רשע וכי יש לאמך ליתן לי בגדים המספיקים לי:
מילתיה. דר"ל הדא אמרה דס"ל שקורעין על הכינוים שהרי הכותי הזה לא הוה גמיר שם המיוחד וש"מ ס"ל דאף בזמן הזה קורעין:

הלכה ט

מתני' **אחד העובד**. עכו"ם בדבר שעבודתה בכך:
וא' המזבח וכו'. באלו ד' עבודות חייב באחד מהן אע"פ שאין דרך עבודתה בכך וכל שאר עבודות אינו חייב עד שיעבוד בדרך עבודתה:

והמקבל עליו לאלוה. אפילו באמירה בעלמא חייב דאתקש לזביחה דכתיב ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך:

והאומר לו אלי אתה. בפניו ותנא סיפא לגלויי רישא דאי תני רישא הוי אמינא דוקא בפניו אבל שלא בפניו לא תנא סיפא בפניו מכלל דרישא שלא בפניו ואפילו הכי חייב:

אבל המגפף. מחבק:

והמכבד והמרבץ. לפניה:

עובר בל"ת. דלא תעבדם יתירה כתיב ודברים אלו בכלל עבודה הן ואעפ"כ אינו לוקה על אחת מהן לפי שאינן בפירוש:

הנודר בשמו. קונם עלי דבר זה בשם ע"ז פלוני:

והמקיים בשמו. שבועה נשבע תרגומו מקיים:

עובר בל"ת. ושם אלהים אחרי' לא תזכירו ולוקה על לאו זה. הפוער עצמו. מתריז ריע לפניו:

זו היא עבודתו. וחייב עליה מיתה ואם נתכוין לבזותו חייב עליה חטאת מפני שמוטעה הוא והרי עבודתה בכך:

הזורק אבן למרקוליס. שעובדין אותו בזריקת אבנים וכן המסלק אבן מלפניו ג"כ דרך עבודתו בכך וחייב ואם נתכוין לרוגמו חייב חטאת. מר קוליס. תילוף השבח. מר לשון חילוף הוא כמו במר דשחוטה במר דכנתא. קילוס שבח:

גמ' **ולא מגדף כתיב**. והיאך אתה לומד ע"ז מהאי קרא:

כאדם וכו'. והיינו עובד ע"ז והיינו מגדף ששניהם כופרים בעיקר הן ובאינו משייר אחריו מצוה כלל:

והוצאת וגו'. עד גמר המקרא דכתיב וסקלתם. עד שיעבוד וכו'. דלא תעבדם משמע לכולם לכך יצתה השתחויה ללמד על מעשה יחידי:

אף על גב דרבי שמעון בן אלעזר אומר זיבח וקיטר וניסך וכו'. בהאי תלמודא בשבת בפ' כלל גדול וכן בריש פ"ו דנזיר קאמר הכי וגריס שם רבי יוחנן דלא סבירא ליה לחלק בע"ז בעבודות אלו:

מודה הוא שאם עבדה בעבודתה. במה שדרכה בכך ועבדה בעבודת הגבוה כגון בעבודת השתחויה וכיוצא בה חייב על כל אחת ואחת על עבודתה ועל עבודת הגבוה דהאי נפקא ליה מלא תעבדם והאי נפקא ליה מלא תשתחוה להם:

כד אמר רבי שמואל בשם רבי זעירא. לרבי תנחום בר יודן אמר הכי בהלכה דלקמן ולא יזבחו וגו' כלומר כשאמר לפניו לפרש טעמא דאמרינן באלו עבודת פנים המזבח וכו'

דחייב אפי' אין דרך עבודתה בכך דנפקא לן מדכתיב ולא יזבחו עוד וגו' ומכאן דעובר על לא יזבחו אפי' אם אין דרך עבודתה:

א"ל מטי תנה לקדשים. לא כדבריך דלא נפקא לן מהאי קרא אלא מטי מדבריך ותני דהאי קרא לענין קדשים הוא דמהכא נפקא לן לאזהרה לשחוטי חוץ בקדשים אבל עבודת פנים מלא תשתחוה נפקא כדלעיל א"נ קא נגעת ותנית קרא דשייך לקדשים:

זיבח לה. לע"ז אפי' טלה בעל מום חייב:

מאי כדון. מאי טעמא:

כהאי דאמר ר' הילא. דכתיב לא תעשון וגו' כל לה' אלהיכם לא תעשון כן כלומר דכתיב בביטול ע"ז ושלא לעבדה אבד תאבדון וגו' ורבתה התורה אפי' כל שלה' אלהיכם לא תעשון כן והיינו בעל מום אעפ"כ אסור לזבוח לה:

לא תעבדם כלל. אפי' כל העבודות במשמע. וחסר כאן ונשתבשה הגירסא ובנזיר גרסינן הקושיא בענין אחר. ויש לפרש דהכי בעי מיניה לא תעבדם כלל ולא תשתחוה להם פרט ונימא אין בכלל אלא מה שבפרט השתחויה אין שאר עבודות לא ול"ג כי לא תשתחוה לאל אחר חזר וכלל וטעות הוא. ולפירוש ענין הקושיא דנזיר היה צריך לגרוס הכי דבעא מיניה דנימא דהשתחויה יצאת לחלק כדהקשה התם ומשני שם דהכלל והפרט במקום אחד הוא ואין דנין במדה זו וחזר והקשה והכתיב פרט במקום אחר כי לא תשתחוה וגו' ושם גריס דהשיב לו מכיון שאין את למד מצידו אפי' ממקום אחר אי אתה למד. וללשון הראשון שפירשתי במה דנראה לפי ענין הסוגיא דהכא לא השיב לו עד לקמן:

בעא קומי ר' הילא נימא לא תעשון כן כלל כל מידי דעשיה ועבודה:

בלתי לה' לבדו חזר וכלל. שאין לעבוד בשום עבודה בלתי לה' לבדו והשתא נימא והכל בכלל מה שהוא כעין הפרט שהוא דרך כבוד וריבה את המגפף והמנשק שיהא חייב עליהן כשאר עבודת פנים:

לא ללמד על עצמו שהוא מעשה. בלשון תמיה וכי השתחויה גופה מעשה היא ואלו לא יצאת ללמד על עצמה היא גופה לא הוי ידעינן דלא דמיא לאינך עבודות שיש בהן מעשה:

המגפף והמשתחוה שאינן מעשה. כלומר דהושוו שתיהן כמו המגפף אינו מעשה כך השתחויה וצריכה השתחויה ללמד על עצמה ואי לא הוה כתיבא לא הוה מרבינן לה מכעין הפרט וה"נ לא מרבינן להמגפף והמנשק:

מנין לאומר לו אלי אתה וכו'. דכתיב ויאמרו לו וגו' ויליף דויאמרו לו הוי כויזבחו לו:

מעתה. אדרבא נימא דעד דעביד לכולהו כדכתיבא:

לא בא הכתוב להזכיר. האי דהזכיר את כולן לא בא אלא להגיד גנותן של ישראל דבכל אלו המעשים לא חזרו בהן ולא זכרו כלל להקב"ה:

מאי כדון. השתא היכי נילף מהאי קרא דהא לא בא אלא להגיד גנותן ואכתי מנא לן להקישא דהאומר לו אלי אתה לזביחה דמיא:

נאמר כאן. אלא מהקישא דמסית ילפינן שעשה בו אמירה כמעשה:

כתי' וילך וגו' א"ר זעירה. השתא משני ליה להא דאקשי ליה ר' בון בר חייה לעיל דאימא לא תעבדם כלל ולא תשתחוה פרט ואין בכלל אלא מה שבפרט השתחויה אין שאר עבודת גבוה ואינן כדרכה לא ואיידי דאירי בהאי ענינא דריש מה דשייך ליה והשתא מסיק מה דהשיב ר' זעירא:

לשמש אין כתיב כאן. דאי הוה כתיב הכי הוה דרשינן בכלל ופרט ויעבוד כלל וישתחוה פרט השתא דכתיב ולשמש אין כאן כלל ופרט אלא ריבויים ורבתה התורה כל העבודות וה"ק וילך וגו' וישתחוה להם ולשמש וגו' לומר בכל העבודות שעבד בין שעובדין בהם לשמש או לירח בין שאין עובדין אותן בהן אם הן עבודת הגבוה חייב עליהן דאי לאו הכי למה פרט עוד הכתוב ולשמש או לירח אלא לרבות לכל עבודת הגבוה והא כתיב. את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שרץ המים וגו' שקץ הם לכם ודרשינן במים כלל ואפי' בכלים בימים ובנחלים פרט והדר כתיב במים אשר לו סנפיר וקשקשת במים חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש מים הנובעין וכו' לאפוקי שבכלים ושבבורות שיחין ומערות דאע"ג דאין להם סנפיר וקשקשת מותר ומעתה לדבריך דאמרת דכל הוכא דכתיב עוד פרטים אחר הפרט לא דרשינן בכלל ופרט אלא ריבוים א"כ נימא ה"נ כן דהא אחר פרט דימים ונחלים הדר ופרט קרא מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים והוי כעין פרטי דקרא דהתם ומעתה נימא דרבתה התורה דבכל מקום ואפי' בכלים אסורין הני שרץ המים אשר אין להן סנפיר וקשקשת בתמיה והא אנן לא קי"ל הכי:

אלא בגין דכתיב וי"ו. הכי קאמינא דטעמא דדרשינן לקרא דלעיל לריבוי ולא לכלל ופרט בשביל הוי"ו דכתיב ולשמש דמשמע דקאי אדלעיל האי שאמרתי לך וישתחוה להם וכן בכל עבודות שעובדין ואותן שהן זובחין ומקטרין לשמש וכה"ג ולא מטעמא דכתיבא פרטי אחר הפרט הוא:

כל הן דאנא משכח וי"ו אנא מחיק ליה. בתמיה וכי אנחנו מוחקין בכל מקום וי"ו יתירא דכתיבי וכלומר וכי מאי איכפת לן הכא אם כתוב בוי"ו או לא הא אי לא הוי כתיב אלא

לשמש או לירח בלא וי"ו נמי הוי מצינן למידרש למה פרט הכתוב לאלו הלא בכלל אלהים אחרים הן אלא ודאי לרבות לכל עבודות שעובדין לאלו בהן וא"כ הדרא קושיא לדוכתה מ"ט לא נידרוש התם ג"כ דלרבות אתא אפי' שבכלים ושבבורות יהו אסורין:

הייתי אומר וכו'. כלומר דר' שמואל משני דשאני התם דלא מצינן למידרש לריבוי דאי ס"ד לריבוי אתא קרא אפי' שבכלים וכה"ג א"כ לישתוק קרא מפרטא אחרינא דימים ונחלים בקרא דבתריה וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים ואנא ידענא ריבויא מכל אשר במים דרישא והכי הוי דרשינן אי לאו קרא מכל אשר במים הייתי אומר מה שבימים יהו אסורין ומה שבגיגיות ובביברים יהו מותרין ת"ל מכל אשר במים ריבה אף לאלו והשתא מדהדר וכתב לפרטא אחרינא בימים ובנחלים ש"מ למידרש בכלל ופרט וכלל אתא ולא לריבויא ודוקא בימים ונחלים אבל שבגיגיות וכה"ג מותרין:

האומר לו אלי אתה מחלוקת רבי וחכמים. לענין קרבן קאמר דקי"ל אין חייבין קרבן אלא על דבר שיש בו מעשה ופליגי אם עקימת שפתיו הוי מעשה או לא:

השתחוה לה מהו. אם השתחויה מעשה הוי וחייב עליה קרבן בשוגג או דילמא גם בהשתחויה פליגי:

דברי הכל מודים. בהשתחויה דכפיפת קומתו הוי מעשה וחייב בקרבן:

מה בין המעלה והמוריד קומתו מה בין וכו'. ומאי שנא דחשיב כפיפת קומתו טפי למעשה מעקימת שפתיו:

ר' יוחנן אמר במחלוקת. כלומר בהא גופה פליגי דבכפיפת קומתו הכל מודים דהוי מעשה ופליגי אם מדמין עקימת שפתיו לכפיפת קומתו דמר ס"ל דשוין הם דבשניהם אינו עושה אלא מעלה ומוריד בעלמא ואי חשבת לכפיפת קומתו למעשה עקימת שפתיו נמי הוי מעשה ומר ס"ל דכפיפת קומתו דבכל גופו הוא הוי מעשה אבל עקימת שפתיו לא הוי מעשה:

ור"ל אמר במחלוקת. כלומר השתחויה גופה במחלוקת היא דלמר לא חשיב ליה מעשה אפי' לכפיפת קומתו:

קרייא מסייעא לריש לקיש. דכתיב גבי קרבן תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה אלמא דוקא מעשה בעינן ומצינו דדריש להשתחויה דאינה מעשה כדדריש לעיל לענין חיוב מיתה דאיצטריך למיכתב לא תשתחוה דאי מכללא לא תעבדם אין לי אלא דבר שהוא מעשה המגדף והמשתחוה מנין וכו' ולעיל גריס המגפף והיינו נמי כן דאם השתחויה אינה מעשה כמו המגפף כדאמרינן לעיל דיצאת השתחויה לידון בעצמה והוא הדין נמי

מגדף ועכ"פ ש"מ דאיכא למ"ד דאף השתחויה אינה מעשה ואימעוט מקרבן דעושה בשגגה כתיב:

הלכה י

מתני' **עד שימסור למולך**. מוסרו ביד משרתי עובדי כוכבים ע"מ להעבירו:

ויעביר באש. ואח"כ מעבירו הוא באש מצד זה לצד זה:

עד שימסור למולך ויעביר באש. שנאמ' לא תתן להעביר משמע נתינה הבאה לכלל העברה וכתיב התם לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש מה העברה האמורה שם אש אף העברה שנאמר כאן באש:

זה הפיתום. שם המכשף ולוקח גלגולת של מת לאחר שנתעכל הבשר ומקטיר לה ושואל ממנ' עתידות והיא משיבה:

והמדבר משיחיו. יש שמושיב לו בשחיו תחת זרועותיו ומדבר המת משחיו:

וידעוני זה המדבר בפיו. חיה אחת ששמה ידוע וצורתה כצורת אדם בפניה וידיה ורגליה והיא מחוברת בטבורה לחבל היוצא מן השורש שנשרש בארץ שמשם חיותה וכשרוצים לצוד אותה מורים בחצים אל החבל עד שהוא נפסק והיא מתה מיד והיא נקראת בלשון חכמים בר נש דטור. ומכניס עצם ממנה לתוך פיו והעצם מדבר מאיליו ע"י כשפים. הרי אלו בסקילה. דכתיב באבן ירגמו אותם:

והנשאל בהן. שבא ושואל בהן להגיד לו דבר העתיד כגון שאול:

באזהרה. לא ימצא בך וגו' וחובר חבר ושואל אוב וידעוני:

גמ' **עונש**. למיתת ב"ד:

ומזרעך לא תתן יכול אפי' מסר וכו'. כך שנויה הברייתא בת"כ פ' קדושים וחסר שם הבבא יכול אפי' מסר והעביר שלא למולך וכו':

שלא למולך. אלא לע"ז אחרת:

עד שימסרנו לכומרים. על מנת להעבירו ואח"כ יטלנו מידן ויעבירנו הוא בעצמו לבנו:

העבירו כדרכו. ברגליו מהו אם זה כדרכה של מולך:

תני. בברייתא דלקמיה שמעינן כך הוא דרכה היה מושכו ומעבירו דרך העברה מצד זה לצד זה ולא העברה ברגל כדמסיק לקמן:

תני. בתוספתא פ"י. וחסר כאן בהעתקה וה"ג שם העביר ברגלו פטור ואינו חייב אלא על יוצאי יריכו המעביר את אביו ואת אמו ואת אחיו ואת אחותו פטור המעביר עצמו פטור ור' אלעזר בר"ש מחייב אחד מולך ואחד שאר ע"ז חייב ר"א בר"ש אומר אינו חייב אלא משום מולך בלבד:

טעמא דר"א בר"ש. דמחייב בהעביר עצמו דבך כתיב בגופך לא ימצא מעביר:

והכרתי אותו מקרב עמו. וכתיב לקמיה ושמתי אני את פני וגו' והכרתי אותו וגו' לזנות אחרי המולך וגו':

לרבות שאר ע"ז בהיכרת. ודרשינן להאי קרא קמא לע"ז לשלא כדרכה דאלו עבודות כדרכה כתיב בפ' שלח לך כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת וגו':

עונש מנין. לשלא כדרכה:

מזרעו נתן למולך. כתיב בהאי קרא והכרתי אותו מקרב עמו כי מזרעו נתן למולך ומיותר הוא דהא כתיב לעיל אשר יתן מזרעו למולך אלא לרבות עונש לשלא כדרכה כתיב הכא כי מזרעו נתן למולך וכתיב לעיל אשר יתן מזרעו למולך מות יומת:

והוא שהעביר בעצמו. השתא מסיק לה דהיה מושכו ומעבירו הוי כדרכה דהרי אם הוא העביר בעצמו פטור והעברת עצמו לא ברגליו הוא צריך לעבור ולהכי פטור הוא דלאו העברה הוי וטעמא מפני שהעביר את עצמו ולא משכחת לה בדרך העברה אבל אם היה מושך בו בבנו והעבירו חייב אלמא דכך הוי דרך העברה. א"נ והוא שהעביר בעצמו לשון קושיא היא והרי הוא שהעביר בעצמו לא ברגליו הוא עובר וא"כ תיפוק ליה דבלאו הכי פטור דהא קתני העברה ברגל לאו העברה הוי ומשני דהיינו נמי טעמא דפטור דמפני שהעביר את עצמו והעברה ברגל לאו כלום הוא אבל וכו' דכך הוא דרך העברה. והיינו הך:

מה הוא דאמר ר"א בר"ש העבירו ברגלו פטור. השתא קשה לדידיה דהא לא פליג אהא ומודה דהעבירו ברגלו פטור והיכי משכחת לה לדידיה להעביר עצמו שיהא חייב:

בההוא דאעבריה מזקר. לר"א בר"ש משכחת לה דהעביר עצמו חייב כגון שעבר בקפיצה מצד זה לצד זה דזהו ג"כ כדרכה הוא ולא הוי העברה ברגל:

בעא קומי ר' זעירא. אמאי לא נימא דמסר ולא העביר תליא בפלוגתא דחזקיה ור' יוחנן:

טבח ולא מכר. פלוגתא דחזקיה ור' יוחנן בטבח ע"י שליח הוא אם מתחייב המשלח על ידי השליח ולחזקיה דאמר חייב דס"ל דמקשינן טביחה למכירה מה מכירה ע"י אחר אף טביחה ע"י אחר והיינו דקאמר ולא מכר כלומר דבמכירה לא פליגי דע"כ ע"י אחר היא אלא אי מקשינן טביחה למכירה פליגי ור' יוחנן אמר פטור דלא מקשינן וה"נ דכתיב ומזרעך לא תתן להעביר למולך ואם מסר ע"י אחר להעבירו למ"ד בטביחה חייב על ידי אחר אע"ג דוטבחו כתיב כמאן דעביד איהו גופיה דמי ה"נ מיחייב ולמ"ד התם פטור דוטבחו דוקא ה"נ עד שיעביר הוא לזרעו דוקא:

ראה לשון שלימדתיך התורה וכו'. מילתיה באנפי נפשה היא כלומר דסבר כמ"ד לעיל דדוקא מולך ולא מעביר שאר ע"ז דהקפידה התורה עליה ועל שמה ואפי' קיסם או צרור שהמליכו עליהם מולך הוא ומיהו שם מולך דוקא:

והכרתי אותו וכו'. כמו אמר מר הוא ור' נסא פליג ארבי יוחנן דס"ל כת"ק דלעיל וכתנא דברייתא דלקמיה דאחד המולך ואחד שאר ע"ז ואתא האי קרא לרבות למעביר זרעו לשאר ע"ז דחייב:

בין שעבדה באבות ובאמהות. כדמפרש לקמיה:

בשאין עבודתה לכן. הא דקתני בין שעבדה באבות ואמהות חייב אשאר ע"ז קאי ובשאין עבודתה לכך להעביר לפניה באש ומתחייב משום דהתורה רבתה למעביר לשאר ע"ז ולא חילק בין יוצאי יריכו לאביו ואמו בשאר ע"ז דדוקא במולך הוא דכתיב ומזרעך וכו' דהקפידה התורה דוקא על יוצאי יריכו:

אבל אם היתה עבודתה של ע"ז זו לכך. להעביר לפניה א"כ הוי כמולך ופטור על אביו ואמו דהקפידה התורה במולך על זרעו דוקא:

א"ר הילא אפי' עבודתה לכן. ר' הילא ס"ל דדוקא בשם מולך הוא דהקפידה התורה על יוצאי יריכו אבל אם אין לה שם מולך אפי' עבדה בעבודת מולך מיתחייב הוא באינו יוצאי יריכו כדלקמן והיינו דקאמר אפי' עבודתה של שאר ע"ז בכך חייב הוא ואפי' שתים הוא חייב בשאר ע"ז חדא דעבדה דרך עבודתה ואידך דעבדה בעבודת מולך ומתחייב ג"כ משום מולך דרבתה התורה לשאר ע"ז בהאי קרא:

מתני'. ברייתא דלקמיה מסייע לר' הילא וגרסינן אמר ר"ש מולך בכלל וכו' וכן מוכח מדלקמן:

בכלל עובדי ע"ז היה. דכתיב איכה יעבדו הגוים וכל חוקותיהם במשמע באיזו עבודה ואיזה חוק שעובדין חייב הוא למה יצא חוק של מולך בפני עצמו לידון ולהקל עליו דגזירת הכתוב הוא במולך שלא יהא חייב אלא על יוצאי יריכו וזה מסייע לר' הילא דס"ל בשם מולך בלבד הוא דהקפידה התורה על יוצאי יריכו אבל בשאר ע"ז דאיתרבי לעבודת מולך חייב הוא על אביו ואמו:

אתיא דר"א בר"ש בשיטת ר"ש אביו. הא דקאמר ר"א בר"ש לעיל דאינו חייב אלא משם מולך בלבד. מפרש לה דה"ק דעל יוצאי יריכו שהקפידה התורה במולך בהא הוא דאינו חייב אלא בשם מולך בלבד ובהא פליגי עם ת"ק דתוספתא דלעיל דת"ק ס"ל א' מולך וא' שאר ע"ז שוין הן ועלה קאמר ר"א בר"ש דדוקא בשם מולך הוא דחייב ביוצאי יריכו אבל לא בשאר ע"ז על יוצאי יריכו אבל בשאין יוצאי יריכו מחייב הוא בשאר ע"ז והיינו

בשיטת רבי שמעון אביו דכמו דאמרינן דהקפידה התורה בשם מולך דאינו חייב אלא על יוצאי יריכו כן נמי אמרינן דעל יוצאי יריכו הוא דהקפידה התורה במולך דוקא אבל בשאר ע"ז דלאו בשם מולך מתחייב הוא על אינו יוצאי יריכו:

אף על גב דר"א בי רבי שמעון אמר זיבח וקיטר וכו' עד כל לה' אלהיכם לא תעשון כן גרסינן בהלכה דלעיל ושם מפורש. ואיידי דאיירי במילתיה דר"א בר"ש מייתי נמי להא: **היתה עבודתה בבנים ובבנות וכו'**. לקמי' מפרש לה:

והוה ר' זעירה חדי בה. דסבר מימר דלר"א בר"ש קאמר וכדאמרן לעיל לשיטת ר' הילא ואליבא דרבי אלעזר בי רבי שמעון דמפרשינן הא דקאמר דאינו חייב אלא משם מולך בלבד היינו דוקא ביוצאי יריכו דבשאר ע"ז אינו חייב אבל בשאין יוצאי יריכו מתחייב הוא בשאר ע"ז ור' פנחס הכי קאמר היתה עבודתה של שאר ע"ז בבנים ובבנות והוא עבדה באבות ובאמהות חייב שתים וטעמא דכי איתרבו שאר ע"ז לעבודת מולך ולא ליוצאי יריכו איתרבו דעל יוצאי יריכו אינו חייב אלא במולך כדאמרינן לר"א בר"ש ואלו בשאר ע"ז לא הקפידה התורה אלא כל שהוא מעביר חייב הוא ודרך עבודתה מיקרי ואפי' עבודתה בבנים ובבנות והוא העביר אחרים מתחייב והשתא מתחייב שתים חדא מאיכה יעבדו דכל שהעביר עבודתה וחקה היא וחדא מאזהרת מולך דהא איתרבי עבודת מולך לשאר ע"ז דעכ"פ עבודות מולך בענין העברה היא ולפיכך היה ר"ז שמח דמצא סיוע לשי' ר' הילא רבו ואליבא דר"א בר"ש וכדמפרש לה ר' הילא לעיל דלא פליג ר"א בר"ש אלא ביוצאי יריכו דוקא ובהא הוא דקאמר אינו חייב אלא משם מולך בלבד:

א"ל. ר' פנחס ומה בידך ומפני מה אתה שמח בזה ואני לא קבלתי מרב חסדא אלא אליבא דרבנן דסברי דגם בשאר ע"ז חייב ועלה הוא דאיתאמרת דחייב שתים חדא משום דעבודתה בהעברה היא ומתחייב בשם עבודת עצמה ובשאר ע"ז אין קפידא במה שהעביר וחדא משום עבודת מולך דאיתרבי לשאר ע"ז מקרא ואלו לר"א בר"ש לא קאמינא דסבירא לי דר"א בר"ש פליג את"ק לגמרי ולא ביוצאי יריכו לבד אלא דס"ל דאינו מתחייב כלל בעבודה זו בשאר ע"ז ודוקא בשם מולך הקפידה התורה:

אמר ליה ולהדא צורכת. בתמיה וכי אליבא דרבנן צריך אתה להשמיענו דבר זה דפשיטא הוא דרבנן סבירא להו הכי ולפיכך הייתי סבור דדבריך אליבא דר"א בר"ש הן ולהשמיענו חידוש בפירוש דבריו ואם דבריך אליבא דרבנן לא צריכנא לך:

ולמה לא תנינן ידעוני בכריתות. כמו שהתנא שונה כאן לשניהם ואלו בכריתות לא תנא אלא בעל אוב לחוד:

מפני שנכללו כולם בלאו אחד. שניהם בלאו אחד נאמרו אל תפנו אל האובות ואל הידעונים ולא חשיב התם להכריתות אלא באותן שיש חילוק חטאות ביניהן ולאשמועינן דאי עביד כולהו בהדדי אפי' בהעלם אחת חייב על כל או"א ומכיון דאוב וידעוני בלאו אחד הן אינו מתחייב על שתיהן אלא חטאת א' דלאוין הן דמחלקין לחטאות כדכתיב אשר לא תעשינה וסמיך ליה או הודע אליו חטאתו וגו' הלכך לא תני התם לתרווייהו ותנא לאוב הואיל ופתח בו הכתוב תחילה:

שהוא בלא תעשה שבא מכח עשה. קסבר הואיל דאל תפנה אצל האובות הוא דכתיב לא קאי הלאו אלא על האובות וידעונים דכתיב בתריה כלאו הבא מכח עשה הוא ולא הוי אלא עשה ומתמה ר' זעירא עלה כדלקמיה:

הכן. הוא דאמרת א"כ לטעמא דידך לא היה שום אחד צריך לשנות ידעוני בכריתות אלא אתה כלומר דטעמא דאמרת לאו מילתא הוא כלל דודאי אל תפנה אתרווייהו קאי והרי ע"כ אחד מהן צריך שיכתוב בתחלה ואי משום הא אתה מיבעי למיתני גם ידעוני בכריתות:

א"ל. ר"ז אלא היינו טעמא דכמה דאישתעי קרא אישתעיית ג"כ המתני' דקרא כתיב אוב או ידעוני או בזה או בזה מתחייב מיתה וכיון דקרא מחלקם גבי מיתה דכתיב כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו שנה התנא הכא דמישתעי בחיוב מיתה ג"כ לתרווייהו אבל בכריתות לא משתעי אלא בחיוב חטאות:

ודורש אל המתים. סיומא דקרא דאזהרה לנשאל הוא לא ימצא בך וגו' ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים:

זה הנשאר בגולגולת. של מת ע"י כשפים:

הנשאל בזכורו. מעלה ומושיב את המת בזכרותו. ובתוספתא פ"י כולל לשניהם אחד הנשאל בגולגולת ואחד המעלה בזכורו וכן תנא לה התם:

וההדיוט מעלה את המלך. אפי' למלך יכול להעלותו ולשאול בגולגלתו:

אינו עולה כדרכו. אלא רגליו למעלה:

מה טעמא. מדלא כתיב קסמי באוב והעלי נא לי וקאמר קסמי נא לי באוב וכדמסיק דמה את שמע מינה מהכא אלא מיכן שהיתה יודעת הרבה דברים במיני כישוף והוא ביקש ממנה שתעשה באוב ובהעלאה בזכורו הוא ולפיכך אמר קסמי נא לי לפי שאשה היא:

מאי כדון. דאכתי לא שמעינן מהכא דמעלה בזכורו הוא דלי לצרכי הוא דקאמר אלא מהכא דכתיב והיה כאוב מארץ קולך וש"מ דקולו של אוב ממקום תחתית שהוא סמוך לארץ:

מסייען לר' יסא. דאמר ר' הילא בשמיה לקמן:
מפני שהן מקטרין לשדים. אדלעיל מהדר דאמאי לא קתני ידעוני בכריתות דהיינו טעמא משום דלא קתני התם אלא מילתא דאית ביה מעשה וכדר' הילא בשם ר' יסא דמפני שנכללו כולן דחשיב להו במתני' התם בזה שהן על ידי מעשה ומשום דאינו חייב קרבן אלא על דבר שיש בו מעשה דכתיב ועשה אחת וגו' וידעוני לית ביה מעשה דמה שמכניס העצם בפיו לאו מעשה הוא שאינו מדבר כלום בשעת מעשה אלא לאחר המעשה כשהוא בפיו מדבר העצם מאיליו אבל בעל אוב אית ביה מעשה דס"ל בעל אוב זה המקטר לשדים כדי לחברן ולהביאן אצלו לסייע אותו בכשפיו והלכך תני התם לאוב ולא תני לידעוני:

הלכה יא

מתני' **בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת**. ולאפוקי תחומין ואליבא דר"ע דאמר מדאורייתא הוי והבערה אליבא דר' יוסי דאמר ללאו יצאת:
עד שיקללם בשם. משמות הגמורין:
קללם בכינוי. כגון שדי צבאות חנון רחום:
וחכמים פוטרין. מן המיתה אבל לוקה כדרך שלוקה על קללת כל אדם כשר מישראל והלכה כחכמי':
עד שתהא נערה. ולא קטנה פחותה מבת י"ב שנה ויום אחד ולא בוגרת שעברו עליה י"ב שנה וששה חדשים ויום אחד:
בתולה. ולא בעולה:
מאורסה. ולא נשואה ואפי' נכנסה לחופה ולא נבעלה דקרינא ביה בתולה מיהו לאו מאורסה היא והבא עליה בחנק:
בבית אביה. למעוטי מסר האב לשלוחי הבעל וזינתה בדרך דהבא עליה אינו אלא בחנק:
באו עליה שנים. ועדיין היא בתולה כגון שבאו עליה שלא כדרכה הראשון בסקיל' דמשכבי אשה כתיב:
והשני בחנק. דבעולה היא והאי סתמא ר' היא דאמר שלא כדרכה נפקא לה מכלל בתולה אבל חכמים פליגי עליה וסברי דאפי' באו עליה עשרה בני אדם שלא כדרכה עדיין בתולה היא וכלם בסקילה והלכה כחכמים:
גמ' **וניתני שלשים ושבע כריתות בתורה**. שלשים ושבע לאו דוקא דהא בשבת נפישי להו טובא אלא איידי דפריך הכי לעיל בהלכה ו' נקט הכא נמי בהאי לישנא וכלומר דהא

גם שבת תני בכריתות ובשבת גופיה איכא ל"ט חטאות ומעתה נפישי כריתות טובא ואמאי לא חשיב שם כ"א ל"ו:

שאם עשה כולן בזדון שבת. כלומר לא משכחת לה אלא דוקא אם עשאן כולן בזדון שבת ושגגת מלאכות דאיכא שגגות טובא ובהא הוא דחייב על כל א' וא' דדרשי' אחת שהיא הנה:

ובזדון מלאכה שהוא חייב על כל אחת ואחת. בתמיה כלומר שמא משכחת לה בזדון מלאכה ובשגגת שבת הא ודאי לא דבכה"ג דליכא אלא חדא שגגה ואינו חייב אלא אחת דזהו הנה שהיא אחת וכיון דלא פסיקא לי' לא תני לכולהו ולא חשיב להו אלא בחדא דחדא מיהת לעולם חייב הוא:

ומקלל אביו ואמו מות יומת. וכתיב אביו ואמו קלל דמיו בו וגמרינן מדמיהם בם דאוב וידעוני דבסקילה:

ואומר כי כל אשר יעשה וגו'. כלומר מדכתיב עונש דמקלל אביו ואמו גבי עריות ילפינן נמי מקרא דכתיב בפרשת עריות לכרת על מקלל אביו ואמו מדמדמי לה הכתוב לעריות גבי עונש:

דר"מ היא. מתני' דאמרה עד שתהא נערה ר"מ היא אבל לרבנן אפילו קטנה מאורסה הבא עליה בסקילה. וגרסי' להאי סוגיא בפ' אנו נערות הלכה ט':

נער חסר אמור בפרשה. גבי נערה המאורסה ומשמע דלמעוטי אתא גדולה ולא קטנה:

מה מקיימין רבנן נער. ומנא להו למידרש דאפילו קטנה במשמע:

נערה אחת שלימה אמורה בפרשה. דמוציא שם רע ועשו אותו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה ולימדה על כל הפרשה של מוציא שם רע דאפילו במקום שנאמר שם נער חסר שהיא גדולה דגילתה לנו התורה במקום אחד ללמד על כל הפרשה כולה ומדאיצטריך לגלות על נער שבפרשה דבגדולה היא ש"מ דבכל מקום שנאמר נער חסר אפי' קטנה במשמע:

מתיב ר"מ לרבנן הרי המוציא שם רע כתוב בו נער והיא גדולה גרסינן. וכן הוא בכתובות ולהאי גירס' דהכא נמי הכי מיתפרשא כדלקמן. וכלומר דבחד קרא מצינו דכתיב נער והוציאו את הנער אל פתח בית אביה וסקלוה וע"כ האי קרא בגדולה משתעי דאין הקטנה נסקלת דלאו בת עונשין היא וא"כ אי כדקאמרת דנערה שלימה האמורה בפרשה ללמדינו בא על מוציא שם רע גופיה דמקום שנאמר בו נער גדולה היא קשיא למה לי תיפוק ליה דאין הקטנה בת עונשין ומעתה נימא דהאי נער חסר דכתיב במוציא

שם רע ללמדינו בעלמא אתי קרא וגלה לנו דכמו דנערה דכאן גדולה היא אף בכל מקום שנאמר נער חסר גדולה דוקא:

מה עבדין לה רבנן. בהאי נער חסר דמוציא שם רע:

תיפתר שבא עליה דרך זכרות. כלומר תפרש האי קרא דלדרשא אחריתא אתא ללמדינו דמוציא שם רע חייב אפי' בעל שלא כדרכה והוציא עליה שם רע בכדרכה וכהאי מ"ד דס"ל הכי בפ' נערה שם ולהכי הוא דכתיב נער לשון זכר לומר שבא עליה דרך זכרות ולעולם כל מקום שנאמר נער אפי' קטנה במשמע:

הבא על קטנה. מאורסה מהו:

א"ל בסקילה. כרבנן:

הבא על בוגרת. לרבנן מהו:

אני אקרא נערה ולא בוגרת. ומיעט הכתוב בבוגרת מסקילה:

וקרא. קרי נמי נערה ולא קטנה:

אמר ליה ולית את מודה לי שהוא בקנס תחת אשר עינה לרבות את הקטנה לקנס. כלומר דרב השיב לו וכי אין אתה מודה לי שהבא על הקטנה חייב בקנס כרבנן דס"ל הכי בפ' אלו נערות דנתרבתה מתחת אשר עינה וכמה דסבירא לן כרבנן גבי קנס הכי נמי גבי מאורסה דאפי' בא על הקטנה בסקילה:

וקרא תחת אשר עינה לרבות וכו'. חזר ר' יעקב והשיב דהתם גופיה קשיא לי מאי חזית דרבתה התורה קטנה לקנס ולא לבוגרת ואימא תחת אשר עינה לרבות הבוגרת לקנס:

אע"ג דנצחי. אף שנצח אותי בדין מ"מ הלכה כחכמים דהבא על קטנה מאורסה בסקילה:

והיא פטורה. מן המיתה:

ולמה לא פתר ליה מן הדא. ואמאי אמר דנצחו בדין היה לו להביא מן המקרא הזה דנלמד בהדיא דהבא על קטנה בסקילה:

ומת האיש אשר שכב עמה לבדו. ומעתה וכי אין אנו יודעין שאין לנערה חטא מות דהא לבדו כתיב ומה ת"ל עוד ולנערה לא תעשה דבר וגו' אלא מיכן וכו' וכלומר ללמדינו שיש לך אחרת כזו שאין לה חטא מות והוא בסקילה ואיזו זו קטנה:

הלכה יב

מתני' **המסית זה ההדיוט**. דוקא הדיוט שהסית מיתתו בסקילה אבל נביא שהסית מיתתו בחנק והמסית את ההדיוט. כלו' ליחיד ולאפוקי מסית את הרבים כגון מדיחי עיר הנדחת שמיתתן בחנק והאי כר"ש היא אבל רבנן פליגי וס"ל דבין הדיוט שהסית ובין

נביא שהסית ובין שהסית את היחיד או את הרבים מיתתו בסקילה אלא אם הסית את רוב אנשי העיר נקרא מדיח ונ"מ דעד שיאמר בלשון רבים נלך ונעבוד כדקתני בסיפא:
מכמינין. לשון מארב:
והוא אומר לו יש לי חבירים. הניסת צריך שישיב יש לי חבירים רוצים בכך בא ואמור לי בפניהם:
אם היה ערום. המסית ואינו מדבר בפניהן כלומר שהוא אומר לניסת שאינו יכול לדבר בפניהם מפני יראת ב"ד:
ביחוד. כלומר אין איש עכשיו עמנו ויכול אתה לומר מה שאמרתי לי:
האומר אעבוד וכו'. כלומר בין שהסית בלשון יחיד או בלשון רבים ובכל א' מן העבודות מסית הוי ובסקילה:
המדיח. זה שאומר בלשון רבים:
גמ' **הא חכם לא**. בתמיה ומאי שנא הדיוט דנקט:
מכיון שהוא מסית וכו'. כלומר אין ה"נ דאין חילוק ומתני' לישנא דהדיוט נקט מפני שעכשיו הוא הדיוט:
כיצד עושין לו וכו'. וגרסינן להא בפ' בתרא דיבמות הלכה ו':
וכא את אמר הכין. על מתני' דהתם קאי דקתני משיאין על פי בת קול ומעשה באחד וכו' שהיו שומעין את קולו אני איש פלוני בן פצוני מת והשיאו את אשתו והרי במסית עושין לו כדי שיהו רואין אותו ושומעין את קולו והכא את אומר הכן דבשומעין את קולו סגי:
שנייא היא. התם דאמר אני איש פלוני וכו' והלכך אין צריך שיראוהו ויכירוהו דבהכי סגי. ואמר אוף הכא אני. אף במסית ליסגי נמי באומר אני הוא שאומר לך דבר זה ואמאי צריך להערים עליו ולעשות כן שיראוהו דוקא:
שלא יערים. אלא טעמא אחרינא איכא במסית שהיו עושין כן שלא יערים לברוח:
ויערים. ומה בכך וקאמר שצריכין אנו לחוש לזה שלא יברח וילך ויסית עצמו עוד וגם אחרים עמו ועושין כך כדי לתפסו ולהביאו לב"ד:
בלשון גבוה. כלומר בהעזה ובאריכות דברים כדתנן במתני' שמשיב כך הוא חובותינו כך הוא יפה לנו:
בלשון נמוך. כדתנן נלך ונעבוד ובהכי סגי ונקרא מדיח:
נעשה מדיח. כלומר דין מדיח לו אם אמר לרבים:
מסית אומר בלשון הקדש וכו'. כלומר דדריש מדמצינו דבראש הפרשה כי יסיתך כתיב והדר קאמר כי בקש להדיחך וגו' ופעם קוראו מסית ופעם קוראו מדיח ומפרש דהיינו

הך אלא דמסית על שם דיבורו נקרא שהסית בלשון הקדש והסתה לשון הטעה הוא ואם אמר בכל לשון ודאי חייב הוא כדכתיב להדיחך דלשון הדחה בכל לשון שמדיח משמע:

הלכה יג

מתני' **העושה מעשה**. ממש בסקילה:

ולא האוחז את העינים. מראה לבריות כאלו עושה ואינו עושה כלום:

שנים לוקטין קישואין. ע"י כישוף אחד מהן ליקט וחייב מיתה וחבירו ליקט ופטור מן המיתה כיצד העושה מעשה לקט ממש בכשפים חייב:

והאוחז את העינים. הראה לנו כאלו נתקבצו כולן למקום אחד והקשואין לא זזו ממקומן פטור מן המיתה:

גמ' **אלא שלימדתך התורה דרך ארץ**. וכתבה מה שהוא יותר מצוי מפני שרוב הנשים כשפניות לפיכך נקטה בלשון נקיבה:

מה לא יחיה שנאמר להלן בסקילה. דכתיב כי סקל יסקל:

מ"ט דרבנין. דפליגי עליה בברייתא:

להלן מיתה בחרב. שכן מצינו ביהושע דכתי' רק את כל האדם הכה לפי חרב וגו' לא השאירו כל נשמה:

מ"ט דר' יהודה. כלומר דשמענו לר' יהודה שהביא טעם אחר מן המקרא:

ונאמר להלן. בקרא דבתריה כתיב כל שוכב עם בהמה וגו' סמכו ענין לו להקיש מיתת המכשף למיתת שוכב עם הבהמה:

דילמא. מעשה בר"א ור' יהושע ור"ע שנכנסו לרחוץ במרחץ של טבריא ואיידי דאיירי בכישוף מייתי להאי עובדא:

חמתון חד מיניי. ראה אותם מין ומכשף אחד ואמר מה שאמר בכישוף ותפשה אותם כיפה של מרחץ ולא היו יכולים לזוז ממקומן:

מה. זה יהושע עכשיו ראה מה שתעשה:

מי נפק. כשרצה לצאת זה המין מן המרחץ אמר ר' יהושע איזה דבר מה שאמר ותפסו שער המרחץ להמין עד שנאחז ונדבק בו ומחמת זה כל מי שהיה נכנס לתוך המרחץ נתן לו מכה באגרוף מלפניו על לבו וכל מי שיצא נתן לו מכה ודחיפה מאחוריו וביקש המין מהם שיתירו לאותו הדבר שעשו לו ואמרו לו התר את שלך בתחלה מה שעשית לנו ונתיר גם אנחנו והתירו זה לזה:

הא מה דאת חכם. הרי זה הכל מה שאתה יודע וכבר קבלת את שלך מידינו:

ניחות. נרד לים ותראו מה בכחי לעשות וירדו ואמר המין איזה דבר של כישוף ונקרע הים לפניו ואמר הרי שעשיתי מה שעשה משה רבכם ואמרו לו אין אתה מודה לנו

שהלך משה רבינו בתוך הים ביבשה אף אתה עשה כן והלך וגזר רבי יהושע על שרו של ים ובלעו:

מיינוקא עבדין גבשושין. תינוקות עושין גבשושית של עפר ואומרין כך היו עושין בארץ ישראל להפריש זה לתרומה וזה למעשר והכירו שיהודים דרים שם ונכנסו לעיר ונתקבלו אצל אדם אחד לביתו וכשישבו לאכול ראו שכל תבשיל ותבשיל שהיו מכניסין להם היו מעלין אותו בתחלה לתוך חדר קטן אחד ואח"כ היו משימין לפניהם והיו חוששין שמא דבר מינות נזרקה בהן וכעין שעושין לפני ע"ז על דרך העורכים לגד שלחן ושאלו להבעל הבית מה עסק לזה ומפני מה הם עושים כך והשיב שעושה כן לכבוד אביו הזקן אשר יושב תמיד שם ומפני שנדר וקיבל על עצמו שלא לצאת מתוך חדר הקטן הזה עד אם יבאו חכמי ישראל לכאן ויראה להציע דבריו לפניהם ויגלה דעתו להם ואמרו להבעל הבית לך ואמור לו שיצא עכשיו מן החדר ויבא לפני חכמי ישראל אשר המה באו לכאן:

מה עיסקך. שאתה סגור בתוך החדר והשיב להם שקיבל עליו זה בשביל שמצטער על בנו שאינו מוליד ומבקש אני מכבוד החכמים שיתפללו על בני על דבר הזה:

אייתון. הביאו לפני זרע פשתן ונטל ופיזרן על השלחן ונתראה להם שהוא נזרע וצומחן ועלה וגדל ונתראה להם שהוא תולשן עד שהעלה אשה אחת עם קליעת שערה והיא המכשפה אשר עשתה להן הכישוף הזה שלא יולידו ואמר ליה ר' יהושע תתיר מיד מה שעשית והשיבה איני מתיר הכישוף ואמר לה אם לא תתיר יפרסם לכל מה מעשיה ומי היא בשמה ואמרה שאין יכולת בידה להתיר מפני שהשליכה קשר הכישוף לתוך הים וגזר ר' יהושע על שרו של ים ופלטן ואחר כך התפללו עליו וזכו להעמיד לר' יהודה הוא הנקרא ר"י בן בתירא:

יכיל אנא. ליקח קישואין ואבטיחין ולעשותן לאילים ולצבאות השדה וכן יחזרו להוליד עוד איילים וצבאים:

איסרטא. בשוק של ציפורי וראיתי מין אחד שנוטל צרור אחד וזורקו כלפי מעלה ונעשה עגל אחד:

ולא כן וכו'. שאינם יכולין לברוא שום בריה אלא שנאמר ודאי לא עשה כן המין הזה ושקר הוא בימינו שמתפאר בעצמו להראות נפלאות אבל באמת כך הוא הדבר שקורא לעבדו וגונב לו עגל א' מתוך העדר ומביא לו ואומר שבכישוף עשאו:

לסריה. דוגמתו גברא סרייא בפ' השוכר את הפועלים:

גופתא. אגפי הים ושפתו:

אין אכלת. אם אכלת ממנו תאמין שמעשה הוא ואם לאו אינו אלא אחיזת עינים:
שלש מאות לחיוב. שהעושה אותן נתחייב מיתה:
לפטור. שהוא פטור ומותר. לחיוב שהוא פטור. שהוא פטור ממיתה אבל אסור לכתחילה לעשותן כדין אחיזת עינים שהוא פטור אבל אסור:
הדרן עלך ארבע מיתות

פרק ח

הלכה א

מתני' **בן סורר ומורה**. משיביא שתי שערות. והוא בן י"ג שנים ויום אחד דמקמי הכי אין השערות סימן אלא שומא:
עד שיקיף זקן. שיהא זקן מוקף שער סביב כולו:
התחתון. ומאי זקן דאמרו חכמים התחתון אמרו שיקיף שערו' סביבו' הגיד ולא העליון זקן ממש:
בן ולא איש. ומשהקיף זקן התחתון איש הוא ואע"ג דמקטנותו קרוי בן לא מצינו לחייביה מקמי שיביא שתי שערות דקטן פטור שלא בא לכלל המצות הלכך חיוביה בתר הכי הוא והכי קאמר קרא כי יהיה לאיש בן בן הסמוך לגבורתו של איש דבתחלת אישותו חייביה קרא ומשהקיף זקן התחתון איש גמור הוא ולא הוי בכלל בן:
גמ' **משיזיד**. לשון בישול הוא משיתבשל זרעו ודריש ליה מדלא כתיב וכי ירשיע איש אלא למידרש נמי לשון בישול כדכתיב ויזד יעקב נזיד:
מאימתי הוא מזיד. מבשל ומזריע:
משתתפשט הכף. מקום הגבוה שעל הגיד וניכר בו סימנים משל לשופת קדירה אצל האש כשנתבשל זרע שבתוכה כבר השחירה הקדרה מבחוץ:
לא שיהא הבן אב. כדמפרש ואזיל שלא יהיה ראוי לקרותו אב:
מכיון שהוא ראוי לבא על אשה ולעברה הוי די ליה אב ולא בן. כבר הוה ליה אב ולא מיקרי בן והתורה אמרה בן ולא הראוי לקרותו אב:
כהאי דאמר ר' יסא וכו'. דמשעה שיכולה להתעבר ממנה וניכר עוברה והוא לאחר שלשה חדשים ראוי לקראותו אב:
אינן אלא שלש' חדשים בלבד. כצ"ל:
כל אילין מילייא לא מסתברא דלא חילופין. כל אלו הדברי' שנאמרו בבן סורר ומורה הם בהיפוך מן הסברא דמן הסברא היה לנו לומר בחילוף הדברים כדמפרש ואזיל וכדמסיק דאין לנו לומר אלא דגזירת הכתוב הן:

הוי אומר הבת. דבדין הוא יותר לחייב את הבת שאין דרכה בכך מן הבן שדרכו בכך:
הוי אומר גדול. כלומר הגדול ביותר מן הדין לחייבו יותר ממי שהוא קטן ממנו:
פטרה התורה את הגדול. ביותר משיקיף הזקן וחייבה את הקטן ממנו משיביא שתי שערות עד שיקיף:
הוי אומר הגונב משל אחרים. דזהו תרבות רעה ביותר:
ללמדך שכולן אינן אלא בגזירת המלך. ואי את רשאי להרהר אחריו ולבקש טעמו של דבר:

הלכה ב

מתני' **טרטימר בשר**. חצי מנה של בשר והוא שיהיה בשיל ולא בשיל כדרך שהליסטים אוכלין:
באיטלקי. שהוא יין המשובח וממשיך בתריה והוא דשתי ליה מזיג ולא מזיג:
ר' יוסי אומר וכו'. ואין הלכה כר' יוסי:
אכל בחבורת מצוה. בסעודה של מצוה:
אכל בעבור החדש. אע"ג דאין עולין לסעודה זו אלא בפת וקטנית בלבד ואיהו אסיק בשר ויין הואיל ובמצוה קעסיק לא ממשיך:
אכל מעשר שני בירושלם. כיון דכדרך מצותו הוא דכתיב במעשר שני בבקר ובצאן וביין ובשכר לא ממשיך:
נבילות וטריפות שקצים ורמשים דכתיב איננו שומע בקולנו. יצא זה שאפילו בקולו של המקום ברוך הוא אינו שומע:
דבר שהוא מצוה. לאתויי דבר שהוא מצוה מדרבנן כגון תנחומי אבלים דאי מרישא הוי אמינא חבורת מצוה היינו כהנים שאוכלים קדשים או באכילת פסחים:
ודבר שהוא עבירה. לאתויי תענית ציבור שאסורו מד"ס:
אכל כל מאכל ולא אכל בשר. בהמה ואפי' אכל בשר עוף:
ואע"פ שאין ראיה לדבר. דדילמא ממאכל אחרינא נמי קרי ליה זולל ומיהו שלמה אהא אזהיר משום דממשיך טפי:
זכר לדבר. דבבשר מיקרי זולל וביין מקרי סובא:
גמ' **עד שיאכלנו מהובהב**. צלי ולא צלי ממש אלא כמהובהב על האש:
אכלו חי. בשר חי:
כלב הוא. מאכל כלב הוא ומקרה בעלמא הוא ולא אתי למימשך:
מבושל. לגמרי:

בר נש הוא. כלו' זו דרך מאכל ב"א הוא ואנן בעינן דרך שהגנבים וגזלנים אוכלין והלכך במבושל פטור:

אכלו הסוקים. הסחוסים וכן גידין הרכין עכשיו אבל סופן להקשות מהו אם כבשר הוי או לא ומייתי עלה פלוגתא דר"י ור"ל דפליגי בפסחים אם נמנין עליהן או לא וגרסינן לסוגיא זו בפרק כיצד צולין:

איתפלגון. בעלמא ר"י ור"ל בהא דלקמיה:

דתנינן תמן. בפ' העור והרוטב אלו שעורותיהן כבשרן עור האדם ועור חזיר של ישוב וכו' ועור הראש של עגל הרך וכו' ופליגי לענין מאי הן כבשר:

לאיסור אכילה. כגון עור חזיר ועור חטוטרות של גמל הרכה דחשיב התם. וכן לענין טומאת נבילות אבל לענין מלקות לא הוי כבשר כיון שסופן להקשות:

משנה תמימה שנה רבי בין לאיסור בין ללקות בין לטומאה. כצ"ל וכן הוא בפסחים:

מחלפה שיטתי' וכו'. דתמן הוא עבד לה כבשר אע"פ. שסופן להקשות והכא לא עבד לה כבשר דקאמר אין נמנין עליהן:

שניי' היא תמן שהוא עור וסופו להקשות. כלומר אינו קשה אלא בסופו אבל עכשיו רך הוא ופריך כ"ש דקשיא ומה התם מיהת סופו להקשות כלומר עומד להקשות ביותר מן הגידין רכין ואת עבד ליה כבשר כאן בגידין שאין סופן להקשות כל כך כמו העור לא כ"ש דכבשר הוו:

טעמא דר' שמעון בן לקיש גרסינן וכן הוא שם:

הבשר לא גידים. ומגזירת הכתוב הוא ולא מטעמא דאין נחשבין כבשר:

בקולם. דכתיב בקולינו ומשמע דעבירה דהוי משום שאינו שומע בקולם:

יצא זה שהוא שומע בקול אביו שבשמים. דמצוה הוא דעביד:

אם הזכירוך לבולי. בפ"ב דמ"ק גרסינן לזה ולעיל מינה קאמר התם כלום אסרו לעשות מלאכה בחולו של מועד אלא כדי שיהו אוכלין ושותין ויגיעין בתורה ואינון אוכלין ושותין ופחזין א"ר יוחנן אם הזכירוך לבולי יהא הירדן בעל גבולך. וראיתי פירושים בזה ואינן נוחין לי ונראה דאענין דלעיל קאי ובולי הם חבורת הפוחזין והריקים והם הזכירוך שתמנה בחבורתם תראה לברוח ולהפטר מהם עד שיהא הירדן בעל גבולך וכלומר הרחק מהם ואל תלך בדרך אתם ואפי' צריך אתה להתרחק עד הירדן והיינו נמי דקאמר עליה קובלין לרשות להפטר מבולי וכלומר קובלין בפני הרשות ואפי' במועד כדי להפטר מחבורת הפוחזין האלו ואיידו דשייכא לענינא דהכא מייתי לה ובס' המעריך ראיתי שהוא מפרש מלשון חשיבות ולומר אם יקראוך למלך ולשר תתרחק. ובאמת בולי מלשון

חשיבות הוא וכן נמצא במקום אחר אבל הכא לא שייכא כלל ואפשר שעל שם שחבורת אנשים כאלו דרכן להתנהג בחשיבות בענין אכילה ושתיה מכנה אותם בלשון הזה ומ"מ עיקר הכונה נראה כמו שפירשתי וכן מוכח מדר' יוחנן קובלין לרשות להיפטר מהן:

ומלקט פירורין. מהנשאר מסעודת קידוש החודש שאכלו אמש בבית הכנסת ואכלן וכל זה כדי לחבב ולייקר להמתאספים בחבורת סעודת מצוה זו ואמר יהא חלקי עם אלו שאכלו כאן בלילה זו:

בקולם. בקולינו כתיב ומשמע דוקא בקולם הוא דאינו שומע:

הלכה ג

מתני' **גנב משל אביו ואכל ברשות אביו**. אע"ג דשכיחא ליה לגנוב משל אביו הואיל דברשות אביו אכל בעיתא ליה שהוא מתפחד ומתבעת מאביו שמא ראנו ולא ממשיך:

גנב משל אחרים. לא שכיחא ליה שיכול לגנוב בכל עת משל אחרים ולא ממשיך:

עד שיגנוב משל אביו. דשכיחא ליה ויאכל ברשות אחרים דלא בטית ליה ובכה"ג ודאי אתי למימשך:

ומשל אמו. מנכסים שיש לה שאין לאביו רשות בהן כגון שנתן לה אחר נכסים במתנה על מנת שאין לבעלה רשות בהן ואין הלכה כר' יוסי ב"ר יהודה. אזהרה לגניבה הראשונה מנין לא תגנוב גרסי' והכי מייתי לה לקמן פרק אלו הן הנחנקין הלכה ב' ועל גונב נפשות קאי וקרי לה גניבה ראשונה שהיא הראשונ' שהזהירה התורה עלי' דלא תגנוב בגונב נפש הכתוב מדבר ולא תגנובו דפ' קדושים לגניבה שניה והיא גניבת ממון וס"ל דמכאן ג"כ אזהרה לגניבת בן סורר ומורה:

גמ' **לא תגנובו וכו'**. ברייתא בת"כ פ' קדושים:

למקט. להכעיסו על שעה אחת אע"פ שרוצה להחזיר לו אח"כ:

לא תגנוב את שלך מאחר הגנב. אע"פ שהוא גנב ממך לא תקח ממנו בגניבה ובהסתר שלא תראה כגנב אלא תבעהו לדין ותקח ממנו בפרהסיא:

עד שיגנוב מעות. ויקנה בהן בשר:

עד שיזלזל במעות לא שיזלזל המקח כדמפרש ואזיל:

מה אנן קיימין. כלומר דלא תימא לפרש שמזלזל במעות ונותן יותר מן השוה וכדמפרש אם בהוא אומר להמוכר הא לך חמשה דינרין ותן לי בשר מה ששוה שלשה דינרין שטיא הוא ואין זה נקרא מזלזל במעות אלא דרך שוטים הוא זה:

הא לך תלתא. ואם באומר הא לך תלתא דינרין ותן לי עבורן מה ששוה חמשה דינרין בר נש הוא כלומר הלא דרך בני אדם כן שרוצים לקנות המקח בזול אם יכולין להשיג ופשיטא שאין זה מזלזל במעות:

אלא כן אנן קיימין בהוא דאמר הא לך חמשה והב לי חמשה. כלומר שרואה שעכשיו שהבשר בזול ואינו משגיח על המעות ואומר הרי לך חמשה דינרין ותתן לי כפי מה שנותנין עכשיו בחמשה דינרין וזהו הנקרא' מזלזל במעות שמאחר שהוא רואה שהמקח בזול ונותנין הרבה מזלזל במעות הוא וקונה הרבה יותר מן הצורך:

הי דינו גנב. איזהו הנקרא גנב ואיזהו הנקרא גזלן ואיידי דאירי בענינא דגניבה קאמר להא הכא:

גנב בפני עדים גנב. כלומר אפי' שלא גנב בהצנע אלא ראוהו עדים כל זמן שאינו בפני הבעלים גנב הוא נקרא ודינו כגנב לענין כפל ואם בפני הבעלים לקחו זהו הנקרא גזלן:

ר' זעירה בעי. הקשה על זה דאמאי קרית ליה גזלן אם לא לקחו אלא בפני הבעלים לבדן:

מעתה. כלומר אלא דאני אומר מעתה אפילו נתכון לגזילה ולבעליה שאם לא ירצה בעליו ליתנו יעמוד עליו בעצמו אע"פ כן אין זה גזלן הואיל ולא לקחו ממנו בפרהסיא כדלקמן:

והי דיני גזלן על דעתיה דר' זעיר'. אי הכי השתא דאפי' לוקח בפני הבעלים לאו גזלן הוא א"כ איזהו הנקרא גזלן לדידיה:

עד שיגזלנו. שיקח ממנו בפרהסיא בפני עשרה בני אדם:

בנין אב שבכולן. דממנו כמדין מהו הנקרא גזלן כדכתיב ויגזול את החנית וגו' ושם לקח ממנו בחזקה ובפרהסיא וגלה לנו הכתוב דבכה"ג קרוי גזלן:

הלכה ד

מתני'. אם לא היתה אמו ראויה לאביו. שלא היתה דומה ושוה לו בקול במראה ובקומה דכתיב איננו שומע בקולנו ומדלא כתיב בקולינו ביו"ד ש"מ קול אחד לשניהם ומדקול בעינן שוין מראה וקומה נמי בעינן שוין ואין הלכה כר' יהודה:

גמ' **ואפי' אין אמו ראויה לאביו**. דברי ר' יהודה הוא דמפרש וכלומר דלא תימא ראויה ממש בעי ולאפוקי אם היתה אסורה לאביו דלא היא דהא סוף סוף אביו ואמו הן אלא בשוה לאביו קאמר כדפרישית במתני':

וכל מה שיש לאמו לא משל אביו הם. אמתני' דלעיל קאי דקאמר ר' יוסי בר' יהודה עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו ופריך והא הכל של אביו הם דמה שקנתה אשה קנה בעלה:

תיפתר בהאי גוונא. כגון שלקחה דיודין מיני מאכל של קדירה ועשתה שירותא וגנב מן הסעודה הראויה לאביו ולאמו דיודין קדירות ושפות הסיר תרגומו תפי דודא וכן בלשון המקרא בכיור או בדוד:

הלכה ה

מתני'. גדם. ידו קטועה:

בננו זה. משמע שרואין אותו:

ולא חרשין. שאינן יודעין אם קבל דבריהם או לאו ואע"פ שרואין אח"כ שאינו מקיים מצותן מ"מ התורה אמרה איננו שומע בקולנו ואיכא להפוכי בזכותא ולמידרש דבשעת הקול קאמרי דלא שמע שצריך שישמעו שאומר איני מקבל מכם:

מתרין בו בפני שלשה. הכי קאמר מתרין בו בפני שנים שלא ירגיל ואם לא שמע מלקין אותו בב"ד של ג' כדתנן בפ"ק מכות בשלשה דויסרו אותו האמור בבן סורר ומורה מנקות הוא דכתיב הכא בן סורר ומורה וכתיב התם והיה אם בן הכות הרשע:

זה הוא שלקה בפניכם. ואע"ג דמיבעי ליה למידרש זה ולא סומין הא נמי נפקא לן דאם איתא דלהך דרשא לחוד הוא דאתא לזה הוא שלקה בפניכם לכתוב בנינו הוא ומשמע הוא שלקה בפניכם ומדכתיב זה ש"מ תרתי:

גמ' כך אתה דורש בזקני בית דין שצריך שיהו מנוקין מכל מום:

הלכה ו

מתני' **ברח עד שלא נגמר דינו ואח"כ הקיף זקן התחתון פטור**. כיון דאילו עביד השתא לאו בר קטלא הוא:

ואם משנגמר דינו ברח. הוי כגברא קטילא וחייב אפי' לאחר כמה שנים:

גמ' **סוטה**. אם רצה הבעל למחול על קינויו מוחל:

ובן סורר ומורה. אם רצו אביו ואמו למחול לו מוחלין:

וזקן ממרא על פי בית דין. אם ירצו מוחלין לו:

ולא מתניתא היא. ומאי קמ"ל:

ולא מתני' היא. ומאי קמ"ל דהא קתני בסוטה פ"ד אמר בעלה איני משקה לא שותה ומשני דאי ממתני' סברין מימר עד שלא נכתבה המגילה קמ"ל דאע"פ שנכתבה יכול למחול אבל דוקא בשלא נמחקה דאילו בשנמחקה לא בדא אמרו שיכול למחול מאחר שכבר נמחק השם:

אבל אם נגמר דינו. כגברא קטילא הוא ושוב אינן יכולין למחול:

הדא דתימר שלא להורגו. הוא דיכולין למחול אבל להחזירו לשררותו כבתחלה לא היו מחזירין אותו למקומו הראשון אע"פ שמחלו לו:
מה טעמא דבית שמאי. התם בסוטה קאי ואיידי דאיירי בהאי מתני' מייתי לה הכא וגרסינן להא בריש פ"ד שם דקתני שם במתני' דלעיל מתו בעליהן עד שלא שתו בית שמאי אומרים נוטלות כתובה ולא שותות ובית הלל אומרים לא שותות ולא נוטלות כתובה:
הבא לי בעלי ואני שותה. ואין העיכוב ממני:
החזירתה התורה לספיקה וספיקה לספיקה. כלומר דמדכתי' והביא האיש את אשתו וליכא א"כ בספיקה היא לעולם עומדת מאחר שאינה יכולה לשתות ולברר הספק ואם כן ספק כתובתה אם תטול או לא מחזירין ג"כ לספיקה:
וספיקה לחודיה. כלומר לעולם הספק במקומו ולחודיה קאי ומספק אין אתה יכול להוציא ממון והלכך אינה נוטלת כתובתה:
תמן תנינן. בכתובות פ"ט וגרסינן להא שם הלכה ז':
הפוגמת כתובתה. שהוא אומר לה התקבלת כתובתיך והיא אומרת לא התקבלתי אלא מכה:
תני הפוגמת. דוקא הפוגמת לא תפרע אלא בשבועה ולא הפוחתת שאומרת לא היתה כתובתי מתחילה אלא מנה דהיא נפרעת שלא בשבועה:
א"ר חנינא. פוגמת בא משא ומתן בינתים. כלומר דעכ"פ יש כאן הודאה במה שנשא ונתן לה והויא כמודה במקצת אלא דמיהת שבועה זו תקנת חכמים היא דמדאורייתא ליכא נשבע ונוטל והואיל ואיכא הודאה תקנו חכמים שלא תגבה אלא בשבועה אבל פוחתת לא בא משא ומתן ביניהם שהרי לדבריה לא נתן לה כלום אלא שפוחתת מעיקרא היא:
כמה דתימר תמן. במתני' התם ועד אחד מעידה שהיא פרועה לא תפרע אלא בשבועה ואי נימא נמי דאם עד אחד מעידה שהיא פחותה והבעל אומר התקבלת כל כתובתיך:
לא תפחות. כלומר לא תגבה כמו שהיא פוחתת ואומרת אלא בשבועה:
א"ר יוסי. שאני התם דבשעה שהוא מעיד שהיא נפרעת אין כאן הכחשה נגד העדים שבשטר אבל גבי פחותה לא מהימן עד אחד לחייבה שבועה שהרי השטר לפנינו בשני עדים ובשעה שזה מעיד שפחות הוא א"כ מכחיש את שנים ואין אחד מכחיש את שנים:
תני. תנינן התם והנפרעת שלא בפניו וכו' ופריך וכי נפרעי' מאדם שלא בפניו. בשטר שהריבי' אוכלת בו. וזכות הוא לפוטרו מן הריבית:
ובית דין גובין ריבית. בתמיה:

תיפתר שערב לו מעובד כוכבים. שהיה ערב לעובד כוכבים המלוה בשביל זה וכגון שהעובד כוכבים קבל עליו להפרע מן הלוה תחלה דאל"ה אסור דעובד כוכבים בתר ערבא אזיל וביקש מן הלוה ולא מצאו וגבה מזה הערב ועכשיו נפרע הוא מן הלוה:

אמר ר' הושעיה. הא קמ"ל שלא תאמר יעשה דין שני כלומר גניבה שניה תעשה עכשיו לדין ראשון ואם עוד יחזור ויקלקל יהא נסקל לפום כן צריך ר' יוחנן למתני לזה דאם מת אחד מהן בטל דינו לגמרי דהא לא הוי שמעינן ממתני':

והתני בתוספתא פ"ו דשבועות יורש וכו'. ואמאי גובה שלא בשבועה הא עכ"פ פגום הוא וכדתנן במתני' דלעיל:

בזה יפה כח הבן וכו'. וכדמסיק לקמן דבבנו לא תיקנו שבועה:

ונשבע שבועת יורש. כלומר אע"פ דשבועת פוגם שטרו אין הבן נשבע. מיהו שביעת היורש דעלמא ודאי נשבע הוא שבועה וכו' ושלא מצינו וכו' דאם היה נמצא פרוע הוא והלכך צריך לישבע שלא מצאתי:

מתניתא דב"ש. בתמיה האי ברייתא דהבן אינו נשבע בפוגם לא אזלא אלא כב"ש דב"ש אמרי בסוטה שמת בעלה נוטלת כתובתה אע"פ שאינה שותה דקסברי שטר העומד לגבות כגבוי דמי והנכסי' בחזקת בעל השטר והבאים להוציא ממנה עליהם להביא ראיה שזינתה וקס"ד דה"נ טעמא הוי הואיל והשטר בידו ובחזקתו הוא ואין אתה יכול להוציא מידו דעומד לגבות כגבוי דמי:

א"ר יוסי. לא דמיא דהתם טעמא דב"ש כדאמרינן לעיל שאין המניעה ממנה והיא אומרת הבא לי בעלי אבל הכא טעמא אחרינא איכא וכ"ע מודים בה שהרי בדין היה שאפילו אביו לא ישבע שהרי השטר בידו הוא אלא שתקנה תיקנו חכמים בפוגם את שטרו שישבע משום דאמרינן דפרע דייק דמיפרע לא דייק ורמו רבנן שבועה עליה כי היכי דלידוק ובו הוא דתיקנו ולא בבנו דכיון דבבנו ליכא טעמא כי היכי דלידוק העמידו על דין תורה וגובה בלא שבועה:

נתחייב אביו שבועה. בעלמא קאי דהדין הוא מי שנתחייב שבועה בב"ד לגבות איזה ממון ומת אין בנו גובה לממון זה:

דלא כן מה אנן אמרין וכו'. כלומר דאי אמרת גובה וכי יש אדם מוריש שבועה לבניו הא בנו אינו יכול לישבע אלא ודאי אינו גובה:

הכין איתאמרת. ר' בא סבר לומר דאף בפוגם שטרו הדין כן ועל זה איתמר נמי האי מילתא דאם אביו פגם השטר בב"ד וא"כ כבר נתחייב שבועה ואם מת אין בנו גובה א"נ דרך שאלה היא אם הכין איתאמרת דאף פוגם שטרו בכלל:

רב חסדא בעי. הקשה על דברי ר' בא דאין סברא לומר לחלק כן וכי בשביל שזה הלך לשתי פסיעות לב"ד יהא נפסד בתמיה דהרי אם פגמו חוץ לב"ד את מודה לי דגובה ומפני שפגמו בב"ד אתה רוצה לומר שאינו גובה אלא לא היא דלא אמרו אין אדם מוריש שבועה לבניו אלא היכא דאביו נתחייב שבועה מן הדין אבל בפוגם שטרו כיון דבאביו גופיה אינה אלא מתקנת חכמים בעלמא לא שייך לומר אין אדם מוריש שבועה דבבנו לא תיקנו ולעולם גובה הוא בשבועת יורשין:

הלכה ז

מתני' **נידון על שם סופו**. סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו מה שהורגל בו ואינו מוצא ויושב בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב:
הנייה להן. שאין מוסיפין לחטוא:
הנייה לעולם. שקטה כל הארץ:
רע להן. שהיו מוסיפים זכיות:
ורעה לעולם. שהיו מגינין על הדור ומוכיחים להן:
יין ושינה לרשעים הנייה להן. כל זמן ששותין וישינים אינן חוטאין ואין מריעין לבריות:
ולצדיקים רע להן. שאינם עוסקים בתורה ורע לעולם שכשהן מתבטלין פורענות באה לעולם:
פיזור. שהן נפרדין זה מזה ואינן יכולין להועץ ולסייע זה את זה:
שקט לצדיקים הנייה להן והנייה לעולם. שיש להם פנאי לעסוק בתורה ובמצות:
גמ' **וסופו לשכח את תלמודו**. כלומר שמחמת שמשבח ומהדר אחר לימודו והרגל הרגיל בו ואינו מוצא הורג את הנפשות לקחת ממונם. ויש לפותרו לשכח את תלמודו אלא דלא שייך כ"כ הכא:
ובלבד יין עם רוב שינה. הרבה יין הגורם רוב שינה הוא דרע לצדיקים אבל מעט ולישן ולנוח מעט טוב להן כדר' יונתן דישינים הן קימעא ומתוך כך דעתן מתיישבת ביותר לעסוק בתורה:

הלכה ח

מתני' **הבא במחתרת**. שאמרה תורה יהרג נידון על שם סופו דחזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו והאי אמר אי קאי לאפאי קטילנא ליה אמרה התורה הבא להרגך השכם להורגו:

אם יש לו דמים. כגון האב הבא במחתרת על הבן דבידוע שרחמי האב על הבן ולא בא על עסקי נפשות שאפי' הבן יעמוד עצמו להציל ממונו אין האב הורגו ואם הבן עמד עליו והרגו יש לו דמים דמתחייב על הריגתו:

חייב. האב כששבר את החבית לשלם כשאר מזיק:

אם אין לו דמים. בהריגתו כגון שאר כל האדם שניתן רשות לבעל הבית להרגו פטור מלשלם אם שבר את החבית משום דחיוב מיתה וחיוב תשלומין באין כאחד ואע"פ שניצל פטור הוא מן התשלומין שכיון שמתחייב בנפשו הרי הוא כשאר מחויבי מיתות ב"ד דקי"ל חייבי מיתות שוגגין פטורין מן התשלומין ואע"פ שאין נהרגין:

גמ' **תני**. ברייתא במכילתא פרשת משפטים והמקרא השלישי דבמשל חשיב התם ופרשו השמלה דמוציא שם רע דלאו שמלה ממש אלא דברים מחוורין כשמלה שיש עדים בדבר ומייתי האי ש"ס להברייתא בפ' נערה שנתפתתה הלכה ד':

על משענתו. נמי משל הוא דכי תעלה על דעתך שיהא זה מהלך בשוק והלה נהרג עליו אלא מהו משענתו על בוריו כלומר שעמד על בוריו מחמת המכה ואע"פ שלאחר מכאן הכביד ומת פטור כדאמרינן בפ' הנשרפין:

אם זרחה השמש עליו. ג"כ משל הוא דללמדך אם ברור לך הדבר כשמש דיש לו שלום עמך ולא בא על עסקי נפשות יש לו דמים וההורגו נהרג עליו:

פעמים שהוא בא לגנוב פעמים שהוא בא להרוג. זה ג"כ ברייתא במכילתא בפסוק אם במחתרת וה"ג שם אם במחתרת וגו' ומהו זה ספק שבא לגנוב ספק שבא להרוג אתה אומר ספק שהוא בא לגנוב וספק להרוג או אינו אלא ספק לגנוב וספק שלא לגנוב אמרת אם כשיגנוב ודאי והרגו ה"ז חייב ק"ו זה שספק בא לגנוב ספק לא בא לגנוב מכאן אתה דן על פיקוח נפש שגדולה שפיכות דמים שמטמאה את הארץ ומסלקת את השכינה היה דוחה את הספק הא אין עליך לומר כלשון אחרון אלא כלשון הראשון ספק בא לגנוב ספק בא להרוג. ע"כ. וכלומר דברייתא זו פליגא אברייתא דלעיל דס"ל להאי תנא דיש לו דמים דקרא מיירי בהאי גוונא בספק אם זה בא לגנוב בלבד ולא על עסקי נפשות הוא בא או ספק שבא להרוג שוב אין אתה רשאי להרגו ויש לו דמים דמתחייב ההורגו אע"פ שאין ברור לו כשמש שיש לו שלום עמך ודריש כשמש לאידך גיסא אם ידוע לך בודאי שאין לו שלום עמך ועל עסקי נפשות הוא בא הרגהו ואם לאו אלא שספק הוא לך אל תהרגהו:

אתה אומר וכו'. כלומר אימא קרא מיירי אם הספק על הגניבה הוא אם בא לגנוב או לא בזה חייב ההורגו אבל אם יש אפי' איזה ספק שבא להרוג מותר להרגהו ועל זה

מסיק דאי אפשר לומר כן דקרא למה לי הא אפי' בודאי יגנוב וכי אתה רשאי להרגו ק"ו על הספק ומכאן אתה דן על פיקוח נפש שהרי גדולה היא שפיכות דמים וכו' וא"כ פשיטא שהיא דוחה את הספק ומהיכי תיתי לומר שיהרגנו דאיצטריך קרא להכי הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון ראשון. וסוגיא דהכא חסרה במקצת ההעתקה ונשתבשה במקצת וכצ"ל פעמים שהוא בא לגנוב פעמים שהוא בא להרוג. כלומר שהוא ספק לך על מה הוא בא שפעמים יש לומר לגנוב ופעמים וכו' והן הן דברי המכילתא. או אינו אלא פעמים שבא לגנוב פעמים שלא לגנוב אמרת שאם בא לגנוב ודאי והרגו ההורג נהרג פעמים שהוא בא לגנוב נהרג בתמיה כלומר אם ספק הוא שאינו אלא לפעמים פשיטא שאינו נהרג:

חוץ למחתרת. כשעמד והלך לו לחוץ אסור להורגו ויש לו דמים אם הרגו ור"ש בן יוחאי פליג וס"ל דאפי' הלך לו לחוץ למחתרת ועמד בעל הבית עליו והרגו אין לו דמים:

לפי שממונו של אדם חביב עליו כנפשו חמי ליה וכו'. כלומר כשזה רואה שהבעל הבית הולך אחריו ורוצה ליקח הממון ממנו יעמוד לנגדו ויהרגנו וא"כ אכתי דיניה כהבא להרגך הוא ואין לו דמים אם קדם בעל הבית והרגו:

רב הונא. נמי כרשב"י ס"ל ודריש ליה מכי יחם לבבו שזה הבעל הבית יחם לבבו על ממונו ואם ירצה לקחתו יעמוד הגנב לנגדו לפיכך אם קדם והרגו פטור:

כל דייתי עלי. במחתרת אני הורגו מפני שספק הוא לי אם בא על עסקי נפשות חוץ מחנניה בן שילא שיודע אני בו שלא יבא עלי אלא לקחת סעודתי וחפיצי ממני:

מכיון דאברי לביה עלוי. שלבו בריא עליו ונתן דעתו לעשות כזאת שוב אין זה במעלת חנניה בן שילא:

הלכה ט

מתני' **אלו שמצילין אותן**. מן העבירה:

בנפשם. שניתן רשות לכל אדם להרגן כדי להצילן מן העבירה:

הרודף אחר חבירו להרגו. דכתיב אצל נערה המאורסה כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה מקיש רוצח לנערה המאורסה מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשו ונערה המאורס' נפקא לן מדכתיב צעקה הנערה המאורסה ואין מושיע לה מכלל דאם יש מושיע לה חייב להושיע לה בכל דבר שיכול להצילה ואפי' בנפשו של רודף אחריה:

ואחר הזכר. נפקא לן מדכתיב ולנער חסר ה"א זה זכר וה"ה לכל חייבי כריתות ומיתת ב"ד שבעריו' דיש בהן קלון ופגם לנרדף מצילין אותן בנפשן דכתיב חטא מות חטא אלו חייבי כריתות מות אלו חייבי מיתות ב"ד:

אבל הרודף אחר הבהמה. אע"פ שדומה לעריות:

והמחלל את השבת והעובד עובדי כוכבים. אע"פ ששניהם כופרים בעיקר:

אין מצילין אותן בנפשן. וכ"ש שאר חייבי כריתות ומיתות ב"ד שאינן של עריות שאין מצילין בנפשן ואין מותר להרגו כלל עד שיעברו עבירה בעדים ויהיו חייבים מיתה בב"ד:

גמ' **אחר כל שאר עבירות שבתורה**. עריות של חייבי כריתות ומיתות ב"ד לאפוקי עריות דחייבי לאוין כדמסיק:

נעשה המעשה. כבר אסור להרגו אלא אם יש עדים מביאין אותו לב"ד:

אם יש שם מושיעים. בדבר אחר וכגון שיכול להציל באחד מאבריו אין מצילין אותו בנפשו:

אם אמרה הנח לו. לפי שהיא מתפחדת שמא יהרגנה אין מצילין אותה בנפשו כדמפרש ואזיל שסוף סוף אם יראה שרוצין למחות בידו יהרגנה:

פשיטא דא מילתא רוצח ששיבר את הכלים. אחר רציחתו או שהזיק איזה דבר שחייב לשלם שאע"פ שמתחייב בנפשו הוא אין חיוב מיתה ותשלומין באין כאחד אלא האי הוא דקמיבעיא לן היה משבר עד שהוא מגיע לעיר כלומר אם בשעת רדיפתו אחרי זה להרגו שיברן מהו:

רודף שנעשה נרדף. היה רודף אחר חבירו להרגו ונתחזק הנרדף מן הרודף וגברה ידו עליו וחזר ורדף הוא אחריו להרגו מהו להציל את הרודף דמעיקרא בנפשו של נרדף מי אמרינן הואיל והוא רדף אחריו בתחלה לא ניתן להצילו בנפשו של הנרדף אע"פ שהוא עכשיו הרודף או דילמא אמרינן אפשר שלא היה זה רוצה להרגו ממש ונמצא עכשיו הוא רודף וניתן להצילו להראשון בנפשו של זה ולא איפשיטא:

גדול שנעשה קטן. כלומר שנתחזק הקטן על הגדול ממנו ורדף אחריו ונמצא זה הגדול נרדף ונעשה קטן בכח ממנו מהו להציל את הגדול בנפשו של קטן מי אמרינן הואיל והרודף לאו בר מיתה ועונשין הוא אין מצילין את הגדול בנפשו או דילמא לא שנא דהא מכל מקום רודף הוא. ובשבת פ' שמונה שרצים וכן בפ"ב דעובד כוכבים גריס מהו להציל את הגדול בנפשו של קטן והיינו הך:

התיב ר' ירמיה. מאי קא מיבעיא ליה הא מתני' היא דתנן בסוף פ"ז דאהלות האשה שהיא מקשה לילד מחתכין את הולד במעיה ומוציאין אותו אברים אברים מפני שחייה

קודמין לחייו יצא רובו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש ואע"פ שרודף הוא אלמא דאין מצילין את הגדול בנפשו של קטן:
שנייא היא תמן. דלא קרי ליה רודף שהרי אין את יודע מי הורג את מי כלומר כמו שהיא מסוכנת ועומדת למות מחמת הולד כן נמי הולד עומד למות מחמת קושי לידתה ויש לקרוא לה רודפת אחריו כמו שהוא רודף אחריה הילכך מניחין כמות שהוא ואין נוגעין בו כי קא מיבעיא לן שהקטן רודף אחר הגדול ואינו נרדף ממנו ולא איפשיטא:
לא כ"ש מפני חי העולמים. לכ"ש שיהרגו אותו למנעו מן העבירה מפני כבוד חי העולמים:
הדרן עלך בן סורר ומורה

פרק ט

הלכה א

מתני' **אלו הן הנשרפין הבא על אשה ובתה**. על אשה שכבר נשא בתה דהיינו חמותו:
ובת כהן. וכן בת כהן שזינתה היא. בשריפה:
יש בכלל אשה ובתה וכו'. כלומר באשה ובתה כתיבא שריפה בהדיא ואיש כי יקח את אשה ואת אמה וגו' באש ישרפו ומינה ילפינן כולהו הנך נמי דאיתנהו בשריפה:
בתו. מאנוסתו דלאו בת אשתו היא דניחייב עלה משום בת אשתו:
בת בתו ובת בנו. שהיו לו מאנוסתו:
ובת אשתו. בין שהיא בתו בין שהיא חרגתו:
גמ' **תמן תנינן**. ריש פ' י"א דיבמות וכל הסוגיא שם עד סוף הלכה אפס כי נשתנית ונשתבשה במקצת וברירתי הגי' הנכונה משתי הסוגיות:
כיני מתני' נושאין אחר האנוסה ואחר המפותה. כלומר הא דקתני על מפרש לה דכמו סמוך ואחר הוא כדמפרש ואזיל:
מותר באמה. וה"ה בבתה וכן בסיפא פיתה וכו' וה"ה באמה וחדא מגווני נקט בתרוייהו:
דרך נישואין שנו. האי על הנשואה דרך נישואין קאמר דאם הראשונה דרך נישואין היא וכלומר דאם שייך בה נישואין ומותרת לו אז הוא חייב על האונס ועל הפיתוי בשניה:
דתנינן תמן. פ' אותו ואת בנו:
שחטה ואת בת בתה. ועדיין אין כאן איסור ואח"כ שחט את בתה ועכשיו יש בשחיטה זו שני איסורין אותו ואת בנו משום אמה ובנו ואותו משום בתה של זו שכבר נשחטה:
סופג את הארבעים. דחד לאו הוא וחד התראה וחדא מעשה:

סומכוס אומר משום ר"מ סופג שמנים. דס"ל היכא דעביד שני איסורין מיחייב בהתראה אחת ובלאו אחד ב' מלקיות:

תמן תנינן. בפ"ג דכריתות. והשתא מפרש למאי דקאמר סומכוס ור"י בן נורי אמרו דבר אחד:

הבא על חמותו וכו'. כגון שהיו נשוי בתה ובת בתה ובת בנה וכשבא עליה חייב משום חמותו ואם חמותו ואם חמיו והא כסומכוס אתיא דבחדא מעשה עביד לכולהו. איסורי וחייב על כל אחת ואחת:

מודה סומכוס בראשונה. כצ"ל וכן הוא ביבמות. כלומר דר' יודה בר פזי מפרש לטעמא דסומכוס דמשום דשמות מחולקין הן אותו ואת בנו ובנו ואותו והלכך מודה הוא במשנה ראשונה דתנינן התם ברישא שחט שני בניה ואחר כך שחטה סופג את הארבעים דהתם שם אחד הוא ולאו דטעמי' משום דגופין מחולקין הן דא"כ מאי שנא בין רישא לסיפא ואמאי לא פליג סומכוס נמי ברישא:

אשכח תני. בתוספתא דעוד היא מחלוקת וחלוק היה סומכוס אף בראשונה וטעמיה משום דגופות מחולקות הן:

מ"ט דר' יוחנן בן נורי. בחמותו הרי אין גופין מחולקין:

מה אשה ובתה ובת בתה בשני לאוין. דכתיב ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח וחילקן הכתוב בשני לאוין דאשה ובתה כתוב אצל לאו אחד ובת בתה כתוב אצל לאו אחד:

אף אשה ובת בנה ובת בתה. צ"ל וכן הוא ביבמות:

בשני לאוין. כלומר דהרי כמו דבת בתה חלוק בלאו מאשה ובתה כך בת בנה חלוק מאשה ובתה והשתא אי עביד לכולהו כאחת מתחייב בשלשה דהוי כולהו חלוקין בלאוין וכל היכא דחלוקין בלאוין חלוקין הן בחטאות:

מה טעמון דרבנן. דפליגי ואמרי שלשתן שם אחד ואינו חייב אלא אחת:

מה בת בנה וכו'. סברי דאיפכא ילפינן מה בת בנה ובת בתה כללן הכתוב בלאו אחד דלא תקח אף אשה ובתה וכו' דאפי' עביד לכולהו נמי כאלו בלאו אחד הן ואע"ג דאשה ובתה לאו בפני עצמו הוא ילפינן מבת בנה ובת בתה דגלה לנו הכתוב דעל שתים אינו מתחייב אלא אחת וה"ה לשלשתן דאם היה חילוק לאוין היה מתחייב גם על השתים שנים אלא ש"מ דאין כאן חילוק חטאות:

כתיב ערות אשה ובתה לא תגלה. וכתיב בהאי קרא לא תקח:

וכתיב. וכן מצינו. גבי עונש בפ' קדושים דכתיב בה ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה וגו' בכלהם עריות דכתיב שם לעיל כתיב בהו שכיבה ואיש אשר ינאף וגו' נמי לשון שכיבה וזנות הוא וכאן שינה הכתוב וכתב לשון לקיחה:

ללמדך שאינו חייב על השניה עד שתהא לקוחה לו הראשונה. והיינו טעמא דמתני' דנושאין על האנוסה דאם הראשונה נשואה לו הוא דמחייב על השניה משום אמה או משום בתו ואפי' אנס השניה:

או אינו מתחייב עליה. אפי' על השניה אלא דוקא ג"כ על דרך הנשואין ונימא דכי יקח אתרוייהו קאי ואמאי קאמרת האונס והמפתה על הנשואה חייב ומשני כבר למדנו שאין קידושין תופסין בעריות דחייבי כריתות כדאמר בפ' כיצד ובפ' האשה רבה הלכה ה' וע"כ דכי יקח לא מצי קאי אשניה דלא שייכא בה לקיחה:

והא כתיב לא יקח איש את אשת אביו. ונימא נמי דוקא דרך לקיחה חייב הא אם אנס אשת אביו פטור:

בא להודיעך וכו'. התם כי יקח להכי איצטריך ללמדך שהוא מותר בה עד שלא נשאת לאביו וכלומר אם לא נשאה אביו אלא אנסה מותר בה ודלא כר' יהודה דאוסר באנוסת אביו וקיחה דכתיב משום אביו הוא דכתיב:

מההוא בא להודיעך. כלומר דמשני דה"נ כן דמה הוא בא להודיעך הכתוב שיהא מותר אם היא עדיין עד שלא נשאת לאחיו אלא אנסה אחיו מותר בה וקיחה אאחיו קאי דלא אסרה התורה אלא א"כ קידשה אחיו:

ותובן ע"י יבום. ובימות גריס ותני כן וגירסא דהכא יותר מיושבת בזה וכלומר תדע שכן הוא דהא כשמת אחיו בלא בנים מותרת לו להתיבם אלמא קיחה אאחיו הוא דקאי דכל זמן שהיא לקוחה לאחיו אסורה לו:

ותובן לאחר מיתת אחותה. תדע שכן הוא דקיחה הוא דכתיב משום אחותה היא דדוקא אם לקח אשה אסור באחותה אבל עד שלא נשאה אלא אנסה מותר באחותה שהרי אחר מיתתה מותר באחותה אלמא קיחה אאחותה קאי כל זמן שאחותה לקוחה לו:

והכתיב ואיש אשר יקח את אחותו. וכי נימא דמותר באונסין:

שלא תאמר קין נשא אחותו. כלומר התם היינו טעמא דכתיב קיחה לאשמועינן דרשה דדרשינן מהאי קרא דכתיב חסד הוא שלא תאמר הא מצינו קיחה באחותו קין נשא וכו' אמרתי עולם חסד יבנה שלא היה אפשר בענין אחר:

בא להודיעך. דשייכא בהו קיחה ואם קידשה תפסו בה קידושין וללמד דהן תופסין בחייבי לאוין:

עד כדון. עד כאן לא ילפינן מקרא דערות אשה ובתה אלא בת בתו לנשואין כלומר אם מן הנשואין היא דבההיא קרא לא תקח כתיב והתם כתיב בת בתה ובת בתו מן הנשואין נמי בכלל:

בת בתו מן האונסין. מניין:

כתיב ערות בת בנך וגו'. וע"כ אם אינו ענין לנישואין שהרי כבר אמור בכלל אשה ובתה ובת בתה תניהו ענין לאונסין:

לא כל שכן על בתו. וחסר כאן וה"ג ביבמות בתרה להא. וכר' ישמעאל דר' ישמעאל אמר למדין מק"ו ואין עונשין מק"ו מנא ליה. אליבא דר' ישמעאל בתו מאנוסתו מנין:

מה ת"ל איש. לכתוב ובת כהן אלא להביא על בתו מהאונסין וה"ק קרא בת איש היא ולא בת אשתו אלא מן האונסין כי תחל לזנות את אביה כלומר מאביה היא בשריפה:

רב הונא שמע כולהון. האי מסוגיא דפ' שני דיבמות הלכה ד' והתם קאי דמני לשניות ואם אמו ואם אביו משניות קחשיב להו ועלה קאמר דרב הונא פליג ושמע כולהון מקרא ואגב דמייתי מסוגיא דיבמות ולברייתא דלקמיה דשקל וטרי בה לקמן מייתי נמי כהא דרב הונא:

ערות אשה ובתה לא תגלה וגו'. שארה הנה זמה היא וכתיב ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא זמה זמה לג"ש:

מה למנין שלשה דורות. בקרא דערות אשה ובתה חשיב ג' דורות למטן בת בתה ובן בת בנה שהן ב' דורות ועם אשתו הן ג' דורות:

אף למעלן. דורות עליונים דקרא את אשה ואת אמה ג' דורות ולומר לך שאף אם חמותו אסורה:

מה למטן בל"ת. בדורות דלמנין כתיב בהו אזהרה לא תקח לגלות ערותה אף בדורות למעלן דלא כתיב בהו אזהרה בהדיא ילפינן מג"ש דבלא תעשה:

מה למעלן דרך נשואין אף למטן דרך נישואין. צ"ל וכן הוא התם דבדורות למעלן כתיב ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה וכדדרשינן לעיל דדוקא אם נשא אשה אסור באמה אף למטן דלא כתיב אלא ערות אשה ובתה לא תגלה וילפינן בג"ש מדורות למעלן דדוקא בדרך נישואין אם נשא אשה הוא דאסור בבתה:

מה למעלן בשריפה אף למטן בשריפה. צ"ל כדהתם. דהא בדורות למעלן כתיב בעונש באש ישרפו אותו ואתהן וילפינן לדורות ממטן בג"ש:

מה למטן עשה בת זכר כבת נקבה. דבת בנה כבת בתה דשתיהן כתיבי:

אף למעלן עשה אם זכר כאם נקבה. צ"ל וכן הוא התם. כלומר דנעשה אם חמיו כאם חמותו ואם חמותו כבר נפקא לן לעיל דג' דורות ילפינן למעלן מלמטן. ועד כאן שייכא לשמעתתי' דרב הונא דאמר דשמע לאם אמו ולאם אביו מקרא וכדמסיק עלה בפ' כיצד דגריס שם. מה אית לך למימר אם חמיו ואם חמותו. מה יש לך לרבות בהא דילפת לדורות למעלן אם חמיו ואם חמותו קאמרת. וא"כ לא תהיה אם אביו כאם חמיו ולא תהיה אם אמו כאם חמותו. ואם מרבית להו דמן התורה אסורין אף אם אמו ואם אביו מן התורה אסורין:

וכרבי מאיר. השתא מהדר לדייק בהאי ברייתא וה"ג וכר' מאיר דר' מאיר אמר ג"ש במקום שבאת דור שלישי שלמעלן מנין שהוא בשריפה וכרבנן דינון אמרין גזירה שוה כאמור בה דור שלישי מלמעלן מנין שהוא בלא תעשה בין כרבנן בין כר' מאיר דור שלישי למעלן מנין:

והיותר נשתבש וא"צ לגרוס אלא לזה דלא שייך למיפרך למטה מנין שהוא בלא תעשה דבהדיא כתיב אזהרה בג' דורות למטן וכן נהפכה הגי' מדר"מ לדרבנן וכמה שהגהתי הוא העיקר והכי מוכרח מההיא דיבמות. וה"פ דלר"מ שמעינן ליה דסבר דאמרינן בג"ש דון מינה ומינה והיינו ג"ש במקום שבאת כלומר דממקום שבאת ללמוד הג"ש ילפינן ממנה לכל דבר שיש בה וכדאמר בפ' הערל הלכה ג' דר' מאיר ור"א בר"ש בחדא שיטתא קיימי וסבירא להו דור אחד עשר שבממזר זכרים אסורין ונקבות מותרות דיליף ג"ש עשירי שבממזר מעשירי דעמוני ומואבי מה להלן איסורן איסור עולם דכתיב בהו עד עולם אף עשירי שבממזר אסור עד עולם ומינה מה להלן זכרים אסורין ונקבות מותרות אף בממזר במה דילפינן מהתם והיינו מדור עשירי ולמעלן זכרים אסורין ונקבות מותרות ורבנן ס"ל דון מינה ואוקי באתרא והיינו ג"ש כאמור בה דלאחר דילפינן ממזר מעמוני ומואבי לענין איסור עולם אוקי באתרה וכאמור בה במקומה מה עד דור עשירי לא חלקת בו בין זכרים לנקבות אף מעשירי ולמעלן לא תחלוק בו. והשתא פריך הכא לר"מ דסבירא ליה בג"ש דון מינה ומינה מנין לדור ג' שלמעלן שהוא בשריפה דהא דור ג' למעלן לא נפקא לן אלא מג"ש דדורות למטן וא"כ נימא ומינה מה בלמטן לא כתוב שריפה אף בדור ג' שלמעלן שלמדנו משם אינו בשריפה וכן קשיא לרבנן דאינון אמרין דג"ש כאמור בה והיינו דון מינה ואוקי באתרא וא"כ אחר שלמדנו דור ג' למעלן מדור ג' ולמטן אוקי באתרא ונימא דלא נילף מהתם אלא לענין איסור אבל לעבור בלא תעשה נימא דאוקי באתרא דלא כתיבא אזהרה בדורות דלמעלן ומנין לדור ג' למעלן שהוא בלא תעשה:

בין כרבנן בין כרבי מאיר דור ג' למעלן מנין. אהדורי פירכא היא וכלומר דהשתא קשה לתרווייהו דור ג' דלמעלן מנין למר בשריפה ולמר בלא תעשה. אמר ר' יוסי שאני הכא דהכל ענין אחד הוא וכאן כתבה התורה דורות דלמטן ולהלן דורות דלמעלן ומכיון דכתיב זמה זמה לג"ש כמי שכולהם כאן וכלומר כמאן דכולהו כתיבי בחד קרא דמיא וגילתה לנו התורה דכולן שוין הן וקאי הלא תעשה והעונש על כל הג' דורות בין למעלן בין למטן ולא אמרינן דון מינה ומינה או דון מינה ואוקי באתרא אלא בדבר אחר המפורש עוד בחבירו אם ללמוד ממנו גם לאותו דבר או לא כמו גבי ממזר דלעיל אבל הכא דכי פרכת מנין לזה אי גמרינן מזה הרי התם לא מפורש בהדיא בהא הוא דאמרי' מפיון דכתיבא ג"ש כמו דנכללין כולן בכתוב אחד הן:

א"ר יוסי ברבי בון. אדלעיל קאי וכאן כתוב שלא כסדר וכן בהא דלקמן מסורסת הגי' ודברי ר' יוסי בר' בון כתובה ביבמות אחר אשכח תני חזקיה דלעיל ושם מקומו דיליף חזקיה עונש לבתו מן האונסין מקרא דבת איש כהן ומשום דס"ל לר' ישמעאל דאין עונשין מן הדין כדאמרן ועלה קאמר דגם לאזהרה אין למדין בתו מבת בתו דאין מזהירין מן הדין אלא ילפינן מהאי קרא דכתיב אל תחלל את בתך להזנותה ודרשינן מכאן אזהרה לבתו מאנוסתו:

רבי חגיי בעא קומי ר' יוסי. הגי' מהופכת ומסורסת והא לא שייכא עד בתר האי דבעון קומי ר' אבהו הכתובה לקמן וכך היא הגי' ביבמות. וה"נ בהאי בעיא:

בעון קומי ר' אבהו הבא על אשה וילדה בת ובא עליה וילדה בת וחזר ובא עליה חייב עליה משום אשה ובתה ובת בתה ולא גרסינן ובת בנה דלא אשכחן בה בה"ג ואגב שיטפא דלעיל היא דתני בת בתה ובת בנה בהדדי. וה"פ בא על אשה וילדה בת ובא על אותה הבת וילדה בת ואח"כ בא על זו הבת שנולדה מבתו דהויא בתו ובת בתו כאחת אם חייב עליה בביאה זו משום אשה ובתה ומשום בת בתה והא דלא נקט משום בתו ובת בתו היינו טעמא דבתו לא כתיבא בהדיא אלא מכללא דבת אשה נפקא כדלעיל ונקט לישנא דקרא:

אמר לון שארה הנה זימה היא. כתיבא בהאי קרא:

כולהם משום זימה. אחת דהכתוב עשאן לזימה אחת אפילו אם עבר על כולן בביאה אחת אינו חייב אלא אחת:

ועלה גרסי' ר' חגיי בעא קומי ר' יוסי למה לית אנן אמרין בתך לא תגלה בת בתך לא תגלה. בתמיה וכלומר מאי טעמא השיב להם ר' אבהו מדהכתוב עשאן לכולן זימה אחת ולמה לא השיב להם דהיינו טעמא דמי כתיב ערות אשה ובתה לא תגלה ובת בתה לא

תגלה הא לא כתיב אלא חד לא תגלה וא"כ כללן לבתו ובת בתו בלאו אחד ומשום הכי הוא דאינו חייב אלא אחת. והא דקאמר בתך ובת בתך לאו דוקא דהא בתך לא כתיבא בהדיא אלא בת אשה קאמר דבתך בכללא היא כדלעיל:

א"ל ויימר קרייא וכו'. כלומר לא מצינן למיפשט הכי דאי הוה כתיבא לא תגלה בתר בת בתה ערות אשה ובתה ובת בתה לא תגלה שפיר הוה אנן אמרין בתך לא תגלה בת בתך לא תגלה בתמיה וכלומר דאז הוה מצינן למימר דהיינו טעמא דבתה לא תגלה ובת בתה לא תגנה לא כתיבא אלא ללמד שיהיו נכללין בלאו אחד אבל השתא דכתיב ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח וגו' זימה היא והוי אמינא הואיל דלא כלל הכתוב לבת בתה עם בתה בלאו אחד חייב שתים ואפי' בביאה אחת הלכך ע"כ צריכין להאי טעמא דעשאן זימה אחת דזימה דסיפיה דקרא אכולהו קאי:

שני לאוין וכרת אחד. כל מקום שאתה מוצא בכתוב שיש שני לאוין אע"פ שאין כתוב בו אלא כרת אחת הלאוין חולקין את הכרת ואם עשאן לשניהם בהעלם אחת חייב שתים וכדמפרש ואזיל מאי ניהו מפטם וסך בשמן המשתה וכדאמר לעיל בפ' ארבע מיתות הלכה ה' ומייתי לה הכא דה"נ הבא על בת אשתו ועל בת בנה או בת בתה בהעלם אחת אפי' למ"ד אין גופין מחלקין הואיל ושני לאוין הן מחלקין לחטאות ועלה שייכא בעון קומי ר' אבהו וכו' וכדפרישית ובתר הכי הא דר' חגיי וכו' כדלעיל:

בעון קומי ר' אבהו. נתבאר לעיל (ע"כ שייך מעבר לדף):

מ"ט דר' יהודה. דהתם דאוסר באנוסת אביו:

כנף אביו זו אנוסתי. דהכי משמע כנף שראה אביו ואפי' אנוסתו לא יגלה:

תמן. בבבל אמרין לתרץ כנף דקרא אליבא דרבנן ולא ידעין אם שמועה זו אמת היא משום דקשיא לן עלה כדלקמיה:

כנף זו שהיא זקוקה לאביו. כך מפרשין בבבל דרבנן סברי דבשומרת יבם שהיא זקוקה לאביו הכתוב מדבר וקשיא לן וכי בלא כך אינו חייב עליה משום אשת אב דהא זקוקה ככנוסה דמיא וכנף אביו למה לי:

א"ר הילא. לא קשיא דנפקא מינה להתרייה שאם התרו בו משום אשת אב או משום כנף האב לוקה:

מודה ר' יודה במכות. לא אמר אלא דאסור באנוסת אביו אבל מודה דאיני לוקה ואם שוגג אינו מביא קרבן ודרשה דאמר מכנף אביו לאסמכתא בעלמא קאמר:

מודה ר' יודה בשאר כל האנשים. כלומר בשאר כל האונסים בעריות כגון אנוסת אחיו וכיוצא בהן:

שהוא פטור. כלומר מותר דלא אסר אלא באנוסת אביו דסמיך אדרשה דלעיל:
שאם קידשה. לאנוסת אביו תפסו בה קידושין וצריכה גט כדאמרן דלא קאי עליה אלא באיסורא בעלמא:
ר' חגיי. לא שמיע ליה הא והלכך קא מיבעיא לה מהו שיהא הולד ממזר מאנוסת אביו לר' יהודה. א"נ דקמיבעיא ליה מ"ט דלא אמרינן הכי אליבא דר' יודא:
הפסיק הענין. דלא יבא פצוע דכא כתיב בין לא יגלה כנף אביו ובין לא יבא ממזר לומר לך דמאנוסת אביו אין הולד ממזר:
הפסיק ענין לאשת האב. אי הכי נימא נמי דגם באשת אב דכתיבא בהאי קרא הפסיק הענין ואין הולד ממזר מאשת אב ומשני הא לא מצית אמרת דאשת אב מפורשת בפ' עריות ובכלל כל העריות היתה ויוצאת ללמד ממנה על כל העריות של חייבי כריתות דהולד ממזר:
ותצא אנוסה. ונימא נמי דלא יגלה כנף אביו דדריש ר' יודה לאנוסת אביו יצאת ללמד על כל האונסים של עריות לאיסור ויהא אסור ליקח אנוסת אחיו וכיוצא בו ומשני דלא דמי דבשלמא באשת אב אמרינן הכי דבכלל כל העריות היתה ולמה יצאת אלא ללמד על הכלל כולו אבל אית לך מימר הכא אנוסה בכלל היתה וכו' בתמיה דהיכי מצינו אזהרה שלא ליקח אונסין דעריות:
ותצא אשת אב ותלמד על אנוסתה. ונימא אשת אב גופה מלמד על כל הכתוב בה על עריות דאישות לממזר ועל של אונסין לאיסור:
א"ל. לא מצית אמרת הכי דאין ענין זו לזו דאם אשת אב היא לא מיקרי אנוסת אב ואם אנוסתו היא לאו אשת אב היא ואין מלמדין זו על זו:

הלכה ב

מתני' **ואלו הן הנהרגין רוצח ואנשי עיר הנדחת**. ברוצח ילפינן מדכתיב נקם ינקם וכתיב חרב נוקמת וגו' כדאמר בפ' ארבע מיתות ובעיר הנדחת בהדיא כתיב בהו לפי חרב:
וכבש עליו. אחזו ראשו של חבירו ותקפו בתוך המים ורישא רבותא קמ"ל אע"ג דלאו איהו דחפו אלא מעצמו נפל לתוך המים ובא זה וכבשו שאין יכול לעלות משם ומת חייב וסיפא רבותא קמ"ל דאע"ג דאיהו דחפו כיון דיכול לעלות משם ומת פטור:
שיסה בו. גירה:
פטור. דגרמא בעלמא הוא:

השיך בו את הנחש. שאחז הנחש בידו והוליכו והגיע שיני הנחש לגוף חבירו ר' יהודה מחייב דקסבר ארס נחש בין שיניו הוא עומד ומכיון שהגיע שיני הנחש בגופו של חבירו הוי כאילו הוא הרגו וחייב:

וחכמים פוטרין. דקסברי ארס נחש מעצמו הוא מקיא הלכך לאו איהו קטליה אלא גרמא בעלמא הוא ואע"פ שיודע שסופו להקיא מיהו לאו מכחו מיית ופטור והלכה כחכמים:

גמ' **כתיב ואם באבן יד וגו'**. בכולהו כתיב אשר ימות בה דבעינן שיעורא שיהא בו כדי להמית וכשהוא בא אצל הברזל ואם בכלי ברזל הכהו לא נאמר בו אשר ימות בו:

לא שימות בו. ולא שלא שימות בו. כלומר אינו אומר בו אם צריכין לידע אם יש בו כשיעור שימות בו או שלא ימות בו אלא ללמדך דבברזל לא בעינן שיעורא דאפי' בצינורא קטנה יכול לתחבו בוושט שלו ולהמיתו:

והוא שיהא באבן. ותהא דקתני באבן דוקא אם יש בו שיעור כדי להמית וכן בעץ אם כדי להמיתו הוא דבאלו כתיב אשר ימות בו:

כיוונו כנגד הסוס. שהיה רץ בשוק וכיוונו העמידו לזה כנגדו שלא היה יכול לזוז ממקומו והמיתו הסוס או כנגד החץ וכו' או העמידו בצינה ואינו יכול לזוז משם כגון שכפתו וכן בכל אלו דחשיב אם מכתו הוא בא חייב:

ובאו עליו המים ושטפוהו. מיד בכח ראשון של זה שפתקו:

מה טעמא דר' יהודה. בהשיך בו את הנחש:

בין הנקבים. בין נקבי שיניו והוי כגירי דיליה:

עד שיחזיר ויקיא. מגופו ולא הוי מכחו ומגירי דיליה:

הלכה ג

מתני' **ואמדוהו למיתה**. בהא פליגי אבל אם אמדוהו בתחלה לחיים אפי' לרבנן פטור:

היקל ממה שהיה. וחזרוהו לאמדו לחיים:

שרגלים לדבר. שלא מת מחמת מכה זו ואין הלכה כר' נחמיה:

גמ' **כיני מתניתא ר' נחמיה פוטר וחכמים מחייבין שרגלים לדבר**. כלומר דמפרש דלא תימא שרגלים לדבר אדברי ר' נחמיה קאי אלא אדברי חכמים דמחייבין קאי לפי שרגלים לדבר שמחמת המכה מת שהרי אמדוהו למיתה בתחלה וגרסי' להאי. סוגיא כולה בסוף מסכת נזיר:

רבנן אמרי. ומפרש לטעם פלוגתייהו דרבנן סברי שני אמודין רבים על אומד א' שהרי בתחלה אמדוהו למיתה וכן עכשיו אנו רואין שהכביד ומת מחמת המכה הרי אלו שני אומדין ושוב אין משגיחין על אומד האמצעי שהקל ממה שהיה:

אומד האמצעי. אומד שאימדו כשהקל ממה שהי' הוא עיקר ורבה על שניהן דמכיון שהקל אין תולין לאחר מכאן שמת מחמת המכה:

מה טעמא דר' נחמיה. מהיכן למד לומר כן:

וכי עלתה על דעתך וכו'. ונקה המכה למה לי:

אלא אפי' מת באמידה ראשונה פטור. וקרא ה"ק אם יקום והתהלך בחוץ לאחר שאמדוהו למיתה הקל והתהלך בחוץ ונקה המכה לעולם ואפי' הכביד אח"כ ומת כמו שאמדוהו אומד ראשון למיתה מחמת מכה זו אפ"ה פטור:

מה טעמון דרבנן. שפיר קאמר ר' נחמיה:

וכי אין אנו יודעין שאם לא ימות ונפל למשכב. ותרתי למה לי ליכתוב ונפל למשכב או ולא ימות לחוד:

אלא בשלא אמדוהו למיתה. כלומר דהשתא משתמע דקרא ה"ק ולא ימות שלא אמדוהו למיתה אלא אמדוהו שלא ימות ואם כך אתה אומר בשלא אמדוהו למיתה קשיא בדא כתיב ואם יקום וגו' דמשמע הא אם לא קם חייב ואמאי הא לא אמדוהו בתחלה למיתה והרי יצא זה זכאי מפי ב"ד ושוב אין מחייבין אותו:

אלא בשאמדוהו למיתה. אלא ודאי בשאמדוהו למיתה בתחילה וקשיא לא ימות דקרא הא כיצד אלא ע"כ תרווייהו משתמעי בהאי קרא וצריכי חד לאמדוהו למיתה וחד ללא אמדוהו למיתה והכי דרשינן אם יקום וגו' לאחר שאמדוהו למיתה קם והתהלך בחוץ ולא מת ונקה המכה רק שבתו יתן אבל אם הכביד אח"כ ומת חייב. וחד ללא אמדוהו למיתה והכי משמע ולא ימות כלומר שאמדוהו שלא ימות אפי' מת לאחר מיכן רק שבתו יתן מפני שכבר יצא מפי ב"ד זכאי:

אם בשאמדוהו למית'. ופריך והיכי מצית מוקמי להאי קרא דואם יקום דבשאמדוהו למיתה בתחילה מיירי א"כ קשיא בדא כתיב רק שבתו יתן ורפא ירפא ובלא מת קאמר ואמאי הא אפי' בממון לא יתחייב שהרי לא אמדוהו לממון כלל:

חידוש מקרא הוא שיתן. חידוש הוא שחידשה התורה כאן וגזירת הכתוב הוא אע"פ שלא אמדוהו לממון יתן:

אומד של טעות היתה. היינו טעמא דנותן ממון דאגלאי מילתא למפרע שאומד שאמדוהו למיתה בטעות היה שהרי חיה והוי כאלו בתחלה אמדוהו לממון:

מה מפקה מביניהון. מבין הני טעמי:

היקל ממה שהיה ואח"כ הכביד ומת. כצ"ל ומה שכתוב כאן יותר ט"ס הוא ואגב שטפא דמתני' היא וכן ל"ג לה בנזיר. וכלומר דהא איכא בינייהו דלמר חדא גיסא פשיטא לן ואידך מספקא לן ולמר איפכא הויא כדמפרש ואזיל:

מאן דאמר חידוש מקרא הוא שיתן. א"כ בהא פשיטא לן אם נתן קודם שהכביד הרי כבר נתן דגזירת הכתוב הוא דמשהקל יתן אף על פי שלא אמדוהו לממון:

לא נתן מהו שיתן. כלומר מיהו הא קמיבעיא לן להאי מאן דאמר דסבירא ליה מגזירת הכתוב שיתן היינו קודם שהכביד אבל עכשיו שהכביד ומת אגלאי מילתא דאומד הראשון למיתה אומד הוי והרי חייב מיתה ופטור מממון הוא או דילמא דאמרינן דכיון דגזירת הכתוב שיתן ממון בשהקל כבר נתחייב בממון הוא ואף על פי שלאחר מיכן הכביד ומת יתן הממון להיורשין:

מאן דאמר. ולמ"ד דטעמא משום אומד של טעות היה איפכא הויא שאם לא נתן עד שהכביד ומת בהא פשיטא לן שאין אומרין לו שיתן דהא השתא אגלאי מילתא דאומד הראשון שלא בטעות הוי:

נתן מהו שיטול. כי קא מיבעיא לן להאי מאן דאמר אם כבר נתן קודם שהכביד אם יחזור ויטול מן היורשין שהרי זה לא נתחייב בממון מגזרת הכתוב אלא משום דבשעה שהקל הוי מיחשב אומד הראשון אומד של טעות וכיון דאגלאי השתא דאומד גמור הוה א"כ אפי' כבר נתן יחזיר ויטול שהרי אי אפשר לחייבו מיתה וממון או דילמא הואיל ונתן נתן ומספק אין יכול להוציא מידו:

מתניתא מסייע לדין ומתניתא מסייעא לדין. תניא כוותיה דר"י בר חנינא ותניא כוותיה דר"ל. והגי' בכאן נשתבשה וה"ג כמו שהיא בנזיר. מתניתא מסייעא לר' יוסי בר חנינא אמדוהו למיתה וחיה מאימתי נותנין לו משעה שיקל. כלומר שהקל וחיה ואח"כ הכביד ומת מאימתי אמרינן דנותנין לו משעה שיקל דפשיטא ליה להאי תנא דדוקא משעה שהקל הוא דנותנין לו אבל אם לא נתן עד שעה שהכביד שוב לא יתן וש"מ דלאו מגזירת הכתוב הוא אלא מטעמא דאומד טעות הוא וכר"י בן חנינה דאם לא נתן אין אומרין לו שיתן. מתניתא מסייעא לרשב"ל אמדוהו לחיים ומת מאימתי נותן לו משעה שיכביד כלומר אפי' לא נתן לו מקודם נותן משעה שיכביד וש"מ דלאו טעמא משום אומד טעות הוא דא"כ איפכא מיבעי ליה דאחר שהכביד לא יתן דהא אגלאי מילתא שאומד הראשון בטעות הוי וחייב מיתה הוא ואינו נותן ממון אלא לאו ש"מ דגזירת הכתוב הוא ולעולם הוא. נותן ואפי' הכביד:

א"י. יוסי לית כאן משעה שיכביד אלא משעה שיקל. כלומר דר' יוסי מדחי לה להאי סייעתא אליבא דר"ל דסמי מיכן משעה שיכביד וע"כ האי ברייתא משבשתא היא דהא לכ"ע בשלא נתן קודם שהכביד אין אומרים לו בפשיטו' שיתן ואפי' לר"ל הא אמרינן דמספקא לן מהו שיתן אחר שהכביד והיכי נקט לה בברייתא בפשיטות דנותן משהכביד ועוד שהרי אומד הראשון לחיים היה ונתחייב ממון ולא שייך הכא לומר מאימתי נותנין לו משעה שיכביד אלא תני משעה שיקל דאז הוא נותן ולא תסייע מהאי ברייתא לר"ל מידי. ע"כ הגיר' בנזיר והיא נכונה ומה שכתוב כאן טעות אגב שטפא הוא:

הכהו על ידו וצבת. ומחמת מכה זו מסוכן הוא ואמדוהו למיתה ואמר הרופא שתקנתו הוא שאם יקטעו לו היד יחיה:

מהו שיתן לו דמי היד. מי אמרינן הואיל וזה לא נתכוון לקטוע לידו פטור הוא מלשלם לו דמי היד שדבר זה נולד הוא אח"כ ולתקנתו הוא שיחיה ואינו נותן לו אלא החמשה דברים שנתחייב כדין חובל בחבירו דממיתה פטור הוא שהרי זה חיה או דילמא מכיון שמחמת מכתו בא לו לזה שנקטע ידו משלם לו גם דמי היד:

נישמעינה מן הדא ברייתא. דדריש כפל המקראות שבפרשה וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה וגו'. וכתיב לעיל וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו וגו':

היא מריבה היא מצות. ומה השמיענו הכתוב בפרשה דכי ינצו מה שלא שמענו מפרשה דכי יריבון ומה תלמוד לומר שניהם כי ינצו כי יריבון:

כי יריבון כי ינצו. כלומר מה דשמעינן מכי יריבון דלעיל דהיכא שמתחייב מיתה הוא אינו משלם ממון והיינו נמי בפרשה דכי. ינצו והא תו למה לי:

אלא ליתן המתכוין וכו'. כלומר דבפרשה דכי יריבון במתכוין מישתעי שנתכוין לזה שהכהו והשמיענו הכתוב בפרשה דכי ינצון ליתן דין דהמתכוין לשאינו מתכוין דהכא בהאי פרשה מיירי נתכוין לזה והרג לזה שלא במתכוין וקמ"ל דשוין הן ואפילו נתכוין לזה והרג לזה חייב דכתיב ולא יהיה אסון ענוש יענש הא אם יהיה אסון חייב מיתה ואף על פי שלא נתכוין להאשה:

ניחא. סיומא דמילתא היא וכלומר ואי להאי דרשא אתא קשיא דהניחא דאיצטריך לאשמועינן פ' דכי ינצו ליתן דין דהמתכוין על שאינו מתכוין אלא ואת שאינו מתכוין על המתכוין קשיא מאי האי דקאמר אם בשאינו מתכוין לזה הוא חייב מיתה לכ"ש במתכוין וא"כ קרא דכי יריבון דמתכוין הוא למה לי:

אלא כיני הכהו וכו'. אלא כן בא הכתוב להשמיענו לכה"ג דמשלם לו דמי היד אפי' בשאינו מתכוין והיינו שאינו מתכוין על המתכוין ליתן דין האמור בפרשת שאינו

מתכוין על פרשת דכי יריבון דמיירי במתכוין וקמ"ל דלפעמים משלם הוא אף לדבר שלא היה מתכוין:

כמה דאת אמר תמן חידוש מקרא הוא שיתן דמי היד. כלומר דמי ולדות דבהכי מישתעי התם ובנזיר הגהתי בפנים דמי ולדות ונכון הוא ושם כתוב בס' דפוס דמי העבד וט"ס הוא ואפשר דמי העובר גרסי' והיינו הך:

וכא חידוש מקרא הוא שיתן דמי היד. והכא נמי ילפינן מהתם לענין זה דמשלם דמי היד אף בשאינו מתכוין:

רבי יצחק שאל. בסיפרי הדפוס כתוב להא אחר הלכה ד' וטעות הוא דהכא שייכא ואהני ברייתות דמייתי לעיל מדייק:

אמדוהו לחיים ומת. דקתני דמשלם ממון והלא מת הוא עכ"פ ומה בכך שאמדוהו לחיים בתחלה והא דרך החיים למות וכלומר דהשתא חזינן דבתחלה עומד למיתה היה ואי אמרת דאומד טעות היה ומתחייב זה מיתה וא"כ אמאי משלם ממון הוא:

ומשני מכיון דכתיב וכו'. כלומר מכיון שנתחייב בשעת האומד הראשון שהיה לחיים ונתחייב בממון צריך ליתן:

ר' יצחק שאל. הדר פריך על ברייתא אחריתא דתנינן לעיל אמדוהו למיתה וחיה דמשלם ממון ואמאי והלא אין דרך המתים לחיות וכלומר דנימא דודאי אומד הראשון אומד גמור הוי וכיון שאמדוהו למיתה פטור זה מממון דאין אדם מת ומשלם ואע"פ שחיה אח"כ נימא דנזדמן לו דרך נס ועכ"פ כבר נפטר ליה מממון ומשני כדלעיל דהא מיהת השתא חיה וחייב ליתן לו כמה שכתוב בתורה:

הלכה ד

מתני'. נתכוין להרוג את הבהמה. היה עומד אדם אצל הבהמה ונתכוון להרוג בהמה והרג את האדם פטור משום דכי אתרו ביה התראת ספק הוא אע"פ שקבל עליו התראה שאם אהרגנו אחייב פטור שמא לא יהרגנו:

לנפלים. אנפלים לא מיחייב דכמו דקטיל דמי:

והיה בה כדי להמית על לבו. האבן הזאת אם תכה על לבו ראויה להרוג. אבל על מתניו אין בה כדי להמית פטור דתרתי בעינן שיהא מתכוין למכת מיתה ושיכנו מכת מיתה דאם לא נתכוון למכת מיתה התראת ספק היא דהתרו בו אל תזרוק דשמא תלך על לבו:

ר"ש אומר אפילו נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור. לאו אסיפא דמילתא דת"ק קאי נתכוון להרוג את הגדול וכו' דא"כ ר"ש פוטר מיבעי ליה אלא ר"ש אורישא קאי נתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם פטור הא נתכוון להרוג את האדם והרג אדם

חייב משום דהתראת ודאי הוי דמתכוין על בן ברית ואיכא התראה על בן ברית ועלה קאמר ר"ש אפילו נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור והלכה כרבי שמעון:

גמ' **המית את זה ושיבר את כליו של זה**. של אחר ונתחייב מיתה לזה ותשלומין לזה מהו מי אמרינן בכה"ג אין אדם מת ומשלם:

בזה חידש הכתוב. כלומר מי נימא דוקא אם נתחייב מיתה ותשלומין לאחד בזה חידש הכתוב דפטור מממון כדדרשינן מואם לא יהיה אסון ענוש יענש הא אם יהיה אסון לא יענש אבל בזה שנתחייב בתשלומין לאחר לא חידש הכתוב:

חזקיה שאל. בעיא שניה בדרך את"ל מיתפרשא אם תימצי לומר דאפילו מיתה לזה ותשלומין לזה פטור הוא מממון אכתי מיבעיא לי אי נימא דוקא היכי שהוא מתחייב מיתה שהיה מתכוון לו והיה בו כדי להמית אבל אם זרק את האבן ולא היה בה כדי להמית והמית את זה ושיבר כליו של זה מהו מי אמרינן הואיל ופטור ממיתה חייב בתשלומין דבזה לא חידש הכתוב או דילמא כיון שיש כאן צד מיתה פטור הוא מממון. וה"ה דבעיא השניה הזה מצי למיבעי אם נתחייב בממון בזה עצמו שזרקו להאבן עליו אלא איידי דבעיא הראשונה נקט שיבר את כליו של זה נקט להבעיא השניה נמי בהאי גוונא:

אמר ר' שמעון. אר"ש דמתני' קאי דסבר לה כאילין דבית רבי שהיו שונין כן:

אמר לאחד מכם אני מתכוון להרוג. ואפי' לא הזכיר שמו אלא לאחד מכם סתם:

אפי' נתכוון וכו'. כלומר אפי' בכה"ג הוי כנתכוון להרוג את זה והרג את זה ופטור ומכ"ש היכא דאמר מתכוין אני לראובן והרג לשמעון:

הלכה ה

מתני'. רוצח שנתערב באחרים. כגון שנים שהיו עומדין ויצא חץ מביניהם והרג שניהן פטורין ואפי' אחד משניהם מוחזק בחסידות ובידוע שהוא לא זרק החץ אפ"ה לא מחייבינן ליה לאידך בחזקה זו:

ר' יהודה אומר כונסין אותן לכיפה. מתני' חסורי מחסרא והכי קתני ושור שנגמר דינו שנתערב בשוורי' אחרים סוקלין אותן דהא על כרחך כולן אסורין בהנאה ואפי' הן אלף מפני זה המעורב בהן דב"ח לא בטלי הילכך סוקלין את כולן כדי שתתקיים מצות סקילה במחויב בה:

ור' יהודה אומר כונסין אותן לכיפה. וא"צ לסקלן שלא להטריח לב"ד אלא כונסין אותן לחדר והן מתים ברעב ואין הלכה כר' יהודה:

רבי שמעון אומר בסייף. דחנק חמור:

וחכמים אומרים בחנק. שהסייף חמור:

גמ' **ברוצח שנתערב בכשרים היא מתני'**. והלכך כולן פטורין:

ברוצח שלא נגמר דינו וכו'. דאלו בכשרים פשיטא אלא שנתערב ברוצחים אחרים שנגמר דינן וסברי רבנן דכיון שאין גומרים דינו של אדם אלא בפניו והכא אין יכולין לגמור דינו של זה שנתערב בהני הלכך כולם פטורין ור"י סבר כיון דכולהו רוצחים נינהו לא מיפטרינהו לגמרי אלא כונסין אותן לכיפה:

בשור בשוורים היא מתניתא. ובשור שלא נגמר דינו איירי וקסברי רבנן דכמיתת בעלים כך מיתת שור ואין גומרין דינו של שור שלא בפניו הלכך כלן פטורין:

אם בשור בשוורים היא מתני'. קשיא בדא תנינן כונסין אותן לכופה ומ"ט הוי פליג ר' יהודה בשוורים:

ר"ש אומר וכו'. כדלעיל ריש פ"ז:

הלכה ו

מתני'. מי שנתחייב שתי מיתות. כגון שעבר עבירה קלה ונגמר דינו לעבירה קלה וחזר ועבר עבירה חמורה סד"א כיון דנגמר דינו לעבירה קלה כגברא קטילא הוא קמ"ל:

עבר עבירה שיש בה שתי מיתות. כגון חמותו והיא אשת איש:

יידון בחמורה. בשריפה משום חמותו ולא משום אשת איש שהיא בחנק:

נידון בזיקה הראשונה שבאת עליו. באותו איסור שהוזקק תחלה להזהר ולפרוש ממנו הוא נידון דקסבר ר' יוסי אין איסור חל על איסור ואפי' חמור על הקל ואם איסור חמותו חלה עלה בתחלה כגון שנשא בת אלמנה פנויה ואח"כ נשאת נדון בשריפה ואם היתה אשת איש ואח"כ נעשית חמותו נידון בחנק ואין הלכה כר' יוסי:

מי שלקה ושנה. שלקה שני פעמים על עבירה אחת שחייבים עליה כרת שכל חייבי כריתות לוקין כשיחזור ויעשה אותו עבירה פעם שלישית:

כונסין אותו לכיפה. מקום כשיעור קומות אדם ולא יותר ומאכילין אותו תחלה לחם צר ומים לחץ עד שיוקטנו בני מעיו ואח"כ מאכילין אותו שעורים שנופחות במעיו עד שכריסו נתבקעת:

שלא בעדים. שלא בעדות שיהיה מחויב עלה מיתה ומ"מ ידוע לב"ד שהדבר אמת שבודאי הרג אלא שהוכחשו עדים בבדיקות או שלא היתה שם התראה מספקת:

ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ. בתחלה ואח"כ מאכילין אותו שעורים עד שכריסו נתבקעת והיינו רישא ומה שחסר זה גילה זה:

גמ' **תמן תנינן**. בבבל תנינן בברייתא לפרש דברי ר' יוסי במתני':

בא על חמותו והיי דא לה חמותו וכלתו. אם בא על חמותו והיא היתה חמותו וכלתו כאתת וכגון ראובן שנשא הבת ובנו נשא אמה דהוי האם לראובן חמותו וכלתו ובעי לה הש"ס אליבא דר' יוסי מהו שיתחייב משום שתיהם הואיל ושני איסורים כאחת כדמסיק לקמן ואיידי דאיירי בחמותו מפרש לקמיה הא דקתני בכריתות ומייתי להלעיל חמותו ואם חמיו ואם חמותו כאחת:

היך עבידא. ומפרש לה להני כולהו איסורי דחמותו כאחת:

גבר נסב איתא ולברתיה דאחוה. ולבתו של אחי אשתו והיינו בת בנה של חמותו:

ולברתיה דאחתה. ולבת אחות אשתו והיינו בת בתה של חמותו וכשבא על הזקנה והיא חמותו מיתחייב עלה משום חמותו ואם חמותו ואם חמיו:

חמותו וכלתו. השתא מהדר להבעיא חמותו וכלתו מה אמר בה ר' יוסי אם דוקא אשת איש קאמר ר' יוסי דאינה חלה על איסור חמותו אבל כלתו דחמיר' דבסקילה היא מודה דחל על איסור חמותו ונידון בסקילה שהיא חמורה והיינו דמפרש חומר בקל מה אמר ר' יוסי:

שני איסורים כאחת מה אמר בה ר' יוסי. אם הם חלין בבת אחת כגון כלתו ואשת איש אם מודה ר' יוסי דבכה"ג נידון בחמורה שהיא איסור כלתו ובסקילה:

אמרין. בני הישיבה דכעין אלו השאלות נשאלו גם אליבא דר' ישמעאל דלקמיה:

דתני בשם ר' ישמעאל. נשתבשה הגי' בכאן ונתחלפו הבבות וה"ג נתאלמנה ונתגרשה נתחללה זינת ואח"כ בא עליה חייב על כל אחת ואחת זינת ונתחללה ונתגרש' ונתאלמנה אינו חייב אלא אחת. וטעמא דברישא אם נתאלמנה בתחילה ואח"כ נישאת ונתגרשה הוי איסור מוסיף דאלמנה לכ"ג הוא דאיסורא וכשנתגרשה ניתוסף בה איסורא לכהן הדיוט ומיגו דחל עליה איסור לגבי כהן הדיוט חל נמי לגבי כ"ג ואם בא עליה חייב שתים משום אלמנה ומשום גרושה וכן אם אח"כ נתחללה שנשאת לכהן דאין איסור חללה אלא מכהונה ניתוסף בה עוד איסור לענין תרומה שהחללה אסורה בתרומה ואם אח"כ זינתה והיינו שנבעלה להפסיל לה נעשית זונה וניתוסף בה עוד איסור הואיל ויש שם זנות שאסורה על ישראל כגון זינתה אשתו ברצון ואם בא עליה כ"ג מיחייב עליה משום כל השמות הללו וכהן הדיוט משום שלשה שמות כשהן כסדר הזה ובסיפא דהוה איפכא אינו חייב אלא אחת דאין איסור חל על איסור. ומיבעיא ליה השתא אם דוקא באיסור מוסיף קאמר ר' ישמעאל דאיסור חל על איסור או דנימא בבת אחת נמי ס"ל דחלו שתיהן כאחת ומתחייב שתים כדלקמיה:

נתאלמנה ונתגרשה כאחת מה אמר בה ר' ישמעאל. משכחת גרושה ואלמנה כאחת כגון שקידשה אחד בקידושי ספק ובא אחר וקידשה קידושין גמורין דהדין בזה דמגרש ראשון והשני נושאה כדאמרינן בפ' המגרש דף פט והשתא אם באותה השעה שקבלה הגט מהראשון מת השני חלו עליה איסור גרושה ואיסור אלמנה בבת אחת:

אומר בקל מה אמר בה ר' ישמעאל. אם האיסור השני חמור מן הראשון מה אמר בה ואם בכה"ג ס"ל איסור חמור חל על איסור קל ואפילו אינו איסור מוסיף כגון אשת איש ונעשית חמותו:

שני איסורין כאחת. פירושא וטעמא דנתאלמנה ונתגרשה כאחת היא א"נ כמו דפרישנא לעיל לר' יוסי בכלתו וא"א ולא איפשטו הני בעיי:

רב אמר. לפרושי ההורג נפש שלא בעדים דמתני' קאי:

במפנים עדיו היא מתני'. שהעדים מפנים ומפרשין זה מזה זה עומד בפינה זו ורואה וזה עומד בפינה זו ורואה והוי לה עדות מיוחדת ואין דנין למיתה על פיהו אבל מכניסין אותו לכיפה שהרי הן יודעים בבירור שהרג את הנפש:

ר' יוסי בר' חנינא אומר. אפי' בשניהן עומדין ורואין כאחד נמי משכחת לה בשאינו יכול לקבל התרייה מהן כגון שלא היה להם פנאי להתרות בו ולא היה יכול לקבל התראה מהן או שהמעשה נעשה מרחוק הרבה וכיוצא בו ואין דנין בלא התרייה וכונסין אותו לכיפה:

הלכה ז

מתני' **הגונב את הקסווא**. אחד מכלי שרת מלשון קשות הנסך:

והמקלל בקוסם. מברך השם בשם עכו"ם:

והבועל ארמית. עכו"ם:

קנאין פוגעין בהן. המקנאים קנאתו של מקום הורגין אותו והוא שתהיה עכו"ם בת עכו"ם ובשעת מעשה ובפני עשרה מישראל ואם חסר אחת מן התנאים הללו אסור להרגו אבל ענשו מפורש ע"פ נביא יכרת ה' לאיש אשר יעשנה. ומכין אותו מכת מרדות מדברי סופרים ואם ייחדה לו בזנות חייב עליה משום נדה ומשום שפחה ומשום עכו"ם ומשום זונה ואם לא ייחדה לו אלא נקראת מקרה אינו חייב אלא משום עכו"ם:

פירחי כהונה. בחורי כהונה שמתחיל שער זקנם לפרוח בהן:

בגיזירין. בקעיות של עצים ואין ב"ד ממחין בכך:

ר"ע אומר בחנק. נאמר כאן והזר הקרב יומת ונאמר להלן והנביא ההוא או חולם חלום ההוא יומת מה להלן בחנק אף כאן בחנק:

וחכ"א בידי שמים. נאמר כאן יומת ונאמר להלן כל הקרב הקרב אל משכן ה' יומת מה להלן בידי שמים דבמאתים וחמשים איש השרופים בעדת קרח כתיב אף כאן בידי שמים. ומיתה בידי שמים הוא פחות מן הכרת שהכרת הוא בעירה ויש עליו עונש לאחר מיתה אם לא עשה תשובה כראוי ומיתה בידי שמים אינה בעירה ואין עליו לאחר מיתה כלום והלכה כחכמים:

גמ' **קסווה קיסטא**. תיבה קסוטה בלעז ואם מכלי קדש הוא תייב:

כלי. שם גוף הכלי משל בית המקדש היה:

כגון אילין נפתאי. שם אומה אחת שמקללין כן:

לקנייך קיניך קנווך. ילקך הקוסס לו ולכלפי מעלה הקונך:

תני ר' ישמעאל וכו'. הא גרסינן לה בפ"ד דמגילה:

המכנה בעריות. שמפרש הפסוק ומזרעך לא תתן להעביר למולך זה שהוא נושא ארמית ומוליד בנים ומעמיד אויבים למקום ואיידי דאיירי בארמית מייתי להא לומר מה גדול העון הזה:

תני שלא ברצון חכמים. הא דאמרין קנאין פוגעין בו דוקא אם עושה מעצמו הוא ובלבד שלא ישאל רצון חכמים שאם בא לימלך אין מורין לו כן:

ופינחס שלא ברצון חכמים. בתמיה שהרי שאל למשה וכשנתעלמה ממנו הלכה הזכירו כדאמרינן ראה מעשה ונזכר להלכה וא"ל משה שילך הוא בעצמו:

ביקשו לנדותו. להרחיקו מפני שעשה אחר ששאל אילולי שקפצה עליו רוח הקדש ואמרה וכו' מפני שדבר גדול עשה ויכפר על בני ישראל:

מה טעמא דר"ע. נתחלפו השיטות בכאן יתוכצ"ל נאמר כאן יומת גבי נביא שקר ונאמר להלן והזר הקרב יומת מוטב שילמד יומת מיומת ואל ילמד יומת מימות:

מה טעמון דרבנן נאמר כן יומת ונאמר להלן כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות דרבנן ס"ל מוטב שילמד הדיוט מהדיוט ואל ילמד הדיוט מנביא:

הדרן עלך אלו הן הנשרפין

פרק י

הלכה א

מתני' **כל ישראל יש להן חלק לעולם הבא**. אפי' אלו שנתחייבו מיתת ב"ד מפני רשעתן יש להן חלק לעולם הבא ועולם הבא האמור כאן הוא עולם הבא לאחר תחיית המתים שעתידים לחיות ולעמוד בגופם ובנפשם חיים נצחיים כחמה וכלבנה וכוכבים כדאמר התם בגמרא מתים שעתידין לחיות אין חוזרין לעפרם והעולם הבא אין בו לא אכילה ולא

שתיה ואע"פ שיש בו גוף וגויה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה ומפני שאין כל ישראל שוין בו אלא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו משום הכי קתני יש להם חלק:

לעולם ירשו ארץ. ארץ החיים והוא העולם הבא:

האומר אין תחיית המתים מן התורה. שכופר במדרשים דדרשינן מנין לתחית המתים מן התורה ואפי' יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא שאומר דלא רמיזא באורייתא כופר הוא:

ואפיקורוס. שמבזה ת"ח וכ"ש המבזה התורה עצמה:

אף הקורא בספרים החיצונים. ספרי מינים כגון ספרי אריסטו וחביריו ודברי הימים שלהם שאין בהם תועלת ודברי חשק ושיר של עגבים שאין בהן חכמה אלא אבוד הזמן בלבד:

והלוחש על המכה. וברוקק הוא דאי' לו חלק לעולם הבא לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה:

אף ההוגה את השם. של ד' אותיות כמו שהוא נכתב:

גמ' **הוסיפו עליהן**. בתוספתא פרק י"ב גרסי' לה ואיתא להאי סוגיא פ"ק דפאה ומקצתה בסוף פ"ק דקידושין:

ואיני סופנה. איני חושבה ובפאה גריס ואיני סובלה:

ע"ז וכו' חד אמר בקלות וכו' גרסי' לה אחר רובו זכיות וכו' דלקמן וכן הוא בפיאה וכלומר דפליגי אם אלו עבירות הן מאותו מיעוט עבירות דמר אמר שנפרעין ממנו בעה"ז כמו בשאר עבירות קלות ומר אמר אלו עבירות חמורות כמו רובו עבירות דיינינן ליה:

היה מעוין. שוה בשוה:

כמעשהו. לפי שאתה רואה למעשהו ואין לית ליה את יהיב ליה מדידך וזהו ולך ה' החסד בחנם:

היא דעתיה דר' לעזר. לשיטתיה הוא דאזיל דדריש מן ורב חסד מלמד שהוא מטה כלפי חסד אפי' אין לו מעשים. וכלומר דר"א פליג אדר' יוסי ב"ח דקאמר דעד שלא שקלו מעשיו הקב"ה עושה כן לפי שגלוי וידוע לפניו שמעשיו של זה שקולין הן ולפיכך חוטף שטר של עון אחד מקודם שישימו לתוך כף המאזנים למען יכריעו הזכיות ור"א סבר דאפילו אחר ששקלו ורואין דמחצה על מחצה הן וא"כ אין לו משלו כלום מטה כלפי חסד הוא:

רבי שמואל בר ר' יצחק בעה. הוי קשיא ליה לאלו המקראות צדקה תצר תם דרך וגו' וכן כל הנך דלקמיה דמשמע שהקב"ה מזמן ומספיק ביד הצדיק לעשות צדקות וכן ביד הרשעים להחזיק ברשע:

וסייגין סייגה ותרעין תרעה. בתמיה וכי גודרין את הגדר ונועלין את השערים היתכן שהקב"ה יסייע אותם להרשיע:

וכיני. הדר אמר אין וכן הוא הדבר שגודרין גדר ונועלים השערים ולא על בתחלה הוא נאמר אלא כדר' ירמיה לקמיה ובשם ר' שמואל גופיה שאם שימר אדם עצמו מן העבירה עד ג' פעמים מכאן ואילך הקב"ה משמרו וכן הוא להפך אם הרשעים מורגלין בעבירות תרדף רעה אחריהן שיעשו ויעברו עוד וכן הוא אם ללצים וגו' וע"ד שאמרו בא לטהר מסייעין אותו בא לטמא פותחין לו ימצא לו פתחים:

מ"ט הן כל אלה וגו'. כלומר סרס המקרא ודרשהו דלאחר פעמיים ושלש עם גבר אח"כ הן כל אלה יפעל אל:

ובלחוד דלא יתיב ליה. התם בקידושין על המתני' קאי כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ עליו הכתוב אומר והחוט המשולש וגו' ובלבד שלא ישוב מצדקתו אלא ישמור עצמו להחזיק בהן תמיד כדדריש מקרא דכתיב לא במהרה ינתק ולא כתיב לא לעולם ינתק כחוט המשולש הזה שאינו ניתק מהרה אבל אם מטריחין עליו הרבה נפסק וניתק הוא וכן אם ח"ו יחזור מצדקתו אז נפסק החוט ותנתק שמירתו:

נעשה שכחן. כביכול וכדאמרינן מעביר ראשון ראשון וכך היא המידה שמתחל' מניח עון אחד ואינו מביאו בחשבון ועושה עצמו כאלו שכחו וע"י כן כף הזכיות מכרעת אם היו מחצה על מחצה עם אותו העון:

נשא כתיב. חסר ומלשון נשיתי טובה וע"י זה ועובר על פשע:

וכן דוד אמר נשאת עון עמך. לשון יחיד והדר קאמר כסית כל חטאתם לשון רבים אלא דה"ק נשאת כלומר עשית עצמך כשוכח מעון אחד וע"י זה כסית כל חטאתם סלה לפי שכף הזכיות מכריע ומכסה ומעביר כל החטאים שלא יזכרו עוד:

שאל ר' מתיא בן חרש. גרסי' לה לעיל פרק יום הכיפורים ולקמן פ"ק דשבועות:

שלשה הן חוץ מן התשובה. כלומר ובלבד שעם אלו השלשה יהי' תשובה עמהן והן מתכפרין במקצת חוץ מן התשובה והתשובה מיעלת לכפר כדחשיב לקמיה ואחת מאלו הד' שהתשובה בלבדה מכפרת לגמרי והיינו שלשה חוץ מן התשובה מלבד התשובה:

שהמיתה ממרקת. לכפר לגמרי והתשובה ויוה"כ מועילין עם הייסורין לתלות אבל לא כל אחת ואחת לבדה כדאמר אין כח לתשובה לתלות וכו':

אבל דברי חכמים שעיר המשתלח מכפר. ואפי' על חילול השם מכפר הוא עם התשובה וחסר כאן וביומא ובשבועות גרסינן אם אין שעיר יום הכיפורים מכפר:

כיצד הוא מכפר. יום הכיפורים:

כל שהוא כל שהוא. כלומר כל היום מכפר מעט מעט מתחלתו ועד סוף היום:

בסוף. היום הוא דמכפר:

מת מיד. אם מת ביום הכיפורים קודם שתחשך דלר"ז עכ"פ כבר כיפר במקצת וביומא גריס מת מרד. כלומר אם מת אי מרד ובעט ביוה"כ דאמר התם המורד ביוה"כ אינו מכפר עליו ואם מרד באמצע היום כבר כפר עליו במקצת:

אמר רב זעירא מתניתא מסייע לר' חנינא. גרסי' וכן הוא ביומא ובשבועות ותוספת' היא בסוף פ"ד דיומא:

איתתבת קומי רבי ירמיה. הקשיתי לפני ר' ירמיה על הא דקאמר השעיר מכפר מיד ויום הכפורים משתחשך ואמאי הרי יוה"כ מכפר תחת השעיר כדאמר לעיל לדברי חכמים שעיר המשתלח מכפר ואם אין שעיר יוה"כ מכפר וא"כ אמאי לא יכפר יוה"כ כמו בזמן הבאת שעיר שהרי במקום השעיר מכפר הוא ויכפר מיד באותו שעה שהיה השעיר מכפר:

ואמר תיפתר. דלאו בזמן הזה איירי אלא בזמן הבית שהיו מביאין שעיר ואין שעיר דקאמר כגון שהומם ונפסל דראוי להשם בעינן והיה בדעתן להביא שעיר אחר ולא הביאו עד שתחשך וכל זמן שהיה בדעתן להביא שעיר לא היה מכפר דאם יש שעיר השעיר הוא דמכפר ולא יוה"כ:

ואין הקב"ה רואה את הנולד. בתמיה וא"כ היה גלוי וידוע לפניו שלא ימצאו ולא יביאו עוד שעיר ומהשתא יכפר מיד א"נ יש לפרש להאי אתותבת קומי רבי ירמיה שמלשון יתובא דמלתא הוא וכלומר כי אמריתא האי שמעתתא וערכתי זה לפני רבי ירמיה דהאי ברייתא מסייעא ליה לרבי חנינא ואמר ליה דאין ראיה מהאי ברייתא דתיפתר שהיה בדעתן להביא וכו' וע"ז מקשה ר' יוסי ואין הקב"ה רואה את הנולד בתמיה הלכך לא מצינן לאוקמי הכי אלא ברייתא כפשטה מיתפרשא ומסייעא לר' חנינא:

שביזה דברי תורה. כלה:

ואחות לוטן תמנע. אפי' במקראות כאלה אם ביזה ואמר מה לנו ולדברים כאלה:

כי שבעתים יקם קין וגו'. אל יאמר מה היה לנו לכתוב בתורה ק"ו כזה:

קמיה פונדקא ברמשא. ולא היה נראה מקום המטונף ושאל אם מותר לדבר בד"ת מאחר שאינם רואין כלום:

דאילו הוה איממא. אלו היינו בכאן ביום היינו רואין מה שלפנינו א"כ עכשיו ג"כ אסור:
בפטייה. בפיתקא ובחשבון של אלו מלכים הצדיקים:
שהיה בו בושת פנים. כדמפרש שהיה כובש עצמו במקום טומאה שלא יבא הנביא ויתבייש בפניו:
מפני שנתייסר. קבל יסורין וצער על בנו הבכור שנהרג כדכתיב גביה ויהרוג זכרי גבור אפרים את מעשיהו בן המלך:
מפני שהיה אביו צדיק. יותם בן עזיהו:
בין שני צדיקים. יותם אביו וחזקיהו בנו:
הא שקא. והרי הסלע והמדה קום ומדוד מיד. הוא שמשה אמר לישראל וזכרתי את בריתי וגו'. לפי שהם לא רצו לקבל שכרי אלא שיעמוד זכותם לבניהם אחריהם וזהו הברית שהקב"ה זוכר להם:
ואיש לא יצילנה מידי. שכבר כלה זכות אבות:
היום יודע. שאתה זוכר ברית אברהם יצחק וישראל ותו לא:
למרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו'. קנאת ה' צבאות תעשה זאת ולא זכות אבות:
כי אל רחום ה' אלהיך וגו'. וכתיב לעיל מיניה באחרית הימים ועם כל זה לא ישכח את ברית אבותיך:
מלמד שהברית כרותה לשבטים. שתהא קיימת לעולם:
אהן ספרא. זה הספר ולשון בזיון הוא וכן אלו רבנן:
לכיפה של אבנים וכו'. כך המבזה דבר אחד מן התורה כאלו פקר בכל התורה כלה שכל המצות יש להן אחיזה זו בזו:
לבית שהוא מלא תבן. שאע"פ שמעביר ומפנה את התבן מן הבית מ"מ אי אפשר שלא ישתייר מוץ אחד שם ומקלקל את הכותל כך המינות כיון שנדבק במינות בדבר אחד מקלקל הוא את הכל:
תיסברין. אוצר של פרעה שהיה בין מגדול ובין הים ויוסף הטמינו נגלה לו:
אפיקורוס היה וכו'. וכדלעיל שכיון שנזרקה בו מינות בדבר אחד לבסוף כפר בכל התורה כלה:
שלשה כפרו בנבואתן. כלומר שדברו בלשון הזה ואם לאו אף אני אומר לא ה' שלחני וכן כולם וכל כך למה מפני פונרייה מלשון ופינו את הבית כלומר כדי לפנות ולהסור מלבן מחשבות הרעות ושיחזיקו באמונת השם ברוך הוא:
עמסותיהם. כמו טמוס של שטרות שאף שמותם שהיו כתובים בשטרות של אחרים פרחו למען לא יזכרו עוד:

יחי ראובן ואל ימות. על דתן ואבירם שהיו מראובן:
כך היתה עדתו של קרח שוקעת ויורדת וכו'. ובתפלת חנה קמו מלשקוע עוד יותר ורמז הוא לעתיד לבא שיהיה להן תקנה ובאין לחיי העולם הבא:
בן לענה. היה ידוע להם מאיזה דברי הבלים:
אבל ספרי המירם. דברי הדיוטות ודוגמתו ספרי המירם במסכת ידים:
כקורא באיגרת. ואין עליהם לא שכר ולא עונש ובלבד בקריאה בעלמא כדמסיק ליגיעה לא ניתנו שלא ישתקע בהן ביותר ולבלות זמנו בדברים כאלו:
כדרור נאות. כמרגלית יפה ויקרה:
ככדור הזה. שמשחקות הבנות ומקבלות זו מזו וביד כל אחת היא כולה כמות שהיא כך קבלו התורה כלה מדור לדור כמו שלמד משה מפי הגבורה:
דבר אחר כדרבונות. כדרבון הזה ושלשה שמות יש לו וכו':
שהוא מורה דעה בפרה. שלא להטות לצדדין ומשרה בה בינה להטותה הדרך אשר תלך ומלמד אותה כדי שתוכל לחרוש וליתן חיים לעולם כך הם דברי חכמים מסירים מלב האדם מחשבות הרעות והזרות ומשרים בו בינה איזה הדרך אשר ילך ומלמדים אותו לתקן לגופו ולנפשו בחיי הנצחיים:
על א' כמה וכמה. שצריך תחבולה לעשות לו דרבן שלא יטה אשורו מני הדרך ודברי תורה הם דרבן ליצה"ר כדאמר בהשותפין בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין:
בחרו להם ביררו הברזל. בחרו להם לדמות להברזל ולהמטע שלו שהוא המטיל והוא ברזל קלל מטיל בלעז וכלומר לדוגמת השבת שלו דימה אותם המקרא שהוא דבר קבוע ויפה ומשובח:
שפשטו ידיהם הרבים בו יד. שנידו והרחיקו אותו החכמים מהם אע"פ שחזרו וקרבו אותו סופו לקבל עונשו:
משמרות כתיב. בשין השמאלית רמז לסנדל המסומר שיהו בו כ"ד מסמרים מרומז לכ"ד משמרות וגרסי' להא בפ' במה אשה על מתני' לא יצא בסנדל המסומר:
כמה מסמרים יהו בו. בסנדל ויהא מותר לצאת בו בשבת לפי שלא גזרו אלא מעין המאורע שהיו לחזק אבל אלו הא דחשיב לקמיה אינן אלא לנוי ומותר:
וכימיך. שהן שבעה ימי שבוע דבאך תרגומו תוקפך וכתיב ברישיה דקרא ברזל ונחשת מנעליך:
מניין משמרות. כדלעיל דמשמרות כתיב ונתן על האחד יותר להכיר כוונת הרמז:
כלבת. הוא כלבוס הנזכר בבבלי פ' במה אשה ושני ראשיו חדין וכפופין:
אינה עולה לחשבון מסמרים. ומותר דאינו כשאר מסמרים ולא גזרו אלא מעין המאורע:

שרי. כיון דנשתנה לא זרו:
אין מגרדין. בשבת סנדלים ומנעלים ישינים מפני שקולף והוי ממחק:
אבל סכין. הך ברייתא פליגא אדלקמן:
שניים. תלמידים השניים אמרו משמו אין מגרדין:
הא אזילא חדא מן תלמידוי דר"ח רבה. הלך וחסר לו דבר אחד מהן שהרי רבי מן הראשונים הוא וקאמר אין מגרדין:
ומשיגין. מכבסין:
חדשים. דשמא לא יהו מכוונים לרגליו ואתי לטלטולי:
כמה יהו בהלוכן. מבעוד יום:
מן סידרא רבה. מבית המדרש הגדול:
תני לא יסוך אדם וכו'. מפני שהוא מעבדן:
והיא בתוך המנעל. מפני שהמנעל נהנה ממנו ונמצא מעבדו:
ומתעגל. ומתגלגל ע"ג עור שלוק ואינו חושש ובלבד שלא יתננה להקטיבלייא ע"ג טבלה של שייש ולהתעגל עליה דמיחזי כמכוין לעבדה יפה הואיל ושוטחה על גבי טבלא:
רבן שמעון בן גמליאל מתיר. הואיל ומכל מקום אינו סך השמן עליה אין כאן משום מעבד:
ממוסמסין. מסורסין ומסורגין הם אינם מתקבלים על לב השומעין ומרים ונוקבים הן כמסמרות:
שנאמרים באסיפה. בחבורה:
שיש דברי הימים בבבל. אמתני' דדברי הימים קאמר לפי שיש בה הרבה טעמי התורה ופירושה:
ועכשיו אם מתכנסין וכו'. לפי שהרבה הוא ועוד שנגנז וכדאמר בבבלי פ' תמיד נשחט בין אצל לאצל טעינו ד' מאה גמל דדרשה ומיום שנגנז ספר יוחסין תשש כחן של חכמים וכהה מאור עיניהם:
ניתנו מרועה אחד. ודריש לה שאם שמעת איזה דבר תורה שהנאך ואפי' מפי קטן מישראל תכבדו כאלו שמעת מפי אחד וכדמסיק אין אחד אלא הקב"ה:
ובלבד ברוקק. הוא דאין לו חלק לעה"ב לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה:
אפי' אמר נגע צרעת וגו'. אע"פ שאין בו שם שמים:
דמשתבעין. והוגין את השם וכתיב זה שמי וזה זכרי לא כשאני נכתב אני נקרא וכדדריש ר' יעקב נכתב ביו"ד ה"א ונקרא באל"ף דל"ת:

הלכה ב

מתני' **ג' מלכי' וד' הדיוטות**. אע"פ שגדולים וחכמים היו אין להם חלק לעה"ב שלא היתה אמונתם שלימה ואע"ג דבלעם מעובד כוכבים הוה ואנן תנן כל ישראל יש להם חלק לעה"ב משום דקי"ל חסידי עכו"ם יש להן חלק לעה"ב אשמעינן דבלעם לאו מחסידי עובד כוכבים הוה:

גמ' **וכולהם חידשו עבירות**. כל המלאכים שאחרי ירבעם כדלקמן ומפני מה תלה הכתוב בירבעם בכל מקום:

ואחד דימוסיא. עיקר וכולל לכולן:

איה אלהיך. לשון רבים:

זה אלהיך. פסוק הוא בנחמיה ולשון יחיד על הכולל לכולן:

וכי מה עשה אחאב. הא ג"כ אכתי מהקושיא היא והלא אחאב עשה יותר ויותר מירבעם כדכתיב ויהי הנקל וכו' ולמה נמנה ירבעם תחלה ואע"פ בין שתחלה היה מ"מ הגדול ברשעות היה לו למנות בתחלה אלא לפי שהוא התחיל בקלקלה תחלה ולפיכך גם הכתוב תולה בכל מקום בו על חטאות ירבעם:

חיאל איסטרטי לטיא. היה בא ועומד לפני חיאל היוצא לחוץ מהכלל והמקולל כדלקמן א"נ אסטרטי לטיה מבחוץ לפתח ביתו של חיאל:

בכמה אנא טב. כמה אני טוב ושוקל יותר היום:

טומתיה. הסך שהיה שוה והאומד שאמדו:

הדין קרייא. ראש הפסוק רק לא היה כאחאב וגו' היה דורש ששה חדשים לגנאי ונראה לו אחאב בחלום וביקש ממנו מפני מה אינו מסיים ודורש סוף הפסוק שלא הכל ממנו היה:

חיאל מן יהושפט. כדכתיב בד"ה ולו אחים בני יהושפט עזריה ויחיאל וגו' והוא מיהודה וכי מה ענין לו אל יריחו שבחלק בנימין היתה:

וחובה ע"י חייב. ולא היה אחד שהיה רוצה לעבור על קללת יהושע אלא הוא:

ובשגוב. היה לו להרשע הזה ללמד מבניו שכבר מתו ואע"פ כן לא הניח מרשעתו עד שגוב צעירו:

אזיל חמי ליה אפין. לך להראות לפניו ולנחמו וא"ל איני הולך שאיני יכול לסבול לשמוע מהם דברים המכעיסים אותך:

אם כדבריך. אם כך אתה אומר חי ה' אלהי ישראל וגו':

הדא הוא דכתיב ויהי כשמוע וגו'. כלומר כמו שמצינו גם במעשה דנבות שהיה אחאב נכנע כששמע הדברים מפי אליהו וכן באותו הפעם היה נכנע ובוכה:

ואת אולם הכסא. פסוק זה לא נמצא ולא שייך זה כלל אצל אחז ונראה דט"ס הוא וצ"ל וביום שמנה לחדש באו לאולם ה' וגו' ופסוק זה בד"ה גבי יחזקיהו אשר טיהר הכל מה שהזניח אחז ככתוב שם:

מייתי לה מן הדא וחכיתי לה' וגו' שהחזיר ישעיהו ועשה כל הפעולות ללמדם תורה מפני שבטל אחז עד הנה:

מאותה שעה. אעפ"כ וקויתי לו שכבר הבטיח לנו בסיני ע"י משה כי לא תשכח מפי זרעו:

ומה את מועיל. ואם תאמר ומה את מועיל הרי כבר ראיתי תועלת כדמסיים הנה אנכי והילדים וגו' א"נ לנגד אחז דיבר ומה את מועיל במעשיך אעפ"כ עלתה בידי להעמיד תלמידים:

א"ל למה לא בעית. אע"פ כן תאמר לי הטעם מפני מה היה זה בדעתך שלא לישא אשה ולהעמיד בנים:

לא לך אנא שמע. ואע"פ שאמרת כי מת אתה ולא תחיה:

לאיזה קיר נשא עיניו. משום דכתיב הקיר בה"א הידיעה:

אבותי שקירבו לך וכו'. כדכתי' ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל וגו' וכלם גרים היו כדאמרי' לעיל בפ"ו ובבבלי בפ' הערל באותה שעה נתוספו וכו':

בתתם סיפם וגו'. פסוק הוא ביחזקאל ודריש ליה לטובה שבני אדם גדולים היו וכו' והיו מקרבים ביתם לבית המקדש שהיו יכולין לשמוע הכל. והנביא אמר להם זה בתוכחה ואפי' כן היה הקב"ה מעלה וכו' ויתורא דהקיר וגו' מדייק. ובילקוט מלכים מביא בשם מדרש קהלת הגירסא יותר נכונה וכך כתוב שם בקירות בית המקדש נשא עיניו דכתיב בתתם סיפם את סיפי והקיר ביני וביניהם אמר לפניו רבש"ע אבותי בני אדם גדולים היו ולא היו יכולין להתפלל בכל שעה בבית המקדש אלא היו עומדים בתוך בתיהם ומתפללין והקיר בינם ובין המקדש ואני אין קיר ביני ובין המקדש כשאני מתפלל על אחת כמה וכמה שתנתן לי נפשי מיד ויהי דבר ה' אל ישעיה וכו' ע"כ. וגירסא זו נוחה היא לפי הענין השייך לתפילת יחזקיה:

א"ל. ישעיהו עכשיו אמרתי לו כך ואם אומר לו עכשיו בהפך לא יאמין לי:

עינוון. עניו גדול הוא ויאמין לך ולא עוד אלא עדיין לא יצאת הברה בעיר מנבואה הראשונה שאמרת לו:

העיר כתיב. וחצר קרי הוא והכתיב לרמז שלא ידעו עדיין בעיר:

כד דקם מנשה. כשעמד מנשה והיה רץ ורודף אחרי ישעיה להרגו:

חסר ציציתה דגולתיה. חסרו הציצית של מלבושו מלבלוע ונשארו מבחוץ ובאו ואמרו לו שניכר היכן הוא:

ולא אבה ה' לסלוח לו. על המעשה הזה ומכאן וכו':

והכתיב. על דברי ר' יהודה במתני' פריך דאמר מנשה יש לו חלק לעה"ב דכתיב ויתפלל וגו' והכתיב אחרי כן מלבד חטאות מנשה וגו':

נימר. דהמקרא הזה נאמר על המעשי' שעשה עד שלא חזר בו:

והכתיב על כל הכעס וגו'. ומשני זה ג"כ עד שלא עשה תשובה:

והא כתיב כי הוא אמון הרבה אשמה. וכתיב ברישיה דקרא ולא נכנע מלפני ה' כהכנע מנשה אביו כי הוא אמון וגו' ומשמע כי הוא הרבה אשמה יותר ממה שעשה אביו והוסיף עליהן והרי הכתוב מזכיר מעשיו אחרי הכנעו אלמא דלאו תשובה שלימה עביד ומשני האי הרבה לא הוסיף הוא ולאו על אביו קאי אלא חידש באשמה מה שלא עשו אותן שלפניו:

והכתיב וגם דם נקי שפך וגו'. ודרשוהו על שהרג לישעיהו ובזה ודאי לא הועיל לו תשובתו להביאו לעה"ב כדאמר לעיל ולא אבה ה' לסלוח דקאי על זה ומיפרך מילתיה דר' יהודה:

מהו בחוחים. דאי אפשר לפרש על מיני מאסר דהא כתיב בתריה ויאסרוהו בנחשתים:

בכירו מניקייא. לכדו אותו בין החוחים יונקים ודקים ומלשון החוח אשר בלבנון. כירו הוא ארז יונק ורך וספון בארז תרגומו ומטלל בכיורי ארזין:

מולא. מלשון מוליאר הגרוף כמו יורה של נחשת מנוקבת:

ומישמע לי אינון. וכי ישמעו לי אנשי מואב להפקיר בנותיהן לזנות והשיב לו אתה תתחיל בתחילה להפקיר בנותיך והם יראו ויעשו אחריך כמו כן:

ראש אומות. ומה שעשה הוא עשו אחריו כמוהו:

קנקלין. קלעים ואהלים:

מיני כסנים. פת הבאה בכיסנין:

ובור. תברר לך בעצמך:

ככריסה של חכינה. כארס של נחש:

זו היא שאמרו חכמים וכו'. כלומר בתחלה לא נתכוין זה אלא לבזיון אבל זו היא שאמרו חכמים שכך עבודתו:

והיה שם צרצור מלא יין וכו' הינזר מתורת משה. כלומר שעדיין לא שמעה לו עד שאחר זה אמרה שיפרוש מתורת משה לגמרי:

בסובתה. כך שמו:

שהיה מגלגל בחביות. עסוק במלאכתו ובא עליו שרו של פעור להכעיתו על שהיה רגיל לקללו תמיד כדלקמיה:
סניגורים. ובסיפרי גריס סנגדוריס סרדיוטו' שלו:
כמה הם שופטי ישראל וכו'. כדלעיל בפ"ק:
ואין טלפיה סדוקות. כלומר וכי אין לזו סימן טהרה כמותה:
פסיקיא. אזור רחב:
מפני הנוקרנין הנרגנים ומוציאין לעז ודיבה לא דברייך. לא מה שצוה בוראך עשית ואף לא רצון בלק:
שהיה צף. שט באויר על גביהן:
אלא מלמד וכו'. ועל חלליהם על חלליהם של ישראל שגרם להפילן במגפה ונתנו לו עכשיו שכרו משלם:
בא ישראל ושאלו את דוד. בשעה שבא אצל אחימלך היה דקאמר להו והוא דרך חול ואף כי היום יקדש בכלי לפי שרצו לאפותו בשבת והשיב להם והוא דרך חול ואינו דוחה את השבת:
ולא גלו את אזניו מי היו. אותן הרצים:
זונרא וכלונירין. מיני כלי זין ותכשיטין שנותנין המלכים להשרים להוד ולתפארת:
הא טריפין לך. הרי הם מוחזרין לך:
את עבדתה רבתה. הרי כבר עשית והבאת לשון הרע הגדול הזה:
לא כן תני ר' חייה וכו'. והא כתיב שמונים וחמשים איש נושא אפוד בד והם מבגדי כ"ג:
כיצד נתרחק. דואג האדומי:
והיו לומדים והוא שוכח וכו'. ועמדו עליו והרגוהו וכן הובא במדרש:
ויוסף עוד דוד וגו' ודריש ויוסף לריבוי וכן ועוד הוא לריבוי וכלומר שמרבה אני כפי מה. שנאמר בהדיא שלשים אלף הרי תשעים אלף ומדכתיב כל בחור בישראל דרשינן שמינה אותן כולם לזקינים:
לא נשאו כתורה. דכתיב בכתף ישאו ולא עשו כן אלא וירכיבו:
טעין כהניא. הגביה אותן למעלה ואח"כ טרפן לארץ:
שלח. ותשאל לאלו החכמים שמנית:
אמר דבח. זבוח לפניו קרבנות והוא עומד:
מילה. דבר שתינוקות של בית רבן אומרים בבה"כ בכל יום לא אמרת לו וזה אמרת לזבוח לפניו:
תימליוסים. היסודות:

עציץ. של חרס וביקש להרימו וא"ל העציץ אין אתה יכול. שאני מונח כאן לכבוש את התהום שלא יעלה ויציף את העולם:

ומן אימת את הכא. דודאי בשעת הבריאה לא היה צריך לך דתהום כלבוש כסיתו כתיב:

מן שעתא. שהשמיע הקב"ה את קולו בסיני רעשה הארץ כדכתיב ארץ רעשה וגו' והתחילה לשקוע עד התהום ואני מונח לכבוש את התהום ואע"פ כן לא שמע דוד לו והגביהו וכיון שהגביהו עלה התהום וביקש לשטוף את העולם והיה אחיתופל עומד שם ואמר עכשיו דוד מתחנק שעומד מקרוב ואח"כ אעשה דבר להקימו ואנא מליך:

למאה עולות. מדריגות ומעלות:

אע"ג כן. ואפ"ה היה סופו של אחיתופל כן שנתחנק:

אפי' על מגן. אפי' בחנם אין קללת רבו חוזרת ריקם:

מגילה שמסר שמואל לדוד. בענין בנין בית המקדש:

לא יכלו הכתובים לקרותו איש. אחר שנתן עצה זו לאבשלום:

ולא ידעין. והיה הספק להם מה הכונה ברורה אם בטל וברורה מהגשמים או בשרב וברורה מהקור:

יתיב בתינויה. יושב ושונה ישב לו מחוץ לשער וכשהיו התלמידים באים ורואים אותו אמרו אם הוא לא נכנס היאך אנחנו נכנסין והלכה להם והיה המשנה ששנה אלישע נאמרת ואין בן אדם נהנה כלום:

כיון שנתרחק מה כתיב. וכו'. נתרבו ולא היה המקום מחזיק לחיילות של התלמידים שהיו שם:

הוינא משזגה. הייתי כובסת בגדיו של ר':

ואמר ליה. זה האיש מאין ולאין גיחזי והוא השיב בלשון שחוק והוה א"ל לך ממני דאנא אזיל מחיה מתים והוה א"ל זה שפגע בו לית דמחיה מתים וכו' אבל הוא לא האמין כלל:

אנא ידע. אפי' היה שוכב וישן לא יהא ניעור על ידך לפי שלא שמרת כאשר צויתיך:

בסוסו כתיב. לשון יחיד והקרי בסוסיו ודריש להכתיב מלשון בגד ובדם ענבים סותו שהביא עמו מלבושים יקרים ואבנים טובות ליתן לו:

מומה כתיב. בלא אל"ף שלקח לו למום. ובספרי' שלפנינו כתוב מאומה וזהו א' מן החילוקים לבן אשר ולבן נפתלי:

ואשכחיה מוחלט. ולא היה יכול לקרבו באותה שעה:

דלתי לארח אפתח ומיותר הוא דהא כתיב בחוץ לא ילין גר אלא מכאן רמז שדוחין בשמאל ומקרבין בימין ואפי' לאלו שראוי לדחותם דלתי אפתח לקרבם בימין:

בשעה שנמנו וכו'. ורצו למנות גם לשלמה עמהם כדלקמי' ויצאה בת קול וכו':

הדר עילה. כך שמו והיה רגיל להתפלל על הצרה ומיד נענה ומאותה שעה שנמנה עם אלו לצרף את שלמה התפלל ולא נענה:
כשמועו. כמשמעו מנשה מלך יהודה:
עלי לפלש. לפתוח ולחפש אחר מעשים טובים והתורה אשר היו להן ואעשה שיתרצו זה עם זה:

הלכה ג

מתני'. שנאמר לא ידון רוחי באדם לעולם. לא דין ולא רוח שאין עומדין בדין ואין להם רוח לחיות עם הצדיקים שיש להם חלק. ובספרי הדפוס חסר במתני'. דור הפלגה אין להם חלק לע"הב שנאמר ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ ויפץ ה' אותם בעה"ז ומשם הפיצם בעה"ב:
אילו ואילו. אנשי דור המבול ואנשי סדום:
גמ' **ממשמע שנא**'. כלו' דדרש לה מן הכתוב הזה כדדריש תנא דמתני':
שאינו מחזירה לנדנה. לתיק שלה ולתיקונה:
עיקר זריבתן לחולטנית. לרתיחת עבירה ובמה שקילקלו בו נידונו:
מכניס בהן חכך. שיהא להן צער מן החיכוך:
היון. לשון הוי קדריש:
ויקבלו דינם. דור המבול ויהא להן חלק לעה"ב ומשני שאינם ראוים לכך על שם ולץ לא שמע גערה כדאמר במדרש שהיו מתלוצצים על נח כשעשה את התיבה:

הלכה ד

מתני'. כורתי בריתי עלי זבח. שכרתו ברית עם המקום עלי זבח שלמים דכתיב ויזבחו זבחים שלמים וכתיב ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית וגו':
גמ' **נשבעתי ואקיימה**. כתיב ומשמע דלאו בכל זמן היה מקיים אלא פעמים שאינו מקיים כגון שהתיר השבועה וה"ה הכא נשבעתי וחוזרני בי וכדדרש לקמיה:
באפי. הוא דנשבעתי לפיכך חוזרני בי:
שעשו עמי חסד. כלומר שנתחסדו והלכו. באמונה לפני וכדכתיב זכרתי לך חסד נעוריך וגו':
שנכרתו על ידי. על שם הגזירה שגזר עליהן במדבר. א"נ על כריתת ברית מילה קאמר:
הדורות הללו. דור המדבר שנקראו פדויי ה':
אילו ואילו. דור המדבר ועשרת השבטים:
עתידה להתבקש. ויש להן תקנה:
מי נתפלל עליהן. כתוב לעיל בהלכה א':

הלכה ה

מתני'. עשרת השבטים אינן עתידין לחזור. ממקום שגלו. והא דאמרינן שירמיהו החזירן ויאשיהו בן אמון מלך עליהם לא כולן חזרו אלא מקצתן:

וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה. שכך גזר להם הקב"ה שכיון שעוזבין את תורתו הוא מגלה אותן. ולאו בבניהם ובני בניהם קאמר אלא אותן שגלו עצמן אין להם חלק שרשעים גמורים היו אבל בניהם ודורות הבאים זוכין ומזכין:

מה היום מאפיל. בערב ולמחרתו הולך ומאיר אף עשר' השבטי' עתידין לחזור להיות להם חלק לעתיד לבוא:

גמ' **אם באים הן גירי צדק וכו'**. גרסי' לה בפ"ק דמגילה:

מה את ש"מ. הגי' כאן מסורסת והתם גריס הכי אית מילין אמרין דאיתגייר אנטונינוס ואית מילין אמרין דלא נתגייר אנטונינוס:

ראו אותו יוצא במנעל פחות ביום הכיפורים. במנעל נפחת וש"מ לא נתגייר. ודחי לה הש"ס להיש אומרים שלא נתגייר ומה את שמע מינה מכאן שהרי שכן אפי' יראי שמים יוצאין ביה"כ לפעמי' בכך אם אי אפשר בענין אחר כגון במקום מטונף וכיוצא בזה:

חמי מיכלתי לי אם אתה רואה שיאכילוני מן לויתן:

מן אימר פיסחא. אתה אומר שאין לי חלק לאכול ממנו והאיך אתה אומר שיהיה לי חלק מן לויתן והשיבו מה אעשה לך ומטלה הפסח אי איפשר להאכילך שאתה ערל:

הדא אמרה דלא איתגייר אנטונינוס. מדהשיב לו רבי כן:

כיון דשמע. והיש אומרים ס"ל דבאמת כיון דשמע כן הלך ומל ונתגייר והדא אמרה וכו':

חמי גזירתי. ראה אם מילתי כהוגן:

רבי לית הדא כלל. אין זה תפלה ואין צורך לתפלה בשביל הצינה אלא היוסיף לך עוד בגד יותר ותלך הצינה:

הא צלו. הא ודאי תפלה היא וצריכה דכתיב ואין נסתר מחמתו ועכשיו אני מבקש שתקובל תפלתך:

עדתו של יוחנן בן קרח. שהלכו עמו למצרים ולא שמעו אל ירמיהו שהיה מוחה בידם:

בה' בגדו וגו'. דריש להו על הדור ההוא לפי שרשעים גמורים היו:

למילה ולמצות. והם עצמן הפרו ברית מילה ועברו על המצות ומ"ד ממזירים אין הקלקול תלוי בהם אלא מאבותיהם וקמ"ל שהדור הזה בעצמן לא הרעו כל כך אלולי אבותיהן שגרמו להן:

עשרים וארבע כיתות. לאו דוקא אלא כלומר הרבה והרבה כיתות של מיני מינות:

לדפני. לצדדי מדינת אנטוכיא:

וכיסה אותן ולא נודע מקומם:

הלכה ו

מתני' **אנשי עיר הנדחת אין להן חלק לעה"ב**. דכתיב בני בליעל בלי על בנים שאינם עולים בתחיית המתים ונדחין כמדיחין:

מאותה העיר. דכתיב וידיחו את יושבי עירם ולא יושבי עיר אחרת:

ומאותו השבט. דכתיב מקרבך מקרב השבט עצמו:

עד שיודח רובה של עיר דכתיב יושבי עיר דמשמע ישובה של עיר והיינו רובה:

הרי אלו כיחידים. שעבדו עבודת כוכבים וידונו בסקילה וממונם פלט:

צריכים. אנשי עיר הנדחת היו צריכים שני עדים והתרייה לכל אחד וא' שהיו מרבין להם בתי דינין וכל מי שנמצא שעבד עבודת כוכבים בעדים ובהתראה מפרישין אותן עד שיראו אם הם רובה של עיר מביאים אותן לב"ד הגדול וגומרים דינם שם והורגין אותן בסייף וממונם אבד ואם לא נמצאו רובה של עיר דנין אותן בסקילה וממונן פלט:

גמ' **עיר**. ולא כפר קטן ולא כרך גדול שאינה נקראת עיר אלא כרך:

מחמשה. לא פחות מחמשה בני אדם ולא יותר מעשרה:

שנים שהדיחו את שנים. מהו לפי שמדיחי עיר הנדחת צריך שיהיו שנים דכתיב יצאו אנשים וגו' ואם לא הדיחו אלא שנים והשאר הדיחו אחרים אותן שנים שהדיחו מה תהא עליהן אם נותנין עליהם תורת מדיחין שהן בסקילה או דילמא תורת הנידחין עליהן דהואיל ולא הדיחו אלא שנים מהעיר אין תורת מדיחי עיר הנדחת להן אלא בכלל כל הנידחין ובסייף הן:

גרים ותושבין מהו שישלימו. הגרים להתושבים לרוב:

היו שם ביברים וכו'. שהם בחפירה תחת הארץ אי נמי עוף שהוא טס בקינו למעלה מעשרה מהו שיהו נחשבין בכלל שללה ויהו אבודין כשאר ממונן:

ר"ש אומר וכו'. לעיל בפרק ט' ובריש פ"ז ואיידי דאיירי במתני' בסקילה וסייף מייתי לה הכא:

הלכה ז

מתני' **החמרת והגמלת**. שיירא של חמרין ושל גמלים שנשתהו בעיר שלשים יום הוו להו בכלל יושבי עירם:

הרי אלו מצילין אותן. אם רוב אנשי העיר הודחו ומיעוט לא הודחו וחמרים וגמלים שלא הודחו משלימין את המיעוט לעשותן רוב הרי אלו מצילין שאין ממונם אבד אלא נידונין כיחידים וה"ה דגורמין נמי לעשות עיר הנדחת אם הודחו עמם לעשותן רוב אלא דתנא

אזכותא קא מהדר ועוד דהא פסיקא ליה טפי דסתם חמרת וגמלת אין דעתן מעורבת עם בני העיר שיהו נדחין עמהן:

נכסי צדיקים שבתוכה. יושבי העיר שלא הודחו עם רובה:

אובדין. דכתיב כל אשר בה לרבות נכסי צדיקים שבתוכה:

ושל רשעים וכו'. הרי אלו אובדין דכתיב כל:

גמ' **ר"ש אומר וכו'**. תוספתא פי"ד:

לא בכורות ולא מעשרות שבתוכה. וכגון שהוממו דאי תמימין תיפוק ליה דשלל שמים הוו ואימעוט משללה ולא שלל שמים:

לא כסף הקדש ומ"ש שבתוכה. דהוו שלל שמים:

שיער הצדקניות שבתוכה מהו. כגון בפיאה נכרית שלהן ומיבעיא ליה אי כנכסייהו דמיין ואובדין או דילמא כלבושיהן דמיין ואין לבושי הצדיקים שבתוכה אובדין:

נישמעינה מן הדא. דר"ש דממעט בכורות ומעשר בהמה וע"כ שהוממו כדלעיל ואע"ג דהשתא בכלל שללה הוו מ"מ אמעיטו משום דלא דמי לשאר בהמה שלהן וה"ה לשער הצדקניות דלא דמו לשאר נכסים:

על דעתך דאת אמר מועלין בהן. והרי הן עומדות למיתה אלא הא דקי"ל בפ"ד דתמור' חמש חטאות מתות וניתני שש חטאות מתות הא דעיר הנדחת דדמיא להו:

שכן אפילו עולה בדא. של עיר הנדחת מתה דכל קדשי קדשים שלהן שהן של מזבח ימותו:

משום קדשי מומר לעכו"ם. דלא יהא אלא מומר לעכו"ם שהקדיש מועלין בו:

ויקרבו. ואמאי ימותו ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהן לנדבה ויקרבו מהן עולות לקייץ המזבח:

על שם זבח רשעים תועבה. אין להקריב מהן כלל:

אוף בהדא איתפלגון. כלומר בהאי פלוגתא דפליגי בשור הנסקל דלקמיה אם נמצאו עדיו זוממין כן פליגי בנמצאו עדי עיר הנדחת זוממין:

שור שהוא יוצא ליסקל. מפורש בפ' שור שנגח ד' וה' הלכה ח':

הלכה ח

מתני'. היה רחובה חוצה לה. אם מקום קבוץ בני העיר היה חוצה לה:

כונסין אותו לתוכה. לתוך העיר שצריך לעשות להרחוב בתוכה:

רחוב. פלטיא גדולה:

ההקדשות. הקדש בדק הבית שבתוכה יפדו כלומר אין נשרפים אלא צריכים פדיה כשאר כל ההקדשות:

ותרומות ירקבו. בתרומה ביד כהן מיירי דממון כהן הוא וחל עליה איסור' דעיר הנדחת וירקבו מפני שאין לזלזל בהן כולי האי ולשרפה כשאר שללה ואם תרומה ביד ישראל היא הויא שלל שמים ותנתן לכהן שבעיר אחרת:

מעשר שני. אפי' למ"ד מ"ש ממונו הוא הואיל וקדש איקרי לא ישרף אלא יגנז:

לא תעשה אפי' גנות ופרדסים. דעוד לגמרי משמע:

לכמות שהיתה. בישוב בתים אינה נבנית אבל נעשית היא גנות ופרדסים והלכה כר"ע: גמ' **מוכיח בדבר**. ראיה לדבר לוט שממונו גרם לו לישב בסדום ולא יצא משם אלא ידיו על ראשו ולא היה רשאי להציל מנכסיו כלום:

כתיב בימיו בנה וכו'. מפורש לעי' בהלכה ב':

כליל לה' אלהיך. וכן הוא אומר בעיר הנדחת שאפי' ממונן כלה ואבד ולא ידבק בידך:

תני. בתוספתא פי"ד:

ולא אותה בנו. לא יריחו בעצמו בנו אלא עיר אחרת בנו וקראו שמה יריחו וגם על זה השביע יהושע בן נון כדלקמיה:

מאחר שהיא נבנית. בא ליתן טעם מפני מה היו יושבין בה אח"כ כדכתיב ויגשו בני הנביאים אשר ביריחו אל אלישע וקאמר מאחר שהיא נבנית מותר אתה לישב בה דעל זה לא השביע יהושע:

וכן הוא אומר. דכמו דדייקינן ובנה דוקא אבל משנבנית מותר לישב בה וכן נמי דרשינן לשוב דקרא לישיבה לקבע אין אתה חוזר למצרים אבל חוזר אתה להולך סחורה לשם ולהביא פרקמטיא משם ולכבוש את הארץ תחת ידיך:

הדרן עלך כל ישראל

פרק יא

הלכה א

מתני' **ואלו הן הנחנקין**. המכה אביו ואמו. דכתיב מות יומת וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק:

וזקן ממרא על פי בית דין. שמסרב על דברי בית דין הגדול שבלשכת הגזית:

וזוממי בת כהן. אע"פ שהם באים לשורפה אין נידונים אלא במיתה שהיו מתייבין את בועלה שהוא בחנק כשאר הבא על אשת איש דכתיב היא באש תשרף היא ולא בועלה וזוממיה ילפינן מכאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו:

ובועלה. לבת כהן כשהיא נשואה אבל ארוסה היא ובועלה בסקיל':

שהמקלל לאחר מיתה חייב. דכתיב אביו ואמו קלל וקרא יתירא הוא לרבות לאחר מיתה:

והמכה לאחר מיתה פטור. דהא לא מחייב עד שיעשה חבורה ואין חבורה לאחר מיתה:

גמ' **ארבעים יכנו לא יוסיף**. דכתיב ודרשינן מהכא אזהרה לחובל בחבירו והשתא נפקא לן מכה אביו מק"ו. ומכילתא היא בפרשת משפטים:

הרי הוא מצווה שלא להכות. יותר מארבעים:

מי שאינו מצווה להכות. דקי"ל אין הבן נעשה שליח להכות לאביו מלבד מסית ומדיח שגלה לנו הכתוב דכתיב לא תחמול ולא תכסה עליו:

אינו דין. שיהא בכלל אזהרה ומצווה שלא להכות:

באיזו חבורה. הוא מתחייב ולאיזה דין אנו מדמין:

כחבורת שבת. אנו מדמין או כחבורת נזיקין דאין תימר כחבורת שבת אפי' לא חיסר בו כלום מתחייב דקי"ל החובל בשבת חייב על החבורה אם יצא דם או נצרר אע"פ שלא יצא הדם אבל אם אנו מדמין לחבורת נזקין אינו חייב עד שעה שיחסר כדקי"ל בריש החובל דאינו מתחייב בנזק אא"כ חיסר בו אבר שקטע ידו וכיוצא בו אבל הכהו על ידו וצבת אינו משלם נזק הואיל וסופה לחזור כ"א צער ריפוי שבת ובושת הכא מאי ולא איפשיטא:

הלכה ב

מתני' **וגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו**. דכתיב ונמצא בידו ואין ידו אלא רשותו וכן הוא אומר ויקח את כל ארצו מידו:

וישתמש בו. לת"ק נמי בעי עימור ותשמיש פחות משוה פרוטה איכא בינייהו דלת"ק מיחייב ולר' יהודה עד שישתמש בו תשמיש שוה פרוטה והלכה כת"ק:

והגונב את בנו. טעמייהו דרבנן דפטרי דכתיב ונמצא בידו וקרא יתירא הוא דהא כתיב כי ימצא איש אלא למידרש מיניה פרט לזה שהוא מצוי בידו והלכה כחכמים:

ר' יהודה מחייב. דכתיב מאחיו מבני ישראל מאחיו למעוטי עבדים מבני ישראל אי כתב בני ישראל הוה ממעטינן מי שחציו עבד וחציו בן חורין השתא דכתיב מבני ישראל מיעוטא אחרינא ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ורבנן סברי מאחיו לאו למעועי עבדים דהא אחיו הוא במצות אלא בני ישראל למעוטי עבדים מבני ישראל למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין והלכה כחכמים:

גמ' **אזהרה לגניבה הראשונה וכו'**. גרסינן לה לעיל פרק בן סורר ומורה הלכה ג' ושם מפורש עד בנין אב שבכולן:

מבני ישראל. אף בנו במשמע:
מאחיו. כתיב ולא מבניו:
מאחיו אפילו מקצת אחיו. וחציו עבד וחציו בן חורין מקצת אחיו הוא:
עד שיהא כולו אחיו. ולא דרשי מ"ם לרבות אלא למיעוטא:

הלכה ג

מתני'. שלשה בתי דינין היו שם. בירושלם דמשתעי בה קרא וקמת ועלית:
אחד על פתח הר הבית. הוא שער המזרחי שלפנים מן החיל לפני עזרת נשים:
ואחד. יושב למעלה הימנו כשעברו עזרת נשים ובאין לפני עזרת ישראל:
ואחד בלשכת הגזית. והיא בנויה בתוך העזרה חציה בקודש וחציה בחול:
באין לזה שעל פתח הר הבית. זקן זה שהורה בעירו ונחלקו ב"ד שבעירו עליו והזקיקו הכתוב לעלות לירושלם באים הוא וב"ד שבעירו לזה הב"ד שעל פתח הר הבית שהרי בו פוגעים תחלה:
אילו ואילו. כולם באים לב"ד הגדול:
תלמיד. שלא הגיע להוראה ונחלק על ב"ד שבעירו ובאו לב"ד הגדול ושאלו וחזר לעירו והורה כבתחלה פטור שאין להם לסמוך על הוראתו והתורה לא חייבה אלא מופלא ומומחה לב"ד כדילפינן מכי יפלא ממך במופלא שבב"ד הכתוב מדבר:
נמצא חומרו קולו. חומר העבירה שעבר והורה והחמירו חכמים שלא יורה עד שיגיע להוראה ויהא בן ארבעים שנה היא נעשית לו קולא לפטרו מן המיתה שאם היה זקן שהגיע להוראה והמרה על פי ב"ד היה חייב מיתה:
גמ' **ממך זו עצה**. כלומר שיהא יועץ ויודע לעבר שנה ולקבוע חדשים:
דבר זו אגדה. בעל אגדה:
בין דם נידה לדם זיבה לדם צרעת. כלומר שנחלקו אם דם נדה הוא או שכבר עברו עליו ג' ימים וזבה היא או שדם טהור לגמרי הוא שהוא דם צרעת ולאחד מהן נראה לו לטמא:
בין דין לדין בין הנסקלין וכו'. כלומר וכן נכלל בין דין לדין בדיני נפשות גופי' שנחלקו בדינים אלו:
ועלית זו עלייה. שצריך לילך לירושלם:
דבר אחר ועלית. דרשינן נמי על לשכת הגזית שהיתה בעזרה מיכן לבית הבחירה וכו':
כי בהר קדשי. הקדושה צריך שתהיה בגובה:
לרבות בית דין שביבנה. אם היו דנין שם וכדמפרש ר' זעירא לשאילה שהיו שואלין שם לפני בית דין הגדול דאלו למיתה הא תנן לקמן אין ממיתין אותו בבית דין שביבנה אלא

שאם שאלו ביבנה בעוד שהיה הבית דין הגדול שם ואח"כ חזרו ללשכת הגזית ממיתין אותו אם המרה אח"כ ע"פ השאלה שביבנה:

הורה ולא עשה פטור. אע"פ שהורה סתם:

הורה. בפירוש על מנת שלא לעשות אלא להלכה פטור אע"פ שעשו אח"כ כהוראתו:

הורה. בפירוש על מנת לעשות אע"פ שלא עשה הוא כהוראתו חייב שהרי הוא הורה לעשות:

תני ר' ישמעאל כן. דעד שיעשה הוא אם הורה סתם:

אשר יעשה. כתיב וכי לאו דהוא שיעשה בעצמו משמע א"נ אסיפא קאי וה"ק לאו דוקא הוא שיעשה אלא אפי' הורה ע"מ לעשות חייב:

היה מלמד. בעלמא קאי חכם שהיה מלמד הלכה ובא ואמר כך אני מקובל מפי רבי:

ואח"כ אירע לו בו מעשה. כלומר לא בשעה שלימד אלא אח"כ בא כמו זה למעשה:

עושין לו מעשה. עושין. לזה הדבר שלימד למעשה:

אם עד שלא עשה לימד. כלומר שהיה כאן איזה דבר לעשות הלכה למעשה. ובא זה ולימד שכך הוא מקובל ושיעשו כן דהוי לימד ובא בשעת מעשה:

עושין לאחרים ואין עושין לעצמו. אם המעשה לאחרים הוא עושין כמו שלמד ובא אבל אם הדבר הזה נוגע לעצמו הוא אין עושין כמו שלמד עכשיו בשעת מעשה לפי שנוגע בדבר הוא:

רבי שמעון בן מנסיא. איידי דאירי בהאי ענינא דהוראה מייתי לה וכן הוא בתוספתא פ' י"א:

הוא רבינו. הקדוש:

הלכה ד

מתני' **חומר בדברי סופרים**. מה שפירשו לנו חכמים להמקרא שבתורה כגון תפילין שיהו ד' טוטפות:

ולא בבית דין שביבנה. אם שאלו לבית דין שבלשכת הגזית ואמרו לו וחזר לעירו ושהה שם ימים רבים עד שגלתה סנהדרי גדולה ליבנה ואחר כך הורה כבתחלה אין ממיתין אותו ביבנה אף על פי שסנהדרי גדולה שם ואף על פי שעדיין הבית קיים כיון שסנהדרי גדולה אינה יושבת במקומה בלשכת הגזית:

אלא מעלין וכו'. כלו' אם היו במקומם בלשכת הגזית מעלין אותו לשם:

וממיתין אותו ברגל. וכן הלכה:

גמ' **דודים דברי סופרים**. קרובים ואהובים הם כדברי תורה:

וחכך. של הסופרים כיין הטוב של דברי תורה:

כי טובים דודיך. דברי סופרים האהובים יותר מיינה של תורה. וגרסי' להא בפ"ק דברכות אדברי ר"ע אני הייתי בדרך והטיתי לקרות כדברי ב"ש וכו' כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה. וכן לקמן בפ"ב דע"ז:

יש בהן קולין. דלפעמים מצינו שהקל בהם כדקתני במתני' וכדמסיק:

דתנינן תמן. איידי דקאמר בברכות דתנינן תמן מעתיק הכא כן:

אל תטיפו יטיפון. פסוק הוא במיכה שהיה הנביא אומר להם בשם ה' שראוי למנוע מהם דברי נביאות הואיל ואינם משגיחין ומבזים דבריו כמו שאמר אל תטיפו יטיפון לא יטיפו לאלה לא יסג כלמות לפי שאינם חפצים אלא בדברי שקר וכזב כמו שמסיים שם לו איש הלך רוח ושקר כזב אטיף לך ליין ולשכר והיה מטיף העם הזה וצוה השם למנוע דברי נביאות מהם אבל בדברי הזקנים לא מצינו כן אלא אע"פ שאינם משגיחין אמרה תורה והגידו לך את דבר המשפט וענש להממרים ואינם שומעין הרי שחמורים דברי זקינים מדברי נביאים:

פלימנטרין. מלה לעז היא הבא בשליחות המלך לעשות ולפקח על הדבר נקרא פלימינטרוס:

סמנטירין. סימן כתב וחותם המלך:

ברם הכא ע"פ התורה אשר יורוך. אשר הם אומרים כך ציותה התורה מבלתי אות וסימן תאמין להם:

התורה אמרה ארבע טוטפות. כלומר שהרי החכמי' הם שאמרו כן דכך דרשינן לטוטפות טט בכתפי שתים ופת באפריקי שתים וכך הוא שציותה התורה לעשות ד' טוטפות מד' פרשיות ואם עשאן הד' פרשיות בחמשה טוטפות על דברי סופרים הוא עובר וחייב:

שעיקרן מד"ת ופירושן מדברי סופרים דכתיב על פי התורה אשר יורוך עד דאיכא תורה ויורוך כדמפרש ואזיל:

כגון נבלה ושרץ. שטומאתן כתוב בתורה ופירושן בכמה שיעורן לטמא ובמה היא טומאתן מדברי סופרים הוא לפי מה שדרשו שהנבלה מטמא בכזית ובמשא כדדרשינן והאוכל והנושא ליתן שיעור לנושא כדי אכילה והשרץ בכעדשה ואינו מטמא במשא כ"א במגע:

ר' זעירא. פליג ואמר כגון נבלה ושרץ שעיקרן מד"ת ופירושן מד"ס כלומר כדוגמתן אבל אינו חייב אם הורה בנבלה ושרץ עצמן משום דבעינן והוא שיגרע ויוסיף כלומר שיוסיף בהוראתו על מה שפירשו חכמים ובזה הוא גורע כדמסיים בדבר שהוא מגרע

הוא מוסיף וכגון תפילין דאם אמר חמשה טוטפות הרי הוא מוסיף על דברי חכמים ובזה הדבר בעצמו גורע הוא דקי"ל בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול ונמצא פוסל את הד' טוטפות בתוספתו:

זחלין אפוי דר' הושעיא. אהא דאמר ר' יוחנן בשמו קאי. ודוגמתו תמצא בריש פרק כיצד מעברין דגרסי' התם רב אמר מאברין ושמואל אמר מעברין מ"ד מאברין מוסיפין לה אבר ומ"ד מעברין כאשה עוברה וקאמר התם ר' יוחנן בשם ר' הושעיה מוסיפין לה אבר תלה עינוי ואסתכל ביה אמר ליה למה את מסתכל בי צריך לך וכו' כדהכא. וכן הא דקאמר זחלון אפוי מיתפרשא כמו התם כלומר שר' הושעיה נתן עיניו להסתכל בר' יוחנן כד אמר שמעתתא משמיה וא"ל ר' יוחנן למה את מיסתכל בי:

צריך לך שחק לך. אם אתה שוחק והנאך על זה שאני צריך לך ולשמעתתך:

לא צריך לך הפליג עלך. כלומר איני צריך לך ולזו הלכה שאמרתי משמך שכבר אמרו אחרים כן ולא עוד אלא שהפליגו יותר עלך וממה שאמרת וכדאמר ר' זעירא:

תלת עשרי שנין. וקאמר הש"ס אע"ג דאמר לו ר' יוחנן כן מ"מ היה בא לפניו אח"כ שלש עשרה שנה ואע"פ שלא היה צריך לשמעתתיה וע"ז קאמר ר' שמואל דיו לו שכר בזה שהיה מקבל פני רבו בכל יום:

התיב ר' ברכיה. על הא דקאמר ר' זעירא והוא. שיגרע ויוסיף ובדבר שהוא מוסיף גורע ובעי הא בכה"ג שייך ג"כ לומר בענין שיעור הנגע דתנן בפ"ו דנגעים גופה של בהרת כגריס הקלקי מרובע מקום הגריס תשע עדשות מקום העדשה ארבע שערות והשתא אם הזקן ממרא אמר שאין צריך להיות הגריס מרובע אלא אם יש בנגע שיעור גריס בין הכל טמא ואע"פ שאין ארכו כרחבו נמצא מוסיף הוא בשיעור האורך וגורע בשיעור הרוחב והוי גורע מחמת שהוא מוסיף כתפילין:

מאן דאמר הכן. אין הכי נמי איכא מ"ד כן דמשכחת לה אף בדין הנגעים כמו כן:

והתני שתי פרשיות שבמזוזה. ואם הוסיף פרשה אחרת פוסל הוא את המזוזה ונמצא מוסיף וגורע הוא:

היא תפילין היא מזוזה. דין אחד להם וכשאמרו הוסיף בתפילין מזוזה נמי בכלל:

התיב רב המנונא. והא בציצת נמי משכחת לה דתני בציצית צריך שיהא ד' אצבעות של אגודל מהגדיל בארבעה חוטים וזהו פירושן מדברי סופרים דדרשי גדיל ב' גדילים ד':

עשאן. כלומר אם הזקן ממרא הורה שלא יהו עושין גדיל אלא ג' אצבעות בד' חוטין וקס"ד דזה גורע ומוסיף הוא דמה שמוסיף בפתיל גורע הוא בגדיל:

א"ל גרע ולא הוסיף הוא. שהרי לא הוסיף כלום אלא במה שמגרע מהגדיל ניתוסיף בעצמו מן הפתיל ואין כאן אלא גורע:

והתני שליש לרביכה. בפ"ו דמנחות תנן התודה היתה באה חמש סאין וכו' עשרים עשרון עשרה לחמץ עשרון לחלה ועשרה למצה ובמצה שלשה מינין חלות ורקיקים ורבוכה. ואלו ג' מינין סל מצה היו שוין שהיה נותן שלשה עשרונים ושליש לכל מין ותני עלה בברייתא ומייתי לה התם בפ' שתי מדות דף פ"ט ע"א דחצי לוג שמן לתודה שהיה מביא חוצהו מחצה לחלות ולרקיקין ומחצה לרבוכה כדדריש התם ומד"ס הוא:

שילשן. והשתא אם הזקן ממרא הורה לשלש בשמן לכל המינים בשוה שליש לרבוכה ושליש לחלות ושילש לרקיקים ונמצא זה מוסיף לחלות ולרקיקים וגורע מן הרבוכה:

א"ל מיגרע וכו'. כלומר דאין ה"נ דיש כאן גרעון ברבוכה מחמת שעשה הוספה בחלות ורקיקין ודמיא לתפילין דבא הגרעון של הד' בתים מכח הוספת החמישי והכא נמי בא הגרעון של הרביכה מכח התוספת של חלות ורקיקין א"נ דקא פשיט ליה דשאני הכא דאע"ג דיש כאן גרעון ותוספת מ"מ לא הוו בדבר אחד דהגרעון הוא ברבוכה והתוספות בחלות ורקיקין ואנן מוסיף וגורע בדבר אחד בעינן כמו בתפילין או בגריס דנגע:

הלכה ה

מתני'. מה שלא שמע. מה שלא נאמר בנבואה לשום נביא בעולם:

ומה שלא נאמר לו. אלא לחבירו והוא שמעה מפי חבירו ובא ואמר שנאמר לו שנים אלו נביאי השקר הן ומיתתן בחנק דכתיב אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי זה המתנבא מה שלא שמע מעולם את אשר לא צויתיו לדבר הא לחבירו צויתי זה המתנבא מה שלא נאמר לו ונאמר לחבירו ומת הנביא ההוא וכלי מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק:

אבל הכובש על נבואתו. שלא אמרה כגון יונה בן אמיתי:

והמוותר על דברי הנביא. שמפקיר דבריו ולא חשש למה שאמר לו הנביא:

מיתתו בידי שמים. דכתיב והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי קרי ביה לא ישמע וקרי ביה לא ישמיע וקרי ביה לא ישמע הוא עצמו אל דברי הרי שלשתן בכלל וכתיב אנכי אדרוש מעמו שמיתתו בידי שמים:

גמ' **כצדקיה בן כנענה**. שניבא לאחאב מה שלא שמע מעולם:

כחנניה בן עזור. ששמע דברי ירמיהו והיה מתנבא כדלקמן:

נביא אמת היה. בתחלה:

אלא שהיה לו קיבוסת. צער ודאגה מלשון קבסתן בפ' ד' מיתות צערתני א"נ לשון טעות היא וכן התם מיתפרשא כמו כן הטעתני ודבר שאינו שאלת וכלומר שהיה טועה בעצמו כשהיה שומע פורענות מה שהתנבא ירמיהו על הכלים הנותרים בבלה יבאו וגו' והיה יורד ומתנבא בעוד שנתים ימים אני משיב אל המקום הזה את כל כלי בית ה' וגו' וכדמפרש לקמיה טעותו:

כל סמא דמילתא. סוף דבר אינו אלא כזה. החשבון שהרי כתיב לפי מלאת לבבל שבעים שנה וגו' והיה חושב כל ימיו של מנשה וכו' ומפני שכבר נגזרה גזרה בימי חזקיהו שאמר לו ישעיהו הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך וגו' בבל. והיה טועה לומר שאחרי מות חזקיהו כשהתחיל מנשה להרשיע התחיל החשבון ועשרים הראשונים של מנשה אינם מן החשבון שלא היה בר עונשין בידי שמים ונשארו ל"ה משנותיו וב' של אמון ול"א של יאשיהו הרי ס"ח הדא הוא דכתיב בראשית ממלכת וגו' אמר בעוד שנתים ימים וגו' שהוא למלאת שבעים שנה:

א"ל לאו. אלא אתה ירמיהו הוא שצריך ליתן סימן לדבריך שאין החשבון שלי כלום:

אין כיני. אם כן הוא הריני אני נותן אות ומופת וכו':

והות ליה כן. שמת באותה שנה ומה שכתוב בשנה ההיא בחדש השביעי והרי חדש השביעי משנה אחרת הוא אלא מלמד וכו':

והקדוש ברוך הוא בא ופורע משונאיהן של ישראל. כינוי הוא שאין ישראל רוצין לחזור בתשובה ואין לי תקנה אלא לברוח מכאן לפי שאין הנבואה שורה בחוץ לארץ:

והמוותר על דברי הנביא. חסר כאן וצ"ל כמו שהוא בתוספתא שלהי פ' י"ד והמוותר על דברי נביא כחבירו של מיכה דכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכני נא וגו' ומייתי. לה לקמן ונביא שעבר על דברי עצמו כעידו החוזה שהחזירו הנביא שקר לאכול בביתו כדמייתי קראי לקמן:

זה אמציה כהן בית אל. זה הנביא שקר אמציה היה:

ור' יוסי. ס"ל זה יהונתן בן גרשום ואגב מייתי ליה מיניה הכא וכדגריס בברכות פ' הרואה:

פיתפותי בצים. כמו פצים מלשון הפצירה פים כלומר שהיה הנביא שקר הזה מפתה אותו ומפצירו בדברים הרבה עד שנתרצה לילך ולאכול עמו:

את מוצא וכו'. ביהונתן בן גרשום דריש לה איידי דאיירי ביה:

קומיס תיסווירין. ראש ונגיד על האוצרות:

כומר לע"ז והאריך ימים. כל כך שאכתי בימי שלמה היה ויותר כדלקמן:

חד פינך. קערה אחת של סולת:
אתא חד בר פחין. בא עוד פגום ריק אחד ואמר לו כמו כן:
עד יום גלות הארץ. היה כומר לע"ז והרי חזר בימי דוד:
סנקליטין. הממונים והשרים:
ונביא שעבר על דברי עצמו. עידו החוזה צ"ל כדלעיל והשתא מייתי ליה במה שעבר כדכתיבי קראי:
לחם אמת. כלומר כוונתו לשם שמים ולגמול עמו חסד ואמת:
כתיב ואיש אחד וגו'. השתא מייתי ליה קראי דחבירו של מיכה:
וכתיב ויגש איש האלהים. לעיל מיניה כתיב כשהלך אחאב להלחם עם בן הדד אפקה ויגש איש האלהים ויאמר אל מלך ישראל ויאמר כה אמר ה' יען אשר אמרו ארס אלהי הרים ה' וגו' ולמה ויאמר ויאמר שני פעמים:
אלא באמירה הראשונה וכו'. כלומר אותו הנביא שאמר לו בראשונה אם בא הדד מלך ארם תחת ידך וכו' הוא הנביא בעצמו שאמר לו אח"כ יען שלחת את איש חרמי מיד וגו' ואני הזהרתיך בתחלה על זה:
מה אני מקיים ועמך תחת עמו. והלא לא מת אלא אחאב לבדו:
אותה הטיפה שיצאת מאותו צדיק. הנביא כדכתיב לעיל ויכהו האיש הכה ופצוע כיפרה על כל ישראל:

הלכה ו

מתני'. לרשות הבעל. כגון שמסר האב לשלוחי הבעל ועדיין היא בדרך תו לא קרינן בה בית אביה:
גמ' **הכל היה בכלל לא תענה**. וזה הנביא המתנבא לעקור דבר אחד מן התורה הרי הוא בכלל לא תענה ויצא מן הכלל הזה לידון שהרי בלאו דלא תענה אינו מתחייב מיתה לפיכך הוציאו הכתוב לדונו במיתה:
בין באות בין במופת. כלומר אפי' נתן לך אות ומופת אל תשמע לו לעבור על ד"ת כדכתיב כי יקום בקרבך נביא וגו' ונתן אליך אות ומופת וגו' לא תשמע אל דברי הנביא ההוא:
בין בע"ז בין בשאר כל המצות. דכתיב נלכה אחרי אלהים אחרים וגו' וכתיב להדיחך מעל הדרך וגו' לרבות שאר כל המצות:
אלא שעבודה זרה וכו'. בתוספתא שלהי מכילתין גרסינן הכי המתנבא לעקור. דבר מדברי התורה חייב ר' שמעון אומר אם נתנבא לקיים מקצת ולבטל מקצת פטור ובע"ז

קיימה היום ובטלה למחר חייב. וצריך לגרוס הכא ג"כ בענין זה אלא שעבודה זרה בין שנתכוין לעקור את כל הגוף בין שאין נתכוון לעקור את כל הגוף דברי ר"ש חונקון אותו ודברי חכמים סוקלין אותו דהא בע"ז אין חילוק בין עקר הכל ובין קיים מקצתה וביטל מקצתה כדקתני דלעולם בע"ז חייב לדברי הכל ואפי' קיימה היום ובטלה למחר ולא פליגי אלא באיזו מיתה דנין אותו וכדאמרי' הכא בריש פ' ד' מיתות דלר"ש בחנק לרבנן בסקילה:

אבל בשאר כל המצות דברי חכמים סוקלין אותו. דסברי אף בשאר מצות בסקילה:

ודברי ר"ש יהבין ליה פיונטייה. נותנין לו כפי מחשבתו ודרכו פנטסיא מלה יונית היא מחשבה וציור דבר. וכלומר רואין אם מחשבתו לעקור כל הדבר חייב ואם לבטל מקצת ולקיים מקצת פטור כדאמר בתוספתא וס"ל להאי ש"ס דדוקא אליבא דר"ש אמרו כן אבל לרבנן אפי' בשאר כל המצות לעולם חייב הוא:

והנביא שהתנבא בתחלה. נביא אחד שהתנבא איזה דבר אלא שבתחלתו הוא ואינו מוחזק עדיין בנביאות:

אם נתן אות או מופת שומעין לו. לאו אות ומופת ממש קאמר אלא כלומר אם היא מתנבא על דבר העתיד להיות אם יבאו דבריו שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו הואיל ואינו מוחזק לנביא אינו צריך לשמוע לו מה שיאמנו דבריו:

שני נביאים שנתנבאו כאחת. על דבר אחד וכן שני נביאים שנתנבאו בכרך אחד כלומר אפילו לאו ממש דבר אחד אלא שהן בכרך ובסדר אחד ונראין כעין דבר אחד והם מתנבאים בתחלה:

חד אמר צריך ליתן אות או מופת. ואע"פ ששנים הן הואיל ונבואתן בתחלה הוא דהויא:

אינו צריך ליתן אות או מופת. הואיל ושנים הן מסתמא לא משקרי:

והכתיב ויאמר חזקיהו אל ישעיהו מה אות. כי ירפא ה' לי הרי שמצינו ששאל חזקיהו מישעיהו לאות ומופת ואף על פי שישעיהו כבר מוחזק לנביא היה מ"מ הואיל ובתחלה אמר לו כי מת אתה ואח"כ כשהגיד לו נבואה השני' והוספתי על ימיך ביקש ממנו אות והחשיבוהו כנביא בתחלה ומי עדיפי שנים שאינן מוחזקין מישעיהו שהיה מוחזק לנביא אמת ואמאי אמרת שנים אינם צריכין לאות ומופת:

שנייא היא תמן. שהיה דבר גדול וממש דהוא עסק בנבואתו בתחיית המתים ועוד משום שא"ל ביום השלישי יעלה בית ה' ע"ש יחיינו מיומים וגו' ולפיכך היה חזקיה רוצה לראות היום איזה אות כדי להחזיק אמונתו בלבו מיד ולא שבשביל שלא האמין בנבואתו שאל ממנו אות:

לא סוף דבר לחופה. אמתני' כיון שנכנסה לרשות הבעל לנשואין קאי. וכן גרסי' להא בכתובות פ"ד הלכה ז' לאו דוקא שנכנסה לחופה ממש אלא אפילו לבית שהחופה בתוכו הרי היא ברשות הבעל כדמפרש ואזיל:

כעין הדא מילתא. צ"ל וכן גרסינן לה בכתובות. כעין מלאכה זו שעושין טרקלין וקיטון טרקלין הוא חדר הגדול שנכנסין ממנו לקיטון והוא החדר הקטן הפתוח לתוכו. ובלשון המשנה דמדות כקיטוניות פתוחות לטרקלין חופה וקיטון. כלומר והחופה היא בתוך הקיטון והיא נכנסה לטרקלין כבר היא ברשות הבעל כמו שנכנסה לחופה ממש:

ליידא מילה. לאיזה דבר היא ברשות הבעל והתם אמתני' קאי דקתני מסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל הרי היא ברשות הבעל ופליגי בה ואגב מייתי לה נמי הכא:

ליורשה. אם מתה יורש נדונייתה אבל לענין הפרת נדרים עדיין לאו ברשות הבעל היא:

להפר נדריה. וכדמפרש ר' זעירא:

מודה שאינו מיפר לה עד שתיכנס לחופה. כלומר הא דקאמר להפר נדריה לאו שהבעל מפר נדריה דבהא מודה הוא שאין הבעל מפר נדרי אשתו עד שתכנס לחופה ובנדרים שהיו עליה מקודם בלאו הכי אינו מפר שאין הבעל מפר בקודמין אלא להפר נדריה דקאמר ר"ל היינו להוציא מרשות אביה שאין לאב בהפרתה נדריה עכשיו כלום דעד השתא היה האב מיפר לה בשותפות הארוס ומשנמסרה לשלוחי הבעל יצאת מרשות האב לגמרי:

קרא מסייע לר"ש בן לקיש. כדדרש בברייתא לקמיה וה"ה נמי לענין הפרת נדרים יצאת מרשות האב:

לזנות בית אביה. בנערה המאורסה כתיב:

פרט שמסרו וכו'. דהויא בחנק דתו לא קרינן בה בית אביה וא"כ בנדרים נמי הכי הוא דכתיב בנעוריה בית אביה ומשמסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל שוב לא קרינן בה בית אביה ואינו יכול להפר נדריה:

כיוצא בהן בשריפה. אעדים זוממין קאי דבעינן במיתה שהבועל כיוצא בהן ותוספתא היא בסוף מכילתין וכבר כתבתיה ופירשתיה בפ"ז הלכה א' ולפי גי' דהכא וע"ש:

הדרן עלך ואלו הן הנחנקין וכלא מסכת דסנהדרין בריך רחמנא דסייען מריש ועד כען